

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ANTİK YUNAN'DA
SOKRATES, PLATON VE ARİSTOTELES'E GÖRE
İDEAL YÖNETİM BİÇİMİ VE DEVLET POLİTİKALARI**

Bağda Mine TÜREDİ

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Tülin CENGİZ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

OCAK 2022

**ANTİK YUNAN'DA SOKRATES, PLATON VE ARİSTOTELES'E
GÖRE İDEAL YÖNETİM BİÇİMİ VE DEVLET POLİTİKALARI**

Bağda Mine TÜREDİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2022

ETİK BEYAN

Anakara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına Uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bağda Mine TÜREDİ

26/01/2022

ANTİK YUNAN'DA SOKRATES, PLATON VE ARİSTOTELES'E GÖRE

İDEAL YÖNETİM BİÇİMLERİ VE DEVLET POLİTİKALARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BAĞDA MİNE TÜREDİ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2022

ÖZET

Yunan coğrafyası antik çağların başından itibaren çeşitli olay ve olgulara ev sahipliği yapmıştır. En gözde olan ve siyasi olayların en yoğun yaşandığı merkezi ise Atina polisidir. Farklı coğrafyalardan gelen kültürlerle sosyal ve siyasal yapısı değişen Atina sosyo – politik alanda sürekli olarak yenilenmeler yaşamıştır. Yaşanan siyasi değişiklikler genel itibariyle iktisadi kökenli olup, yönetim biçimlerini etkilemiştir. Krallık, Aristokrasi, tiranlık ve demokrasi yönetimlerini gören Atina için hangisinin daha ideal yönetim olduğu üzerine ise Sokrates, Platon ve Aristoteles'in çeşitli analiz ve görüşleri yer almaktadır. Görüşleri daha çok devlet ve toplum ilişkisi için çözüm odaklı olup, şahsi ve topluma yönelik uygulanabilir idealarını ortaya koymuşlardır. İdeal yönetim biçimleri ve politikalarla kurulabilir ideal devlet – toplum yapısı amaçlanmaktadır.

Bilim Kodu : 110803
Anahtar Kelimeler : Atina, Sokrates, Platon, Aristoteles, Devlet, Yönetim, Politika
Sayfa Adedi : 159
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Tülin CENGİZ

THE İDEAL FORM OF GOVERNMENT AND SATATE POLİCİES
ACCORDİNG TO SOCRATES, PLATO AND ARİSTOTLE İN ANCİENT GREECE

(M.SC. THESIS)

BAĞDA MİNE TÜREDİ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

January 2022

ABSTRACT

Greek lands had hoisted various incidents and phenomenons since the beginning of the ancient times. Most favourite city was Athens and it hosted the most and dense political events. Athens City which was changed socially and politically with the cultures of the people who came from other parts of the world, had been through continous renewals. The political changes were mostly economic and it affected the regimes. There are series of analysis and opinions of Socrates, Plateau, Aristotle on the ideal management of the city Athens, which saw kingdoms, aristocracy, tyranny and democracy. Their ideas were mostly on the relationship of the society and the state and those ideas were practicable and specialize on society. They put forward policies inside the ideal management or ideal state-society.

Science Code : 110803
Keywords : Athens, Socrates, Plato, Aristotle, State, Administration, Politics
Page Numbers : 159
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Tülin CENGİZ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans çalışmam süresince birikimlerini aktaran ve yardımını esirgemeyen, çalışmamın bu aşamaya gelmesinde çok emeği olan saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Tülin CENGİZ’e, kendilerine çok şey borçlu olduğum, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocalarıma ve bu süreçte manevi desteğiyle her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bağda Mine TÜREDİ

ANKARA, Ocak 2022

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. DEVLET NEDİR.....	3
2.1. Devletin Unsurları.....	4
2.2. Egemenliğin Sahipliği.....	5
2.3. Devlet Oluşumu ve Toplumsallığı	6
2.4. Devlet Teorileri	7
2.4.1. Aile Teorisi	8
2.4.2. Kuvvet ve Mücadele Teorisi.....	9
2.4.3. Biyolojik Teori.....	10
2.4.4. Sosyal Sözleşme Teorisi	11
2.4.5. Ekonomik Teori	12
2.5. Devlet Şekilleri	13
2.5.1. Hukuki Yapılarına Göre Devlet Şekilleri.....	15
2.5.1.2. Bileşik Yapılı Devlet.....	16
2.5.1.2.1. Devlet Birlikleri	16
2.5.1.2.2. Devlet Toplulukları.....	16
2.5.1.2.2.1. Konfederasyon	16
2.5.1.2.2.2. Federasyon – Federal Devlet.....	17
2.5.2. Yöneticinin Göreve Geliş Usulüne Göre Devlet Şekilleri	17
2.5.2.1. Monarşi	17
2.5.2.2. Cumhuriyet	17
2.6. Egemen Gücün Kaynağı	18
2.6.1. Demokrasi	18
2.6.2. Teokrasi.....	19

2.7. Politika Nedir	19
3. Polis Yapısı ve Siyasi Özellikleri.....	21
3.1. Polis ve Özellikleri.....	21
3.2. Atina Polis'inin Siyasi Sürecinde Yönetim Şekilleri	27
3.2.1. Monarşi	27
3.2.2. Aristokrasi ve Oligarşi	28
3.2.3. Tiranlık.....	29
3.2.4. Egemen Güç Olarak Demokrasi.....	30
3.3. Atina Yönetim Mekanizması	31
3.4. Atina Halk Kavramı	33
3.5. Atina Yurttaşlık Kavramı.....	35
3.6. Sparta Polis'inin Politik ve Sosyal Yapısı	36
3.6.1. Sparta Polis'i Yönetim Mekanizması.....	39
4. Sokrates, Platon ve Aristoteles'e Göre İdeal Yönetim biçimi ve Politikaları	41
4.1. Sokrates.....	41
4.2. Sokrates'in İdeal Devlet ve Toplum Anlayışı.....	44
4.3. Sokrates'in Uzmanlık ve Çoğunluk Kavramlarına Göre İdeal Yönetici.....	46
4.4. İdeal Yönetim Şekli	47
4.5. İdeal Devlet Politikaları	50
4.5.1. Toplum ve Ekonomi Politikası	50
4.5.2. Hukuk Politikası.....	52
4.5.3. Eğitim politikası.....	53
4.6. Platon	54
4.7. Platon'un Kuramları.....	57
4.7.1. Bilgi Kuramı	57
4.7.2. İdea Kuramı	59
4.8. Devlet ve Toplum Anlayışı.....	60
4.8.1. Toplum.....	60
4.8.2. İdeal Devlet.....	62
4.8.3. Platon Devlet – Toplum ilişkisi	66
4.9. Platon'un İdeal Yönetici Anlayışı.....	67
4.9.1. Koruyucular	69
4.9.2. Filozof – Kral Yöneticiler	70
4.10. Platon'un Yönetim Biçimleri	72
4.10.1. İdeal Yönetim Biçimleri.....	73
4.10.1.1. Patriarşi	73

4.10.1.2. Monarşi	74
4.10.1.3. Aristokrasi	76
4.10.1.4. Karma Yönetim	77
4.10.2. İdeal Olmayan Yönetim Biçimleri	80
4.10.2.1. Timokrazi - Timarşi	80
4.10.2.2. Oligarşi	81
4.10.2.3. Demokrasi	83
4.10.2.4. Tiranlık	85
4.11. Platon'un İdeal Devlet Politikaları	88
4.11.1. Toplum ve Ekonomi Politikası	88
4.11.2. Hukuk Politikası	94
4.11.3. Eğitim Politikası	98
4.12. Aristoteles	102
4.13. Aristoteles'in İdeal Devlet- Toplum- Birey Anlayışı	104
4.14. Aristoteles'in Yönetim ve Siyaset Anlayışı	108
4.15. Yurttaş Kavramı	110
4.16. Aristoteles'in İdeal Yönetici Anlayışı	112
4.17. Aristoteles'in Yönetim Biçimleri	114
4.17.1. Anayasalara Göre Yönetim Biçimleri	114
4.17.1.1. Monarşi	115
4.17.1.2. Aristokrasi	119
4.17.1.3. Politeia	122
4.17.1.4. Aristokrasi ve Politeia Sorunsalına Göre İdeal Yönetim	125
4.17.2. Anayasal Olmayan Yönetim Biçimleri	126
4.17.2.1. Tiranlık	126
4.17.2.2. Oligarşi	127
4.17.2.3. Demokrasi	129
4.18. Aristoteles'in İdeal Devlet Politikaları	131
4.18.1. Toplum ve Ekonomi Politikası	131
4.18.2. Hukuk Politikası	137

5. SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA.....	153
ÖZGEÇMİŞ.....	159

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.Ş	Anonim Şirket
A.G.E.	Adı Geçen Eser
A.G.M.	Adı Geçen Makale
BKZ.	Bakınız
ÇEV.	Çeviren
DERL.	Derleyen
DTCFD	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
M.S.	Milattan Sonra
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
VB.	Ve benzeri

1. GİRİŞ

İnsanların birbirlerine olan zaruri ihtiyaçları onları bir araya getirerek ilkel sürü formundaki ilk toplulukları oluşturmuştur¹. Aralarındaki iletişim ihtiyacı ve doğaya karşı geliştirdikleri alet yapımı zihinsel gelişimleri hızlandırarak ilkel formlarından gelişkin topluluklara geçişi sağlayıp, tarımla beraber insanlığın ilk devrimini başlatmıştır. Bu bağlamda ise, tarımla beraber özel mülkiyet anlayışı doğmuştur. Özel mülkiyetin doğmasıyla birlikte toplulukların dışarıya karşı korunma hissiyatı gelişmiştir. Toplum içerisindeki güven, barış ve maddi düzenlemelere duyulan ihtiyaç ise devletleşme sürecini ve siyasi düşünceler tarihini başlatmıştır.

Devlet formuna ulaşan toplulukların sosyo – politik, sosyo – kültürel ve iktisadi bağlamda yapıları değişmiştir. Bu değişimler genellikle farklı alt dinamiklere dayanmakla beraber savaşlar, ekonomik unsurlar, doğal felaketler ve göç gibi sebeplerden dolayı meydana gelmektedir. Yunan uygarlığının dolayısıyla da Atina'nın, siyasi ve toplumsal yapısı tek bir evreyle sınırlı kalmayıp, gelişimi uzun bir süreçten geçerek tamamlandı. Atina diğer polisler göre siyasi gelişmelerin en sert yaşandığı yer olmuştur. Geçirdiği siyasi gelişmeler ise, günümüze kadar etki ederek, siyasetin beşiği haline gelmesini sağlamıştır. Atina polisinin siyasi ve politik hayatı üzerinde Sokrates, Platon ve Aristoteles'in çeşitli görüşleri yer almaktadır. Öyle ki bu üç filozof kendisinden sonraki düşünürleri de etkileyerek, her dönemde görüşlerine başvurulmasını başarmışlardır. Halen günümüz siyasetinin de alt metnini oluşturmalarından dolayı düşünceleri referans alınmakta ve üzerine incelemeler ile tezler ortaya konulmaktadır. Platon ile Aristoteles'in düşüncelerine dair bilgileri kendi eserleri üzerinden edinilir. Ancak Sokrates'in düşüncelerine dair kendisinin bıraktığı hiçbir yazılı eseri olmadığı için Ksenophon ile Platon'un eserleri üzerinden ulaşarak fikir sahibi olmaktadır ve aktarılan görüşlerin doğrudan olup olmadığı tartışmalıdır². Platon'un eseri Sokrates'in siyasi görüşlerine yer verirken, Ksenophon'un eseri Sokrates'in siyasi eğiliminden çok yönetimin işleyişi hakkındaki bozukluklara dair eleştirilere yer verir.

Onların Atina üzerine olan siyasi görüşlerinin bu kadar etki yaratmasındaki sebep, var olan düzene her zaman sorgulamaları ve olanı kabullenmeyip, en iyiyi

¹ Tanilli, S. (2020). Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt: I, İstanbul,10.

² Mosca, G. (1968). Siyasi Doktrinler Tarihi, Çev. Tiryakioğlu, S. İstanbul, 38.

bulmak için çözümler üretmek istemeleridir. Devletin amacının ne olduğunu sorgulayan düşünürler, siyasi yapılanmanın ne şekilde olması gerektiğini ve toplumu bir arada nasıl tutulması gerektiği üzerine görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşleri ortaya koyarken yetkin bir felsefeyle gerçekleştirmişler ve siyaset bilimini oluşturmuşlardır. Siyasi doktrinleri, erdem ve ahlak unsurları üzerine kurulu olup, kaynağı ise bilgiye dayanmaktadır. Günümüzde de halen geçerliklerini korumasının sebebi bu etiklerin olması gereken olgular olmalarıdır.

Genel bağlamda Atina, siyasi ve politik hayatını felsefi yaklaşımlarla irdelemiş olan Sokrates, Platon ve Aristoteles, ideal yönetimlerini toplumsal yapı ve yönetici unsurları üzerinden ele alarak oluşturmuşlardır. Atina'nın geçirmiş olduğu yönetim biçimlerinin hangi koşullarda ortaya çıktığını, bu yönetimlerin iyi ve kötü yanlarını, uygulanabilirliklerini çeşitli yönleriyle incelemişlerdir. Bu yönetim biçimlerinin de arasından en ideal olanını ortaya koyarken, uygulanabilir yeni yönetim biçimleri de oluşturmuşlardır. İdeal yönetimlerini doğru şekilde uygulayabilmek içinde eğitim, iktisat ve hukuk gibi kamu hizmetlerini tüm koşullarıyla ele alıp, iyi yaşam için en iyi koşulları ortaya koymaya çalışmışlar. Siyasi yönelimlerini şahsiliikten çıkaran filozoflar görüşlerini toplumun ilerleyişine göre şekillendirmişlerdir. Kısacası devlet hakkındaki analizleri, eleştirileri ve tavsiyeleri nasıl bir devlet, yönetim ve politika oluşturulması gerektiği üzerine görüş sahibi olmamızı sağlamaktadır. Yunan, siyasi düşünceler tarihine yön vermelerinden ve günümüze kadar etkilerini sürdürmelerinden dolayı bu üç filozofun düşünceleri incelenmiştir.

2. DEVLET NEDİR

Devlet kelimesi Arapça kökenli³ olup, modern anlamda karşımıza Stato terimi ile Machiavelli'nin "Principe" Türkçe karşılığı olan "Hükümdar" eserinde çıkmıştır⁴. Devletin, temel olan üç fonksiyonu vardır. Bunlar, yasama, yürütme ve yargılama olup, devletin unsurları da, millet (insan), ülke (toprak) ve iktidar (egemenlik) ve kendisini meydana getiren gerçek kişilerden ayrı var olan tüzel yani "hukuki kişilik" unsurudur⁵. Devlet, ihtiyaçlar doğrultusunda çıkarlara dayalı insan toplulukları tarafından doğan iktisadi ve siyasi dinamiklerden oluşan örgütlenme biçiminin genel adıdır. Modern bir kelime olan "devlet" kavramı, siyasi dönemlerin olgularına göre farklı kavramlarla karşımıza çıkmıştır. Başka bir anlatımla döneminin siyasi yapısına cevap verebilmek için anlamı daraltılmış ya da genişletilmiştir. Polis, Res Publica⁶, Regnum, İmperium⁷ ve Civitas⁸ içerik ve kavramsal olarak değişir. Bu siyasi toplum yapılanmaları, modern devlet kavramıyla teşkilatlanma ve siyasal olgular bakımından ortak unsurları taşıdığı için aynı kavram altında yer alır. Yani devlet kavramı siyasi ve teşkilatlı bir yapıyı kast ettiğinden dolayı içerik bakımından uyum sağlayan Polis, Res Publica, Civitas ve Regnum kavramları devlet kelimesini karşılamaktadır.

³ <https://www.tdk.gov.tr>

⁴ Akal, C. B. (1998). İktidarın Üç Yüzü, Ankara, 38.

⁵ Şahin, A. (2011). "Siyasal Düşünceler Tarihinde "Sınırlı Devlet" Fikrinin Kadimliği ya da Genel Kamu Hukuku Bağlamında İnsan, Özgürlük ve Devlet İktidarı Algısındaki Evrilme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 100(15), 326.

⁶ Res Publica; Roma hukukunda tüzel kişi anlamında kullanılıp, Roma'nın resmi adı Papulus Romanus iken, gayri resmi olarak kullanılan adı ise, Res Publica'dır. Küçük, E. (2005). "Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukukî Durumu" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Roma Özel Hukuku) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 13. Res Publica, aynı zamanda Roma'nın yönetim şekli olarak Cumhuriyet ibaresi anlamına da gelmektedir. Tekin, O. (2012). Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İstanbul, 192.

⁷ Regnum, Roma'nın yönetim şekli bakımından krallık dönemi yani krallık anlamına gelirken, İmperium'da yine Roma'nın siyasi yönetim şekli bakımından İmparatorluk döneminin adıdır. Şan, E. (2020). "Imperium Romanum Christianum: Ortaçağ Müslüman Tarihçilerine Göre "Bizans"ın Başlangıcı", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 451.

⁸ Civitas; ibaresi Roma'nın Cumhuriyet devrinde "Roma Yurttaşları" anlamında kullanılırken, imparatorluk devrinden itibaren de Grekler'deki polis sözcüğünün yerine kullanılmaya başlanmıştır. Çoklu anlamlara gelen civitas, Cicero'ya göre aynı hukuka dayalı yurttaş topluluğunu da ifade ederken, diğer anlamlarında da vatan, ülke, devlettir. Roma'da ilk devlet örgütü olarak civitas (örgütlenmiş kavim, şehir devleti) olarak görülür. Doğancı, K. (2013). "Antik Kaynaklara Göre Bithynia'daki Civitas'lar", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1(24), 168.

Devletin amacı, içeride karmaşayı engellemek, ihtiyaçları gidermek ve düzeni sağlamaktır. Dışarı da ise, dış güçlere karşı sınırlarını koruyup, savunmakla beraber devletin bütünlüğü sağlamakla görevlidir. Öncelikle gerekli gördüğü durumlarda cebir kullanma yetkesine sahip olan bir organizasyondur. Bu yönüyle devlet, bireylerin üstünde bir güce sahip olmakla beraber, aynı zamanda onlara emretme ve belirli kurallara uyma noktasında yaptırımlarla güç sergileyebilir. İkincil olarak, bu kurallara uydurma çerçevesinde devlet, hukuki normlara sahip olan bir hukuk nizamıdır. Üçüncü olarak da, yönetme gücüne sahip olan egemen ve bağımsız bir varlıktır⁹.

Bilinen ilk devlet organizasyonu yaklaşık M.Ö.¹⁰ 5000 yıllarında, Dicle ve Fırat ırmaklarının arasında yer alan aşağı Mezopotamya bölgesindeki Sümer kent devletidir¹¹. Ayrıca Sümer kent devletinin Mezopotamya dışında çağdaşları olan diğer ilk devletlerin doğduğu bölgeler arasında Çin, Mısır, Hindistan, Anadolu ve Girit yer almaktadır¹².

2.1. Devletin Unsurları

Bir devletin oluşması için önce insan ve insan topluluğu gerekmektedir. Devletin daha özel kavram da üç unsuru bulunur. Beşeri unsur, insan topluluğu (millet), Toprak unsur; ülke, İktidar Unsuru; Egemenlik. Devletin, devlet niteliğine kavuşabilmesi için sayısı önemli olmaksızın aralarında bağlayıcı bağ unsurların olduğu insan topluluğuna ve üzerinde egemenlik kurduğu bir toprak parçası gerekmektedir. Sözü edilen insan topluluğunun aralarındaki bağ, millet kavramını ortaya çıkarır¹³.

Millet anlayışı objektif ve sübjektif olarak ikiye ayrılır. Sübjektif anlayış içinde maddi unsurları barındırır ve bunlar; ırk, dil ve din gibi ortak bağlardır. Yani bir topluluğun millet olabilmesi için ortak bir ırka, dile ve dine mensup olmaları gerekmektedir. Sübjektif anlayış ise; istikbal, hatıra, amaç ve mazi gibi bazı ortak bağlara dayanan paylaşımlardır. Bu paylaşımlar manevi olup, duygu ve düşüncelere

⁹ Abandan, Y. (1965). “Amme Hukukunun Konusu ve Öğretim Metodu, Sosyal Bilimler ve Hukuk”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 411.

¹⁰ Tezin konusu itibarıyla İsa’dan önceki devir ele aldığından, bundan sonra belirtilen tarihlerin önüne “M.Ö.” ibaresi konulmayacaktır.

¹¹ Şenel, A. (2017). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara, 44.

¹² Gözler, K. (2009). *Devletin Genel Teorisi*, Bursa, 399- 400.

¹³ Zabunoğlu, Y.K. (1973). *Kamu Hukukuna Giriş Devlet Tanım, Kaynak ve Unsurlar*, Ankara, 77-78-79.

dayanmaktadır. 11 Mart 1882 yılında Ernest Renan bu düşünceyi Sarbone de türkçesi Millet Nedir başlıklı konferansta ileri sürüp, savunmuştur¹⁴.

Toprak unsuruna göre; bir devlet toplum faktöründen sonra üzerinde egemenlik kurabileceği toprak unsuru bulunur. Toprağın küçüklüğü ve büyüklüğü mühim olmayıp, üzerinde egemenlik kurulma şartı taşımaktadır. Üç boyutlu maddi çevre olarak bilenen kavrama göre de, devletin kara, su ve hava sahası olarak üç kısmı bulunur. Bu üç kısım devletin dış güçlere karşı ileri sürebildiği ve koruma zaruretin de olduğu sınırlılıklarıdır¹⁵.

İktidar unsuru olarak da egemenlik kavramı da dış ve iç egemenlik olarak ayrılır. Dış egemenlik bir devletin uluslararası bağlamda diğer devletlere tabi olmadan iç işlerinde ve dış işlerin bağımsız şekilde hareket etmesi ve diğer devletlerle eşit konumda olmasıdır. Kısaca uluslararası hukuki kimlikte iç ve dışta daimi bağımsızlığıdır. İç egemenlik söz konusu olduğunda iki anlam taşımaktadır. Birincisi devletin iç iktidarda yani iç işlerinde bağımsız olmasıdır. Egemenlik sorunun ikincisi de dışa karşı ya da dış devletlere karşı sergilediği egemenliktir¹⁶.

2.2. Egemenliğin Sahipliği

Bir devletin dış güçlere karşı iç egemenliği sağlandıktan sonra, iç egemenlikte iktidar gücün kim olduğu ya da kime ait olduğu sorunsalı başlar. Buna göre iki tür teori vardır; teokratik ve demokratik teoriler. Teokratik teori de, egemen güç Tanrıdır. Tanrı egemenlik gücünü yeryüzünde şahsi olarak kullanamayacağından iradesini temsil edecek insan unsuruna gereksinim vardır. İnsana verilen yönetim gücü üzerine iki doktrin bulunmaktadır. Doğa Üstü İlahi Hukuk Doktrinine göre, yönetici Tanrının doğrudan seçmiş olduğu kral ya da benzeri yöneticidir. İlahi Hukuk doktrinine göre de, yönetici Tanrı tarafından dolaylı olarak seçilir. Tanrı, insan üzerinden ya da beşeri yollarla görünmeden yaptığı yönlendirmelerle yöneticiyi seçtirir. Ancak bu iki görüşte ilmi bir gerçeklik ve değer taşımamaktadır¹⁷.

Demokratik egemenlik ise, Milli egemenlik teorisi ve halk egemenliği teorisi olarak ikiye ayrılır. Milli egemenlik teorisine göre, millet kavramı ile halk kavramı

¹⁴ Gözler, K. (2013). Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Bursa, 157.

¹⁵ Zabunoğlu, a.g.e., 1973, 102.

¹⁶ Şahin, a.g.m., 2011, 321.

¹⁷ Abandan, Y. (1952).Amme Hukuk ve Devlet Nazariyeleri, Ankara, 275,304.

birbirinden ayrılır. Millet kavramına ülke üzerinde geçmiş ile gelecekte yaşamış ve yaşayacak olan bütün insanlar girer. Kısacası toprak parçası üzerinde sağlanan egemenlikten itibaren gelen ve gelecek olan bütün kuşaklar manevi değer taşıyarak milli bir millet unsurunu oluşturmaktadır. Abandan, millet hakimiyetini tereddüt içeren bir münakaşa olduğunu belirtirken, liberal idea da milletin fikren bir arada toplanmış olan insanlar topluluğu olduğunu, kendi düşüncesine göre, önemli noktanın reel volonte generale yani genel istek ya da ortak irade olmasıdır¹⁸.

Halkın idaresi noktasında halk egemenliğindeki halk kavramı ise, aynı toprak parçası üzerinde sadece belirli bir zaman diliminde yaşayan ve tamamını kapsayan milli topluluğun vatandaşlarını ifade eder. Halkın iradesi görüşü daha ağır basan teori olmuştur. Ortaçağ siyasi kuramında “Vox populi, vox dei” halkın sesi Allahın sesidir ifadesiyle, Machiavelli’nin discori adlı eserinde de halkın sesi Tanrının sesiyle karşılaştırılmasının yersiz olmadığı gibi ifadelerle dile getirilirken, Voltaire, Locke ve Rousseau gibi düşünürler sayesinde de halk egemenliğine dayanan demokrasinin itibar kazanması gerçekleşmiştir¹⁹. Rousseau, Egemenliğin, demokratik yol olan halk oylamasının icrası olduğunu ve bu hakkın kimseye geçirilemeyeceğini, kolektif yapıdaki egemen varlığın yine kendi kendisini temsil edebileceğini ve iktidarın başkasının eline geçebilmesinin, istemin de geçmesi anlamına gelmeyeceğini, söyler²⁰. Rousseau bu ifadeleriyle egemen gücün halk olduğunu vurgular.

2.3. Devlet Oluşumu ve Toplumsallığı

Devletin maddi ve manevi ana kaynağı olan insanın, toplum olarak bir araya gelmesi ve devletleşme sürecine girmesi üzerine birçok teori vardır. Öncelikle insan bireyseldi ve doğada tek başına güçsüz ve nedensiz bir varlık olduğundan toplumsallaşmaya mecburdu. Çünkü, her daim kendi kendine bir yere kadar yetebilen insan, bir nokta da bir diğerine muhtaç kalır. Başka bir anlatımla da insanın doğada tek başına yaşam sürdürmesi kısmi haller içinde mümkün olsa da tüm insani koşulları yerine getirmesi açısından da mümkün değildir. Kısacası beşeri hayatın

¹⁸ Abandan, a.g.e., 1952, 306.

¹⁹ Abandan, a.g.e., 1952, 306.

²⁰ Rousseau, J.J. Toplum Sözleşmesi, Çev. Vedat Günyol, (2015). İstanbul, 23.

zorunlu ve gerekli bir unsuru olan devlet, bir sosyal vakıa olup, hukuki, sosyolojik, iktisadi ve siyasi bir mevzudur²¹.

Toplumun en küçük birimi olan aile yapısı kadın ile erkeğin biyolojik ve psikolojik nedenlerle bir araya gelip üremesiyle kendini tamamlamaktadır. Amiyane tabirle anaerkil ya da ataerkil otoritenin yer aldığı ve ihtiyaçların en küçük birimde karşılandığı toplumsal gruptur. Aile gruplarının tek başına hayatta kalmaları zor olduğundan beslenme, barınma ve korunma gibi ihtiyaçlar onları daha büyük toplumsal gruplar oluşturmaya zorlamıştır. Tabii olarak da toplumsallığın zaruretlerine de uyum sağlamaları gerekti. Münasebet içerisinde olan en ilkel toplulukların dahi arasında düzen olmak zorundadır. Aksi halde, düzensizlik içinde anarşi yer alır ve toplumsal yaşamayı imkansızlaştırır. O zaman düzen, toplumun kendisiyle beraber kendiliğinden paralel olarak gelişen bir durumdur²². Toplumun bütün üyeleri o toplumun kurallarına uymak zorundadır. Toplumsal düzendeki kurallar kendiliğinden spontene gelişen bir durumken, sonradan da insanların salt kararlarıyla da yenileri ekleyebilir. Bunun dışında toplulukların iradi ve gayri iradi birleşmeleri söz konusudur. Gayri iradi birleşme aile iken, gayri iradi olmayan topluluklarda devlet birleşmeleridir. Gayri iradi aile birleşmeleri hukuk dışı kaidelerden oluşup, kendi içindeki kaidelerinin kaynağı da din, ahlak ve görgüdür²³. Hukuki düzen ise, devleti meydana getiren siyasi durumdur. Bu düzene yapılacak olan riayetsizlik yapılanmış olan siyasi gerçeğe karşı başkaldırmadır. Bu durumda teşkilatlanmış otorite, güç kullanarak yaptırım ve cezalarla toplumsal düzene riayet etmeyi sağlar. Hakimiyet sorunsalının da başlangıcı olan bu düzende egemenin ve egemenliği kimin kullanan olduğu sorununun başlatıcısıdır ve bu durum politikanın da başlangıcı olacaktır. Ayrıca devletlerin oluşumları üzerine de çeşitli görüşler yer almaktadır

2.4. Devlet Teorileri

Devletlerin kuruluş teorileri üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Devletlerin tek bir etmen ve etken üzerine kurulmuş olmasını düşünmek mantıklı değildir. Ancak düşünürler bu etkenleri belli teoriler altında ayırmış ve kabul

²¹ Okandan, R.G. (1945). Devletin Menşei, İstanbul, 5.

²² Akipek, Ö.İ. (1965). Devletler Hukuku, Ankara, 12.

²³ Akipek, a.g.e., 1965, 13.

etmiştir. Kabul görülen teoriler, Aile, Kuvvet ile mücadele, Biyoloji, Sosyal sözleşme ve İktisadi teoridir.

2.4.1. Aile Teorisi

Aile teorisin de devlet, çekirdek ailenin zamanla genişleyip, aynı kan bağından gelen ailelerin bir araya gelmesiyle oluşur. Birleşen aile birlikleri gens'i yani sülaleleri, gensler de birleşerek tribü'ler denen aşiret, boy yahut kabile denen daha geniş kavramdaki sosyal toplulukları meydana getirmiştir²⁴. Tüme varım noktası olan tribüler içinde gens ve aileler varlıklarını göçebe yaşam sistemi içerisinde sürdürebilirken, yerleşik yaşam düzeniyle birlikte sosyal nizamı idame ettirilemeyip, tribü yapısı yetersizlik göstermiştir. Ancak ilerleyen süreçte birbirine bitişik olan tribüler arasında sağlanan yakınlaşmalar, birleşmelere dönüşerek, devlet yapısı olan daha geniş içerikli olan sosyal organizasyon ortaya çıkmıştır²⁵.

Ataerkil sisteme dayalı olan aile yapısında baba ailenin üstündedir. Aile teorisindeki babaya dayalı olan yetkin yönetim gücünün niteliği devlet otoritesine dayandırılarak bağlaşım kurulur. Ailenin üstünde daimi bir yetkin güce ve iradeye sahip olan babanın otoritesi aynı zamanda yönetici kimliğine sahip olan kralın devlet üstündeki otoritesi demektir. Yani baba ailenin nasıl reisiyse, yönetici olan kral da devletin başıdır. Babaya gösterilen saygı, korku ve itaat aynı şekilde krala da gösterilir. Bu anlayış ise, zaman içerisinde dinamikleşen aile yapısının genişleyip, devlet haline gelmesiyle beraber, aile reisi olan babanın konumunun zamanla evrimleşerek, kralın yetkin iradesi ve gücü haline dönüşmesidir. Devlet menşeinin patriarkal aile sistemine dayandırmak sosyolojik gerçekte uygun bulunmamaktadır. Çünkü yapılan sosyolojik incelemeler ekseriyetle ilk aile yapılarının matriarkal yani anaerkil otoritenin var olduğunu gösterir. Ancak, daha sonraları sosyologlarca kabul gören muhtelif sebeplerden ötürü patriarkal yapı yine sosyologlarca tasvip edilen görüş olmuştur²⁶.

Aile teorisinin en bilinen temsilcisi İngiltere'de I. Charles döneminde 1610 – 1674 yılları arasında yaşamış olan filozof Robert Filmer'dir. Kendisine göre, yeryüzündeki ilk kral Adem'dir ve daha sonra gelecek olan krallar ise, hükmetme

²⁴ Gözler, a.g.e., 2009, 29.

²⁵ Gözler, a.g.e., 2009, 29-30.

²⁶ Okandan, a.g.e., 1945, 111-112.

güçlerini veraset yolu ile Adem'den almışlardır²⁷. Filmer ile beraber aynı görüşe sahip olan diğer düşünürler ise, Romalı hukukçu Çıçero, Çinli Filozof Konfüçyus ve Jean Jacaques Rousseau bulunmaktadır²⁸.

Aile teorisi düşünürleri arasında Aristoteles'de yer almaktadır. Ona göre, bireyin kaçınılmaz sonu olan topluluğun devletleşme sürecindeki başlangıç noktası ailedir. Pederşahi modellen aile yapısını baba, anne, çocuk ve köle oluşturur. Gündelik hayatta kendi kendine yeterlilik sağlayabilen aile yapısının zamanla nüfusunun artarak ihtiyaçlarının çoğalması ve kendi kendine yetersizlik göstermesiyle, aile yapılanmasının geniş kan bağının yer aldığı köy yapılanmasına ardından da daha büyük topluluk olan şehirlere dönüşerek devlet yapısına ulaşmaktadır. Doğal bir oluşum sürecinden geçen devletin, kaynağı böylelikle ailedir²⁹.

2.4.2. Kuvvet ve Mücadele Teorisi

Kuvvet ile mücadele teorisinin olgusu, toplumda daima var olan güçlü ile güçsüzün mücadelesi sonucu güçlünün, baskı ve zor kullanarak iradesini ve gücünü güçsüzün üstünde hakimiyet sağlamasıyla gelişen devlet teorisidir. Bu teori, iki grup arasında yaşanan kuvvette dayalı mücadelenin sonucuna ortaya çıkmıştır. Güçlü olanın zayıfın üstünde kurduğu tahakkümde, her türlü otoriteyi kabul ettirip, boyun eğmelerini sağlayarak istediklerini yaptirmaları ve diledikleri gibi sömürmeleridir³⁰.

Sümer uygarlığının devletleşmesi de kuvvetle ve mücadele teorisine dayandırılmaktadır. Çiftçiler ile çobanların yahut göçebeler ile yerleşik hayata mensup olan insanların arasındaki farklılaşmanın sebep olduğu ve bu farklılığın çekişmeye dönüşmesi sonucunda verilen mücadele de çobanlar ya da göçebe toplumu yerleşik hayat tarzındaki çiftçileri mağlup ederek üzerlerinde otorite kurmalarıyla sonuçlanır. Sümerlere ek, İnka ve Mısır uygarlığı da kuvvet ve mücadele teorisine göre kurulan devlet yapıları arasında gösterilmektedir³¹.

²⁷ Zabunoğlu, a.g.e.,1973, 49.

²⁸ Eberhard, W. (1944). "Eski Çin Felsefesinin Esasları", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(2) Ankara, 268.- Okandan, a.g.e., 1945, 47.

²⁹ Aristoteles. Politika. Çev. Tunçay, M. (2019). İstanbul, 11.

³⁰ Okandan, R.G. (1944). "Devletin Tarihi Menşei Kuvvet ve Mücadelede Bulunan Muhtelif Görüşler", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, 9(3-4), 495.

³¹ Düvenci, S. (2018). "Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(2), 69.

Kuvvet ve mücadele teorisine katılan ünlü kişiler arasında Platon'un devletinde geçen Thrasymakhos, Yunan Filozof Polybios, Romalı filozof Seneca, İslami Filozoflardan İbn-i Haldun, Fransız düşünürlerden Montesquieu ve Fransız hukukçu Lean Duguit yer alırken, günümüzün en ünlü temsilcisi de Franz Oppenheimer'dir. Franz Oppenheimer'e göre, insan her türlü zaman ve mekanda nefesine hakim olma içgüdüğü ile eylem gösterip, ihtiyaçlarını gidermek için de iki tür vasıttan yararlanmıştır; bunlar çalışmak ve yağma etmektir.³²

2.4.3. Biyolojik Teori

Biyolojik ya da organizmacı devlet teorisine göre; devlet canlı bir varlık olup, zaman içerisinde doğar, gelişir ve kendiliğinden yok olur. Biyolojik ve doğal unsurların esas alındığı devlet yapısı, organik yapıya sahip olup, yine doğal kanunların geçerli olduğu devletleşme teorisidir. Biyolojik teoriye göre devlet, insanla beraber ilerleyişi alıp, gelişimleri paralellik gösterir ve devlet, insan doğasından bağımsız ortaya çıkamaz³³.

İnsan nasıl organlar ve uzuvlardan meydana geliyorsa, devlette aynı şekilde insan ve insana dair olan organ ve uzuv organizasyonundan meydana gelen canlı bir varlıktır. Sermeyesi insan olan devlette, insan gelişimi ile devlet gelişimi arasında kurulan biyolojik temellendirme vücut iskeleti haricinde, doğadaki varlığını sürdürmeyle de temellendirilir. İnsanın var oluşu gelişimi ve ölümü gibi tıpkı devlette insanla beraber ortaya çıkar, büyür ve vakti gelip her şeyini tamamladığında da ölür. Devlet yönetimi ile insan fizyolojisi arasında dahi bağlaşım kurulabilir, insan beyni nasıl ki tüm vücuda hükmediyorsa, hükümet ya da yönetici de tıpkı beyin gibi devletin tüm sevkîyatlarını gerçekleştirerek yönetmektedir.

Biyolojik unsurun düşünürleri arasında, Platon, İngiliz düşünür Herbert Spencer ve Sosyolog Victor Alfred Espinas bulunur. Platon'a göre devletin köken teorisi; insandan daha büyük gerçek olan toplumdur. Çünkü o, toplumu insandan daha büyük sayarken, insanın kendi kendine yetememesini ve ihtiyaçlarını karşılamak içinde başkalarına muhtaç olmasını hatta insan ve akabinde toplum karakteriyle devletin doğuşunun paralellik gösterdiğini yardımlaşma ve ortaklıkla

³² Zabunoğlu, a.g.e., 1973, 58.

³³ Gözler, a.g.e., 2009, 31.

toplum düzeninin kurulduğunu dolayısıyla da devletin meydana geldiğini savunur³⁴. Yine Herbert ve Espinas'da; devlet ve toplum yapısının meydana gelmesini biyolojik unsurlara bağlar, ancak ikisinin çıkış noktaları aynı olsa da vardıkları sonuçlar farklılık göstermektedir. Spencer, insanın yaşam döngüsüyle devletin yaşam döngüsünü ve doğa korelasyonunu denk tutarken, Espinas da birey, toplum ve devlete doğru tüme varım yaparak, insan döngüsüyle eş tutar ve genele varıldıkça bireye göre toplumun karmaşıklaştığını, canlı bir varlık gördüğü toplumun insan gibi aynı bilince sahip olduğunu ifade eder³⁵.

Devletler gerçekten de insan doğasıyla paralellik gösterir, en azından bir doğumu, yaşamı ve ölümü bulunur. Toplumun ruhu devletin ruhuyla aynı güdümler gider, savaş durumunda dahi toplum ruhu ve bedeni yenik düştüğünde devletin varlığı da her türlü saldırı ve yıkıma açık olarak yaşamı son bulabilir. İnsan bedenini oluşturan her türlü organ ve uzuv ruhla beraber çalışan biyolojik ve psikolojik bütündür. İnsan toplumun organıyken, psikolojisi de toplum ruhunu oluşturur. Tüm bu gerçekler doğayla etki halinde olup, devletin de biyolojik bir unsur olduğunu gösterir.

2.4.4. Sosyal Sözleşme Teorisi

Sosyal sözleşme teorisine göre; insanlar, belli kurallara ve yaptırımlara sahip olan devlet yapılanmasının altına girmeden önce yani devlet olgusunun yaşadıkları döneme “doğa hali” denmektedir. Doğa hali yahut tabii hal, John Locke'nin tabirine göre; insanlar birbirlerinin özgürlüklerini gasp etmeden, birbirlerine karşı olan haklarını ve görevlerini bilen kişilerden oluşmaktadır. Doğa dönemi insanların kimsenin kimseye karşı emretme ve hükmetme yetkesi ve hakkı bulunmamaktadır. Akla dayanan doğa halinde akıl, insanların yapması ya da yapmaması gereken her şeyi belirlerken, herkesin eşit ve bağımsız varlıklar olduğunu da belirtir. John Locke için akıl sınırsız güce ve bilgiye sahiptir³⁶.

Doğa durumundan çıkılıp, sosyal ya da toplumsal sözleşmeye dönülmesinin nedeni ise; toplumda tabii yasaların çiğnenerek kişilerin hak ve yaşam güvencelerinin ihlal edilmesidir. Egale edilen ve her türlü yaşam hakkına giren can

³⁴ Platon. Devlet. Çev. Eyüboğlu, S., - Cimcoz, M. A.(2020). İstanbul, 58.

³⁵ Düvenci, a.g.m., 2018, 70.

³⁶ Zabunoğlu, G. H. (2016).”Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke’un Devlet Anlayışı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2),435 – 436.

ve mal durumlarının karşı tarafa hak ileri süremeyeceği gibi yaptırım gücüne sahip bir anlaşmanın olmamasından dolayı toplum içerisinde kargaşa ve düzensizlik yer alır. Bu sebeple de toplum içerisindeki karmaşa haline son vermek içinde yazısız bir sözleşme oluşur. Bu sözleşme ile kurallar çerçevesinde birleşen toplumun bir sonraki aşaması yazılı kurallara tabi olan devleti doğurmuştur³⁷.

Toplum sözleşmesinin önemli temsilcilerinden olan Rousseau'ya göre bu sözleşmede; bireylerin hepsi bütün haklarını topluma devreder ve bu durum sözleşmeyi kabul eden bütün bireyler için geçerli olup, toplumun buyruğuna giren bireylerin özel çıkarları genele dönüşürken, özelde yitirdiği haklarını genele karşı hak doğurucu sebeplerle koruma ve savunma altına almış olmaktadır³⁸.

Toplum sözleşmesi üzerine Thomas Hobbes'un da önemli görüşleri yer almaktadır. Kendisine göre devleti zaruri hale getiren bireysel güvenlik olup, hakların güvence altına alınıp, herkese karşı ileri sürülebilmesidir. Kendisi devletsizlik öncesi doğa halini, birbirine zarar verme güdüsü içerisinde olan insanların sürekli olarak savaş durumu halinde olduğunu belirtir³⁹.

Doğa halinden devlet düzenine geçişin ana sebebi yazılı ya da yazısız kuralların olmayışından dolayı gasp edilen yaşam ve maddi hakların güvence altına alınma istemidir. Sosyal sözleşme toplumsal düzensizlikten doğmuş ve devlet yapılanmasını zorunlu kılmıştır. Lock, Hobes ve Rousseau sosyal sözleşme üzerinde görüş ayrılıkları yaşasa da bu görüşün en önemli temsilcilerini oluşturmaktadırlar.

2.4.5. Ekonomik Teori

Ekonomik devlet teorisi, Karl Marx ile temellendirilmiş olup, bu teoriye göre; iktisadi münasebetler, toplumların siyasi ve sosyal olgularını etkilemiştir⁴⁰. Marx'a göre, dünya ekonomik çıkarlar ekseninde yönetilirken, insanların hareketlerini belirleyen de yine ekonomik koşullardır. Daha açık ifadeyle kendisinin Das Kapital'deki görüşüne göre, tüm insan ilişkileri değiş tokuş usulüne, para ve metaya dayandığında toplum münasebetleri de metalaşır. Yönetici unsur olarak da maddi gücü elinde tutan grup ya da sınıf, toplumun yönetici gücünü oluştururken, aynı

³⁷ Okandan, R. G. (1976). Umumi Amme Hukuku Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları, İstanbul, 71.

³⁸ Rousseau, a.g.e., 2015, 14.

³⁹ Hobbes, T. Leviathan, Çev. Semih Lim. (2017). İstanbul. 101.

⁴⁰ Okandan, a.g.e., 1976, 63.

zaman da ideolojik gücünü de oluşturur⁴¹. Ekonomik denge her dönem değişebilir. Ekonomik güç de kimin elindeyse, toplumun maddi ve manevi unsurlarını belirler ve devletin yönetim şekline de karar verir. Friedrich Engels de ekonomik teorisyenler arasında olup, devlet oluşumunu insan emeğinin sonucu olan mülkiyet kavramına dayandırır. Marx, teorisinde, sosyal kurumlar da alt yapı ve üst yapı kavramları vardır. Buna göre, alt yapıyı üretim biçimleri oluştururken, üst yapıyı ise alt yapı kurumları belirler. Üst yapının argümanları da din, ahlak, bilim, hukuk, kültür ve sanattır. Üst yapının diğer kurumu da devlettir⁴².

Ekonomik kökenli teoride, iki sınıf bulunur. Bu sınıflar arasında her zaman mücadele söz konusudur. Üretim mallarına sahip olanlar ve sahip olamayanlar olarak ayrılabilir, daha açık ifadeyle bir yanda sömüren diğer yanda da sömürülen grup mevzu bahistir. Sömüren grup yönetici sınıfını sömürülen ise, yönetilen kesimi oluşturur. Sömüren kesim, sözü edilen üretim araçlarını yahut mülkiyetlerini elinde tutmak zorundadır. Üretim araçlarını da elinde tutabilmek adına, zora dayanır ve bunu için de baskı teşkilatına ihtiyaç duyar, bu teşkilatta devletin kendisini oluşturur⁴³.

2.5. Devlet Şekilleri

Devlet şekilleri, toplumların coğrafı ve ekonomik bazı durumlarına göre, değişir ve değişkenlik gösterir. Coğrafi ve iktisadi şartlar, kültürlerin dinini, nüfusunu, hukukunu ve eğitimini belirlemiştir. Çünkü bu iki unsur önce bireyin, sonra da toplumun psikolojisinde etkili olup, toplumun karakterini belirlerken tabii olarak da devletin şeklini ve koşullarını oluşturur. Sokrates, devlet yönetim şeklini iktisadi gücün sağladığı yönetici vasıflarına bağlarken, Platon da yöneten ve yönetilen ilişkisini, toplumun iktisadi koşullarına göre belirleyip, uygun yönetimleri oluşturmuştur. Aristoteles ise, devlet şekillerini toplumun yapısına göre oluştururken yine belirleyici etken rol iktisadi koşullar olmuştur. Devletin şekillerini anayasalar üzerinden belirlemektedir. Krallık, aristokrasi ve demokrasi yönetiminin halk bazında ki uygunluğunu, eğer üstün iyiliğe sahip bir kral ailesi tarafından toplum yönetiliyorsa, halk da bu durumu tabii olarak kabul ediyorsa, o halka krallık yönetimini uygun görmekte. Siyasal yetkeler için gereken yetenek ve erdemin önder

⁴¹ Serozan, R., (2016). Devlet ve Hukuk, İstanbul, 14-15.

⁴² Zabunoğlu, a.g.e., 1973, 62.

⁴³ Dövençi, a.g.m., 2018, 72.

olabilecek özgür kimselerce sağlanabiliyorsa aristokrasiyi, yurttaş yönetimi içinde halkın mali açıdan varlıklı ve savaş kabiliyetine sahip olmasıyla beraber liyakate dayalı yönetimi usulünce yerine getirebilecek vasıftaysa da demokrasiyi uygun görmektedir⁴⁴.

Machiavelli egemen olan yönetim biçimlerinin krallık ve cumhuriyet olduğunu söylemektedir⁴⁵. İki tipte ayıran Machiavelli'ye göre bu yönetimler altındaki halklar var olduklarından beri ya boyundurluk altında yaşayanlardır ya da özgürlük içinde yaşayanlardır. Kabullenmelerin de ise; silah ve baskı zoru, kadercilik ya da erdem gibi durumlar söz konusudur. Devletin kuruluş nedenini insanların güvenliği üzerine dayandırırken, yönetim tiplerini de halkın yaşam tarzına göre biçer. Daha çok ulusal nitelikte devlet modelinden yana olan Machiavelli, coğrafi bütünlük üzerinde gelişen kültür, dil ve gelenek gibi ortak paylaşımlara dayanan bir siyasi birlik oluşturur. Toplumun karakterine göre şekillenen yönetim biçimlerinde, yazgısal ve boyun eğmeye alışkın halk topluluklarının karakterine uygun yönetim biçimi monarşiyken, özgürlükçü, yaşam sevinci ve intikam tutkusu yüksek olan halk yapısının yönetim biçimi de cumhuriyettir⁴⁶.

Coğrafi ve iktisadi unsurların etkili olduğunu savunan Rousseau'da nüfus, toprak ve iktisadi şartlar bakımından demokrasiyi toprakça küçük ve yoksul, aristokrasiyi büyüklükçe orta ve zengin, monarşiyi ise, hem büyük hem de varlıklı, devletlere mal ederken, ikliminde yönetim biçimlerini ve halk yapısını belirlediğini savunur. Sıcak iklime sahip memleketlerde zorbalığın, soğuk yerlerde barbarlığın ve ılıma iklimler de ise, iyi bir yönetimin yer aldığını, nüfusa bağlı olarak da yönetimin ve türünün paralel orantıya sahip olduğu görüşündedir⁴⁷.

Montesquieu da, insanların tanrının koyduğu yasaları ret ederek, kendi kendilerine koydukları yasalar altında idare olmaya başladığını ve konulan kanunlarla beraber hükümsüz ayakta kalamayacak olan toplumlar için gerekli olan siyasi durumu meydana getirdiğini belirtir⁴⁸. Bu siyasi durum tüm tikel güçlerin birleşmesiyle meydana gelmektedir. Ona göre, siyasi güç tek ve ya çoklu meydana

⁴⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019,127-128.

⁴⁵ Machiavelli, N., Hükümdar., Çev. Necdet Adabağ. (2021). İstanbul, 3.

⁴⁶ Machiavelli, a.g.e., 2021, 20.

⁴⁷ Rousseau, a.g.e., 2015, 62,75-76

⁴⁸ Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine, Çev. Berna Günen. (2019). İstanbul, 6,9.

gelebilir. Montesquieu, doğa egemenli tek kişinin hakim olduğu yönetimin, doğa ve halk tabiatına en uygun olanı olduğunu savunur. Monarşi, aristokrasi, demokrasi ve cumhuriyet hakkında da Kanunların Ruhu eserinde yer vermektedir. Kanunlar ne tür yönetim şekli olursa olsun, kendi doğasına ve prensiplerine uygun olması gerekliliğinden yanadır. Rousseau gibi kendisi de kanunların dolayısıyla meydana gelen devletin, ülkenin fiziki şartlarına her türlü iklimine, toprağın kalitesine, konumuna, büyüklüğüne, üzerinde yaşayan halkın iş uğraşlarına uygun ayrıca dini, nüfus, varlık, ahlak kaidelerine ve davranışlarına uygun devlet ve yönetim şekillerinin meydana gelmesi gerektiğini söyler⁴⁹.

Montesquieu'nun kanunlar yani yasalara göre devletleri oluşturması özellikle Aristoteles'in temel mantığıyla örtüşmektedir. Aristoteles'de devlet şekillerini egemenlik türüne göre, yasalar üzerinden belirlemektedir. Sokrates ve Platon da yine egemenlik türüne göre, yasalı ve yasadışı olarak ideal yönetim şekillerini ortaya koymakta ve irdellemektedir.

Yönetim şekillerinin kısaca oluşum temelleri, coğrafi kaynaklı iktisadi oluşumlara dayanmaktadır. İçerisinde nüfus ve din önemli roller oynar. Ama en önemli olan ise, bu unsurların toplumların karakterine yön vermesidir. Her toplum karakteri kendisine uygun yönetim biçimini ortaya çıkartmaktadır. Yönetim şekilleri ya da devlet çeşitleri yapılarına göre farklılık gösterip, çeşitli tasniflerle ayrılırlar. Hukuki yapıya ve egemenlik kaynağına göre ikiye ayrılır. Hukuki açıdan, basit ve bileşik yapılı, egemenlik türüne göre de, cumhuriyet ve monarşi olarak ayrılır.

2.5.1. Hukuki Yapılarına Göre Devlet Şekilleri

Üniter ve Bileşik devlet olarak ikiye ayrılan devlet şekli bulunmaktadır. Buradaki esas devletin hukuki yapısına hangi unsurla oluştuğudur. Tek bir devlet ya da devletler topluluğunun yönetimi söz konusudur. Bir tek devletin yönetim rejiminden daha geniş bir hukuki gerçek mevcuttur.

2.5.1.1. Üniter - Basit Yapılı Devlet

Basit Yapılı Devletler de tek bir merkeze bağlı otorite vardır. Bütün yaptırım ve yetke gücünün tek kaynağı Anayasadır. Bu anayasaya bağlı tek bir yasama, yargı ve yürütme bulunmaktadır. Unsur olarak tek devlet, millet ve egemenlik bulunur.

⁴⁹ Montesquieu, a.g.e., 2019, 10.

Kısacası bu yapılanmanın anahtar kelimesi “tek” olup, bir bütün olarak bölünemezdir. Üniter devlete, Türkiye, İspanya, Hollanda örnek gösterilir⁵⁰.

2.5.1.2. Bileşik Yapılı Devlet

Karma yahut mürekkep devlet olarak da bilinen birleşik devlet, güçlü veya güçsüz bağlarla iki veya daha fazla devletin bir araya gelmesiyle oluşan bir devlet modelidir. Yasama, yargı ve yürütme tek’in elinde değil, daha fazla devletin elindedir. Birden çok anayasa ve hukuk düzeninin yer aldığı birleşik devlet modeli devlet birlikleri ve devlet toplulukları olarak kendi içinde de iki ayrılmaktadır⁵¹.

2.5.1.2.1. Devlet Birlikleri

İki farklı devletin, farklılıklarını bir nevi muhafaza ederek birleşmesidir. Kendi içinde Şahsi ve hakiki birlik olarak ayrılır. Şahsi birlik, iki yahut daha çok bir araya gelen monarşik devletin başında tek bir yöneticinin yani kralın bulunmasıdır. Hakiki birlik ise, birden çok devletin birleşmesiyle oluşur, iç içlerinde bağımsız, dış işlerindeyse, bir bütün devlet olarak hareket eder⁵².

2.5.1.2.2. Devlet Toplulukları

Yine devletlerarası çoklu birleşim söz konusudur. Ancak devlet birlikleri yapısına göre, daha sıkı bir birleşme vardır. Kendi içinde Federasyon ve konfederasyon olarak ikiye ayrılır.

2.5.1.2.2.1. Konfederasyon

Uluslararası anlaşmalara göre kurulan konfederasyonlar, birden çok devletin öncelik olarak ortak savunma amacıyla kurulup, uluslararası kimliklerini koruyan devletler topluluğudur. İç ve dış ilişkilerde bağımsızdırlar. İstedikleri zaman konfederasyonla ilişik kesebilirler. Çağımız da konfedere devlet topluluğu bulunmamaktadır⁵³.

⁵⁰ Gözler, a.g.e., 2013, 184.

⁵¹ Gözler, a.g.e., 2013,189.

⁵² Gözler, a.g.e., 2013,190.

⁵³ Akipek, a.g.e., 1965, 99.

2.5.1.2.2.2. Federasyon – Federal Devlet

Merkezi yapılı uluslararası kimliğe sahip (federal) devletler ile bölgesel olup, uluslararası kimliğe sahip olmayan (federe) devletlerin kendi aralarında emniyet dahilinde yaptıkları yetki paylaşımıyla gerçekleştirdikleri devlet topluluğudur. Bölgesel devletler, federe devlet olmakla beraber şahıslarına münhasır egemenlik, ülke ve millet unsurları bulunur. Coğrafi ya da bölgesel olarak tanımlanan federe devletlerin kendi aralarındaki yetki münasebetlerinin paylaşımı mülki düzeydedir. Günümüzde federasyon devletlerarasında Rusya, İsviçre, Almanya ve Avusturya bulunmaktadır⁵⁴.

2.5.2. Yöneticinin Göreve Geliş Usulüne Göre Devlet Şekilleri

Monarşi ve Cumhuriyet birbirinden yöneticinin göreve geliş şekline göre ayrılmaktadır. Bu nokta da dikkat edilmesi gereken, egemenlik kaynağının da farklılık göstermesidir. Egemenlik kaynağı demokratik yahut teokratik olabilmektedir.

2.5.2.1. Monarşi

Bilinen ilk yönetim biçimi olan monarşi, tek kişinin egemenliğinin söz konusu olduğu yönetim biçimidir. Monarşi de ırsiliğin şart olup, yöneticinin genellikle babadan oğula ya da soya bağlı hanedanın veraset sistemiyle başa geçmesidir. Yönetici olan kral, tüm siyasi ve sivil gücün kaynağıdır⁵⁵. Kendi içerisinde anayasal ve mutlak monarşi olarak iki ayrılır. Yönetici mutlak monarşide tek egemen güç olup, yönetilenler üzerinde sınırsız yetke ve güce sahipken, anayasal yahut meşru olarak bilinen monarşide güçleri sınırlandırılır.

2.5.2.2. Cumhuriyet

Cumhuriyet ile monarşi anlayışı kriterleri bakımından tartışmalı olup, bir de uzantısı olarak demokrasi de bu tartışmaya dahil olmaktadır. Leon Duguit'in en kabul görülen görüşüne göre; Cumhuriyet ile monarşi arasındaki ölçüt alınan fark yöneticinin devlet yönetimine geliş sistemidir. Yönetici ırsi yollarla başa gelmediği sürece yönetim şekli cumhuriyettir. Devletin adının ve yönetimin tekin ya da çoğunluğun eline verilmesinin öneminin olmayıp, ister baskıyla ister seçimle olsun

⁵⁴ Gözler, a.g.e., 2013, 193.

⁵⁵ Montesquieu, a.g.e., 2019, 20.

ırsi usulün olmadığı yönetim monarşi değil, cumhuriyettir. Yani yönetici veraset usulüne göre, göreve geliyorsa monarşi, seçim yolu ya da başka yollarla başa geliyorsa da cumhuriyet yönetimi söz konusudur⁵⁶. Rejimin demokratik olmasının da, monarşinin ve cumhuriyetin tanımında bir değişikliğe neden olmayacağını belirten Gözler, monarşinin demokratik, cumhuriyetin ise, anti – demokratik olabileceğini belirtir⁵⁷. Cumhuriyetçi anti-demokratik devletlere eski SSCB, Kaddafi dönemi Libya gösterilebilirken, demokratik monarşilere de Birleşik Krallık, İsveç ve Hollanda gösterilir⁵⁸. Rousseau’da seçimle de olsa her türlü hakkın yönetiminin tek kişiye devredilip, yönetilmesinin söz konusu olduğu yer de demokrasi anlayışı hiçbir zaman yer almayacaktır⁵⁹.

2.6. Egemen Gücün Kaynağı

Egemen gücün kaynağı devlet şeklinden ayrılmaktadır. Bura da devreye egemenlik anlayışı girmektedir. Devleti yönetme gücü bir kişiye verilirken, egemenliğin sahipliği ise, değişmektedir. Yönetici yönetim gücünü teokratik ya da demokratik kaynaktan alarak kullanabilmektedir.

2.6.1. Demokrasi

Demokrasi, tartışmalı bir tanımdır. Kimi siyasal düşünürler ve filozoflar demokrasinin hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanabilmesinin mümkün olamayacağını belirtir. Demokrasi, halkın iradesine ve seçimine dayanan bir yoldur. Tanınan oy hakkı herkese ve eşit şekilde tanınır. Halkın yönetimde toplu iştirakinin söz konusu olması demokrasiyi oluşturur. Siyasal bilimciler demokrasiyi daha çok seçim usulü olarak tanımlamaktadır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sının 2. Maddesine göre; demokratik devlet vasfına sahip olabilmek için, devletin yasama ve yürütme organlarının seçim yoluyla gerçekleşmesi gerekmektedir⁶⁰.

Duguit’in görüşlerini referans alan Gözler’in yorumlamasına göre, cumhuriyet ile demokrasi arasında bağlantı yoktur⁶¹. Şu koşullarda demokrasi halkın kendi iradesi dahilinde eşit şartlarda yapmış olduğu seçime demokrasi, yöneticinin

⁵⁶ Gözler, a.g.e., 2009, 105.

⁵⁷ Gözler, a.g.e., 2009, 106.

⁵⁸ Gözler, a.g.e., 2013, 182.

⁵⁹ Rousseau, a.g.e., 2015, 63.

⁶⁰ Akyıldız, A. (2016). “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, ?(7), 129.

⁶¹ Gözler, a.g.e., 2013, 182.

ırsi yollar dışında tek'in yönetimine dayanan yönetim biçimine de cumhuriyet denmektedir. Ancak bu konuda genel kabul görülen kesin bir ortak görüş yoktur.

2.6.2. Teokrasi

Siyasi iktidarın tanrıya yani ilahi bir güce dayandığı siyasi durumdur. Tanrının yönetim kudreti ile monarkın ki aynı kaynağa dayandırılmaktadır. Bu siyasi anlayışa göre; tüm yaptırımların ve yetke gücünün kaynağı tanrının iradesidir. Yöneticinin vereceği her karar tanrısal bir karar olup, iyileri ödüllendirme, kötülerini cezalandırma tanrının iradesine bağlıdır. Tanrının yeryüzündeki temsilcisi konumunda olan yöneticiler, tanrı namına yeryüzünü yönetmektedir. Bazı monarşilerin egemenlik kaynağı tanrısalken, bazı cumhuriyetlerin egemen kaynağı ise demokrasi yani halktır. Burada yöneticiyi seçen egemen güç halk değil tanrı, yönetici de halka değil tanrıya karşı sorumludur⁶². Demokrasi egemenli yönetimler de yönetici halka karşı sorumludur. Teokrasi de yöneticinin kararları, esasta tanrının kararları olduğundan yönetilenler, yöneticinin kararları ve uygulamaları zorbalık ve baskı dahilinde olsa da boyun eğmek zorundadır⁶³.

2.7. Politika Nedir

Politika, geniş çaplı bir sosyal bilim dalı olup, devletin işleri ile ilgili düzenleme ve yürütme gerektiren alanlar da sergilenen özel görüşlerdir⁶⁴. Hükümetin kurumsallığını ve felsefi açıdan hükümetin gerekçelendirilmesi gibi konuları ele alır. Bunlar anayasal yapılandırmalar, yasama, yürütme ve yargı işleri, meclis, devlet yöneticisi, hükümet, devletin dış ülkelerle ilişkileri ve devletin kamu hayatını ilgilendiren her türlü sosyal alandaki örgütlenme ve işleyişlerle ilgili mevzuları ele alır⁶⁵. Sokrates, Platon ve Aristoteles de devlet politikası kapsamında olan toplum, ekonomi, eğitim ve hukuk ile ilgili konular üzerine çeşitli görüşler sergilemişlerdir.

⁶² Gözler, a.g.e,2013, 166.

⁶³ Küçük, A. (2015). "Egemenlik (Hâkimiyet), Halk Egemenliği Ve Milli Egemenlik Tartışmaları Ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, ?(6),320.

⁶⁴ Aköz, S. (2018). "Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5), 161.

⁶⁵ Demir, F. (2011). "Kamu Politikası Ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 109.

3. POLİS YAPISI VE SİYASİ ÖZELLİKLERİ

3.1. Polis ve Özellikleri

Polis, Antik Yunan'ın sosyal ve siyasal alandaki örgütlenme modelidir. Çağdaş dillerde kullanılan “Politika” sözcüğünün menşei de polistir. Polis kelimesi salt olarak kent devleti ismiyle adlandırılmıştır. Ayrıca “Yunan yarımadasını, Anadolu'nun batı kıyılarını, Ege adalarını ve Güney İtalya ile Sicilya'yı kapsayan, Antik Yunan Dünyası'nın en parlak dönemini ve siyasal örgütleniş biçimini oluşturmuştur”⁶⁶.

XII. Yüzyıl'da Ege göçleri kapsamında, Hint - Avrupa kökenli olan Dor topluluğu Balkan yarımadasının kuzey – batı yönünden istikametle güneye doğru inmişlerdir⁶⁷. Dorlar, geldikleri bölgelerde; Peloponessos, Anadolu'nun güneybatı tarafının kıyıları ve bu kıyı bölgesinin önünde kalan adalara ve Girit'e yerleşmişlerdi. Özellikle Mykene (Akha) uygarlığının üzerine yönelen Dorlar'ın istilacı hareketleri ve sahip oldukları demir silah teknolojisi sayesinde Akhalar'ın mağlubiyetini gerçekleştirdiler. Bu durum, Mykene uygarlığının sonunu getirerek tarih sahnesinden silinmesiyle sonuçlandı. Dorlar, geldikleri bu bölgelerde büyük bir yıkım ve yarattığı kaos ortamı sonucunda; bu bölgelerde yaşayan birçok topluluğun göç etmesine ve var olan sosyal ve siyasal düzenin değişmesine sebebiyet vermişlerdir. Kıta Yunanistan, Girit ve Batı Anadolu kıyılarında, Dor topluluğuyla beraber hemen hemen aynı zamanda göç eden İyonyalı ve Aeolyalı topluluklar da bu bölgelere yerleştiler⁶⁸. Sonuç olarak Yunan halk yapısı son şeklini alırken yerleştikleri bölgelerde kent devletlerini kurdular.

Dorlar ile beraber göç halinde olan Yunan kabilelerinden İyonyalılar ve Aeolyalılar, Anadolu'nun batı kıyılarını iskan haline getirdiler. Batı Anadolu'daki Smyrna (eski İzmir) en erken kurulan kent devletlerinden biri olarak kabul edilmektedir⁶⁹. Kıta Yunanistan topraklarında ise Peloponnes'te Sparta, Argos, İstmos bölgesinde Megara ve Korint, Orta Yunanistan'da Fokis'te Delphoi, Boiotya'da Tebai, Attika'da Atina ve Teselya'da Larissa en önemli şehir devletleri

⁶⁶ Ağaoğulları, M. A. (2013). Kent Devletinden İmparatorluğa, Ankara, 27.

⁶⁷ Ağaoğulları, M. A. (2016). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, İstanbul, 23.

⁶⁸ Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 24-25.

⁶⁹ Tekin, a.g.e., 2012, 62.

arasında gösterilebilir⁷⁰. Esasen ilk başta yerleşim alanları olarak kullanılan yerler sıfırdan kurulmayıp hali hazırda var olan merkezlerin tekrardan iskan edilmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca kent devleti niteliği sadece Yunan uygarlığına özgünleşmiş bir olgu değildir. Yenitaş çağında, köy toplumundan kent toplumuna geçiş döneminde Mezopotamya’da da kent devleti yapısı ortaya çıkmıştır⁷¹. Yunan, kent kültürünün oluşumu en azından Girit’te kurulan Minos – Mykene uygarlığının II. bin yılına kadar uzanmaktadır⁷². Polis oluşumu mekan ve ortaya çıkış tarihi hakkında birçok görüş bulunmakta ve tartışmalı bir konu olarak yer almaktadır.

İtalya’dan İyonya’ya kadar uzanan polislerin en önemli özellikleri küçük yapıları olmalarıdır. Atina, Attika bölgesiyle beraber içine Salamis’i de alarak 2800 km² alana sahipken; Sparta, Laconia ve Mesenia’yı kendi bünyesine aldıktan sonra 8300 km²’le en büyük polis yapısına sahipti ve diğer polislerin ise sahip olduğu alan 80 km² ile 130 km² arası değişmekteydi⁷³.

Polis yapısı, meydana getiren olgu toplulukların ortak menfaatleriydi. Ortak menfaatleri oluşturan nedenlerse, korunma yani güvenlik ihtiyacı ve iktisadi yokluktu. Dolayısıyla da toplulukların, kabileler şeklinde teşkilatlanmasıyla köylerin kurulmasına ve bu köylerin de birleşmesi, polis yapısını ortaya çıkarttı. Polis, içine bir veya daha fazla kent ile beraber çevresindeki köy ve kırsal kesimlerdeki (khora) irili ufaklı yerleşim yerlerini de kapsamaktaydı. Toprak sahibi zenginler, toprağını kaybedip yeni kazanç kapıları aramaya başlayan yoksul aileler ve zanaatkarlar agora⁷⁴ çevresine, yani pazar yeri denen merkeze yerleşmeye başladılar. Kendi kendine yeterlilik sağlayabilen, tarım ekonomisinin başrol oynadığı köyler, ekonomik sebeplerle pazar yerine bağımlı hale geldi. Bu süreç pazar yerlerini merkezileştirirken, polis’in de idari merkezi ve çekirdeğini oluşturdu. İlk polislerin, gelişmişlik seviyeleri oldukça düşüktü tarım yerleşmelerinin baskın olduğu kabile bağların henüz kendini koruduğu az nüfuslu ve küçük köylerden oluşan dağınık şehirleşme mevcuttu. İlkel polis tipinden daha gelişkin kompleks haline gelen

⁷⁰ Mansel, A. M. (2020). Ege ve Yunan Tarihi, Ankara, 12.

⁷¹ Şenel, a.g.e., 2017, 121.

⁷² Eco, U. (2019). Antik Yunan, İstanbul, 63.

⁷³ Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 26.

⁷⁴ Agora, kabile şeflerinin ve halkın klan örgütlenme biçiminin hakim olduğu dönemde siyasal toplanma yeri anlamına gelmekteydi, Daha sonra Pazar alanı olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 15.

⁷⁴ Mansel, a.g.e., 2020, 111.

polisler; agora, prytaneion, bouleuterion (meclis binası) ayrıca gymnasium (spor alanı) ve tiyatro alanlarını bünyelerine dahil ettiler⁷⁵.

Polislerin, sahip olması gerektiği üç önemli prensibi bulunmaktaydı. Dışarıya karşı özgürlüğü ve tam bağımsızlığı ifade eden (eleutheria), dış müdahale olmadan iç işlerinde özgürce yasalarını yapmak ve uygulamak (autonomia), ekonomik bazda kendi kendine yeterlilik sağlayabilmek (autarkeia) idi. Bütün polislerin sosyal ve siyasal yapıları birbirinden farklı gelişmeler göstermekte ve aralarında sürekli bir rekabet ortamı olduğundan sadece dış güçlere karşı varlıklarını sürdürüp koruyabilme adına zaman zaman ortak hareket etmiş olsalar da asla tek çatı altında toplanamamışlardır⁷⁶.

Polisler, topluluklar nereye seçerse orda hayat bulur, hatta taşınabilir ve yeniden oluşturulabilirdi. Yeni kurulacak olan polisler için göç eden gruplar kendileriyle beraber kutsal ateşi de getirirlerdi. Belirledikleri noktayı bu kutsal ateş ile yeni bir ocak yani ateş yakarak imlerler böylelikle yeni polisin yapımına başlardı. İlk zamanlar polis tepedeki ya da yüksekteki kent olarak nitelendirilirken; aşağı kentte aasty olarak geçmekteydi. Zamanla iki birim arasındaki bütünlüğün sağlanmasıyla devleti kapsayan niteliğe kavuşmuş oldu. Bahsi geçen ateşi ise; Prytaneion, denilen devlet veya şehir konağı olarak nitelendirilen bu yer, ocağında sürekli kutsal ateşin yandığı yerdin ve ateşin de buradan temin etmekteydiler⁷⁷. Ocak, kabilesel düzende kutsaldı her evin bir ocağı olmakla beraber, evin en tepesinde bulunmaktaydı. Kutsallığın sebebi ise atalar kültü denen, ocak tapınımindan kaynağını almaktaydı. Yeni bir yerleşim oluşturulurken de ocak ya da ateşin yakıldığı alan polisin merkezi konumunda ve en yüksek yerde konuşlandırılırdı. Bu en yüksek noktada panteon ve tapınaklar bulunmaktadır. Bu durum polisin, kuruluşundaki kutsallığı ve tanrısalığı göstermektedir⁷⁸.

Polislerdeki en önemli olgulardan biride dindi. Din, yunan halkı için içselleştirilmiş ve bağılı olduğu mekana yani polise daha da bağlayan bir güç olarak yerini almıştı. Polislerde devlete karşı gelmek tanrıya karşı gelmekti. Her polis kendi içinde ilahi bir etkiye sahipti ve hepsinin kendi tanrısı ve dini inanç sistemi

⁷⁵ Friedell, E. (2017). Antik Yunanlıların Kültür Tarihi, İstanbul, 106 – 107.

⁷⁶ Mansel, a.g.e., 2020, 111.

⁷⁷ Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 26.

⁷⁸ Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 26-27.

bulunmaktaydı. Atina'nın koruyucu tanrısı ve sahibi olan Athena, klasik dönemde en dişli rakibi olan Sparta'nın da koruyucu tanrısıydı⁷⁹. Yani aynı tanrıyı farklı polis toplulukları da tanrı olarak seçebilir, seçtikleri koruyucu tanrılarına gösterdikleri saygıyı polisin diğer tanrılarına da göstermekteydiler. Tüm tanrılara saygı göstermek zorunlu olmakla beraber, tüm tanrıları tek bir çatı altında yani panteonda toplamışlardır. Dini birliği sağlamanın altında, esasen bunun siyasi bir amaca hizmet ettiğini ve polis topluluğunu bir arada tutmayı güdüldüğünü anlamak çok zor olmayacaktır. Halk, tanrılara olan sadakatlerini, saygılarını ve sevgilerini oluşturulan tapınım alanlarında dini ritüellerle ve kutlamalarla sergilemişlerdir. Tapınaklar kamusal bir alan olup masrafları halkın çeşitli vergileri ve bağışlarıyla sağlanırdı. Ayinler, dualar ve tapınım ile ilgi olan nesneler ve törenler rahip ile rahibelerin sorumluluğu altında bulunmaktaydı⁸⁰. Yine dini törenler, aslında halkın bir arada olmasını sağlayan ve yine toplumun bağlarını güçlendiren, siyasi ve sosyal açıdan sonuç çıkarabileceğimiz bir olgudur.

Polisin halk tabakası ise; kendi içinde sınıflara ayrılmaktaydı. Yurttaşlar, köleler ve yabancılar polisin omurgasını oluşturmaktadır. Atina'da yurttaş (politai), belirli haklara sahip, özgür ve polis sınırları içinde yaşayan kişilerdi. İlk başta sadece toprak sahibi olan kişilere tanınan bu hak daha sonra polislerin askeri yapısının öne çıkması itibarıyla erişkin silah kullanabilen her erkek yurttaş sayılırken; kadınlar yani yurttaş erkeklerin eşleri ve kızları ise; yurttaş sayılmaz, herhangi bir hakka ve özgürlüğe de sahip olamazlardı. Sosyal hayatta oldukça pasif rol oynayan kadınlar kapalı ev hayatına tabii olmuşlardır. Erkeklerden aşağı durumda olan kadınların çocuklarının üstündeki hakkı bile kısıtlı olup, neredeyse kölelerden bile daha kötü durumlara düşebiliyorlardı⁸¹. Bu durum Sparta'da biraz daha farklı sirayet etmekteydi ancak, yine de yurttaş sayılmazlardı. Fakat sosyal olarak bir nebze olsa hayata karışabiliyorlardı. Yabancılar ise; polise dışardan gelen gruptu ve yunanca (meteikos) olarak nitelendirilirdi. Yabancılar yurttaşlık hakkına sahip olmasa da hür kişilerdi. Ticaret ve zanaat gibi işlerle uğraşırlardı. Bazı yabancılar çeşitli

⁷⁹ Martin, T.R.(2017). Eski Yunan Tarih Öncesinden Hellenistik Çağ'a, İstanbul, 105.

⁸⁰ Pomeroy, S.(2018). Antik Yunan'ın Kısa Tarihi, çev. Oğuz Yarlıtaş, İstanbul, 71.

⁸¹ Karaaslan, D. (2014). "Antik Yunanda Kadın Olmak", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1(2)*,165.

yöntemlerle yurttaş kütüklerine kayıt olabildiyse de 450 yılında Perikles Atina'sı bir yasa çıkararak bu durumu engellemiştir⁸².

Köleler ise; nüfus bakımından halk tabakasının en geniş dilimini oluşturmaktadır. Köleler için özgürlüğün söz konusu bile olmadığı ayrıca da hiçbir hakka sahip olamazken, mal (meta) olarak görülen yani alınıp satılabilen bir eşyadan farkı olamayan ve tamamen sahibinin tasarrufunda olan ve en alt sınıfı oluşturan kesimdi⁸³. Köleler, polislin üretim sirkülasyonunu sağlayan temel aracıydı. Başta tarım, inşaat, maden sektörlerinde ve çeşitli alanlarda, işçi gücü olarak kullanılmaktaydı. Köleler, yunan polislerindeki yükü öyle üstlenmişlerdir ki, iş yükü hafifleyen halk, kültürel aktiviteler ve özellikle siyasetle uğraşabilmeleri için oldukça geniş zamana sahip olabilmekteydi. Bu durumun dönütüyse ilerleyen zaman da demokrasi ile kendini gösterdi. 5. yüzyılda toplamda 300.000 nüfusa sahip olduğu tahmin edilen Atina nüfusunun, 170.000'i yurttaşlardan, 30.000'ni yabancı kesimden oluşurken, en geniş paydayı ise 100.000 civarıyla köle nüfusu oluşturmaktaydı⁸⁴.

Son olarak polislerin kurulmasında ve polislerin aralarında siyasi birliğin kurulamamasında birkaç etken bulunmaktaydı. Yunanistan anakarasının dağlık, kapalı ve dar vadili olması sonucu ulaşımın zorlaşmasını sağlamıştır. Ege adaları içinde geçerli olan bu durum, fiziki engelle neden olmakta ve polisler arasındaki kopukluğu güçlendirmekteydi. Yine bu coğrafi sebepler aynı zamanda kent devletlerinin oluşumunu ve uzun süreli yaşamasını sağlamıştır. Batı Anadolu kıyılarında, Dorlar'ın istilasından kaçıp, bu bölgelere yerleşen ve koloni kuran topluluklar ise Anadolu'daki güçlü devletlerin var olması sebebiyle karada genişleme imkanı bulamadılar⁸⁵. Polislerin kendi içindeki siyasi bütünlüğe, yani kent devletinin merkezi ve kırsal alandaki küçük köy yerleşmeleriyle arasındaki oluşturdıkları bütünleşmeye synoikismos denmekteydi⁸⁶. Anakent ile küçük köy yerleşmeleri arasındaki mesafe çok fazla olmadığından aralarındaki siyasi bütünlüğün kurulması da basitti fakat; bu durum her bölgede aynı olmayıp Argos şehri, Argolis bölgesinin tamamını tek çatı altında toplayamaması bu duruma

⁸² Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 20.

⁸³ Yılmazcan, D.- Gözlü, A. (2017). "Yunan'da Kölelik: Atina ve Sparta Örneği", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 118.

⁸⁴ Tekin, a.g.e., 2012, 63.

⁸⁵ Şenel, a.g.e., 2017, 121.

⁸⁶ Pomeroy, a.g.e., 2018, 80.

örnektir. Sparta ise Amyklai köyünü zorla kendine bağlamıştır. Batı'da Sicilya'dan başlayıp, Doğu'da İonia'ya yani Batı Anadolu kıyılarına kadar birbirinden bağımsız, kendi siyasi yapıları ve dini inanç sistemleri olan yüzlerce kent devleti kurulmuştur⁸⁷.

Yunan topraklarının arazi ve çevre yapısı, denizcilik ve tarım ürünlerine dayalı ekonomik sistemin var olmasını desteklemekteydi. Hatta bu ekonomik yapı yunan kültürü üzerinde karakterize bir rol oynamıştır. Zamanla gelişen ekonomik sistem beraberinde siyasi ve sosyal değişiklikleri de getirdi. Tüm toplumların dönüşümünü gerçekleştiren ekonomik süreçler, özel mülkiyet duygusunu ve hükmetme arzusunu da daha güçlü hale getirdi. Üretim ve ekonomik güç kimin elindeyse, toplumu yürütme gücünde, o kişi veya topluluğun elinde bulunmuştur. İşte zamanla yunan toplumunda da bu durum geçerli oldu. Önceleri ortak ve ya eşit dağıtılan topraklar (kleros), ilerleyen dönemlerde güçlü klan şeflerinin ve ailelerinin elinde toplanmaya başladı. Bunu ise toprağını, borçlanma yoluyla kaybeden kişilerden alarak ya da ticaretten sağladığı kazançlarla başardılar. Güçlenen ailelerin, bağlı olduğu klanla arasındaki bağlar çözülürken, yoksul klanların karşısında da söz sahibi olmaya başladılar⁸⁸. Krallıkla başlayan iktidar, kendilerini soylu ve aristokrat olarak arz eden aileler tarafından, en sonunda aristokrasi örgütlenme aşamasına geçerek, aristokrat olarak iktidarda artık söz sahibi oldular

Polisler de, monarşi ile başlayan yönetim biçimi, halkında yer alabildiği farklı yönetim biçimleri görüldü. Belirli şartlar altında haklara sahip olan halk tabakası, meclis kurulları ile siyasete katılım sağlayabilmekteydi⁸⁹. Kimi tarihçiler, siyaset bilimciler ve araştırmacılar örneğin (Mehmet Ali Ağaoğulları) kent devleti yapısının polis anlamını tam anlamıyla karşılamadığını ifade etmektedir. Bu yüzden tam bir devlet yapısı olarak kabul etmemekle birlikte kent devleti olgusunu olduğu gibi kullanmadığını da ifade eder. Bu tip görüşe sahip olanların çoğu polislerin sadece bir topluluk olgusunu ifade ettiği görüşünü ileri sürmektedir. Yani kent devleti olgusu, adının üstünde daha büyük bir olguya sahip olduğunu, kent devleti olan Atina'nın sadece kendi topluluğunu ifade eden, Atinalılar ifadesi gibi halkın adının ön planda olmasıyla açıklayabiliriz. Diğer bir deyişle de geniş halk topluluğu değil daha sığ ve kapalı tek kültür yapısına sahip toplum yapısı olarak da açıklayabiliriz. Bir

⁸⁷ Pomeroy, a.g.e., 2018, 81.

⁸⁸ Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 14.

⁸⁹ Tekin, a.g.e., 2012, 67.

topluluğun bir araya gelmesi ve kendine bir çeşit iktidar yapısı altında kurulması ya da seçmesi onu siyasi bir örgüt yapısı yani devlet haline getirmektedir. Poliste küçük çaplı bir devlettir. Yani çok uluslu değil daha özel kavrama sahip kent topluluğunu kapsayan bir yapıya sahiptir. Yunan siyasi yapısında monarşi, aristokrasi, tiranlık ve demokrasi modelleri yaşanmıştır. Aristokrasi yapısının en başarılı örneği Sparta’da, demokrasi yapısı ise Atina’da görülmüştür⁹⁰.

3.2. Atina Polis’inin Siyasi Sürecinde Yönetim Şekilleri

Atina, kuruluşundan itibaren çeşitli yönetimlere tabi tutulmuş olup, ilk yönetim ya da devlet şekli monarşi daha sonra sırasıyla aristokrasi, oligarşi, tiranlık ve demokrasi olarak yönetimler birbirini takip etmiştir.

3.2.1. Monarşi

Monarşi, Atina ve diğer kent-devletlerindeki ilk yönetim şeklini oluşturmaktadır. Krallık dönemine ait çok fazla kaynak yoktur ve krallık yönetimine dair bilgiler sınırlıdır. Krallık, babadan oğula geçen klasik bir veraset sistemi izlemiştir. Krallık yönetiminin kanıtları, arkeolojik ve dilbilimsel belgelerdir. Birincisi ele geçirilen Mykenai uygarlığına ait olan Linear B tabletlerinde ‘qa - si - re - u’ olarak adlandırılan bir yetkiliden bahsedilmektedir⁹¹. Bu yetkili, belediye başkanı, kasaba ya da köy yöneticisi olarak görev yapan alt derecedeki memur sıfatındadır. Bu yöneticiler qa-si-re-u unvanını taşımakta ve bu unvan Yunancada evrilerek basileus olarak karşımıza çıkmıştır. Genellikle Basileus, yunanların yönetici olarak atfettiği kral olarak çevrilir. İkincisi ise; kabile şeflerinin ikametgah ettiği diğer yapılara göre daha büyük ve kavisli basileus evleridir. Monarşi döneminde, Basileus adını taşıyan krallar; bir süre sonra (muhtemelen 700 civarında) yönetim gücünü aristokrat sınıfını oluşturan soylu aileler arasından seçilen arkhon adını taşıyan yöneticilere devrettiği⁹² bilinmektedir.

Kralın siyasal yetkinliğinin dışında taşıdığı diğer unsurlar ise dinsel ve hukuki yetkinliğidir. Kral tanrı kral yetkinliğinde değildir. Fakat birtakım ilahi imgelemelerle donatılmıştır. ‘ *Bir Kralla kafa tutmaya kalkma sen de Peleusoğlu, değnek taşıyan bir kralla bir değil onurun senin; Zeus verdi değnek taşıyan kralla o*

⁹⁰ Eco, a.g.e., 2020, 62.

⁹¹ Pomeroy, a.g.e., 2018, 56.

⁹² Tekin, a.g.e., 2012, 64.

onuru⁹³ Homeros'un İlyada'sında geçen bu sözler, krala kutsallık atfedildiğini doğrular niteliktedir. Kral kutsal bayram ve ayinler başkanlık etmekteydi. Hukuksal yetkinliğindeyse tek başına değildi. Yetkilerini yaşlılar kurulu ile paylaşmaktaydı.

Atina, kral Erekhtheus'dan sonra Kral Pandion'un krallığı oğulları arasında paylaştırdı⁹⁴. Bu durum kardeşler arasında iktidar çekişmelerine sahne oldu. Geleneksel tarih bilgilerine göre, Atina polisinin kurucusu ve birleştiricisi, Theseus olarak görüldü, soyu ise baba tarafında Attika'ya ilk yerleşenlere ve Erekhtheus'a, anne tarafındaysa Peloponnesos'a kadar dayandırılmaktadır⁹⁵. Theseus dönemindeyse siyasal ve sosyo- politik alanda yeni düzenlemeler uyguladı. Attika'nın küçük yerleşimleri olan demosları birleştirilmesiyle, Atina nüfusu çoğaldı ve toplumun özgür kesimini Eupadrides (asiller), geomores (küçük çiftçiler) ve demiurgos (zanaatçılar) olarak üç sınıfa ayırdı, eşit haklar vererek toplumu düzenini demokratik vasıfta siyasal ve sosyal olarak değiştirdi⁹⁶. Ayrıca özgür fakat yurttaşlık haklarının hiçbirine sahip olmayan, genellikle ticaret ve zanaat ile uğraşan metoikos (yabancılar) ile hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmış köleler sınıfı da bulunmaktaydı. Krallık dönemi, kral Kadros'un ölümüyle, arkhonların yani aristokratların yönetimi devralması sonucu sona erdi. Krallığın sonu getiren olay da, son kral Kadros'un, krallık kurumunu korumak için aristokratlara karşı verdiği mücadele sırasında şehit düşerek hayatını kaybetmesiyle sonuçlandığı söylenmektedir⁹⁷. Başa geçen Aristokratlar yönetimdeki hak ve yetkilerini tanrıya dayandırarak aldıklarını ileri sürmüşlerdir.

3.2.2. Aristokrasi ve Oligarşi

Sokrates, Platon ve Aristoteles'e göre Aristokrasi, ne çoğunluğun ne de tek'in elinde olmak yerine belli bir zümreye ait olan azınlığın yönetim biçimidir. Bu zümrenin üyeleri Aristokrat adı verilen soylu, erdemli ve eğitilmiş kimselerden oluşmaktadır. Aristokratik yönetim anlayışındaki mantık yönetimini üstün kişilerin

⁹³ Homeros. İlyada, çev. Azra Erhat,- A., Kadir, A., (2020). İstanbul, 12.

⁹⁴ Aristoteles. Atinalıların Devleti, çev. Ari Çokona. (2016). İstanbul, 1.

⁹⁵ Plutarkhos. Theseus – Romulus Paralel Hayatlar, Çev. Çokona, A., (2020). İstanbul, 4.

⁹⁶ Aristoteles, a.g.e., 2016, 1.

⁹⁷ Şenel, A. (2009). Kemirgenlerden Sömürgecilere İnsanlık Tarihi, Ankara, 694.

sağlamasıdır⁹⁸. Oligarşi ise, yine belli bir zümreye dayanmaktadır. Ancak liyakat söz konusu olmayıp, aristokrasinin bozulmuş hali olarak bilinmektedir⁹⁹.

Atina'da son kral Kadros'un ölümüyle iktidar artık arkhonlukla yönetilmeye başladı. İlk arkhonluk vazifesi ise kral Kadros'un oğlu Medon'un oldu ve onu onar yıllığına görev alan kendi soyuna mensup halefleri izledi¹⁰⁰. Fakat bu halefler yönetimi başarılı şekilde sürdürememiş ve nihayet Eupatrislerin oluşturduğu aristokratik örgütlenmenin eline geçmesiyle aristokratik yönetim süreci başlamış oldu. Aristokratlar, zengin ve soylu Eupatris ailelerden meydana gelmekteydi. Aristokrat sınıfı olarak kendini ilan edilen bu grup aristokrasi örgütlenme biçimini oluşturmayı başarmışlardır. Ayrıca aristokratlar kendilerini, tanrı Zeus'un evladı sayıldıklarını ve farklı tanrı soylarından geldiklerine inandırmaktaydılar¹⁰¹. Yani aristokratlar, kendilerini tanrısal bir grupla bezelemişlerdi. Ağaoğlu, aristokrasinin, en iyilerin yönetimi anlamına geldiğini ancak, yönetimin belli bir azınlığın ya da topluluğun hakimiyetinde olmasından dolayı yönetim biçimi oligarşi (oligarkhia) olarak ifade edildiğini belirtir¹⁰². Ağaoğlu, muhtemelen yozlaşan aristokratik yönetimin zamanla oligarşi olarak şekil değiştirdiğini ifade etmiş olabilir. Hızla zenginleşen aristokratlar ile giderek fakirleşen alt sınıf halkları arasındaki ekonomik çıkarlara dayanan sürtüşme toplumsal çatışmaya döndü¹⁰³. Bu çatışmalar ise, aristokrasi sürecinin yetkinliğini diğer yönetim süreçlerine bırakmasına sebep oldu.

3.2.3. Tiranlık

Tiran, haksız olarak krallık gücünü ya da diğer iktidar güçlerini eline geçiren yönetici olarak ifade edilip, Yunanlılar bu sözcüğü; iyi kötü ayrımı yapmadan, güçleri hakka dayanmayan bütün hükümdarları tiran olarak atfetmektedir. Yönetim gücünü, baskı ve zulüme dayandıran, kendi çıkarlarını güdene ise despot denir. Buradaki en büyük ayrım şudur; Tiranlıkta yasalar önünde hakka sahip olmadan yasalara aykırı bir biçimde yönetimi ele geçirmiş ve sonuç olarak kendi çıkarına mal etmiştir¹⁰⁴. Fonksiyon olarak icraatları ile devlet ve halkın yararına görev yapana

⁹⁸ Şenel, A. (2017). Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara, 171.

⁹⁹ Rousseau, a.g.e., 2015, 83.

¹⁰⁰ Aristoteles, a.g.e., 2018, 1.

¹⁰¹ Timuçin, A. (2016). Düşünce Tarihi, İstanbul, 136.

¹⁰² Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 27.

¹⁰³ Şenel, a.g.e., 2009, 696.

¹⁰⁴ Rousseau, a.g.e., 2015. 83-84.

örnek olarak tiran Peisistratos verilebilirken, zorbalık ve baskıcı despot- tiran yönetimineyse Peisistratos'un oğulları dönemini göstermek yerinde olacaktır.

Peisistratos, Atina'nın ilk tiranı olmayı başarmış, aristokrat kökenli siyasi ve askeri alanlarda yetenekli, zeki ve ılımlı bir yönetici olarak yer alırken, uyumlu ve barış içinde yönetimini sürdürmüştür¹⁰⁵. Ölümünden sonra da halefi olan oğulları tiranlık yönetimini devir aldı ve yönetimi kötü bir şekilde sürdürdüler. Tiranlık yönetimi, Peisistratos ve oğullarının iktidar yıllarıyla beraber Atina'da toplam otuz altı yıl¹⁰⁶ hüküm sürdü. Tiranlık rejimine, aristokrat darbecilerin eylemleri sonucu son verilmiştir.

3.2.4. Egemen Güç Olarak Demokrasi

Demokraside egemen güç halktır. Hakimiyeti kullanma yani yönetme yetkisi ise, tek kişiye aittir. Tabi ki bu güç meclis gibi kurullarla paylaşılmakta ve yöneticinin yetke ve gücü sınırlandırılmaktadır. Demokrasi rejimi aristokrat kökenli Perikles ile halkın eline geçmiş ve halkın egemenliği olarak tanımlanmıştır. Demos (halk) ; Kratia ise egemenlik¹⁰⁷ anlamına gelmektedir.

Perikles, Aristokrat kökenli bir aileye mensup olup, babası Ksanthippos annesi ise Kleisthenes'in yeğeni olmasıyla bilinmektedir¹⁰⁸. Perikles, Atina'da Strategos görevinde bulunmuştur ve hiçbir zaman da kur'a da adının çıkamamasından dolayı, birinci arkhon, yasamacı, kral ya da kaptan olarak görev yapmamıştır¹⁰⁹. 461 yılında demagogos yani halk önderi¹¹⁰ olarak iktidara geçmesiyle icraatlarına başlamış ve iç politikada düzenlemeler yapmıştır. Halkın yönetime katılmasını sağlaması her ne kadar demokratik görünümlü olsa da Perikles'in yönetim şeklini, Thukydides, “ *Yönetim biçimi demokrasi olarak adlandırırsa da gerçekte var olağan bir monarşiydi* ”¹¹¹ olarak ifade etmektedir. İktidarı da ölümüne kadar devam etmiş ve hayatı ise, veba hastalığına yenik düşerek son bulmuştur.

¹⁰⁵ Mansel, a.g.e., 2020, 203.

¹⁰⁶ Herodotos. Tarih, Çev. Ökmen, M., (2018), İstanbul, 411.

¹⁰⁷ Tekin, a.g.e., 2012, 66.

¹⁰⁸ Ksanthippos, tiranlık girişiminde bulunmadığı halde Ostrakismos mahkemesinde yargılanıp sürgüne gönderilen ilk kişidir. Aristoteles, a.g.e., 2018, 26.

¹⁰⁹ Plutark. Yaşamlar Perikles – Fabius Maximus, çev. Meriç Mete. (2011). İstanbul, 20.

¹¹⁰ Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 42.

¹¹¹ Thukydides. Peloponnesos Savaşları, Çev. Akderin, F., (2020). İstanbul, II. (LXV), 100.

3.3. Atina Yönetim Mekanizması

Polislerin ilk yönetim biçimi monarşidir. Kral olarak ifade edilen basileus tarafından yönetiliyordu. İktisadi gelişme, sosyo-politik sonuçlar doğurdu ve Krallık yönetimi, zamanla yerini daha öncede ifade ettiğimiz gibi zengin ve soylu sınıfı olan aristokratların eline bıraktı. Yönetim biçimi krallıktan sonra arsitokrasi, tiranlık akabinde demokrasi süreçlerini görmüştür. Bu süreçler içinde yönetimin belli bir mekanizması ve direktifleri olan kolları olmuştur.

Öncelikle kentin merkezi olan akropolis, etrafı sur sistemiyle örtülü olan yüksek bir tepede bulunan alandı. Bu alan yani akropolis, içerisinde yönetim ve önemli kamu binalarını ayrıca tapınaklar ile dinsel mahiyeti bulunan yapıları içine almaktaydı. Akropolisin içinde iktidar mensupları yaşarken, akropolisin dışında ise halkın yaşam alanını oluşturan evleri ve kamu binaları bulunuyordu¹¹².

İzlenen genel politika, ilk başta krallık döneminde kralın yanında yaşlılar kurulundan oluşan bir senato ve soylu ailelerin ya da klanların oluşturduğu bir meclis tarafından saptanırken, yönetim erki görev süresi bir yıllığına seçilmiş olan magistratların yani yüksek yöneticilerin tasarrufundaydı¹¹³. Görev süreleri bazı polislerde farklılık gösterebilmekteydi. Bazı polislerdeki Baş magistratların görev süreleri, Rhodos, Knidos, Stratonikeia ve Tarsos'ta altı ayla sınırlandırılırken; Kalkhedon ve Erythrai'de dört ayla görevlendirme yapılmış fakat bu süreler zaman zaman değişiklik gösterebilmekteydi¹¹⁴. Magistratlar, meclislerden sonra kent-devletlerindeki en önemli güç unsuydu. Baş Magistrat, devletin başı olarak görev yapar ve çoğunlukla Arkhon olarak nitelendirilir, ayrıca gerekli durumlarda yıla adını da vermekteydi. Arkhon, Atina ve Orta Yunanistan'daki şehirlerde bulunan yetkili için ve Pyrtanist ise Korinthos ile Ionia'daki polislerde yetkililere verilen unvandır¹¹⁵.

Kral, savaş zamanı ordu komutasını idare ederken barış döneminde ise yaşlılar kurulu ile devletin siyasi, hukuki ve dini meselelerini görüyordu. En yüksek devlet memuru mertebesi magistratlıktı. Aristokratların zamanla toprakların büyük

¹¹² Küçüker, S. D. (2016).*Doğuşundan Hellenistik Döneme Değın Hellen Polis'inin Kavramsal Boyutları, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 47-48.

¹¹³ Childe, G. (2014). *Tarihte Neler Oldu*, İstanbul, 218.

¹¹⁴ Tekin, a.g.e., 2012, 68.

¹¹⁵ Pomeroy, a.g.e., 2018, 82.

çoğunluğunu ele geçirmesi, güçlenmelerine bu durumu takriben de artık onların yönetim mekanizmasında, krallık yönetimini devirerek söz sahibi olmasını sağladı. Aristokratların iktidar döneminde, kralın dini yetkileri arkhon¹¹⁶ basileus'un elinde toplandı. Atina'da aristokratların toplandığı ve adını toplandıkları tepeden alan Areopagos Meclisi (Aristokratlar Meclisi) bulunmaktaydı¹¹⁷. Basileus'un sahip olduğu yasama ve yönetim yetkileri ilk başta üç arkhon'a verildi. Yönetim yetkilerinin paylaştırıldığı üç yetkili arkhon vardı. Arkhonların yetki ve görevleri şöyleydi; devletin İç işlerinin genelinden mesul olan Baş arkhondur. Devletin din meselelerinin yürütülmesinden sorumlu ve ikinci yüksek memur olan arkhon basileus¹¹⁸, komutanlık vazifesinde ise arkhon polemarchos bulunmaktaydı. Arkhonlara ek olarak; Görev süresi bir yıl olan ve seçim yoluyla gelen altı kişi daha bulunmaktaydı. Thesmothetai (kanun koyucular) hukuk işlerinden sorumluydu. Thesmothet bir süre sonra arkhon olarak nitelendirildi ve böylelikle arkhon sayısı dokuza yükseldi¹¹⁹. Areopagos meclisi aristokrat yönetimi içindeki en önemli karar makamı konumunda olup, arkhon'luk görevinde bulunmuş olanlar bu meclisin tabii üyeleri arasında yer almaktaydı.

Danışma ve İdare Meclisi (Bule) ve Halk Meclisi (Ekklesia/Demos) yine önemli siyasal kurumlarındandır. Erken devirde en etkili kurum Boule/Bule yani yaşlılar kuruluydu¹²⁰. Yürütme kolu olan bule'deki görevlilerin çalışma süreleri, arkhonlara göre daha uzun olmakla beraber süresi dolan kurul üyeleri konseye direkt geçiş hakkı kazanarak üst mertebe memur olma hakkına sahipti. Bule üyeleri (buleutes), otuz yaş sınırının üstünde olması gerekmektedir. Bu kurul sürekli toplanmaktaydı ve polis siyaseti ile yasaları tayin etmekle mükellefti. Tartışılması ve oylanması istenen mevzular ilk önce bule meclisinde görüşülürdü. Ekklesia'nın gündemini belirler ve alınan kararların yürütme faaliyetini sağlardı. Bule'nin alt komisyonunu oluşturan Prytaneis ise devletin bütün ivedi meselelerinin ilk görüldüğü mercii idi. Prytaneis'in başkanı (epistates) olarak isimlendirilir ve üyelerinin görev süresi 24 saatle sınırlandırılmıştır. Prytaneis, belirleyici görev

¹¹⁶ Arkhon, kelimesi önceleri kabile şeflerini nitelemekteydi, zamanla kabile şeflerinin aristokrasi olarak örgütlenmesi ve yönetimi tekelleştirmesi sonucu polisteki üst düzey yönetici konumuna geldi ve bu yöneticileri nitelemek üzere kullanılmaya başlandı. Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 15.

¹¹⁷ Freeman, C. (2013). Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları, Ankara, 150.

¹¹⁸ Mansel, a.g.e., 2020, 114.

¹¹⁹ Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 20.

¹²⁰ Pomeroy, a.g.e., 2018, 83.

özellikleri arasında, Bule ve gerek gördüğü takdirde Ekklesia'yı toplantıya katılımlarını sağlamakla görevliydi¹²¹.

Halk Meclisi (Ekklesia) ise polisteki bütün yurttaş konumundaki erkeklerin katılım sağlayabileceği bir meclis idi. Fakat polisteki bütün yurttaş erkeklerin katılım sağlaması mümkün değildi. Toplantı merkezi her yurttaşın yakın mevkisi olmayıp yaşam şartları itibarıyla da sürekli bir katılım sağlanamazdı. Ayrıca polisin bütün özgür erkek yurttaşlarını kaldırabilecek mekan tesisi sağlanması da kuşkusuz ki olanaklar dışındaydı. Ekklesiasterion binası polislerde nadiren karşılaşılan bir yapıydı. 3. yüzyıldaki ileri bir döneme ait olan Lykia'daki Trebenna Ekklesiasterion'u bu duruma örnektir. Bu bina yapısına alternatif olarak çoğu polisteki toplantı alanı agora veya tiyatro alanıdır. Ekklesia'nın görevleri yasama ve yargı mesuliyetini taşıyan siyasal bir birim olup, harp ve sulh kararlarını almaya, yasaları belirleme, magistratların tayini, yargılama ve tecrid gibi iç ve dış politika mevzularının halledildiği siyasal örgenini oluşturmaktaydı. Ayda sık sık toplanan Ekklesia'ya, demos'a üye muhtemelen 18 ya da 20 yaşını doldurmuş erkek yurttaşlar katılım sağlamaktaydı. 5. yüzyılda Prytaneis'in başkanı (Epistates), aynı zamanda Ekklesia'nın başkanıydı¹²². Toplantı günleri görevli memur, toplantı gündemini halka açar ve katılanlar hangi maddelerin tartışmaya açılacağına dair reddini veya kabulünü oylardı. Tartışılması istenen konu, konuşmacılar istedikleri fikirlerini kürsüde (bema), beyan ederdi. Kürsüde her erkek yurttaş söz alabilir ve faal olan grupların sözcülüğünü profesyonel olarak üstlenen hatiplerde (rhetores) yapmaktaydı. Tüm yurttaşlardan sadece dörtte biri Ekklesia'ya katılım gösterebiliyordu. Polis yapısını incelediğimizde, Sparta haricinde, Atina ve diğer Yunan polisleri yönetim süreci haricinde yapısal olarak aynı özellikleri taşımaktadır. Ancak Sparta'yı da polis kavramı içinde, ayrıksı yapısı nedeniyle ayrıyeten incelemek gerekmektedir.

3.4. Atina Halk Kavramı

Öncelikle halk kavramını ele almak gerekmektedir. Günümüzde halk kavramı devlet sınırları içerisindeki bir birlik olarak bütün bireyleri kapsamaktadır. Fakat bu terim Yunan dünyası içinde sosyolojik kavramda farklılık taşımaktadır. Halk yani

¹²¹ Pomeroy, a.g.e., 2018, 82-83.

¹²² Tekin, a.g.e., 2012, 67.

demos kavramı, teoride ve pratikte bütün toplumu ele almamaktadır. Yunan toplumundaki halk kavramı teorik olarak içine aldığı sınıfsal katmanları eupatrides, demiurgoi, georgoi ve theteslerdir. Bu halk katmanları içinde yer alanlar özgürlük hakkına sahip kişilerdir. Ancak halk kavramı tartışmalı bir olgudur. Kadınlar ve metoikoslar bir nevi özgür ancak hukuksal ve siyasal düzlemde hiçbir hakka sahip olmayan kişilerdir. Yani halk kavramı içinde yer almaktaydılar, ancak siyasi hakları yoktu bu da demektir ki halk kavramı siyasi hakları olanları değil, özgür olan kişileri kapsadığı anlaşılmaktadır. Thukydides'in ifadesinde de yer alan “ *Atina'ya hizmet söz konusu ise hiç kimse yoksulluğundan ve devletin güç durumundan utanmaması gerektiğini esas olanın özgürlük olduğunu*”¹²³ belirmesi bu olguyu desteklemektedir.

Öyleyse yunan toplumundaki halkı özgür vatandaşlar oluştururken burada gözümüze çarpan ise kölelerdir. Halk kavramı içinde bakılması gereken birinci boyut kölelerdir. Köleler, Toplumun sınıfsal bir parçasıyken toplumdan ayrı halk kavramı içine alınmayan gruptur. Kesinlikle halk kavramı içerisinde bulunmamakla beraber onlar, bir meta, yani alınıp satılan mal olarak toplumda nüfus etmektedir. Köleler, devlet hukukunda her türlü haktan ve özgürlükten yoksundurlar.

Bunun yanı sıra diğer bir boyut da halk kavramı içindeki soylular grubudur. Halk olarak ele aldığımız topluluk zengin ve soylu olan aristokrat kesimini eurapatrid ya da Solon dönemindeki isim değişikliğine uğrayan pentakosiomedimnoi sınıfını da ele almaktadır. Yine yunan dünyası içinde bakacak olursak bu terim kavramsal olarak bu soylu sınıf içinde farklı yorumlara açıktır. “*Halk, kimi zaman herkes anlamına gelmektedir, kimi zaman aşağı sınıf anlamını taşır bunun dışında halkın, bölünmez bir varlık organik bir bütün olarak açıklandığı da görülmektedir*”¹²⁴. Ayrıca yine Akkoç'un, Sartori ve Ablester'den yaptığı aktarıma göre; “*demos kavramı kentte yaşayan yığınlar, kalabalıklar ve bunun yanında, yoksulları da kapsadığı ve sıradan insanlar, alt tabaka ve din adamlarına karşılık geldiği*”¹²⁵ ifadesi. Demir'in, Miller'den yaptığı aktarımıyla da “*Kratos da güç ya da egemenlik*

¹²³ Thukydides, a.g.e., 2020, 87.

¹²⁴ Akkoç, A. (2014). “ Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı ”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 32.

¹²⁵ Akkoç, a.g.m., 2014, 32.

anlamını taşıdığı gibi iktidar anlamında da kullanılabiliyordu”¹²⁶. İfadelerinden yola çıkarak, aristokrasi halkın içinde yer almıyor mu? Sorusu sorulabilir. Soylular yani aristokratik sınıfı, halk topluluğunun içinde sınıfsal olarak ayrılmasıyla beraber teorik olarak var olsa da, pratikte halk kavramından kopuk ayrı bir bütün kitle ve statüyle kaplanmış bir olgu ile karşımıza çıkmaktadır. Evet, topluluk içinde teorik olarak halk bütününe sıkı sıkıya bağlı bir parçası olan aristokrasi, siyasi düzlem içinde kendini ayırmıştır. Yani halk topluluğu pratikte bir sınıfı ifade ederken, aristokrasi topluluğu yine kendi içindeki sınıflarla beraber kendi politik bütününü ifade etmektedir. Pratikte bu iki olguyu ayrı birer olgu olarak ifade edilmesi düşsel kavramda daha yerinde olacaktır. Aristokrasi ve halk topluluğunun ayrımını yurttaş kavramında da görebiliriz. Bu kavramsal ayrılığı demokrasi yönetimi açıklamasında daha da açık ifadeyle ele alınacaktır.

Sonuç itibariyle yunan, sosyo - politik toplumunda, yönetimde etkili olan aristokrasi karşısında anlamsal kavramı tartışmalı da olsa halk kesimi bulunmuştur. Esasen buradaki ana unsur, egemen gücü oluşturan yurttaş kesimin, aristokrasi oluşudur. Halk yıllarca Atina yönetiminde ezilen bir kenara atılan kesim olmuştur. Şimdi en azından bu anlamı biraz daha açmak için yurttaş kavramına da değinerek konuyu daha fazla dağıtmadan demokrasi yönetimini anlatmaktır.

3.5. Atina Yurttaşlık Kavramı

Yurttaşlık kavramı, günümüz modern anlamıyla toplumun tümünü kapsamaktadır. Yurttaşların arasında eşitliğin olduğu, hakların tasarrufu ile sorumlulukların paylaşımında eşit ve özgür oldukları varsayılmaktadır Yurttaşlar devletin üyesi olması dolayısıyla da yönetimde ve siyasal faaliyetlerde de etkin konumdadırlar. Bu kavram, antik yunan dünyasında ise içerik olarak farklılık taşımaktadır. Yunan yurttaşlığındaki kavramsal anlamı da, siyasal haklara sahip kişileri ifade etmektedir¹²⁷.

¹²⁶ Demir, H. (2013). “ Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşısı Görüşler: Giovanni Sartori ve Carl Schmit ”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 6.

¹²⁷ Güllüoğlu, F., (2012). “Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 67 (1), 87.

Yurttaşlık kavramı uzun süre sabit kalsa da ilerleyen süreçlerde dönemine göre sosyo - politik değişkenlikler gösterdi. Yurttaşlık kavramı, siyasal hakka sahip olan kişileri kapsadığına göre dolayısıyla da yurttaşlık rolünü de aristokratlar üstlenmekteydi. Atina'da yönetimde etken olan aristokratlar, yurttaş mercisine sahip olmaları ise soylarına bağlı ve sahip oldukları varlıklarından gelmekteydi. Soyluluk- varıllık- aristokratlar – yurttaşlık birbirine bağlı bir döngü olarak kendini uzun süre muhafaza etti. Solon reformlarıyla yurttaşlık kavramı hukuki olarak varıllık ölçüsü kapsamında genişletildi ve hippiesleri de içine aldı. Daha sonra politik reformlar zeugites ve en sonunda thetesleri de kapsadı. Böylelikle halkta siyasal haklar edindi ve arkhonluk, askerlik ve diğer devlet görevlerinde yer aldılar¹²⁸. Yurttaşlık kavramı, bu koşullarda toplum genelinde genişleme gösterdi. Demokrasi olgusu da bu reformlarla doğmuştur.

3.6. Sparta Polis'inin Politik ve Sosyal Yapısı

Sparta'nın sosyo - politik yapısı, Atina ve diğer polislerden farklılık göstermektedir. Sparta'nın tanrısal yasa koyucu olarak sunulan Lykurgos'un oluşturduğu söylenen düzene göre, Sparta zamanla aristokratik kollektivist bir topluma dönüşmüştür¹²⁹. Sparta da halkın, alt yapısı devlet bazlı kültüre göre yetişmekteydi. Bir yurttaş, doğumundan ölümüne kadar devletin menfaatlerini gözeterek yaşardı. Kısacası halk, sosyal ve siyasal olarak her şeyiyle devlete tabiidir. Spartalı yurttaş olarak doğan her erkek çocuğu otomatikman herhangi bir engeli bulunmadığı takdirde askerdir. Bu dayanağa göre, Sparta'nın bir asker devlet ya da asker toplumu olarak görmek gerekmektedir. Toplumun, halk yapısı üç tabakadan oluşmaktadır. Bunlar; tam vatandaşlık haklarına sahip olanlar Spartiatlar (Spartiatiai), yarı yurttaş olan Periokoslar (Periokoi) ve toprağa bağlı köle statüsündeki heliotlardan (Heilotes) oluşmaktaydı¹³⁰.

Spartiatların nüfusu diğer halk tabakalarının nüfusuna oranla daha düşüktür. Spartiatlar, Sparta'nın siyasi fonksiyonuna egemen ve tüm yurttaşlık haklarına sahip olan gruptur. Spartalı yurttaşlık ehliyetine sahip her yurttaş kleros adı verilen topraktan paye verilmiştir. Sparta toprakları tarım için uygun arazi yapısı ve verime

¹²⁸ Tekin, a.g.e., 2012, 82 – 83.

¹²⁹ Şenel, a.g.e., 2017, 122.

¹³⁰ Kaya, M. A. (2015). İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı, Ankara, 214.

sahiptir. Spariatlar, bu toprak parçasının işletilmesini ise heilotlara bırakmıştı¹³¹. Ticaret ve zanaat gibi farklı bir iş kolunda da çalışmaları yasaktı. Çünkü spartiatların yani erkek olan yurttaşların tek bir vazifesi vardı oda askerlikti. Spartiat olarak doğan her erkek çocuğu, yedi yaşından itibaren ailelerinden alınarak sürü adı verilen askeri birliklerine götürülür ve orada şartları çok katı ve yeri geldiğinde acımasız sayılabilecek askeri eğitime tabii tutulurlardı. Tamamen savaşçı olarak yetiştirilen spartan çocuklarının beslenme, barınma ihtiyaçları ile okuma – yazma, askeri ve spor eğitimleri birliklerinde sağlanmaktaydı. Eğitimlerini tamamlayıp, 20 yaşına geldiklerinde ise doğrudan orduda görev alırlardı¹³². Evli olsalar dahi zamanlarının büyük bir çoğunluğunu kışlarında askeri eğitimlerini alarak geçirmekteydiler. Muhtemelen de aile bağlarının çok kuvvetli olması mümkün değildi.

Yarı yurttaş olan Perioikoi tabakası, merkezin çevresinde köy ve kasaba yerleşmelerinde ikametgah eden kesimdir. Bu kesimde, yurttaşlık hakkına sahip, vergi mükellefi, toprak ve mülk sahibi olabiliyordu. Bunların yanı sıra ticaret, tarım ile zanaat gibi çalışma dallarında serbestken, savaş döneminde de Sparta'ya asker göndermekle yükümlüydüler. Fakat siyasal haklardan mahrumdurlar. Perioikoslar, yıkılan Mykene uygarlığından kalan Akhalı halk grubudur¹³³. Bazı modern yazarlar, perioikos'ları, Sparta'nın kolonisi olarak düşünen modern yazarlarda mevcuttur, ancak kökenleri tartışmalıdır¹³⁴. Perioiksler, her ne kadar tam ehliyet sahibi spartanlar ile birlikte kendilerini Lakedaimonioi (Lakedaimonlular) dese de, Spartiatlar ile evlenmek ve benzeri herhangi ilişki kurmaları yasaktı. Askeri birliklerde bile Spartanlarla, Perioikosların temasa geçmeleri mümkün değildi. Savaşlarda spartanların nüfus oranı düşmesine karşın perioikosların, sayı üstünlüğü ile görevleri çoğalırdı, fakat bu durum karşısında, siyasal bakımdan herhangi bir hak veya sorumluluk tanınmaması dolayısıyla politik bir sorun yaratmaktaydı.

Toplumsal alt ve son tabakasını oluşturan Heilotlar yani köleler ise; toplumun önemli nüfusunu elinde tutmaktaydı, hiçbir hakka sahip olmayan toprağa dayalı tutulmuş işçi – kölelerdi. 8. yüzyılın ortalarında, Sparta'nın yayılım gösterdiği

¹³¹ Friedell, a.g.e., 2017, 96.

¹³² Mansel, a.g.e., 2020, 125.

¹³³ Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 32.

¹³⁴ Güler, T. B. (2014). Kuruluşundan M.Ö. 404 Yılına Kadar Sparta'nın Peloponnesos Bölgesi'ndeki Üstünlük Çabaları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 10.

dönemlerde Peloponnesos'un güneyinde yer alan Lakonia ve Messenia bölgelerinden getirilmiş köleleridir. Serf özelliğine benzer yarı köle olarak çalışmaktaydılar. Yarı köle olarak nitelenmeleri tam anlamıyla spartanların tasarrufunda olmayışından kaynaklanmaktaydı. Çünkü kleros adı verilen toprak parçaları ortak dağıtılan ve spartanların toprak üstünde işletirme hakkına sahip olduğu topraklardı ve buradan edinilen ürünlerle yaşamlarını sürdürebilirken; toprağın mülkiyetine tam anlamıyla sahip değillerdi. Toprak üzerindeki çalışanları satma, alma ve kovma gibi hakları yoktu. Yani Sparta'da kolektif anlayış mevcuttu, toprakları ve üzerinde yaşayanlar devletin ortak malı sayılmaktaydı. Sonuç olarak heilotlar, spartanların özel hizmetçileri konumunda olmayıp, daha çok 'kamu serfi' sayılabilecek ve tüm spartanların üzerinde tasarruf hakkına sahip olduğu kesimdi¹³⁵.

Kadınların, yurttaşlık hakkı bulunmamasıyla beraber Sparta toplumunda az olsa toplumsal yaşama katılmışlardır. En azından diğer polislerdeki kadınlara göre daha özgür ve saygın pozisyondaydılar¹³⁶. Kadınlar, kutlanılan tören ve festivallere katılım sağlayabiliyor ve burada evlenmek isteyen genç erkeklerde evlilik için kendilerine uygun gördükleri kızları belirliyordu. Spartalı kadınlar, evlendikten sonra ev hayatına kapanıyor ve çocuklarını yetiştirmekle sorumlu tutuluyordu. Kız çocukları, erkekler gibi eğitim konusunda aktif tutulmuşlardır. Eğitim, devletin sorumluluğunda olan ve masrafların devlet tarafından karşılandığı bir kurumdur. Sparta, eğitim konusunda eşitlikçi bir yaklaşım sergilemiş ve kızlarında özellikle bedensel eğitime önem verilmiştir. Bu eğitimin sebebi, Sparta'nın ana dinamiği olan devlet faydacılığıdır. Kız çocukları güçlü yetiştirilirse Sparta'ya yaraşır, sağlıklı ve kuvvetli erkek çocuk dünyaya getirebilecekti¹³⁷.

Sparta toplumu, Dor halkı ve kültüründen gelmiştir. Toplum yapısı, dışa kapalı, asabiyet sahibi, toprak ve üzerindeki yaşayan insan gücünü de özel mülkiyet kavramı yerine ortak mülkiyet anlayışıyla sahip, kendi aralarında bir yere kadar eşitlikçi yapı sağlayan, lüks hayat tarzı ile zenginlik anlayışından mahrum savaşçı bir topluluk olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bunların sonucunda; Sparta, kent devleti

¹³⁵ Şenel, a.g.e., 2009, 690.

¹³⁶ Friedell., a.g.e., 2017, 98.

¹³⁷ Dikyol, D. (2016). "Antik Yunan'dan Bir Eğitim Modeli: Sparta, Fen – Edebiyat Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi İnsani Bilimler Dergisi", 5(2), Antalya, 202-203.

topluluğu tamamen, devletin ortak çıkar ve yararını gözeten, devleti için yaşayan ve devleti için ölen, siyasal bir anlayış gütmüştür.

3.6.1. Sparta Polis'i Yönetim Mekanizması

Sparta, Peloponnessos'un güney doğusundaki Lakonia bölgesinde yer almaktadır. Sparta, Lakonia bölgesinde yer almasına istinaden de bir diğer adı olan Lakedaimon'u kullanmaktadır¹³⁸. Konumu, sarp sıradağların içinde dar bir düzlükte olması ve kıyı kesimlerdeyse Akdeniz'in güçlü akıntılarının sayesinde coğrafi avantajından yararlanarak, savunulması daha kolay bir bölgeydi. Kıyı yani deniz mualefeti sayesinde düşmanları deniz üzerinden çok fazla tehdit oluşturamamıştır. Fakat bu durum Sparta'nın denizlerde bir askeri güç oluşturmasını baltalarken karada ise yunan dünyasının en güçlü piyade ordusunu oluşturmasını sağlamıştır. Sparta'yı bir askeri devlet olarak görmek gerekmektedir. Eli silah tutan erkek yurttaşlarını, askerlik dışındaki hiçbir vazifeye mesul tutmayıp tamamen savaşçı bir toplum kültürü üzerine kurmuştur.

Sparta'da, hakim olan yönetim şekli Krallıktı ve yürütme erki, birbirine eşit iki kabile şeflerinin soyundan gelen iki kralla (diarşi) yönetilmiştir¹³⁹. Bu iki kral, Agiadlar (Agiadai) ve Euripondidler (Eurypondidai) hanelerinden seçilmektedir¹⁴⁰. Geleneklere göre Sparta'yı yöneten iki kral soyu, Herakles'e dayandırılmaktadır¹⁴¹. Agiadlar (Agiadai) ve Euripondidler'e (Eurypondidai) mensup olup, Sparta'yı yöneten bu iki kralın (arghagetes) görevi; savaş zamanı orduya komutanlık etmek, barış döneminde devletin bazı uyuşmazlık yaratan meselelerini çözmek, dini işler ile ilgili görevlerini yerine getirmektir. Ayrıca Yaşlılar Meclisi'nin (Gerousia) yaptığı toplantılara iştirak sağlamak mesuliyetindeydi.

Krallar, Sparta dışında sınırsız yetkiye sahipken¹⁴², Sparta içinde sınırsız bir yetkiye sahip değildi. Spartalı kralların gücünü kontrol altında tutan denetçiler (ephoroi) mevcuttu. Bu denetçilerin her biri Sparta'nın 5 köyünün başında bulunan denetçilerdir. Ephoroi adı verilen bu denetçiler¹⁴³, bir yıllığına beş memur olarak görev yapmaktaydı. Denetçilerin görevi ise; kralların yasalara göre uygun biçimde

¹³⁸ Martin, a.g.e., 2017, 132.

¹³⁹ Şenel, a.g.e., 2009, 690.

¹⁴⁰ Kaya, a.g.e., 2015, 198.

¹⁴¹ Eco, a.g.e., 2019, 91.

¹⁴² Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 30.

¹⁴³ Pomeroy, a.g.e., 2018, 82.

görevlerini yerine getirip getirmediğlerinin teftişini sağlamak ve varsa yasa dışı uygulamalarını ortaya çıkartıp yargılatmakla yükümlülerdi. Esasen asli vazifeleri, helotları denetlemek ve yönetmek, isyanları kontrol altında tutmak ve bastırmaktı¹⁴⁴.

Yargılama ile yetkili olan kurum Gerusia idi. Kralların yanı sıra Yaşlılar Meclisi (Gerusia) ve Halk Meclisi (Apella) vardı. Gerusia; Aristokrat hanelere mensup 60 yaşının üstünde, toplam 30 yaşlı (gerontesten) üyeden oluşmaktadır¹⁴⁵. Görevi, yasa tasarılarında bulunmaktı ve görev süreleri ölünceye kadar devam etmekteydi. Ephoros ile Gerusia üyelerini atayan ve Gerusia'nın tasarladığı yasaları onama mercii ise; üyelerinin Sparta'nın piyade ya da süvarideki, 30 yaşını doldurmuş erkek yurttaşlarından oluşan Apella idi. Ayrıca Savaş, barış ve ittifak gibi mühim kararlar hakkında onama ya da reddine karar vermekle mükellefterler. Sparta'nın siyasal varlığı, Makedonya'ya karşı güçlü ve sağlam birlik gösteremeyen diğer Yunan kent devletleriyle beraber 338'de sona erdi¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 31.

¹⁴⁵ Mansel, a.g.e., 2020, 124.

¹⁴⁶ Şenel, a.g.e., 2009, 692.

4. SOKRATES, PLATON VE ARİSTOTELES'E GÖRE İDEAL YÖNETİM BİÇİMİ VE POLİTİKALARI

4.1. Sokrates

Sokrates, kesin bir tarihi olmayıp 470 - 469 yılları arasında Atina' da doğdu. Sofroniskus adlı heykeltıraşçı bir baba ile ebelik yapan annenin çocuğudur¹⁴⁷. Ailesi çok varlıklı olmamasına rağmen Sokrates'e, hayatını idare ettirecek kadar bir maddiyat sunmuştur. Sokrates'in, Hoplit olarak askerliğini yapmış olması onun, orta ya da üst düzeyde bir gelire sahip olduğunu gösterir. Ancak kendisi, sahip olduğu maddiyatı sürdürmek ya da üstüne çıkmak yerine azla yetinmeyi bilen, sade ve yalın bir şekilde hayatını idame etmiştir¹⁴⁸.

Baba mesleğini bir süre devam ettirse de daha sonra kendi yolunu çizdi. Sokrates'in kendisinin ele aldığı hiçbir eseri olmayıp, kendisiyle alakalı, yaşadığı sıra da ve ölümünden sonra çağdaşları tarafından yazılmış bazı kaynaklar bulunmaktadır. Komedi yazarı Aristophanes'in Bulutlar eseri, Platon ve Ksenofhanes'in eseri günümüze kadar ulaşabilmiştir. Fakat bu eserlerin yanlı olduğu en yakının ise Platon'un diyaloglar eserinin olduğu görüşü bulunmakta ve tartışmalıdır. Platon'un diyaloglar eseri (Apologia), direkt Sokrates'in düşüncelerine dayanarak yansıttığını, Ksenofhanes'in, eserini ise, Sokrates'e ait olan düşünceleri, başkalarından duyup ya da okuyarak¹⁴⁹ yazdığı bilinmektedir. İki eserde, Sokrates'i farklı yorumlamış ve kesin olan tek bilgi ise eserlerin, Sokrates'in düşüncelerine dayanma amacıyla yazılmış olmasıdır. Bu eserler hakkında son olarak Aristophanes'in Bulutlar yapıtı, Sokrates'le tamamen alaycı bir şekilde bahsedilmekte ve onu bir sofist olarak tanıtmaktadır. Sokrates'in bir sofist düşünür olmadığı ve sofistlere karşı bir izlenim sergilediği bilinmektedir. Bu yüzden de Sokrates'in, düşünceleri hakkında hiçbir bilgi sunmamaktadır. Platon, Sokrates'i metafizikçi olarak tanımlarken, Ksenofhanes ise ahlaki ve toplumsal değerlere önem veren biri olarak tanıtmaktadır. Bir de Platon'un, Kriton ve Phaidon eserleri de Sokrates'e ait olan düşünceleri yansıtmaktadır. Apologia, Sokrates'in yargılanıp öldürülmesi takribiyle hemen sonra yazıldığı için ona ait fikirler olduğu daha kuvvetlidir. Aynı şekilde Kriton ve

¹⁴⁷ Yetkin, Ç. (2012). Siyasal Düşünceler Tarihi, Cilt: I, İstanbul, 67.

¹⁴⁸ Coşgun, S. (2015). *Bir Yurttaş Yetiştirme Denemesi: Sokrates ve İdeal İnsanı*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (29), 70.

¹⁴⁹ Yetkin, a.g.e., 2012, 67.

Phaidon'da ilk eserinin devamı niteliğinde olup gerçeğe yakın olduğu kanısı vardır. Kriton eseri ve Apologia, Sokrates'in siyasi düşüncelerini içerdiği için bu iki eser ana başvuru kaynağı olarak ele alınırken diğer eserler konu dışında kalmaktadır. Sokrates'in, fiziksel özellikleri hakkındaysa günümüze ulaşan ve Louvre müzesinde sergilenen portre büstünden yola çıkarak, Sokrates'in, görünümü hakkında bilgi edinebiliriz.

Sokrates, kendi kararları ve düşünceleri üzerine hayatına yön verdi. Aklındaki düşüncelerini ise, sade kıyafeti ile sokak sokak dolaşıp, halkın arasına karışan Sokrates, insanları statülerine ayırmadan herkesi muhattap alıp, sorular sorar ve karşısındaki insanların düşüncelerini de öğrenip yaptığı konuşmayı en sonunda felsefi konulara bağlardı. Sokrates'in en büyük hayran kitlesini de, öğrencileri oluşturmaktaydı. Bu öğrenciler genellikle, şehrin önde gelen zengin ailelerinin birçok genç üyeleri idi ve sürekli Sokrates'in etrafında toplanmaktaydılar¹⁵⁰.

İlk başta düşüncelerinin, Sofistler*¹⁵¹ çizgisinde olduğu sanılsa da zamanla yaydığı düşüncelerle farklı bir çizgide olduğu ve bu nedenlerle düşüncelerinin sofistlik bağlamdan ayrıldığı anlaşıldı. Sokrates'i, sofistlerden ayıran nokta hümanizmasına eski fizikçi felsefecilerin akılcı geleneğini sokmasıdır¹⁵². Ona göre en önemli şey erdemdi, her zaman düşünceleri ve sorularındaki arayışı erdem üzerineydi. Erdemli insanın, aynı zamanda ahlak sahibi olduğunu da vurgulamaktaydı. Erdemi ise bilgili olmakta temellendirmekti, yani en önemli erdem olgusu bilgili olmaktan geçmekteydi. Şenel'in aktarımında “ Apollon kahini, dünyanın en bilge kişinin kim olduğu sorusuna, Sokrates demiştir ve Sokrates ise bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir yanıtını¹⁵³” vermiştir. Bunun üzerine

¹⁵⁰ Störing, H.J. (2013). Dünya Felsefe Tarihi, çev. Epçeli, N., İstanbul, 138.

¹⁵¹ Sofistler, 5. yüzyılda Atina, yeni bir siyasal kültür ve düşünüş arayışı sürecindeyken, yeni bir kültür ya da ideanın öncüleri olarak kendilerini gösterdiler. Bilgiyi Stoacılar gibi doğadan değil, İnsanı konu alarak, algı, deneyim ve düşüncelerinden gelen bilgi sürecini ele alarak başlattılar. Sofistler siyasal, sosyal ve kültürel düzende öncelikle pratik bilgi ihtiyacını gidermek üzere ‘başarılı bir yurttaş yetiştirmek’ kaygısıyla belli bir ücret karşılığında dersler veren ‘gezici öğretmenler’ misyonunu oluşturmuşlardır ve de Avrupa'nın ilk profesyonel eğitimcileri olarak kabul edilirler. Ayrıca Sofistler, sabit görüşlü bir felsefe okulu olmayıp, benzer ve çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir ve savundukları siyasal görüşleri farklılık gösterirken, ortak yanlarıysa insanı konu almalarıydı. Bağlı oldukları bir okul da bulunmamaktaydı. Yıldızdöken, Ç. (2017). Sofistlerin Epistolmojideki Yeri ve Önemi, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 4 (12), 187. Ayrıca Sofistler, sabit görüşlü bir felsefe okulu olmayıp, benzer ve çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir ve savundukları siyasal görüşleri farklılık gösterirken, ortak yanlarıysa insanı konu almalarıydı. Bağlı oldukları bir okul da bulunmamaktaydı. Şenel, a.g.e., 2017, 139.

¹⁵² Sabine, G. (1969). Siyasal Düşünceler Tarihi I, Çev. Rızatepe, H., Ankara, 29.

¹⁵³ Şenel, a.g.e., 2017, 143.

kendinden daha bilge kişilerin olduğunu kanıtlamak amacıyla herkese çeşitli sorular sorarak bilgilerinin sınırlarını öğrenmeye çalışmıştır. Erdemin bilgi olması önermesinin yanında birde üzerinde durduğu bir başka önerme de “hiç kimse bilerek ve isteyerek kötülük etmez¹⁵⁴” önermesidir. Bu önermede erdem önermesiyle ilintili olup, erdem bilgiyi temsil ediyorsa, kötülüğü de bilgisizlik yani erdemsizlik temsil etmekteydi. Kısacası, Sokrates’in et ve kemiğini oluşturan düşünceleri erdem, ahlak ve bilgidir. Siyasi anlayışı da bu temellerin üzerine kuruludur. Siyaseti yapabilecek olan kişilerin bilgi ve erdem sahibi olması gerekliliğini savunmuştur.

Sokrates’in devlet ve siyasi görüşleri hakkındaki edindiğimiz bilgiler kıt olsa da belli bir sonuca ulaşmamıza yardımcı olmaktadır. Kaldı ki akıbetini de politik görüşü belirledi. Ölümü siyasi nedenli olup, demokratik yönetim tarafından idamına karar verilmesi sonucu öldürüldü. Görünürdeki sebep, halkın özellikle gençlerin ahlakını bozmak ve Atina’nın kutsal tanrılarına karşı mesnetsiz hareket ve söylemlerinin yanı sıra yeni tanrılar var etmesiyle suçlanmaktaydı. Bu nedenlerden dolayı Halk Mahkemesinde yargılanıp, oy çoğunluğunun az bir farkıyla idamına karar verildi. Ancak Sokrates’in idamı istenmemekteydi, suçunu kabul edip bir daha tekrarlamaması ile mahkeme ve halkın karşısında özür dilemesi şartıyla affedilecekti. Yakut’un, Platon’un Apologia’sından yaptığı aktarıma göre Sokrates bu teklif karşısında “*felsefe yapmaktan, insanları sınamaktan ve onlara doğruyu göstermekten vazgeçmeyeceğini; insanları para ve şan peşinde koşmamaları ve ruhlarını arındırmaya özen göstermeleri konusunda yüreklendireceğini savunmuştur*”¹⁵⁵. Sokrates, özür dilemeyi red etti, eğer yapılan suçlamaları kabul edip, geri çekilmiş olsaydı çizdiği erdem ve saygı profilini kaybedecekti. Ayrıca Sokrates, yakın arkadaşlarından olan Kriton gibi destekçileri tarafından da kaçabilme imkanı olmasına rağmen bu yolu da kabul etmedi. Sonuç olarak özür dilemeyi ve kaçmayı, erdem ve ahlak dışı bulmuş olacaktır ki tüm görüşlerinin arkasında durarak, başına gelecek olan ölümü kabullendi ve baldıran zehrini*¹⁵⁶ içerek hazin sonunu hazırladı.

¹⁵⁴ Akarsu, B. (1962). *Sokrates’te Erdem Düşüncesi, Felsefe Arşivi*, sayı 13, 60.

¹⁵⁵ Yakut, A. S. (2017). *Platon’un Phaidon’undan Sokrates’in Savunması, Archium Anatolicum*, 11(1), 131.

¹⁵⁶ Maydanozgiller (Apiaceae) familyasının bir türü olan baldıran otu (*Conium maculatum* L.), 50-250 cm. yüksekliğine ulaşabilen, zehirli, iki yıllık, otsu bir bitkidir. Kolancı, B, Y., (2020). *Roma İmparatorluk Dönemi’nde Göz Hastalıklarının Kullanılan Bazı Tıbbi Bitkiler, Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 19(3), 635. Baldıran zehiri de adını bu ottan almaktadır.

4.2. Sokrates'in İdeal Devlet ve Toplum Anlayışı

Politika felsefesinin kurucusu¹⁵⁷ olarak kabul edilen Sokrates'in, devlet üzerine olan görüşlerini, Platon'un, Kriton ile Phaidon ve Ksenophon'un Memorabilia adlı eserlerindeki diyaloglara dayanarak ulaşılmaktadır. Sokrates'in devlet yöneticilerine, uzmanlığa, çoğunluk ve demokrasiye dair yaptığı eleştirilerden ideal yönetim anlayışı ve politikası hakkında fikir sahibi olmaktayız. Onun görüşlerini daha iyi anlayabilmek için ilk başta Sokrates'in devlet ve yurttaş anlayışını ve iki olgu arasındaki ilişkiyi irdelemek gerekmektedir

Sokrates'in, devleti bağımsız ve özgür olmakla beraber yurttaşlarının sadece güvenliğini sağlamakla mükellef olmayıp, toplumu bir arada tutabilmek için yurttaşlarının mutluluğu ile huzurunu sağlayıp, idame etmekle görevlidir. Bunun içinde devlet, eğitim yoluyla erdem sahibi, ahlaklı ve maneviyatı yüksek yurttaşlar yetiştirmelidir. Çünkü iyi bir yurttaş hem kendine hem de devletine yarar sağlayacaktır. Yani devlet toplumuna karşı olan bu sorumlulukları yerine getirdiği takdirde, yurttaşlarda devlete karşı olan sorumluluklarını yerine getireceklerdir. Bu sayede güçlü ve huzurlu devlet – toplum ilişkisi tesis edilirken, toplum bütünlüğü korunmuş ve devletin istikrarı da sağlanmış olacaktır.

Devlet yurttaşlarına karşı olan sorumluluklarını yerine getirirken, yurttaşlarında devlete karşı yerine getirmesi gereken ödev ve görevleri bulunmaktadır. Sokrates'in yurttaşlara yüklediği devlet algısında koşulsuz bir itaat vardır. Ona göre tüm yurttaşlar, vatana, babasından katbekat saygı göstermeli ve itaat etmelidir. Devletin buyruklarını şartsız yerine getirmeli, askeri vazifelerinden kaçınmamalı, devleti müdafaa esnasında yaralanmayı, işkenceyi ve gerektiğinde ölmeyi göze alarak savaşa katılmalıdır. Devletin gerektiğinde her türlü yaptırımını emredebileceğini, öl derse ölünmesi gerekeceğini, kısacası tüm yurttaşların devletin bir kölesi olduğunu kabul eder¹⁵⁸. Böylece devletin yurttaşlar üzerindeki yaptırımını ve yurttaşlarında devlete karşı olan vazifelerini belirterek devlet- yurttaş politik ilişkisini oluşturur.

¹⁵⁷ Cevizci, A. (2015). Felsefe Tarihi, İstanbul, 65.

*Bknz, Sokrates'in Devlet Görüşü başlığı altında geçer, 56.

¹⁵⁸ Platon. Sokrates'in Savunması, çev. Çokona, A., (2016). İstanbul, 79.

Sokrates, devlet – yurttaş ilişkilerini yasalar üzerinden kurmaktadır. Ona göre yurttaş ile devlet arasında yazısız bir sözleşme bulunur¹⁵⁹. Bu sözleşme, devletin yasa ve yaptırımlarını içermektedir. Sokrates, yasalara uyulması gerekliliğini *“Savaşta olduğu kadar mahkemelerde ve başka her yerde vatanın ve kentin emrettiği her şeyi yerine getirmeli ya da bu emrettikleri doğru görünmüyorsa onu doğru olmadıklarına ikna etmeye çalışılmalı”*¹⁶⁰ ifadeleriyle vurgulamaktadır.

Atina yasalarına göre, bir yurttaş devletin yasa ve yaptırımlarından hoşnut değilse, dilediği zaman tüm varlıklarıyla beraber, farklı bir koloniye yerleşebilir. Bu tercih hakkında, devletin koyduğu herhangi bir engel ya da yasak yoktur. Bu hakkını kullanmayıp, devletinde yaşamayı kabul eden yurttaşlar, devletin yasalarıyla uzlaşmış olduğu kabul edilir. Yurttaş kabul ettiği halde, devletin yasalarına karşı gelerek, toplumsal düzenin huzurunu bozuyorsa, suç teşkil etmiş olur¹⁶¹.

Devletin suç saydığı durumlardan ilki yurttaş devletin varlığı altında dünyaya geldiği halde buyruklarına uymuyorsa, ikincisi yurttaş, devletin imkan ve şartları altında yetiştirildiği halde buyruklara uymuyorsa ve son olarak da boyun eğmeyi kabul ettiği halde buyruklara uymayıp, birde kusurlu gördüğü devlet yaptırımlarını düzeltilmesi için devletin gerekli mercilerini ikna edici girişimler de bulunmuyorsa suç işlemiş olur. Yani devlet, tahakküm kurmayıp iki yol sunmuştur, ya ülkeyi terk edecektir, ya da yasa ve yaptırımlara boyun eğilecektir. Eğer ki uygulanan yaptırımlarda da yanlışlık görüyorsa, gördüğü konu üzerine ikna ve ispat yoluna gitmesini istemektedir¹⁶². Sokrates, Devlet – yurttaş ilişkisini düzenleyen, Atina yasalarını yukarıdaki anlatımla belirtmiştir. Sokrates’in kendisi de, devlete ve yasalara karşı sonsuz itaat duymaktadır. Onun bu bağlılığını, infazına hüküm veren mahkeme kararını kabullenmesinden anlamaktayız.

Sokrates, İsthmia yarışmaları ve askeri yükümlülükleri yerine getirmek¹⁶³ gibi zaruri durumlar olmadıkça şehirden dışarı çıkmadığını, farklı şehirlere yerleşip yasalarını tanıma gereğini duymadığını ve Atina kentinin kendisine yettiğini ifade eder. Yine Sokrates, devletin yasalarına uyarak kaçmayacağını eğer yasalara uymazsa, asıl o zaman devletine karşı çıkmış olacağını, bu doğrultuda da gençlere ve

¹⁵⁹ Cevizci, a.g.e., 2015, 66.

¹⁶⁰ Platon, a.g.e., 2016, 78.

¹⁶¹ Platon, a.g.e., 2016, 80.

¹⁶² Platon, a.g.e., 2016, 80.

¹⁶³ Platon, a.g.e., 2016, 81.

Atina halkına kötü örnek olacağını savunur. Sokrates'in boule üyeliği sırasında, prytanes olma sırası kendi phyle'sindeydi. Döneminde gerçekleşen Arginouses deniz muharebesinde, on strategos, savaşta merhum olanların naaşlarını toplamadı. Bu sebeple de toplu bir şekilde yargılanmak istendiler ancak, bu durum yasalara aykırıydı ve Sokrates'de yasalara aykırı hareket edilmemesi gerektiğini savunarak bu duruma karşı çıktı¹⁶⁴.

Sokrates, insanı iyi kılanın yasalar olduğunu, devletin yasalarına ve her türlü buyruğuna itaat edilmesi gerekliliğini her defasında yineleyerek dile getirdi. Onun problemi devlet ve yasalarla değil, devlet yöneticileri ve yasayı uygulayanlarıdır. Devlet yöneticilerinin bilgisizliğinden ve yasaları uygulayan yargıçların, yasaları iyi bilmesi ve uygulaması gerektiği halde, işin ehli olmadıklarını¹⁶⁵ üzerine eleştiriler yapar. Sokrates'in özellikle devlet yöneticilerine ve demokrasiye karşı yapmış olduğu eleştiriler onun ideal yönetim anlayışı ve politik görüşü hakkında bilgi verir.

4.3. Sokrates'in Uzmanlık ve Çoğunluk Kavramlarına Göre İdeal Yönetici

Sokrates, herkesin her işi yapamayacağı gibi yönetim işini de herkesin ele almaması gerektiğini, alacak kişilerin belli vasıfları taşıması gerektiğini vurgular. Çünkü ona göre her iş gibi devlet yönetimi de uzmanlık gerektirmekteydi. *“Yapı işlerinin mimarlarca, gemilerin gemi yapımcılarınca yapılmalı”*¹⁶⁶ ifadesine göre yönetim sanatı da aynı şekilde konunun uzmanı olan politikacılara bırakılmalıydı.

Sokrates, beden eğitimiyle ilgilenen bir kişinin, herhangi birinin görüşüne mi? yahut bir hekim ya da öğretmen gibi uzaman kimselerin görüşüne mi? itibar etmesi gerekliliği üzerine sorgulama yapar. Ulaştığı sonuçsa tek bir kimse ya da grubun görüşüne değer verilmesi olup, bu kimselerde yeterli gerekliliklere sahip olan uzmanlar olduğudur. Uzmanların, düşüncelerine ve takdirine önem verilmeyip, bütüne itibar edilirse, işin zarar göreceğini bildirir. Bu görüşünü, Platon'un Kriton eserinde geçen *“Eğer uzmanın düşüncelerine değer vermezsek, doğru davranışlarla daha iyi olan ve kötü davranışlarla bozulan parçamıza zarar verir, onu yok ederiz”*¹⁶⁷ ifadesiyle bir kez daha desteklerken, uzmanların önemine de vurgu yapmaktaydı.

Uzman kişi eğitilmiş, bilgili ve erdemli demektir. Sokrates'e göre, devleti ancak belli

¹⁶⁴ Platon, a.g.e., 2016, 47-52.

¹⁶⁵ Platon, a.g.e., 2016, 40.

¹⁶⁶ Yetkin, a.g.e., 2012, 70.

¹⁶⁷ Platon, a.g.e., 2016, 73.

bir eğitime tabi tutulmuş bilgi ve erdem sahibi kişiler yönetebilirdi. Yani yöneticileri uzman kılan aldıkları eğitim sayesinde yeteri bilgi ve beceriye sahip olmalarıydı. Yeteri eğitim almış olan kişiler devleti ve politikalarını doğru bir şekilde yönetebilme ve uygulama yetkinliğine sahipti. Sokrates'in uzman üzerine olan görüşü ideal yöneticisi ve tabi ki yönetimi hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktaydı. O devlet yönetimini uzmanlık işi olduğunu savunurken, çoğunluğu ise olumsuz eleştirilerle küçümsüyordu¹⁶⁸. Esasen Sokrates'in çoğunluk üzerine yaptığı eleştiriler yönetim anlayışı hakkındaki düşüncelerini daha da belirginleştirmektedir.

Sokrates, Kriton ile yaptığı konuşmada, Kriton, çoğunluğun düşünce ve fikirlerine önem verilmesi gerekliliğini savunurken, çoğunluğun doğru kararlar verebileceğini ve verilen kararların uygun olacağı konusunda diretir. Kriton'un yargısına karşılık Sokrates de, çoğunluğun kararlarının doğru olamayacağını, rastgele davranış ve tavırlar içinde olduklarını belirtir. Bu düşüncesini de, kendi akıbeti hakkında verilen kararlar desteklemekteydi. Yani çoğunluk doğru karar verebilseydi Sokrates, ölüme mahkûm edilmiş olmayacaktı. Sokrates'in, doğrunun ve yanlışın ayırımına iyi bir biçimde anca uzmanın varacağına ayrıca, onun yönlendirmelerine ehemmiyet verilmesi gerekliliği düşüncesi ile "*çoğunluk bizi ölüme mahkûm edebilir*"¹⁶⁹ eleştirisi, kendi görüşünü daha da desteklemekteydi. Kriton'la yaptığı bu tartışma onun, yönetim ve yönetici anlayışı hakkındaki fikirlerini ortaya koymaktaydı. Sokrates'in bu ince söylemlerini daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse, yönetimde herkesin düşüncelerine yer verilmesinden çok bazı insanların düşüncelerine önem verilmesinin gerekliliğini belirtir.

4.4. İdeal Yönetim Şekli

Sokrates'in uzmanlık ve çoğunluk üzerine olan görüşü ile yönetim anlayışı arasında korelasyon bulunmaktadır. Uzmanlık anlayışı ideal yöneticisini temsil ederken, çoğunluk görüşü ise karşıtı olduğu yönetimi temsil etmekteydi. Diğer bir bakış açısıyla da uzmanlık ve çoğunluk hakkındaki eleştirileri ideal yönetim anlayışı hakkındaki fikirlerini oluşturmaktaydı.

Çoğunluk ve demokrasi birbirini destekleyen olgular olduğu için Sokrates'in, çoğunluk üzerine yaptığı eleştirilerden demokrasi hakkındaki düşüncelerine ulaşırız.

¹⁶⁸ Sabine, a.g.e., 1969, 29-30.

¹⁶⁹ Platon, a.g.e., 2016, 74.

Sokrates, çoğunluğun yönetim hakkında vereceği kararları küçümsemiş ve siyasete dahil olmalarına karşı çıkmıştır. Hatırlanmalıdır ki zanaat, tüccarlık, çiftçilik ve sanayi gibi diğer iş kollarında çalışan refah düzeyi düşük yurttaşlar, yeterli eğitimi alamıyorlardı. Bu sebepten dolayı, devleti yönetebilecek yeterli bilgi ve donanımına sahip olamazken, yönetim işine ayıracak düşsel ve işlevsel zamanları da olmamaktaydı. Halkın zamanla sosyo - ekonomik şartlarının gelişmesi, onların güçlenmesine ve siyasal yaşamda etkili olmasını sağlamıştır. Böylece çoğunluğun etkili olduğu demokrasi yönetiminde, kadınlar ve köleler dışında toplumun her tabakasından yurttaşlar karar alma organlarında söz sahibi oldu¹⁷⁰. Ancak Sokrates'in tezahüründeki ideal yönetim, çoğunlukla değil uzmanlıkla yönetilmektedir. Çünkü, demokrasinin hüküm sürdüğü dönemdeki liderlerin bilgisizliğine ve etiko – politik konulardaki cahilliklerini¹⁷¹ gören Sokrates'in gözüne en çok, uzmanlık vasfı olmayan yöneticilerin, toplumu yönetememiş olmaları takılmıştır. Bu sebepten dolayı olacaktır ki demokrasi yönetimini ret etmiştir.

Sokrates için ideal yönetici, ahlak, erdem ve bilgi sahibi uzman siyasetçilerdir. Eğitim yoluyla sağlanması gereken bu prensipleri de geniş zamana sahip olan varlıklı kişiler karşılayabiliyordu. Sokrates'in herkes tek bir işle uğraşmalı düşüncesine göre de, demircilikle demirci, gemicilikle gemici ve devlet işleri de işin ehli olan uzman siyasetçilere bırakılmalıydı¹⁷². Yani ekonomik durumu çok iyi olmayan yurttaşların başka işlerle uğraşmaları, onları siyasetten alı koyarken, varlıklı yurttaşların ise, geniş zamana sahip olmaları rahatlıkla siyaset ile ilgilenebilmeleri anlamına geliyordu. O zaman bu yargılarından yola çıkarak Sokrates'in, belli bir kişi ya da sınırlı grupların uzmanlığına dayandırdığı yönetim şekli, aristokratların hakim olduğu Aristokrasi yönetimidir. Ancak Sokrates'in uzmanlık ve çoğunluk kavramları üzerine olan görüşlerine dayanarak, anayasal monarşiyi de ideal yönetim biçimi olarak kabul edebileceğini söyleyebiliriz. Fakat onun, monarşi üzerine geçen herhangi bir eleştirel diyalogu ya da görüşü bulunmamaktadır. Zaten yaşadığı dönemler de sadece demokrasi ve oligarşi yönetimlerinin hüküm sürmesinden dolayı, monarşi yönetimi hakkında ileri sürebileceği bir tecrübesi de olamaz. Yine de yasa

¹⁷⁰ Cevizci, A. (2015). İlkçağ Felsefesi, Ankara, 154.

¹⁷¹ Cevizci, a.g.e., 2015, 68.

¹⁷² Platon, a.g.e., 2016, 73.

üstünlüğünü savunan Sokrates'in, mutlak monarşiye karşı çıktığı yargısına varabiliriz¹⁷³. Sokrates'in ağırlıklı olarak aristokrasiyi desteklediğine dair olan yargıyı onun, oligarşi ve demokrasi yönetimlerinin içinde, bizzat yer almasıyla sergilediği tutum ve davranışlarını değerlendirerek de ulaşabiliriz. Ancak Ağaoğlu, Sokrates'in görüşlerine dayanarak aristokratik yönetim içinde kesin dille konuşulmasını öngörmemektedir¹⁷⁴.

Sokrates kimdir başlığı altında da geçen Arginouses deniz muharebesindeki strategos olayının yaşandığı siyasi dönem, demokrasi yönetiminin hüküm sürdüğü safhada vuku bulmuştur. Sokrates, olayı anlatırken hukuka uygun davranarak doğru olanı yaptığı için, demokrasi yönetimine bağlı yargı ile kendisine karşı olan halk tarafından suçlandığını ve tutuklatılmak istendiğini belirtir. Oligarşi yönetimi zamanında da Otuzlar hükümeti, Sokrates'e, Salamisli Leon olarak bilinen kişinin idam edilmesi zaruriyetiyle, Salamis'ten bulunup getirilmesi¹⁷⁵ görevini verdi, ancak Sokrates bu görevi, doğrularına aykırı olduğu gerekçesiyle yerine getirmedi. Sokrates, Otuzlar yönetiminin totaliter ve sert yapı da olduğunu, kararları için de hep suç ortağı aradığını ancak kendisini haksızlığa itecek radde de, korkutamadığını ifade eder. Yine de otuzlar yönetiminin feshedilmemesi karşında yaşam garantisinin olmadığını da belirtir. Sokrates, her ne kadar oligarşi yönetimine karşı olan olumsuz görüşlerini bildirse de, demokrasi yönetimine karşı oligarşi yönetimini kollamaktadır. Bir başka bilgiye göre de Peloponessos savaşları sırasında, Spartaya karşı birleşen Atinalılar arasında, Sparta'daki aristokrasi yönetiminin daha iyi olduğu düşünüp gizliden gizliye destekleyenler oldu. Bu sebepten dolayı Atina'daki demokratlar ile aristokrasi yanlıları arasında dişli bir mücadelede başladı. Sokrates de, bu mücadelede aristokrat partinin sözcüsü ve partiye manevi moral veren kişi olarak görülmekteydi¹⁷⁶. Bu bilgilerde yine aristokrasi tezini güçlendirmektedir. Sokrates'in desteklediği grup kendilerini yetiştirebilme olanaklarından ötürü her ne kadar aristokrasi olsa da, onun bilgi kavramı üzerine kurulu olan devlet yönetimine göre, yönetim işi tüm soylu aristokratlar tarafından değil, aralarında bilge olarak yetişmiş bir ekalliyetin tasarrufunda olmalıdır.

¹⁷³ Cevizci, 2015, 68.

¹⁷⁴ Ağaoğlu, 2013, 151.

¹⁷⁵ Platon, a.g.e., 2016, 51.

¹⁷⁶ Störing, a.g.e., 2013, 139.

Sokrates' e göre polisin varlığı ve toplumun istikrarı, uzman kişilerin doğru ve bilinçli bir şekilde uygulayacağı politikalara bağlıdır. Bu yüzden de herkesin tek bir işle uğraşması gerektiği görüşünü savunan Sokrates, devleti yönetme bilinci ve becerisinden yoksun kişilerin yönetime katılmasına karşı çıkmaktaydı. Onun bu görüşüne aykırı gelen demokrasi yönetimi ise bu duruma izin vermemekteydi¹⁷⁷. Sokrates, toplumun eğitilmesi için çaba harcamış hatta, ücret almadan dersler vermiştir. Eğer toplum, eğitim ve liyakat sahibi olabilseydi, Sokrates'de halkı, devleti yönetebilecek kudrette görebilir ve demokrasiyi destekleyebilirdi¹⁷⁸. Ancak Atina toplumunu demokrasiye uygun bulmamaktadır. Sokrates'in, görüşlerine dayanarak devletin, herkes tarafından yönetilemeyeceğini ve yönetilmemesi gerektiğini, yönetme gücüne ve politik anlayış ile beceriye sahip kişilerce yönetilmesinin uygun olduğunu, herkesin her konuda muvaffak olamayacağını düşünmekte olduğunu anlamaktayız. Devlet yönetiminin, uzman kişiler tarafından ele alınmadığı takdirde, yönetim mekanizmasının işleyiş ve düzeninin aksayarak bozulacağına, buna binaen de devletin her türlü politik ve toplumsal yapının zarar göreceği düşüncesiyle görüşlerini sabitleştirmektedir. Sokrates'in desteklediği grup kendilerini yetiştirebilme olanaklarından ötürü her ne kadar aristokrasi olsa da, onun bilgi kavramı üzerine kurulu olan devlet yönetimine göre, yönetim işi tüm soylu aristokratlar tarafından değil, aralarında bilge olarak yetişmiş bir ekalliyetin tasarrufunda olmalıdır¹⁷⁹.

4.5. İdeal Devlet Politikaları

4.5.1. Toplum ve Ekonomi Politikası

Ölüm üzerine geçen bir diyalogda, Sokrates yine politikacıları idealize ederken, kendisinin toplumsal yapısı hakkındaki politik görüşüne de ulaşmaktayız. Diyalogda, özellikle devlet nezdinde önem taşıyan kimselerin, ölüm karşısında ölümü yiğitlikle karşılamasını, kendisini dolayısıyla da devletini de temsil ettiğinden, küçük düşürücü davranışlarda bulunmaması gerektiğinden bahseder. Küçük düşürücü tuhaf davranışlarda bulunan Atinalıların, yabancıların gözünde, kadınlardan hiçbir farkı olmadığını belirterek, kendilerini düşük karaktere sahip biri olarak

¹⁷⁷ Yetkin, a.g.e., 2012, 74.

¹⁷⁸ Wood, E, Meixins.,(2020). Yurttaşlardan Lordlara, Çev. Köymen, Oya., İstanbul,67,69.

¹⁷⁹ Platon. Protagoras. çev. Akderin, F. (2014). İstanbul, 37.

gösterdiklerini ifade eder¹⁸⁰. Buradan anlaşılan, kadınların toplumsal statüsü erkeklerden sonra gelmektedir. Sokrates'in, toplum politikasında, önceliği Atinalı erkekler oluştururken, daha sonra kadınlara yer vermekte olup ardından da yabancılar ve köleler yer almaktadır.

Sokrates, her ne kadar erdem, eğitim ve adalet kavramları üzerinde dursa da toplum mekanizması eşitsizlikten ibarettir. Atina yasaları, kadın yurttaşlara bir yere kadar yer vermesine rağmen, ne demokrasi de ne de oligarşi yasaları kölelerin haklarına yer vermemiştir. Sokrates'in de savunduğu oligarşi yönetimi hepten kölelerin önünü kapatırken, onun da bu durum karşısında herhangi bir tepki içeren diyaloguna ulaşılammıştır. Yani yine köleler köle olarak kalmakta ve kadınlar da erkek yurttaşlardan sonra devletin yaşam zincirinde yerini almaktadır¹⁸¹.

Sokrates'in ekonomi politikası üzerine olan görüşlerine bariz verilerle ulaşamamakla beraber, kendisinin toplumsal yapılanmasından yola çıkarak, toplumu ekonomik sınıflara böldüğünü anlayabiliriz. Siyaset ile ilgilenmesini ön gördüğü sınıf ekonomik açıdan varıllık sahibi kişileri oluşturmaktadır. Halkın zanaatkarlık ve tüccarlık gibi iş kollarıyla uğraşanlar orta sınıfı oluştururken, köleler de en alt tabakada devlet ekonomisinin en geniş dilimini oluşturmaktadır.

Devletin menfaatini her şeyden üstün tutan Sokrates'in tüm uğraşı polis yapısını korumak üzerinedir. İdeal yönetim biçimi, politikaları, yöneticisi, hukuku ve toplumu aslında ideal devletine hizmet etmektedir. Üzerinde durduğu yönetim ve eğitim politikasıyla toplumu dolayısıyla da ideal devletini korumuş ve tesis etmiş olacaktı. Sokrates, devlete doğru politikalarla yurttaşın mutluluğunu sağlayıp, onları koruyan bir hukuk düzeni oluşturmakla yükümlü tutulmaktaydı. Bunun karşılığında da yurttaşların devlete karşı olan güveni, saygı sevgisi devam edecek, devlet – toplum ilişkisi sağlıklı bir biçimde idame edecektir. Devlet, yurttaşlarına karşı bu sorumluluklarını yerine getiremediğinde ise, toplum gözündeki tüm saygınlığını ve güvenini yitirmiş olacaktır. Bunun sonucunda toplumsal düzende kargaşa başlar ve devlet kendi içindeki birliğini kaybederek dış tehditlere karşı savunmasız ve güçsüz hale gelir, böylelikle en küçük unsurda devlet dağılmaya başlar. Demokrasi yönetiminin devlet ve toplum düzenini dağıtacağını, Aristokrasi yönetimininse bir arada tutacağını düşünmektedir. Sokrates, her ne kadar kendisinin siyasetle

¹⁸⁰ Platon, a.g.e., 2016,54.

¹⁸¹ Platon, a.g.e., 2016, 34.

uğraşmayı bıraktığını, eğer ki ilgilenmiş olsaydı çok daha önceden öldürülmüş olacağını¹⁸² ifade etse de yargılanıp mahkûm edilmesinin altında siyasi dinamikler yatmaktaydı. Keza “ işin içinde siyaset yoksa, bu durumu anlamak oldukça güçtür”¹⁸³.

4.5.2. Hukuk Politikası

Sokrates’in hukuki alanda Atina yasalarını makul görse de uygulayıcıları olan yargıçların eğitimsizliğine, tecrübesizliğine, adaletsizliğine ve yargıyı doğru bir biçimde uygulayamadıklarına dair nükteler yapmaktadır. Yine bu makamın sahiplerinin, uzman kişiler tarafından icra edilmesini istemektedir. Sokrates, yargılandığı zaman yargıçlara yalvarıp af dilemesi karşılığında yargıçların onu affedeceği bildirildi¹⁸⁴. Buna karşılık yaptığı eleştiride “Yargıç, adaleti lütuf gibi dağıtmak için değil, yasalara uygun hüküm vermek için o makama getirilir”¹⁸⁵ diyerek yargıçların keyfi karar verebileceğini ima ederken, kendisi gibi halkın da böyle bir vaziyette adil davranarak, yargıçları bu tarz adil olmayacak davranışlara alıştırmamalarını tavsiye eder. Yargıçların bir kısmı tecrübesiz halk arasından seçiliyordu. Sokrates, bu görevin liyakat sahibi, uzman kişiler tarafından icra edilmesini istemektedir. Çünkü, bu kişilerin adalet ve yargı konusundan uzak olmaları onların yanlış kararlar vermesine sebep olurken, adalete hizmet etmemiş oluyordu¹⁸⁶.

Yargı alanındaki bu bozulma sonucu halkın, devletin yasa ve yargısına olan güveni azalırken, toplumsal düzeni de kötü yönde etkilemektedir. Hukukun doğru yönlendirilmemesi bir süre sonra toplumda anarşik reaksiyonların görülmesine sebep olabileceği için, halkın yargıya olan güvenin sağlanması ve iç huzurun korunması adına tecrübeli, liyakat ve adalet duygusuna sahip kişilerin hukuku mekanizmasının başına gelmesi gerekmektedir.

¹⁸² Platon., a.g.e., 2016, 50.

¹⁸³ Sabine, a.g.e., 1969, 30.

¹⁸⁴ Platon, a.g.e., 2016, 59.

¹⁸⁵ Platon, a.g.e., 2016, 55.

¹⁸⁶ Platon, a.g.e., 2016, 55-56.

4.5.3. Eğitim politikası

Sokrates, demokratik yönetim gibi onun politika ve politikacılarını da tasvip etmemektedir. Sokrates, tasvip etmediği ve değiştirebilmesi mümkün olmayan, yönetim biçimi ile ardından gelen politik zararları önlemek amacıyla, sağlıklı bir devlet yönetimi ve geleceği için toplumu eğitime amacı gütmüştür. Sokrates'e göre ancak eğitilmiş kişiler devlet yönetimini ve politikalarını doğru bir şekilde uygulayabilirdi¹⁸⁷. Eğer demokrasi çoğunluk demekse, bu çoğunluğu da eğitmek ve erdemli bir topluluk haline getirmek gerekmektedir. Bu amacı ise, oturmuş zihniyetlerle sağlayamayacağını ancak, eğitilmesi ve yönlendirilmesi daha kolay olan genç dimağlarla başarabileceğinin farkındalığının yanı sıra bir toplumun gençliğinin, var olan devletin geleceği olduğu bilincinde olacaktır ki onları amacında, aracı olarak görmüştür. Amacı doğrultusundaki araçlarına, kendi politik ideasını geçirebilmek için eğitim yoluyla kendine göre bilinçlendirmiştir. Buradan iki önerme çıkarabiliriz birincisi, gençler gelecekte devletin her türlü yaptırımına karşı maruz kaldıklarında hemen kabullenip boyun eğmektense sorgulayıp doğru olanı bulup düzeltme yoluna gidecektir. Bu kısımda bir parantez açmak gerekir, çünkü Sokrates, devletin yaptırımlarına karşı gelinmemesi yönünde görüş izlemektedir, ancak yasaların sunduğu bir açıklık vardır. Buna göre emredilen yasaların doğru olmadığına dair bir kanı varsa, yurttaş bunu yine yasal yollarla ispat yoluyla bildirme¹⁸⁸ hakkı vermiştir. Sokrates'de, bu haktan yararlanarak zekice bir yol izlemiştir. İkinci önermede, gençler devlet makamlarında üstlerinden görevleri devir alıp uygulayıcılardan olacakları takdirde, devletin politik yaptırımları, erdem sahibi bilinçli ve uzman yurttaşlar tarafından uygulanmış olacaktır.

Sokrates, gençleri eğitime konusunda kimlerin yeterli beceriye sahip olup olmadıklarını sorgulamıştır. Ona göre yargı kolundaki yargıçlar ve iktidardaki boule üyeleri, devlet yönetimin de olduğu gibi gençleri yetiştirme konusunda da yetersiz görmektedir¹⁸⁹. Çocukların da erdem ve ahlak sahibi olmalarının okul ve derslerle değil, bu eğitimin ailede başlayıp, onlar ölene kadar devam ettiğini belirtir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 150.

¹⁸⁸ Platon, a.g.e., 2016, 79.

¹⁸⁹ Platon, a.g.e., 2016, 41.

¹⁹⁰ Platon, a.g.e., 2016, 44.

Devleti, nasıl ki uzman olmayan kişiler yönetiyorsa, gençleri de uzman olmayan kişiler eğitiyordu. Bu görüşlerini de öncelikle gençlerin eğitime atıfta bulunduğu at eğitimi üzerinden belirtir¹⁹¹. Sokrates, atlara zarar vermeden, iyi bir şekilde yetiştirebilecek kişilerin uzmanlar olduğunu, alelade kimselerin atlara zarar vereceğinden bahseder. Aslında buradaki örtük anlatımda, gençleri ifade ederken, dolayısıyla da devletin zarar görmekte olduğunu belirtir. Sokrates' de bu konu da kendisine gençleri eğitme misyonunu yüklemiştir. Zaten tezahüründeki toplumu idealize edebilmek için bir sebep gerekiyordu onu da gençleri eğitme yoluyla elde etmiş oldu. Fakat bu durum Sokrates'in, gençleri yoldan çıkarmak ve dini yozlaştırmak sebebiyle yargılanmasına neden oldu. Sokrates, dini politik bir amaç olarak kullanmamış, kendine yönetilen dini nitelikli suçlamaları ise ret ederken, tanrılara inandığını ve onların öğretilerini öğrettiğini¹⁹² belirtmektedir. İllaki din ile bağdaştırılması gerekilse bile ahlaklı yurttaşlar yetiştirmeyi amaç edinen bir kimsenin var olan her türlü dine hizmet ettiği aşikâr edilemez bir gerçekliktir. Ahlak ise, yine Sokrates'in devlet politikalarının uygulanış esasında önemli noktalarından biri olmuştur.

Sonuç olarak Sokrates, devleti ve toplumu eğitilmiş politikacıların yönetmesini isterken, gençlerinde doğru bir şekilde eğitilip, erdem ve ahlak sahibi yurttaşlar olmasını hedeflenmiştir. Tüm bunların dönütü olarak da karşı çıktığı demokrasi toplumunu idealize ederek ideal devlet düzenini kurmuş olacaktı.

4.6. Platon

Aristokrat kökenli seçkin bir ailenin çocuğu olan Platon 428/7 yılında Atina'da doğmuş ve 348/7 yılında yine bu kentte ölmüştür¹⁹³. Babası Ariston, Atina'nın son kralı Kadros'un soyundan gelmektedir. Annesi Periktione ise, Otuzlar Tiranlığının liderliğini yapan Kritias ve Kharmides'in kardeşidir. Periktione eşi Ariston'un ölümünden sonra Perikles'in yakın dostlarından olan Pyrilampes ile evlenmiştir. Platon'un gerçek adı Aristokles idi. Ancak gençliğinde geniş yapılı fiziksel özelliğinden ötürü ona, bu takma adı verdiler. Doğu toplumlarında bilinen adı ise Eflatun'dur.

¹⁹¹ Platon, a.g.e., 2016, 41-42.

¹⁹² Platon, a.g.e., 2016, 44- 45.

¹⁹³ Tunçay, M. (2018). Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul, 47.

Platon'un, siyasi bağlantıları güçlü olan aristokrat bir aileye sahip olması, onun siyasi kültür ve öğretiler içinde yetişmesini sağlamıştır. Bu özelliğini Sokrates'in öğrencisi olmasıyla daha da geliştirip, siyasi alanda politik görüşlerinin yer aldığı devlet, yasalar ve devlet adamı gibi otuza yakın önemli yapıtlar vermesini sağladı. Bu eserler kendi dönemine damga vurduğu gibi günümüzde de halen etkin geçerliliğini koruyan ve siyaset ilmine yön gösteren başyapıtlar arasında yer almaktadır. Aristoksenes'in fikirlerini aktaran Diogenes Laertios'a göre Platon'un felsefe gelişimde Pythagoras, Herakleitos ve Sokrates etkili oldu¹⁹⁴. Düşünce kuramını Pythagoras'dan, Duyum kuramını Herakleitos'dan, siyaset anlayışını ise Sokrates'den almıştır. Platon, Atina polisi ve yunan toplumu için gelecek kaygısı güden, devletin kötü gidişatını sebep – sonuç ilişkisi içinde saptayıp, çözüm yolları bulmaya çalışarak yönetim sanatına etkili olmak isteyen bir yurttaşı. Onun, hem siyasal görüşünü hem de hayatının akışını belirginleştiren dönüm noktası ise hocası Sokrates'in demokratik yönetim tarafından idam edilmesi oldu¹⁹⁵.

404 yılında Atina'daki demokratların siyasi mücadeleyi kaybetmesi sonucu iktidar hayatı uzun sürmeyecek olan Otuzlar yönetimi kuruldu. Otuzlar yönetiminde aktif rol oynayan akrabaları, Platon'a, siyasi görevlerde bulunması için fırsatlar sundu. Olumlu karşıladığı bu teklifi belli bir müddet düşünmeyi tercih etti, ancak ilerleyen süreçte otuzlar yönetiminin demokratlara karşı olan baskıcı ve teröriste saldırıları onun, oligarşiye karşı uzak kalmasına sebep oldu. Platon'un demokrasiye karşı tutumu ise Sokrates'in ölümüyle başlamış gibi gözükse de bu tutumun daha öncesinde gelişmeye başlaması olasıdır¹⁹⁶. Sahip olduğu zeka ve siyasi ilmi, içinde yaşadığı yönetimin eksi ve artılarını ölçüp tartmasında yeterli olurken hocasının görüşlerinden de etkilenmesi kuvvetle muhtemeldir. Şenel ise Atina politikasında etkili olmak isteyen Platon'un bazı aydın aristokratik gençlerin yolunu izlediğini ve demokratik partiler arasında yer alarak politikaya atılmayı arzu ettiğini belirtir. Hocasının ölümünden sonra Platon, uzun soluklu bir geziye çıkarak yaşadığı polisi terk eder. Seyahatleri sonucunda edindiği tecrübeler politikanın içinde yer alma arzusunu törpülerken, onu politika kuramını geliştirmeye sevk etmiştir.

¹⁹⁴ Timuçin, a.g.e., 2016, 225.

¹⁹⁵ Şenel, a.g.e., 2017, 151.

¹⁹⁶ Copleston, F. (2013). Platon, Çev. Yardımlı, A., İstanbul, 7.

İlk önce Megara'ya Eukleides'in yanına giden Platon, orada Megara Okulunun derslerine girdi.¹⁹⁷ Atina'ya geri döndükten bir süre sonra İtalya'nın güneyine gidip oradaki Pythagoras'çılarla¹⁹⁸ tanıştı ve onların çalışmalarını gözlemledi. En önemli gezisi olan Sicilya ziyaretinin ilkiyse 387'de Syrakuza tiranı I. Dionysos'un çağırmasıyla gerçekleşir. Keza bundan sonraki ziyaretleri de bu münasebet üzerinden olmuştur. I. Dionysos'un amacı Platon'un siyasi görüşlerinden yararlanmak, Platon'un ise tasarladığı filazoflar yönetimi¹⁹⁹ faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için fırsat yakalamış olmasıydı. Ancak durum böyle gelişmedi, Platon siyasi görüşlerini benimsetemediği gibi Dionysos ile de arası bozuldu. Dionysos onu Spartalıların gemisiyle Atina'ya geri gönderildiği esnada Spartalı tüccarlar onu köle olarak satma teşebbüsünde bulunur. Platon'u tanıyan Pythagorasçı filozof Annikeris'de onu satın alıp tekrar hürriyetine kavuşturarak kölelikten kurtarır²⁰⁰.

386'da Atina'ya dönen Platon, Heros Akademikos olarak bilinen eski savaş kahramanının mezarı yakınındaki arsayı satın aldı. Burada kendi öğretilerini aktarabileceği Akademia adında okul açar ve felsefe dersleri vermeye başlar. Okulun etkinliği zamanla güç kaybetse de faaliyetlerini Doğu Roma İmparatoru I. Justiniaos'un kapattırmasına kadar devam ettirmiştir. Akademia'nın kurulum amacı felsefi öğrenime sahip devlet yöneticileri yetiştirmektir. Çok geniş müfredata sahip olan okul, yetenekli gençlere ücretsiz dersler verir, finansal desteğini de aristokratların yardımıyla sağlardı²⁰¹.

Platon, Syrakuza'ya Kral I. Dionysios'un yeğeni Dion'un teklifi üzerine 367 yılında ikinci kez gitmiştir. Bu sıra da I. Dionysos'un vefatıyla yerine oğlu II. Dionysos geçer. Dion, Platon'u erdemli devlet faaliyetlerini gerçekleştirme amacıyla çağırırsa da II. Dionysos'un hoşnutsuzluğuyla karşılaşılır. Bu durumun sonucunda Dion'u sürgüne gönderilirken, Platon'da Atina'ya geri dönmek zorunda kalır. 360 yılında tekrar Sicilya'ya giden Platon, yine herhangi bir sonuç elde edemedi,

¹⁹⁷ Timuçin, a.g.e., 2016, 224. – Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 92.

¹⁹⁸ Günümüzde sayıların babası olarak bilinen Pythagoras, Samos adasında doğup yaklaşık 570 ila 490 yılları arasında yaşamış, kırklı yaşlarında ise İtalya'nın güneyindeki Croton şehrine yerleşip, burada felsefi çalışmalarını sürdürmüştür, onun felsefi düşüncesi ile öğretilerini benimseyen ve sürdüren seleflerine de Pythagorasçılar denmektedir. Huffman, C. (2018). Standaford Encyclopedia of Philosophy, Standford, 1.

¹⁹⁹ Şenel, a.g.e., 2017, 152.

²⁰⁰ Timuçin, a.g.e., 2016, 224.

²⁰¹ Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 93.

yaşadığı hayal kırıklıklarıyla Atina'ya geri döndü. Aynı zamanda bu durum düşüncelerinde de farklılaşmalar yaşamasına sebep oldu. İdeal devletin kurulamayacağını ancak yasalar ile düzen sağlanabileceği yargısına ulaştı. Kurulup sürdürülebilir bir devlet içinde yasa ve ilkelerin ne olması gerekliliği üzerine çalışmalar yaptı. Ölümünden önceki son on üç yılının çoğunu Akademia'da dersler vererek geçiren Platon, 347'de Yunan polislerinin Makedon saldırılarına uğradığı esnada Atina'da hayatını kaybetmiştir²⁰².

4.7. Platon'un Kuramları

4.7.1. Bilgi Kuramı

Platon'un ideal yönetimi için gerekli olan yönetici kavramını anlamak için onun bilgi kuramını kısaca incelemek yerinde olacaktır. Epistemoloji yani bilgi kuramında Platon, bilginin kaynağını ve ona nasıl ulaşılacağını açıklamaktadır. Ayrıca fertlerin kötü toplumlar altında maruz kaldıkları yanlış öğreti ve düşüncelerle yetiştirilmelerini eleştirir. Bu noktada da konumuzla ilinti kurulmaktadır.

Platon bilgi kuramını mağara benzetmesi üzerinden açıklamaktadır. Mağaranın dibinde zincirlenmiş vaziyetteki insanlar bir tek önlerini görebilmektedir. Bu grubun arkasında, yüksekçe bir yere konuşlanmış ateş, ateş ile grubun arasındaki alanda ise duvar ya da perde vardır. Bu perdenin arkasındaysa taş ve ya tahtadan yapılmış insana, hayvana ve farklı biçimlere sahip olan kuklaları hareket halindeki insanlar taşımaktadır. Mağaranın dibinde kümelenen insanlarda ateşin ışığıyla perde den mağara duvarına yansıyan silüetleri görmektedirler. Hareket edebilme imkanı olmayan bu grup mağara duvarındaki silüetler ise duvara silüeti yansıyan nesnelerle karıştırmakta, perdenin ardından gelen seslerinse, yine duvardaki silüetlerden geldiğine inanmaktaydılar²⁰³. Platon'un buradan yaptığı çıkarıma göre, bu mahkum grubun gözleri ve kulaklarıyla edindiği bilgi türü duyusaldır. Yani görsel yolla görüşlerin bilgisini edinmişlerdir.

Eğer mağaranın dibinde bulunan zincirlenmiş gruptan birisi zincirlerini kırıp önce arkasındaki nesnelere döndürülüp ardından da mağaradan dışarı çıkarılırsa muhakkak ki çok zorlu bir süreçten geçecektir. Eski edinim ve yanlışlarından vazgeçip, yeni duruma alışmakta zorlanacağı için eski düzenine geri dönmek

²⁰² Copleston, a.g.e., 2013, 11-12.

²⁰³ Cevizci, a.g.e., 2015, 78.

isteyecek ve eskiden beri görmüş olduğu doğrularını daha güçlü benimseyecektir. Pes etmeyip üstüne giderse mağaradan çıktığı zaman güneş gözünü yakacak ve yeni ortama ayak uydurması zaman alacaktır. Ancak insan ve nesnelerin silüetleri yerine ta kendisini görecektir, yıldızları, gökyüzünü ve doğayı tanıyacaktır. Dünya üzerinde karşılaştığı her şeyin başlangıç noktasının güneş olduğunu anlayacaktır²⁰⁴.

Bu anlatımda iki ayrı dünyadan bahsedilmektedir. Biri mağaranın dibindeki kabul edilmiş karanlık ve karanlığın içindeki bilgisizlik. Diğeri ise karanlıktan güneşin aydınlığına çıkan gerçek bilgidir. Karanlıktan aydınlığa çıkmanın kolay olmadığını vurgulayan Platon için artık zincirlerini kırıp da düşünmeye başlayan biri, kabul görmüş bilgileri ve basmakalıp düşünceleri sorgulamaya başlar. O andan itibaren de kulaktan dolma bilgilerle yetinmeyip, aklını kullanır ve düşünerek, gerçeği aramasıyla var olduğu grup içinde kendini gerçekleştirerek ayrılır ve ötekileşir.

Bu iki dünyaya göre de iki türlü insan yapısı oluşturur; düşünen filozof insanlar ve verilenle yetinip standartlara dahil olan insanlar. Kesin hatlarla ayırdığı bu iki dünyanın birini bilişsel diğerini ise duyuşsal bilgiye göre sınıflandırır. Bu iki grup bilgi tütüne göre yöneten ve yönetilen olarak siyasi mecrada kendini gösterir. Filozof insanlar bilişsel bilgi türüne sahipken yönetici sınıfı temsil eder, duyuşsal bilgi türüne sahip standart insanlarsa yönetilen grubu temsil eder. Böylelikle bilgi kuramının siyasi açıdan ilişkilendirilmesi bu açıdan yapılmış olur.

Son olarak mağara benzetmesi ile eğitimi de birbiriyle ilişkilendiren Platon'a göre bilgi eğitimle aktarılır ancak, önemli olan verilen bilginin beynin süzgecinden geçirilmesi olduğudur. Yani kişi kendini aşarak düşünmeye başlamalı ve verilen bilgiyi sorgulamalıdır. Verilenle yetinmeyip gerçeği arayan kişide filozof kişiler arasında yer almaktadır. O zaman eğitim sadece aktarım yoludur, önemli olan ruhun ve aklın düşünmeyi gerçekleştirmesidir. Ruh karakterinin ise fıtrattan geldiğini savunan Platon bu durumun da herkese vergi olmadığını belirtir²⁰⁵.

²⁰⁴ Cevizci, a.g.e., 2015, 79.

²⁰⁵ Cevizci, a.g.e., 2015, 80.

4.7.2. İdea Kuramı

İdea, akılla kavranabilen, tek, gerçek ve asıl olandır. Platon için idealar ve nesneler olarak iki dünya bulunur. İdealar dünyasında varlıkların yetkin asılları varken, nesneler dünyasıysa birçok suretten oluşmaktadır. Ona göre gerçek bilgi de nesnelerden değil idealardan oluşur²⁰⁶. Nesnel karşılığı bulunan idealar gibi karşılığı olmayan idealarda vardır. Taş nesnel karşılığı bulunan bir ideadır, adalet ve sevgi gibi kavramlarınsa nesnel karşılığı yoktur. Platon, nesnelerin varlığını, var olan görüntülerinden gelmeyip, ideaların var ettiği oluşumlardan geldiğini kabul etmiştir. Yani taş kavramı önce zihinde düşünce yoluyla oluşur sonra nesnel bir biçime kavuşur. Başka bir deyişle taş kendi nesnel var oluşuyla kavramlaşmaz, zihinsel olarak kavramlaşmasıyla biçimlenir. Platon, idealar dünyasında oluşan kavramların, nesnel dünyada can bulmasına ideaların gölgesi olarak tabir eder.

Felsefe ise hakiki varlıkların nesneler ya da madde olduğunu; düşsel varlığının ise bir yansıma olarak simge olduğunu kabul eder ve buna materyalizm der. Gerçek varlıkların düşüncelerden ibaret olduğunu ileri süren felsefi görüş ise bu kavrama idealizm demektedir. Bu iki görüşte felsefenin mahsülüdür.

Ruh ideasını da Platon şöyle açıklar; ruh gerçek ve mutlu dünyasında yaşarken, bir sebepten dünyaya düşer, ancak Platon'un buradaki sebebi hiçbir zaman açıklayamadığı bilinmektedir ve ruh nesneler dünyasında mutsuzluk ve huzursuzlukla karşılaşır. Platon, ruhun bedende yaşamaya başlamadan önce var olduğunu ve bedensel doğumdan önce edinilen deneyimle gerçeğin bilgisine sahip olmuştur²⁰⁷.

Kısaca konuyu bağlamamız gerekirse; idea ve nesne evreninden gelen iki tür bilgi vardır. Episteme yani bilgi, ruhun idealar dünyasında gerçekleşir. Diğerisi ise Doksa'dır ve duyular yoluyla edinilen bilgi olup nesneler dünyasına tabidir. Doksa da nesneler gibi kopya olduğundan gerçek değildir. İki bilgi türünden birine gerçek ötekineyse kanı yahut sanı denilir. Yaşadığımız evrende de gerçeğin bilgine varabileceğimizi söyleyen Platon, ruhun nesneler dünyasındaki karşılaştığı şeyler aslında idealar dünyasının gerçekteki suretidir. Nesneler dünyasındaki suretlerde

²⁰⁶ Şenel, a.g.e., 2017, 155.

²⁰⁷ Yalçınkaya, A. (2005). Siyasal ve Bellek Platon, Ankara, 22.

aslını hatırlattığından nesneler dünyasındaki ruha sahip olan varlık idealar dünyasındaki özü hatırlar²⁰⁸.

Sonuç olarak öz üzerine düşünen ruhun nesnesi insan, anımsadığı gerçeğin bilgisine düşünce yoluyla ulaşır. O yüzden duyular tarafından edinilen bilgiye değil, akıl üzerinden edinilen bilgiye riayet edilmelidir. Çıkarılması gereken maksata göre de; toplumsal bütün, sanılar üzerine değil, idealar üzerine temellendirilmelidir. Açık bir ifadeyle örneklemek gerekirse; toplumsal kurumlar süreklilik arz edecek şekilde kurulmalıdır. Bu yöntem sayesinde istikrarlı ve sabit toplum düzeni kurulacaktır. Bunun için gerekli olan şeyse doksaya sahip çoğunluktan sıyrılmış olan fitratı gereği akıl potansiyeli sayesinde epistemeyi hatırlayacak kişiler gereklidir. Bu kişilerde filozof yöneticilerdir.

4.8. Devlet ve Toplum Anlayışı

4.8.1. Toplum

Platon, devlet – toplum ilişkisinde ilk önce toplumun ortaya çıkma serüvenine değinerek ele alır. Ona göre, toplumun bir araya gelmesinde, insanların tek başına, kendi kendilerine yeterlilik gösteremediklerinden dolayı, birbirlerine ihtiyaç duymaları ve eksikliklerini bir araya gelerek gidermeleri sayesinde oluşmuştur. Toplanmış olan grupta birbirleriyle yardımlaşarak ortak payda içinde yaşayan insanların, bu yaşam stilini de toplum düzeni olarak tanımlamaktadır²⁰⁹.

Toplumdaki en önemli gereksinimleri de yiyecek, barınak ve giyecek olarak belirler. Bu işlerin görülmesi içinde toplumu meslek gruplarına ayırır ve her bir kişiyi sahip olduğu yeti doğrultusunda diğerlerinin hizmetine sunar. Özellikle Sokrates'in de değindiği herkesin tek bir iş yapması gerekliliği görüşü Platon'da da devam etmiştir. Kişilerin yaradılış gereği birbirilerine benzemedikleri gibi yatkın oldukları işlerinde değiştiğini, sahip oldukları yetinin doğuştan geldiği üzerinde durur. Çiftçinin çiftçilikte, kunduracının kunduracılıkta ve dokumacının da dokumacılıkta iyi olduğu gibi herkesin yetkin olduğu sanatı icra etmesi gerekliliğini vurgular. Böylece yapılan işin gelişip, güzelleşeceğini ancak, insanların bu sanatlarını da diğerleriyle paylaşmaları gerektiğini öğütler. Bunların yapılması doğrultusunda

²⁰⁸ Şenel, a.g.e., 2017, 155.

²⁰⁹ Platon, a.g.e., 2020, 54-55.

²⁰⁹ Platon. Devlet Adamı, çev. Akderin, F. (2018). 53.

toplumun geliŖeceđini ve büyüyeceğini söyler. Platon, yine de bunun yeterli olmadığını, toplumun dıŖarıya da bağımlı olduğu için Ŗehirlerarası alım – satımda tüccarlara da ihtiyaç olduğundan, toplum tebaasına tüccarları da katar. Bir de toplumun gündelik iŖlerinin sağlanması için kafaları pek  alıŖmadıđından anca beden g   lerinden yararlanılan kiŖilere ihtiyaç duyulur. Bu kiŖilerin beden g   lerini para karŖılıđı satmasıyla aldıkları ücrete gündelik kendilerine de g ndelik i²¹⁰ denir.

Devletin dıŖarıyı karŖı savunulması içerde ise güvenliğin sağlanması içinde bekçi sınıfını oluŖturur. Bu sınıf sadece kendi görevleriyle ilgilenir ve aralarından koruyucular sınıfına üyeler verir. Esasen koruyucular sınıfının da bekçiler sınıfından çok bağ farkı bulunmamaktadır. Platon bu sınıfı g m Ŗten yaratıldığını devlet kitabında ifade eder. Devletin yardımcı koruyucuları olarak görmektedir.  nderlerin koydukları yasalara boyun eğmek ve uygulamakla vazifelendirmiŖtir²¹¹.

Platon toplumu mihenk taŖı olan, devletin korunması ve idaresi için yaratılmıŖ koruyucular sınıfını ekler ve devletin yönetim vazifesiyle görevlendirir. Bu kiŖileri yaradılıŖ bakımından azgın, yiğit,  evik ve g   l  olarak tanımlarken, dıŖarıya karŖı yiğit, yurttaŖlara karŖı ise yumuŖak baŖlı olması gerekliliğini belirtir. Yine bek ilerden çok farkı olmadan dıŖarda d Ŗmanlara, i erdeyse dostlara karŖı devletin korunmasını verir. Bu sınıfı ise altından yaratılmıŖ olduğunu s yler²¹².

Böylelikle Platon, toplum zincirini tamamlamıŖ olur. Kısaca toplumu ihtiyaçları bakımından    sınıfa ayırır. Birincisi; ihtiyaç zincirinin en baŖında gelen yiyecek unsurundan dolayı ağırlıklı olarak çiftçilerden yola çıkılarak besleyiciler sınıfıdır. Ancak tanımlarında çiftçiliğin yanı sıra diğer iŖ kollarına da yer vermesinden dolayı, bu sınıfı çiftçilik ve diğer iŖ kolları olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. Bu sınıfın içinde toplumun dıŖa bağımlılığından dolayı tüccarlar ve gündelik iŖleri görmeleri için g ndelik iler bulunur, g ndelik iler kölelikle  rt Ŗ r. İkinci ise; toplumun askeri belleğini oluŖturan bekçiler sınıfıdır.    nc  sınıfta koruyucular olarak adlandırdığı yönetici - askeri sınıfıdır. Devletin idari ve askeri idamesini sağlar. Platon'un son olarak toplum statü zincirin de önce h r olan yurttaŖlar, kadınlar ve çocuklar, yabancı olan tüccarlar ve son olarak da köleler

²¹⁰ Platon, a.g.e., 2020, 55-59.

²¹¹ Platon, a.g.e., 2020, 267.

²¹² Platon, a.g.e., 2020, 60-63.

²¹² Platon, a.g.e., 2018, 53.

gelmektedir. Platon, devlet için ideal toplum düzenini belirlerken, devlet oluşumunu ve hiyerarşisini de bu sayede ortaya koyar.

4.8.2. İdeal Devlet

Platon'un yönetim biçimlerini, Tanrı kainatın yönetimini kendi tasarrufundan çıkarttıktan sonra monarşiden demokrasiye kadar uzanan şekilleriyle tek tek ele almıştır. Onun için tek ve gerçek olan bit tane devlet vardır. O da idealar evrenindeki devlet olup, dünya üzerinde gerçekleşmesi pek mümkün olmayan, olsa bile devinim sağlaması süreç olarak imkansız gördüğü, ancak idealar evrenindeki devlet yapısına benzetip en yakın devlet ideasını yeryüzünde kurmaya çalışmıştır. Bu devlette ne kadar idea devletine yakınsa o kadar az değişkendir. Düzenli ve sabit bir model olarak belirtilen devlet esasta Tanrı devletidir²¹³.

Platon Devlet Adamı eserinde şöyle söyler; evren bir zamanlar tanrı tarafından yönetiliyordu, daha sonra evrene ölümsüzlük ile can verip kendi haline bıraktı. Ancak tanrı evreni çok uzun süre kendi haline bıraktı ki evren ters dönmeye başladı. Sonra dünya değişim yaşadı, topraktan doğan insanlar birbirlerinden üredi ve toprağa döndü, insanlarla beraber her şey değişip bugün ki halini aldı. Tanrı son bir kez daha kontrolü eline aldı düzeni tesis etti. Sonra dünyayı sınırlı alanlara sahip olan küçük tanrılara bıraktı. Tanrının düzenin de farklı yönetim biçimleri yoktu²¹⁴, insanlar arasında savaş ve ona dahil her türlü kötü davranış yer almıyordu, hayvanların başında bulunanlar onlara yetiyor, kadınlara ve çocuklara sahip çıkılma gibi bir durum yoktu, toprak hiçbir emek harcanmadan sonsuz nimetler veriyor, tüm doğa kendiliğinden yetişiyordu, insanlar açık ve güzel havada üryandı, harika mevsimlerin döndüğü ve insanların yumuşak otların üzerinde yattığı bir hayat vardı. İyilikler çoktu ve kötülükler yok denecek kadar azdı, eşitlik ve özgürlük vardı. İşte tanrının yönetimi ve adaleti böyleydi²¹⁵.

İnsanlara da düşen aynı tanrının düzenini aynı şekilde taklit ederek devam ettirmektir. O zaman dünyadaki düzen iyi kavramı etrafında devam ettirilmiş ve insanların sonsuz mutluluğu sağlanmış olacaktı. Tabii ki böyle bir şey olmadı tanrı idareyi insanlara bıraktıktan sonra ilk başta onun bıraktığı gibi ilerlese de zamanla toplumlarda kötülükler arttı ve iyilikler azaldı. Emek ve çaba isteyen doğa insana her

²¹³ Platon, a.g.e.,2018, 53.

²¹⁴ Platon, a.g.e., 2018, 57.

²¹⁵ Platon, a.g.e., 2018, 54-59.

istediğini vermedi, yırtıcı hayvanlar insanları parçaladı. Beslenmek, barınmak ve yetiştirmek zorunda olan insanlarınsa elinde hiçbir şey yoktu. Aciz ve savunmasız kaldılar. Sonra kendi düzenleri kurup yaşamlarına hakim olmaya çalıştılar. Tanrının düzenini benzer şekilde taklit etmeye çalıştılar²¹⁶ ve sürekli kendileriyle beraber yaşamları da değişti. İnsan gücünden çıkan yönetim şekline ve idareye uymaya ya da uydurulmaya zorlanıldılar. Nasıl ki tek bir tanrının gücü vardıysa, tek tip yönetim ve yönetici vardı. Bu yönetimde monarşik şekliyle kral hakimiyetindeydi²¹⁷.

İnsanlar fitratları itibariyle değişime meyilli varlıklardır. Bastırılamayan ya da bastırılmak istenmeyen istekler, arzular, egolar, memnuniyetsizlikler ve doyumsuzluklar biz insanoğlunu her zaman değişime götürmüştür. Bu gerek şahsi ilişkiler gerek devlet ilişkileri olsun fark etmedi. Bu dürtülerin sonucunda hep bir yenilenme söz konusuydu, insanlar başlarına gelen felaketleri ve geçmişi çabuk unuttu. Buna belki yönetici ve yönetilen açısından da bakmak gerekirse, tarihsel uzanımda haklılıkları da vardı, haksızlıkları da denildiği gibi dürtüler sebebiyle hep bir düzenini dışına çıkma güdülmüştür. İlk baştaki krallık düzeni yavaş yavaş şekiller değiştirerek bozulmaya başladı. Tek kişinin yönetimi çok kişiye döndü, Platon'un görüşüyle de tanrının taklitçi yönetim düzeni bozuldu. Yani monarşi demokrasiye döndü.

Platon'un birinci devlet tanımı olan tanrı yönetimindeki devleti kanunsuzdur, kanunlara ihtiyaç duyulmaz, çünkü herkes ölçüler içinde ahlaklı ve erdemli bir hayat sürer. Gerçek insan tekelindeki devlette bu durum söz konusu değildir. Platon'da ikinci devlet tasvirini birinciye olabildiğince benzetmeye ve idame ettirmeye çalışacak yöneticiler ve kişiler oluşturmaya çalışır. Bu devlette, ebediyen hüküm sürmeye en çok yaklaşandır²¹⁸.

Böyle bir devlet, devletlerarasında en iyi model ve muhakkak ki en uzun soluklusu olacaktır. Ancak böyle bir devletin insan eliyle kurulması belki bir nebze olabilse de idame ettirilmesi çok zordur. Platon olabildiğince en iyisini ortaya koymak için çalışmıştır. Platon'un devleti, özgür, adaletli, bilgili, erdem ve ahlak duygusuna sahip, herkesin üretim içinde birbirine saygı duyduğu en sonunda da istenilen mutluluğun ulaşıldığı bir devlettir.

²¹⁶ Platon, a.g.e., 2018, 60.

²¹⁷ Platon, a.g.e., 2018, 60.

²¹⁸ Karasan, M. (1964). Eflâton'un Devlet Görüşü, İstanbul,61.

Platon, site kültürünün düzen içinde korunması ve çözümlerin yaşanmaması için bireylerin mutluluğunun tesisi edilmesini ön görmüştür. Bunların sağlanması içinde devlet yapısına bazı ödev ve sorumluluklar yükler. Devletin sahip olması gereken özelliklerini koruyucular olarak adlandırdığı yöneticiler üzerinden yapar. Aslında yöneticilerine yüklediği sıfat ve sorumluluklar özde ideal devletini oluşturur.

Devletin görevi özelde yurttaşların mutluluğunu tesisi etmekle olup, bu sayede de genelde anlamda toplumun birliğini sağlamak olacaktır. Devlet, ciddiyetini her daim korumalıdır. Gerekğinde devlet kendi yararı için yurttaşlarına ve düşmanlarına yalan söyleyebilir ve bu yetkiyi kendisinden başka hiçbir kurum ya da şahıs kullanamaz²¹⁹. İçeriği ahlaksız ve düzenden çıkmış tanrılar ile kahramanları kötü yönde tanıtan masallar yasaklanmalıdır. Çünkü bu masallar gençleri kötü yönde etkileyeceği gibi toplum düzeninin de bozulmasına yol açacaktır. Bozulan toplum yapısında ise yurttaşların mutluluğu tesisi edilememiş olacağından devlet de yurttaşlarına karşı olan görevini yerine getirememiş olacaktır. Devlet yapısında devlet adamları ve diğer herkes tek bir iş görmelidir. Katışık yapıdan yani çok yönlülükten uzak olmalıdırlar ki yaptıkları işlerini en iyi şekilde meydana getirsinsinler²²⁰.

Devlet, bütün sınıfları tuncundan altınına herkesi memnun etmek zorundadır. Birini başka birinden üstün göremez. Kanunlarını adalet ve hakkaniyet ilkesinde bilgili kişilerce uygulamalı ve uygulatmalıdır. Platon, İyi bir devlette ufak tefek her şey için kanun koyulmamasını ve buna gerek olmayacağını, gelenek ve görenekler doğrultusunda yetiştirilmiş olan yurttaşların zaten toplum kurallarına kendiliklerinden uyacağını belirtir. Tanrılarına ve dinlerine saygı gösterilmeli, tapınak gibi oluşumları yerine getirmelidirler. Devlet, kendi büyesinde eğitilmiş ve ahlaklı yurttaşlar yetiştirmelidir. Gerekirse diğer devletleri gözlemlemeli hatalarını ve eksikliklerini tespit etmelidir²²¹. Son olarak ise devletini genel kapsamıyla dört madde de toplar.

Devlet bilge, ölçülü, yiğit ve doğru²²² olmalıdır. Platon, birinin bulunduğu takdirde diğerlerinin de arkasından geleceğini savunur. Devlet bilge olmalıdır çünkü; kararlarını bilgece ve akıl yoluyla vermelidir. Yerinde ve doğru karar verme

²¹⁹ Platon, a.g.e., 2020, 78 – 79.

²²⁰ Platon, a.g.e., 2020, 86, 89.

²²¹ Platon, a.g.e., 2020, 122 – 124.

²²² Platon, a.g.e., 2020, 125.

mekanizmasına sahip olan bir devleti bilge devlet olarak kabul eder. Devletin diğer devletlerle ilişkilerini düzenleyen ve toplumun tamamını düşünerek tüm bu bilgilere sahip olan kişiler ise; koruyucular olarak belirler ve onları devlet adamlığı pozisyonuyla taçlandırır²²³.

Yiğitliği ise; devlet uğruna korkusuzca savaşan insanlarda arar. Eğer devletin savaşçıları korkakça savaşırsa, devletlerine de korkak derler, eğer; yiğitçe devletlerini müdafaa ederlerse yiğit dedirttirirler. Devletin yürekli olmasıysa yine belli bir parçasına borçlu olup, kanun koyucu, eğitim vasıtasıyla yurttaşlarına neden korkulup korkulmayacağını işlemiş olmalıdır. Bu eğitimi alan azınlığın görevi de her şart ve koşulda bu değeri korumak ve yaşatmakla mükelleftir. Yiğitlik aynı zaman da savaş alanında değil, kanunlar karşında da korur.²²⁴

Doğruluk; doğruluğu bulmak içinde ilk başta ölçülülüğü arayan Platon, ölçülülüğü ahenge ve düzene benzetir. Arzu ve isteklere gem vurmaz. İyi ve kötü olarak belirlediği ölçüde, devlette kendine hakim olmalı ve kötü yanını bastırıp, iyi yanını ortaya koyması gerekliliğiyle sahip olması gereken değeri belirtmektedir. Bu da toplumda acılar, tutkular ve zevkler olmayacak anlamına gelmez ancak, zeki ve iyi bir eğitim almış olan azınlık, yine zeka ve düşünce vasıtasıyla, sade ve ölçülü isteklerle yaşayacaktır. Toplumda, çoğunluğun sahip olduğu kötü tutkulara, muteber bir ekalliyetteki aklın emri altında olduğuna göre o devlette ölçülü bir devlettir²²⁵. Bu devlette Platon'un ifadesiyle kendi devletidir. Platon bu kısımda yine hem kimin yönetici olmasını hem de yönetim şeklini açıkça belirtir.

Ölçülülükle ilgili son olarak şunu belirtir; ölçülülük, toplumun tüm tabanına yayıldığını, bu kıstasta bilgelik ve yiğitlikten ayrıldığıdır. Çünkü bilgelik ve yiğitlik toplumun belli bir parçasında bulunduğunu ve bu parçanın sayesinde genele kıldığını savunur. Ölçülülük; bütün toplum tebaasına iner ve eksiksiz bir düzen kurar. Yani zengin yoksul, güçlü güçsüz ve aşağı yukarı cümle alem herkes aynı ahenge uymaktadır²²⁶.

Doğruluk ise; en başından beri belirtilen ve yurttaşlara yüklenen ödevdir. Bu ödevse herkesin tek bir işle uğraşmasıdır. Herkesin kendi göreviyle ilgilenmesi başkasının kine karışmamasını Platon en önemli doğruluk olarak belirtir. Yani

²²³ Platon, a.g.e., 2020, 126.

²²⁴ Platon, a.g.e., 2020, 127-128.

²²⁵ Platon, a.g.e., 2020, 130.

²²⁶ Platon, a.g.e., 2020, 130.

toplumdaki kadın, köle, çocuk, işçi, hürlerin, yönetenlerin ve yönetilenlerin kısaca herkesin kendi işiyle ilgilenmesi ve bunu istenilen biçimde yapmasını Platon, doğruluk olarak açıklar²²⁷.

Bilgelik, yiğitlik ve ölçülülüğü doğuran şey Platon için doğruluktur. O zaman doğruluk bulunursa diğer üç değere çıkar, bu üç değerde doğruya çıkmaktadır²²⁸. Platon'da doğruluğun yani herkesin kendi işini yapmasının kolay olmadığını ve diğer üç değer kadar devlette yer tuttuğunu ifade eder. Bu dört değeri devleti üstün yapan vasıflar olarak görür ve ideal devlet yapısını tamamlar.

4.8.3. Platon Devlet – Toplum ilişkisi

Platon, ideal yönetim ve politikalarının cevabını ararken, siyaset felsefesini de oluşturmaktadır. Siyasi algısı büyük ölçüde ahlak anlayışı üzerine kurulu olan Platon'un ahlak anlayışına göre, bireyin yaşam amacı ahlaklı, iyi, erdemli ve mutlu bir hayat sürmektir. Özelden tüme varım yapan Platon için önce birey sonra toplum ve devlet gelmektedir. Birey için toplumu, toplum içinde devleti gerekli kılar. Yani devleti birey için var eder. Erdemli ve ahlaklı insanlar için toplum, toplumu bir arada tutmak içinse sistemli bir devlet gerekmektedir. Tüm bu unsurların gerçekleşmesi içinde devletin kendisini var eden sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Siyasal, sosyolojik ve ekonomik yapı üzerine kurulu olan devlet oluşumunun da, Platon açısından asıl önemi, devlet çatısı altında toplanan yurttaşları siyasal bünye içinde mutluluğa ulaştırmaktır. Bu unsurda onun, ideal yönetim biçimi ve politika algısının altındaki asıl amaçtır.

Yurttaşlara devletlerine olan ve kendilerine yüklenen ödev ve sorumlulukları yerlerine getirmelidir. En önemli ödevleri ise, yaratışlarına uygun işle uğraşmak ve onu en iyi şekilde ifa etmektir. Bunu dışında kanunlara sorgusuzca uymak, kendilerine verilen eğitimi en iyi şekilde almak, devletini hem dışarı da hem de içeri de temsil etmelidir²²⁹. Devlete vergi vermek gerektiğinde dürüst insana yakışır şekilde vermesi gerekmektedir. Hileden, düzenbazlıktan, tembellikten, hırsızlıktan, açgözlülüğten, zevklerinden ve tutkularından uzak durmalı ki devlet düzeni bozulmasın. Toplum düzenin de yurttaşların atalarına ve aile büyüklerine saygı ile küçüklerine sevgi göstermek önemli yer tutar. Dinine, atalarına, aile ve küçüklerini

²²⁷ Platon, a.g.e., 2020, 132.

²²⁸ Platon, a.g.e., 2020, 130-131.

²²⁹ Platon, a.g.e., 2020, 18-19,120.

saygı ve sevgisini eksik etmeyen yurttaşları aynı zamanda devletine karşıda aynı tutumları sergileyeceklerdir. Yine yurttaşlar devlet malına göz dikmemeli her adımlarını devletlerinin menfaatlerini düşünerek atmalılardır²³⁰.

Platon'un birey, toplum ve devlet ilişkisini daha da açmak gerekirse; bireylerin erdem ve ahlaki gelişim unsurları için toplumsal yaşamı gerekli görürken, sahip oldukları yetenekleri de yine toplumla paylaşmaları gerekliliğini görmüştür. Daha açık ifadeyle bireylerin gelişimleri için birbirlerinden bağımsız yaşamalarını imkansız görürken, onları bir arada yaşamakla mükellef tutup, devletin varlığını da birey-toplum ilişkisi için zorunlu görmektedir. Bu sebepten diyebiliriz ki, Platon bireyselliğe karşı olduğu gibi devletin de bireyleri ezmesine yer vermemektedir. Bireyde en yüksek iyi olarak gördüğü erdem ve ahlak unsuru için toplumu farz görüyorsa yine bu unsurların gelişip tesis edilmesi ve toplumu bir arada tutmak içinde devletin varlığını şart koşuyordur. Önemli nokta ise, bireyler devlet için değil, devlet birey için vardır mantığını kurar. Devlet ve birey arasındaki gerçekse toplumdur. Platon'un devlete yüklediği sorumluluksa, onu var eden nedeni bireylere karşı yerine getirmesidir. Yani erdemli ve ahlaklı yurttaşlar yetiştirerek onların mutluluğunu sağlamaktır²³¹. Devlet bünyesinde mutlu olan yurttaşlar, bir toplum olarak düzen ve istikrar içinde yaşamını sürdürürken devletin varlığı da sorunsuz bir şekilde idame etmiş olacaktır. Böylece de Platon'un ütöpik birey, toplum ve devlet yapısı gerçekleşir. Bizim için önemli olan kısım ise onun ideal devletini oluşturan yönetim ve politikalarıdır.

4.9. Platon'un İdeal Yönetici Anlayışı

Platon'un ideal yönetim biçimini daha iyi algılayabilmek için onun birbirinden ayrılmaz bütünü olan yönetici kavramını da incelemek gerekmektedir. Platon, yönetici ya da devlet adamı profilini, Devlet, Devlet Adamı ve Yasalar eserlerinde her yönüyle belirtmiştir. İdeal yöneticisi filozof yöneticilerdir. Platon'un bilgi ve İdea kuramı da filozof yönetici kavramını oluşturmaktadır. Platon, tasarladığı devletin sağlıklı ve istikrarlı sürekliliği için ideal yönetim biçimini ve politikalarını doğru şekilde uygulayabilecek yöneticilere ihtiyaç duymaktadır. Çünkü

²³⁰ Platon, a.g.e., 2020, 24-25.

²³¹ Platon, a.g.e., 2020, 115-116.

devlet gemisini ayakta tutan kısım ona, yüklenen sorumlulukları uygulamakla mükellef tuttuğu kişilerdir. Platon yöneticilerini devlet kitabında yönetenler ve yönetilenler üzerinden anlatır. Yöneticilerini asıl koruyucular olarak tanımlarken yaşlılardan meydana getirir, yönetilenleri ise; bekçi olarak tanımlarken gençlerden oluşmaktadır. Gençleri önderlerinin koydukları kuralları yerine getirmekle ve askeri alanda devlet içinde toplum güvenliğini dışında ise; devletin dışarıya karşı savunmasıyla vazifelendirir²³². Yöneticiler katmanı, koruyucular arasından seçilmektedir. Yönetme işinin siyasi yetisini yerine getirebilecek olan yetenek sahibi kişilere de gerçek kral ya da devlet adamı²³³ der. Devlet adamı, devlet ile devlet yönetiminin ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini bilmediği takdirde; devleti ve tebaasındaki yurttaşlarını tehlikeye uğratacak durumlar yaşatacağını ve iyi bir yöneticiden ziyade beceriksiz bir politikacı olacağını vurgular²³⁴.

Yöneticileri ilk önce bir kast sistemine göre belirler. Devlet kitabında “*Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçilere ve öbür işçilerin mayasına ise demir ve tunç katmıştır. Sizden doğacak çocuklarda herhalde size benzeyecektir*”²³⁵. İstisna olarak da altından gümüş, gümüşten ise altın doğabileceğini bunun içinde yöneticilerin, doğan çocuklara iyi bekçilik edip, onları dikkatle araştırmasını tanrı üzerinden buyurur. Hamurunda demir ve tunç olanları ise; acımasızca eleyerek kendilerine uygun vazifelere verir. Toplumun da masallarla yani bu tarz mitlere inandırılmasını sağlamak ister. Çünkü halkın katmanlı toplum düzenine karşı çıkmasını istemez²³⁶.

Devlet adamlarının görevlerine uygun olup olmadıklarını ise sınanmayla ölçmektedir. Onları zorluklarla ve önlerine serilecek olan zevklerle sınar ancak bunların karşısında aldığı eğitimin hakkını vererek ölçülü davranışlar sergilerse, içinde bulunduğu sınanmadan başarılı bir şekilde çıkarak önderliğe layık görülür²³⁷. İyi bir yönetimde toplumdaki herkesin bir işi vardır; tüm kişiler bu işlerini görmek zorundadır. Yöneticiler de yaptıkları bütün işleri bir kenara bırakarak sadece devlet işleri ve yönetim ile ilgilenmelerini ister. Son olarak da “*Her toplumda yönetim*

²³² Platon, a.g.e., 2020, 110

²³³ Platon, a.g.e., 2018, 63.

²³⁴ Copleston, a.g.e., 2013, 104.

²³⁵ Platon, a.g.e., 2020, 111.

²³⁶ Şenel, a.g.e., 2017, 158.

²³⁷ Platon, a.g.e., 2020, 109-110.

*kimdeyse güçlü odur ve her yönetim, kanunları işine geldiği gibi koyar, demokratlık demokratlığa uygun kanunlar, zorbalık zorbalığa uygun kanunlar, ötekiler de öyle*²³⁸ ifadesi ile de yönetimin yöneticiye göre şekil aldığını belirtir. Platon'un ideal yöneticisi filozof yöneticilerdir. Ancak yöneticiler sınıfının adayları koruyucular arasından seçildiği için öncelikle bu sınıfı ele almak gerekmektedir.

4.9.1.Koruyucular

Koruyucular geleceğin yönetici adayları olduklarından Platon onları belli bir vasa ve eğitime tabii tutmaktadır. Öncelikle devlet adamı olabilecek olan koruyucular, ona göre zeki, çevik, ruhça azgın, güçlü ve filozof²³⁹ olacaktır. Bu vasıflara uygun yetiştirmeleri içinde küçük yaştan itibaren eğitim almaları gerekmektedir. Platon devlet adamını, ruhça azgın, güçlü ve çeviklik özellikleriyle donatırken, bir nokta da takılır ve sahip olunan bu özelliği düşmanlarına karşı kullanırken, yurttaşlarına karşıda yumuşak başlı olması gerektiğini söyler. Böyle bir yaradılışa sahip olan kişinin zapt edilmesi zordur ve yurttaşlarına karşıda hoyrat davranabileceğinin de farkında olan Platon, koruyucuların fiziksel güçlülüğü için beden eğitimini, zihinsel ve ruhsal gelişimi içinde müzik eğitimini şart koşar. Müzik eğitimin insanları güzelleştirerek yücelteceğinden onları iyi huylu ve doğru bir insan kalıbına sokacağı görüşündedir. Beden eğitimi ise kontrollü güç, dayanıklılık ve atiklik sağlayacaktır. Bu iki eğitiminde amacı esasta, iyi bir kafa yani zihin yetiştirmek içindir ki; hem akıllı hem de yiğit olurlar ve bilim sevgisi ile yetişirler. Böylelikle devlet yönetimi en iyi şartlarda uzlaşmacı kişiler tarafından bu şartlarda yani akla, sevgiye ve bilime dayalı yürütülür²⁴⁰.

Gelişimleri için müzikten, spora ve de beslenmelerine dikkat etmelidirler. Lidya²⁴¹ makamı gibi her türlü müziği dinlememelidirler. Beden ve sağlık bozukluğuna sebebiyet vermeyecek spor dallarına ve yemekte ise yine sağlıkları ile beden gelişimlerini tehlikeye atmayacak besinlerin tüketilmesi önem vermelidirler.

²³⁸ Platon, age., 2020, 17.

²³⁹ Platon, a.g.e., 2020, 64.

²⁴⁰ Platon, a.g.e., 2020, 105-107.

²⁴¹ Bakchos ya da Dionysos kültüyle ünlenen Lidya'da Dionysos, bağ, şarap, esin ve coşkunluğu temsil eden tanrıdır. Bu kulte esrimeyi tetikleyen etkenler arasında müzik/ritimde vardır. Ayinlerde şarap ile beraber uyuşturucu etkiye sahip olan Lidya ritimleri ruhları mayıştırdığına insanları zevk ve sefa düşkünü karaktere dönüştürdüğü düşünülmektedir. Savaşçı ve saldırgan toplumlar üzerinde de olumsuz etki yapacağından Lidya müziği yasaklanmaktadır. Dönmez, B. (2011). "Müziğin Yunan Dünyası ve Batı Kültüründeki Algılanışı", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 106.

Çünkü bu kişilerin ruhsal ya da fiziksel yapılarının bozulması yönetici ve savaşçı özelliklerinde yetersizliklerine ve güçsüzlüklerine neden olur.

Platon, koruyucular için mal – mülk edimini ve aile kurumunu kaldırmıştır. Topraklarını ve evlerinin olmayacağını, şehirde yaşayan ancak şehri korumaktan başka hiçbir görevleri olmayan ücretli erler olarak görmüştür. Maddiyatın daha fazla para ve zenginliğe kavuşma hırsının yanı sıra sahip olunduğunda eğlence ve rahatlık düşkünlüğü yaratacağından devlete zarar vereceğini, yine aynı sonuçtan ötürü, aile hayatına sahip olan koruyucuların yönetime ya da devletin savunmasında devletlerinden önce ailelerini düşünerek hareket etmeleri çekincesi göz önünde bulundurarak yasaklamıştır.

Koruyucular, koruyucu olmadan koruyucu olarak geçinemezler ve kanunların doğrultusunda hareket etmek zorundadırlar. Kanunlara karşı her zaman saygılı olmak çevrelerine de bu konuda örnek olmak zorundadırlar. Devlet sınırlarını koruyabilecekleri ölçüde tutmalıdırlar. Ne çok geniş olmalı ne de çok dar²⁴², böylelikle hem kendilerine çok yüklenmemiş olurlar hem de devletin bütünlüğünü en iyi şekilde koruyarak kaybetmemiş olur. Kendilerinden doğan yaramaz çocukları alt sınıfa vermelidirler. Burada devletin geleceği her şeyden önemli tutulur, güçsüz ve yetersiz zekaya sahip olanları devlet yönetimi ya da savunması için baştan elerler.

Platon, yönetici ya da devlet adamı profilini, Devlet, Devlet Adamı ve Yasalar eserlerinde her yönüyle belirtmiştir. Devlet adamı olarak belirlediği kişiler filozof yöneticilerdir. Platon'un bilgi ve İdea kuramı da filozof yönetici kavramını

4.9.2. Filozof – Kral Yöneticiler

Platon, filozofların devletin başında kral ya da yönetim biçimine göre yönetici vasfının değişeceğini de belirterek, onların devletin başına geçmedikleri mühletçe devletlerin başını belalardan kurtaramayacağını belirtir. Filozof, bilginin tümünü ister ve azıyla yetinmez, bilimden hoşlanmayan yahut bir kısmıyla ilgilenende doğruyla yanlışın, iyi ile kötünün ayrımını yapamaz. İşte tüm ilmi bilgileri kapmaya açık ve severek onları öğrenmeye doymayan dimağlara filozof deriz. Bu unvanı da en çok bu kişiler hak eder. Filozof yöneticiler Platon'un bilgi ve idea kavramlarına sahiptirler. Devlet kitabında da şöyle değinir; onlar iyi ile kötüyü ayırt eder, bir bütün olarak ele alır konuyu güzeli iyiyi özbeöz görürler, kısacası

²⁴² Platon, a.g.e., 2020, 120.

bakmakla yetinmezler görürler. Bilgiyi de aynı şekilde iyi ve kötüyü iyice araştırır, sanılara mahal vermez ve sonunda doğruya, gerçek bilgiye varırlar. Bu da insanları erdemli ve ahlaklı hale getirir. Tabi ki her şeyi gören göz çevresini de doğru bir şekilde yönetebilme kabiliyetine sahip olurlar. Kanunları ve kurumları koruyabilirler²⁴³ böylelikle de devletin bekçisi olma şerefine ulaşırlar.

Onlar iyyinin ve doğrunun kanunlarını koyar, görgü ve her türlü insani değere sahiptirler. Bilgiye aç, üretken ve araştırmacıdır. Bilme değer verdiklerinden bedensel zevklerin yerine ruh zevkine önem verirler. Varlığı bütünüyle severler, küçük büyük her şeye önem verirler. Özleri ve sözleri birdir, yalan söylemeyi tasvip etmedikleri gibi aynı zamanda kaçınırlar. Ölçü sahibi yani olgunluk ve inceliği taşıyan gözü tok insanlardır. En son yaradılışa gelindiğinde ise; bunu neye göre aramız gerekir sorusunun cevabını Platon, içinde aşağılık duygusunu taşıyıp taşımamasıyla ölçmektedir. Çünkü Tanrı ve insan işleriyle uğraşan bu varlıkları bütünüyle kavrayıp benimseyen bir ruh bayağılıklarla uyuşmaz²⁴⁴.

Bu kişiler, yücelerle ilgilenirken, kainatın tüm varlıklarını, tüm zamanlarla beraber seyir eden kişi, fani hayatını bunların yanında zerre olarak görür ve önemli bir şey olarak algılamaz. Ölümden korkmadığı gibi korkaklık ve aşağılık duygusu da fitratında bulunmaz. Filozof olacak kişiler güçlü bir belleğe ve havsalaya sahip olması gerekmektedir. Çünkü aldığı bilgiyi unutmaması ve derin düşünebilmesi gerekmektedir. Bilim seven insanı da diğer tümünden nasıl ayırt edebileceğimizi bilmek gerekirse de; onları genç yaşlarındaki tavırlarından, seçimlerinden, yalın hayatlarından, doğru ve geçimli hallerini baz alarak ayırt edebiliriz²⁴⁵.

Bu yetilere sahip olan kişi öze daha kolay ve daha çok ulaşır ve tüm bunlar varlığın gerçek bilgisine varabilmek içinde birbirine sıkı sıkıya bağlı olan ayrılmaz değerlerdir. Daha önceden de bahsedildiği üzere eğitimi ve göreneği tek başına yeterli görmeyen Platon, mayasında bu yetileri taşımayan kişilerin yine bu yollarla yetiştirilemeyeceğini savunur. Onlar için felsefeyi devlet meseleleriyle ilgilenilebilecek hale getirdiklerini, diğer kişilere göre daha olgun bir eğitimin verildiğini ve daha çok ihtimam gösterilmiştir. Sayı bilgisinden, geometri, astronomi, diyalektik, felsefe, savaş sanatı, müzik ve jimnastik gibi zihinsel ve bedensel her

²⁴³ Platon, a.g.e., 2020, 193.

²⁴⁴ Platon, a.g.e., 2020, 195.

²⁴⁵ Platon, a.g.e., 2020, 196-197.

türlü eğitime tabi tutulmuşlardır. Bu eğitimleri de aldıktan sonra içlerindeki cevher ortaya çıkarak daha çok devletleri için yarar ve çaba gösterilmeleri istenmektedir²⁴⁶.

Platon, filozofların devletin başına geçmeyi en az isteyen kişiler olarak tanımlar ve onların başa geçmesiyle dirlik ile düzen en iyi şekilde sağlanacağını ifade eder. Onun isteği, bu filozof kişilerin zamanının büyük kısmını yüce düşüncelerle geçirdiği gibi gerektiğinde devlet işleriyle de uğraşmaları gerektiği üzerinedir. Çünkü onların hak bilir, doğru, ahlak ve erdem sahibi olmalarından ötürü de yönetimin başına geçmeleri istenmektedir. Bu kişiler başa geçtiğinde artık o devletin en iyi yönetilen devlet olduğunu, başındakilerinin maddi zengin değil, akıl ve erdem zengini olduklarından ötürü insanları da gerçek mutluluğa ulaştıracakları aracının ta kendileri olduklarını ve onların yönetiminde kıskançlığın, kavganın ve aç gözlülüğün yer almadığını belirtir²⁴⁷. Ayrıca yine bu kişiler en iyi düzeni kurarlar ve toplumu ise karanlıktan aydınlığa çıkaracak şerefli hayatı olan yegane varlıklar olarak görülür.

Son olarak görev zamanları ise ellili yaşlarına²⁴⁸ geldiklerinde başlayacak olmalarıdır. Bu süreçten sonra kendilerini tüm benlikleriyle devletine vermeli, politikanın getirdiği her türlü belaya göğüs gerip, kumandayı ele almalılardır. Ödevlerini her şeyden üstün tutacaklar, toplumun yasalarını yerine getirecekler, yeni nesilleri on yaşlarından itibaren²⁴⁹ kıra göndererek eskinin değil, daha dinamik daha gelişkin görenekler üzerine yetiştireceklerdir. Aranan şerefleri küçümseyecek, doğruluğun peşinde koşarak özgür insana yakışmayan şeylerden uzak duracaklardır. Sadece halkın iyiliğini düşünerek kendi yerlerine gelecek olan yine kendilerine benzeyen yurttaşlar yetiştirecekler ve tüm ödevlerini yerine getirdikten sonra da mutlular ülkesine gideceklerdir. Platon işte bu vasıflara sahip filozof yöneticilerin sayesinde tasarladığı anayasayı ve halkı mutluluğa erdirmeyi başararak devletini koruyacak ve ütopyasını da gerçekleştirmiş olacaktır.

4.10. Platon'un Yönetim Biçimleri

Platon'un ideal devletinin kalıbı yönetim şekilleri olmuştur. İdeal devlet, toplum ve yöneticisinin son kertesini yani vardığı nokta yönetim biçimidir. İdeal yönetim biçimini sorgulamış eksileri ve artılarıyla tüm yönetim biçimlerini

²⁴⁶ Platon, a.g.e., 2020, 244-252.

²⁴⁷ Platon, a.g.e., 2020, 264.

²⁴⁸ Platon, a.g.e., 2020, 263.

²⁴⁹ Platon, a.g.e., 2020, 264.

incelemiştir. Kişi karakterlerine göre de yönetim biçimlerini belirler. Devlet kitabında dört bozuk devlet yapısına yer verirken Monarşi ve Aristokrasiyi destekler nitelikte görüşler sunar. Bozuk yönetim şekilleri Timarşi, Oligarşi ve Demokrasidir. Monarşi ve Aristokrasi üzerine olan görüşlerini, Devlet adamı eserinde devam ettirir ve daha açık ifadeler kullanır. Yasalar eserinde ise Patriarşi yönetiminden yani ilk yönetim biçiminden bahseder.

4.10.1. İdeal Yönetim Biçimleri

4.10.1.1. Patriarşi

Platon, patriarşi²⁵⁰ yönetim şeklini insanoğlunun ilk siyasi yapılanması olarak belirtir. Kendisi, patriarşi yönetim biçimine, bir tek Nomoi yani Yasalar²⁵¹ adlı eserinde yer verir. Bu düzeni ise; reislik²⁵² düzeni olarak tanımlar. Ayrıca yine Platon’a göre birinci ve en ünlü olanı olup, Girit ve Lakedemonia’nın²⁵³ yönetim şeklidir. Yasalar eserinde yaşanan bir tufandan bahseder. Bu tufan sonucu o zamana kadar oluşmuş bütün kentlerin ve düzenlerin yok olduğu, hatta ürkütücü bir sessizlik içinde birkaç sığır sürüsü dışında bütün hayvanların yok olduğunu, yaşamlarından dolayı dağlarda ve tepelerde yaşayan çobanların insan soyunun son temsilcileri²⁵⁴ olduğunu söyler. Bu son insanalarsa her türlü siyasi düzenden ve yaşama dair araçlardan habersiz bir yaşam sürerek her şeyi yeniden bulup, başlatmışlardır. İşte Patriarşi de bu yaşam şartlarının içindeki siyasi düzendir.

Platon, o dönemde ayaklanma, savaş ve hatta yiyecek yüzünden kavga²⁵⁵ bile çıkmadığını insanların bir arada kötülüklerden uzak mutluluk ve huzur içinde yaşadığını söyler. Etin ve sütün yokluğunun çekilmediği, bol otlaklığın ve avlanma yoluyla elde edilen besinin bol olduğu, giyim ve kuşamın, barınağın ve ateşte pişirilmek üzere kap kaçağın var olduğu bir dönemden bahsedilir. Yine bu dönemde tanrı insanların çaresizliği yaşamaması ve yeniden üretebilmesi için dokuma ve

²⁵⁰ Patriarşi yönetim şekli; kabile şekli örgütlenmenin ve hayatının görüldüğü dönemde, ideal devlete benzer yönetim şekli görülmüş olup, bu biçime “Patriarşi” düzeni denmiştir. Patriarşi, ataerkil düzenin var olduğu ve soyun erkekten yürüdüğü otorite biçimidir. Zamanla kabilelerin birleşip, toplumun idaresi tek bir şefin yönetimine geçtiğinde “monarşi”, birden fazla kişinin toplumu yönetmesi söz konusu olduğunda ise; bu yönetim biçimi, Aristoteles’in ifadesiyle en iyilerin yönetimi olan “Aristokrasi” dir. Şenel, a.g.e., 2017, 163.

²⁵¹ Ağaoğulları, a.g.e., 2013, 222.

²⁵² Platon, Yasalar, Çev. Şentuna, C. - Babür, S. (2019). 105.

²⁵³ Platon, a.g.e., 2019, 268.

²⁵⁴ Platon, a.g.e., 2019, 101.

²⁵⁵ Tunçay, a.g.e., 108-109.

çömlekçilik²⁵⁶ sanatını vermiştir. Madeni kaynaklar olmadığı için zenginliğin ve yoksulluğun olmadığı gibi bu materyallere bağlı sorunlarında çıkmadığı bir dönemdir. Dönemin toplumun da maddi etkenle beraber insanların büyük anlaşmazlıklar yaşamamaları dolayısıyla da kanun ve konun koyuculara da ihtiyaç olmadan geleneklere bağlı törelerle yönetilirlerdi. En küçük yönetim birimi olan ailede ataerkil yapıda en yaşlı kişi yönetici olurken, ata kültürü denilen kültür mevcuttur. Herkes atadan kalma kurallara tabii olarak yaşamaktadır. Platon, soylu insanların bu dönemde yaşadığını ve bağlı oldukları topluluklar da, küstahlıktan, haksızlıktan, kıskançlıktan, açgözlülük ve rekabetten uzak; saflığın, mertliğin, doğruluğun ve ölçünün var olduğu yaşam sürdürmüşlerdir²⁵⁷. Ancak bu düzen böyle devam etmeyip, araçlar gelişirken, madenler yeniden bulunmuş, küçük köy grupları giderek büyüyüp daha büyük kent toplulukları haline gelirler. Toplulukların üyeleri, bu nedenlerle birbirine girerken, düzen bozulup yasalara ihtiyaç duyulur ve küçük yerleşimlerin kentleşmesiyle yönetim düzenleri ortaya çıkar.

Yasaların kökeni olan aile törelerinin hepsi kendi içinde kurallara sahiptir. Bu kurallara göre de çocuklarını yetiştirirler. Bu aile grupları zamanla daha da genişler, kendi aralarında temsilciler seçer. Temsilciler de oluşturdukları yasa niteliğindeki kuralları inceler, var oldukları topluluğun içindeki gruplara ve liderlerine sunarlar. Böylelikle de bu kişiler yasa koyucu adını alır ve yöneticiler tayin edip, aristokrasi ya da krallık²⁵⁸ düzeni kuracaklardır. Bu yönetim biçimi de, Platon için ideal devlet düzenine en yakını olur. Patriarşi yönetimi de küçük aile yapılarının büyüyüp klanlar haline gelmesi ve insan uygarlığının gelişmesi sebebiyle tabii olarak ortadan kalkar.

4.10.1.2. Monarşi

Monarşi, Platon'un, kısmen de olsa ilk olarak Devlet eserinde, daha sonra da Devlet Adamı eserinde açık şekilde ifade ettiği yönetim biçimidir. Platon, monarşiyi babadan oğula geçen ve ailedeki tek bir şefin elinde olup, evlilik, miras ya da para yoluyla satın alınan beylikleri de hamisinde toplayıp, Krallık idaresinde kurulan

²⁵⁶ Platon, a.g.e., 2019, 103.

²⁵⁷ Platon, a.g.e., 2019, 104.

²⁵⁸ Platon, a.g.e., 2019, 106.

yönetim şekli olarak ifade etmektedir. Yunanlılar da ve diğer yabancı devletlerde türlü versiyonlarının görüldüğünü söyler²⁵⁹.

Platon Monarşik yönetimi ikiye ayırır; Krallık ve Tiranlık olarak. Krallık, Yönetim gücünü ise zorbaca elinde tutmayan kişidir. Devlet Adamı'nda Platon, kralın birçok rakibinin olduğunu ve elinden almak için mücadeleye tutuştuklarını belirtir. Zorbaca yönetimi eline geçireni ise; Tiran yönetim şeklini ise Tiranlık olarak belirtir²⁶⁰.

Kral, tebaasındaki herkese bakmakla yükümlü olduğu gibi onların üzerinde egemenlik²⁶¹ kurma hakkına sahiptir. Doğuştan yetenek sahibi olan kral, devlet adamı olarak yetiştirilir ve yüksek eğitimlere tabi tutulur. O, altından yaratılmıştır ve bütün toplumu yönetmekle mükelleftir. Kralın yönetimi ise gönüllü bir idareciliktir. Bu kral bilgi ve gerçek siyaset sanatına da sahipse ona kral denecektir. Krallık bilgisi Platon için sıradan bir bilgi değildir. Onun için, *“bilimler arasından doğan, eleştirel ve yönetici bir bilimdir”*²⁶².

Platon, kanunların belli bir raddeye kadar kralın işi olduğunu ancak; en iyinin güçlü kanunlardan ziyade bilgili bir kralın olduğunu savunur. Ona göre bilgili kral toplumunun neye ihtiyacı olduğunu bilir ve ona göre bilgisiyyle daha güzel kanunlar koyar ya da uygular, böylelikle de haklı olan her yurttaşının yanında olur. Yani işin içinde iyileştirme varsa, yazılı kurallara uyup uymamanın bir önemi olmadığını²⁶³, yöntemi can acıtsa da sonucu doğru ve iyiye çıkacaksa, Platon, devlet adamı kitabında kralın iyileştirme adına yaptıkları bütün hareketleri olağan görmektedir. Platon, monarşi yönetimini de yasalı bir yönetim olarak tanıtır.

Bu yönetim şeklinde devletin çıkarı için gerektiğinde, devletin sağlığı için kişileri öldürebilir ya da sürgün edebilir, devleti için gerekliyse arı kovarı benzetmesinde yaptığı gibi ülke dışına kişileri sürgün edebilirken, dışardan vatandaşta kabul edebilir. Devleti bilim ve doğruluğun önderliğinde koruyup,

²⁵⁹ Platon, a.g.e., 2019, 105-106.

²⁶⁰ Platon, a.g.e., 2018, 63.

²⁶¹ Platon, a.g.e., 2018, 62.

²⁶² Platon, a.g.e., 2018, 85.

²⁶³ Platon, a.g.e., 2018, 87.

yönettiği ve kendilerinin de iyi kaldığı sürece, Platon bu yönetim şeklini tek ve doğru yönetim²⁶⁴ şekli olarak görmektedir.

Krallığı, ölçülü, bilge, doğru ve yiğit gören Platon, monarşiyi erdem ve ahlak bağlarıyla donatır. Yöneticiyi en iyi koşullarda yetiştirip, her duruma hazırlıklı tutar. Birebiri olmasa bile taklit açısından monarşiyi, kendi ideal devletinin nesneler dünyasındaki kalıbı olarak görür. Bu devlette iyilik ve doğruluk vardır. Ata kültürü devam eder, krallar ve rahipler üst konumdadır. Kurban kesme işi bile kral öncülüğünde ve adına gerçekleşir. Herkes kendi işiyle muhattaptır. Zorunlu ihtiyaçlarla yetinilir, gerekmedikçe zevki arzular yapılmaz ve bastırılır. Her şey ölçülü ve tutarlıdır. Töreler doğru olduğu mühletçe devam ettirilir. Kent yaşamı düzen ve huzur içinde idame ettirilir.

4.10.1.3. Aristokrasi

Platon, Aristokrasiyi ise; bu sefer tek kişinin değil seçkin bir azınlığın elinde olan yönetim olarak tanımlar. Aristokrasi en iyi ikinci yönetimini oluşturur. Aristokratları zengin bir sınıf olarak ele alır ve aralarındaki bilgili kişileri devlet adamlığına uygun görür. Devlet kitabında da devletin bir grup bilgi sahibi devlet adamı olan koruyucular tarafından yönetilmesinin doğru olduğunu, bu grubunda çoğunluktan sıyrılmış küçük bir azınlığın olması gerektiğini, çoğunluğunda bu azınlığın buyruğunda olması gerekliliği üzerine durur. Hatta Platon, tabiatına uygun yaratılmış bir devletin, ussal yapıda olması, onu yöneten küçük bir azınlığın bilgisine borçludur²⁶⁵ ifadeleriyle pekiştirir. Bu azınlık olarak ifade ettiği gurubu da iyi bir fitratı olup, bu özelliği iyi bir eğitimle meç ederek, nus ile fikir eşliğinde yalın ve ölçülü yaşayan insanlar olarak tanıtır. Bu yöneticiler de çoğunluğun güttüğü kötü arzu ve tutkularını kontrol altına alarak yönetir ve böyle yöneticiler tarafından yönetilen devlet varsa da, Platon, o devlet bizim devletimizdir, der²⁶⁶.

Monarşiden farklı olarak, koruyucu ve yöneticiler için mülk edinme hakkını tanıır. Aristokrasi yönetim şeklini Sparta üzerinden şekillendirir. Sparta militarist bir devlettir. Devletin yöneticileri savaşçı sınıfa mensuptu. Platon'da bu sistemi izlemiştir. Aristokrasi yönetiminde de monarşi de olduğu gibi yöneticileri üstün

²⁶⁴ Platon, a.g.e., 2018, 87.

²⁶⁵ Platon, a.g.e., 2019, 127.

²⁶⁶ Platon, a.g.e., 2019, 130.

kişilere dayanmaktadır. O aristokratlar kabinesi kurar, güçlü güçsüzü yönetir. Tecrübe ve ruhlarının arınmışlıklarından dolayı yaşlılar gençleri, engin bilgi ve eğitimlerinden dolayı bilgililerin bilgisizleri, kura talihlilerinin ise, kaybedenleri yönetmesi üzerine bir güç dengesi vardır. Kura, demokratik bir yöntemdir. Platon'da halkı avucunda tutabilmek için, kura sistemine onay vermiş olabilir. Aristokrasi, yaşlılık ve bilgeliği harmanladığımızda ortaya yaşlı ama bilge aristokratlar çıkacaktır. İş bu grupta devleti yönetme yetkinliğine sahiptir.

4.10.1.4. Karma Yönetim

Platon'un Yasalar eserindeki ikinci en iyi yönetimi karma rejimdir. Platon'un Yasalar eserindeki görüşleri Devlet ile Devlet Adamı eserlerindeki görüşlerine göre farklılık taşımaktadır. Yasalar eseri yasalar üzerine temellendirme yapar. Kronos Çağını örnek alıp, artık ölümsüzlüğe ait ne varsa (akıl) toplumsal ve şahsi yaşamda bu düzeneğe uyarak, aklın ortak kararına “yasa” adını verip, ev ve kent hayatımızı yönetmeliyiz, der²⁶⁷. Monarşik, aristokratik ve demokratik yapıya sahiptir. Kendi ideasındakine göre değil, daha çok toplum ideasına göre zorunlu olarak oluşturduğu yönetimidir. Toplum düzenlemesinde aile sayısı ve nüfusu, toprak politikasına göre planlanır. Amaç; monarşiden farklı olarak mülk edinme hakkını herkese verir. Platon'un en büyük korkusu da özel mülkiyetten doğacak olan sorunlardır. Oda bunun için toprakları aile politikasına göre eşit dağıtma yoluna gitmiştir. Toprakları köleler işlerken, sahiplerini işlerin yönetimiyle, gençliklerini savaşlarda, yaşlılıklarını toplum idaresiyle biçmiştir²⁶⁸. Diğer iş kollarından uzak tutarken, ticareti de yabancılara vermiştir.

Platon, toplumu kenttaşlar; savaş ve politika işlerini yürüten, Meteioikos; ticaret ve zanaat işleriyle uğraşan özgür yabancılar, köleler; tarım faaliyetleriyle uğraşan katman olarak belirler ve toplumu böylelikle üç sınıfa böler. Kenttaşları da kendi aralarında mal varlıklarına göre, dört sınıfa daha böler. Bunu da toprak ve toprak varsıllığı üzerinden gerçekleştirir. Birinci sınıf üç kat, ikinci sınıf iki kat, üçüncü sınıf; değeri kadar taşınabilir mal varlığı olan ve dördüncü sınıf ise; sadece toprak sahibi olup, hiçbir mal varlığı olmayan²⁶⁹ gruptur. Platon, daha sonra da kent

²⁶⁷ Yalçınkay., a.g.e, 2005, 137.

²⁶⁸ Şenel, a.g.e., 2017, 173.

²⁶⁹ Şenel, a.g.e., 2017, 173.

ve diğer bölgeleri kendi eşitlik anlayışına göre, varlığı esas alarak, tüm ülke ve kenti on iki parçaya böler²⁷⁰ .

Yönetim iskeleti ise; Halk Kurultayı, Üç Yüz Altmışlar Kurultayı, Yasa Bekçileri Kurulu, Şafak Kurultayı ve Memurluklardan²⁷¹ oluşur.

Halk kurultayı, bütün yurttaşlara açık yasama birimidir. Bu kurulun toplantılarına zorunlu katılım sağlaması gerekenler, birinci ve ikinci mal varlığı sınıfına ait olan yurttaşlardır. Üçüncü ve dördüncüler bu katılım için zorunlu tutulmaz²⁷².

Üç Yüz Altmışlar Kurultayı, yönetim birimidir. Üç yüz altmış üye doksan kişilik gruplara ayrılırken, her sınıftan yurttaş üyeliğe katılmaktadır. Kura seçimi yapılır ve on iki kurultay oluşur. Her kurul yılda bir aylığına göreve gelir ve kent işlerinin yürütmesini ele alır. Kura ile başa gelen bu kurultayın önemi demokratik yöntemle seçilmesi olurken, güvenilirlik bakımından sınıfta kaldığı için mühim işler verilmez.²⁷³

Yasa Bekçileri Kurulu; kamu ve kamu haklarını gözetmek ile mülkiyet zabıtlarını tutmak ve fesatlık üzerinden elde edilen kazançları cezalandırmak²⁷⁴ üzerine görevlendirilen kurultaydır. Görevlileri, elli yaşından önce göreve atanamazlar ve yirmi yıldan fazla görev yapamazlar²⁷⁵. Bir üst kurul olan üç yüz altmışlar kurultayı tarafından seçilirler.

Şafak Kurulu; en önemli kurumdur. Şafak söker toplanılır gün doğumuyla kurul dağılır. Yasa bekçileri arasındaki en yaşlı on kişi ile eğitim işlerinde yönetici olarak görevli olan memurlar bu kurulun üyeleri olarak seçilir. Anayasal düzeni oluştururken²⁷⁶, toplumu en iyi yasalara kavuşturarak, düzen sağlamak hedeflenmektedir. Kurulun fertlerini felsefe eğitimine tabii tutmayı isteyen Platon'un bu fikri ideal devletindeki filozof yöneticilerle eşeylilik göstermektedir.

²⁷⁰ Platon, a.g.e, 2019, 179.

²⁷¹ Şenel, a.g.e., 2017, 173

²⁷² Platon, a.g.e, 2019, 188.

²⁷³ Platon, a.g.e, 2019, 189.

²⁷⁴ Şenel, a.g.e., 2017, 174.

²⁷⁵ Platon, a.g.e, 2019, 187.

²⁷⁶ Şenel, a.g.e., 2017, 174.

Memurluk; bütün sınıflara açık olmayan bu görev, birinci sınıf üyelerine önemli memurluk görevleri verilirken, diğer görece daha az önemli olan görevler de diğer sınıflara verilir. Platon'un ikinci en iyi devleti birinci yönetim şeklinden içerik olarak farklı gibi gözükse de mantıkta yine aynıdır. Önemli devlet görevlileri elit kesimin elinde toplanmaktadır. Eğitime önem veren Platon, seçkinlerin ciddi eğitime tabi tutulması üzerinde bir kez daha sabit görüş sergiler. Aristokrasiyi, monarşik yönetim ile demokratik yönetim arasında bulur.²⁷⁷

Platon'un için bir devleti yöneten yöneticinin, vatandaşlarını sadece korumakla mükellef olmayıp, onları olabilecekleri en iyi duruma getirmekle beraber, akıl, ölçü ve doğruluk ve kanunlara uygun bir şekilde yönetilmesi gerekliliği en önemli koşullardır. Platon için toplumun büyük çoğunluğuysa; politik ve siyasi akıl ile bilgiye sahip olması mümkün değildir. Kısacası Platon, toplumun tek bir kişi ya da belli bir azınlık tarafından yönetilmesini uygun görür, çünkü, çoğunluğun yönetme sanatının kabiliyetine ve bilgisine sahip olmadığını söyler. Sonuç olarak Platon, yönetimi en iyi ve en doğru şekilde yönetecek olan yöneticiyi, küçük bir azınlığın, hatta yalnızca bir kişide²⁷⁸ olmasını yerinde bulur. Yönetici ve yönetim şekli bakımından yazılı olan iyi kanunlara uyup, kötü kanunları devletin iyiliği için çığneyebilme yetisine sahip olan ve doğru şekilde yönetebildiği takdirde en iyi yönetim şeklini “Monarşi”²⁷⁹ olarak belirler. Platon monarşiyi, tanrı nasıl ki, insanlardan ayrı bir yere sahipse; “*monarşide diğer devletlerden ayrı bir yere konulmaya layıktır*”²⁸⁰ der. Aristokrasiyi ise; uygulanış açısından monarşieye en yakın olan yönetim biçimi olarak görür. İyilik açısından en iyi yönetim şekli olarak ikinci sıraya koyar. Çünkü aristokratları bilgili ve iyi insan grubu içine alır. Yöneticilerinden dolayı da ideasındaki iyi devleti, kanunlara uyup, kötü yanları bastırarak en benzer şekilde taklit eden yönetim biçimidir. Karma yönetimi ise; dinamik tarihsel sürece hizmet etmektedir. Bu yüzden de Polis'in toplum bazında çözülmesini engellemek için zorunlu olarak orta yolu bulmak amacıyla oluşturduğu üçüncü en iyi yönetim şeklidir. Bu ideal yönetim sıralamanın koşulu yöneticilere

²⁷⁷ Platon, a.g.e., 2019, 189.

²⁷⁸ Platon, a.g.e., 2018, 93.

²⁷⁹ Platon, a.g.e., 2018, 99.

²⁸⁰ Platon, a.g.e., 2018, 101.

bağlıdır. Önemli olan yönetim şekli değil nasıl yönetildiğidir. Bu şarta göre de ideal yönetim şekli dönem ve yönetim koşullarına göre değişir.

4.10.2. İdeal Olmayan Yönetim Biçimleri

Platon, ideal devlet yönetimi gibi ideal görmediği yönetim biçimleri de bulunmaktadır. İdeal yönetimi monarşi ona alternatif olarak gördüğü ise benzerlik olarak aristokrasiydi. Monarşinin ideal olmayan biçimi tiranlık, aristokrasinin de oligarşidir. Timarşi yönetimi ve demokrasi de Platon'un karşıt görüşüne giren yönetim çeşitleridir. Platon'un çoğunluğun yönetimine karşı olan düşüncelerini monarşi ve yöneticiler kısmında az çok incelemiştik. Şimdi ilk olarak Timarşi yönetiminden başlanıp demokrasiye doğru inceleneceklerdir. Platon, Devlet yönetimlerini verimlikten kısırlığa, kısırlıktan verimliliğe giden bir halka döngüsüne benzetmektedir. Ne zaman başlayıp ne zaman biteceğini akıllı ve bilgili kişilerin bile kestiremeyeceğini vurgular.

4.10.2.1. Timokrazi - Timarşi

Platon, şan ve şeref düşkünü olan devlet şeklini Timokrazi²⁸¹ olarak adlandırmaktadır. Timokrazi devlet düzeni ise; Aristokrazi düzeninden çıkmıştır. Yönetimde yaşanan ayrılıkların başlangıcıysa, baştakilerin yani yöneticilerin arasında çıkan huzursuzluktan doğmaktadır.

Platon, devlet bozulmasının başlangıcının sebeplerinden biri olarak devlet yöneticilerinin zamansız çocuk sahibi olmalarına bağlar. Oğlanların ve kızların, koruyucu olan aileleri tarafından yanlış zamanda birleştirilmeleri yüzünden, Tanrının mükemmel zamanına²⁸² aykırı bir dönemde dünyaya çocuk getireceklerdir. Bu da kötü doğum olarak ifade edilecek olup, bu çocuklarında tabiata ne yarar ne kader olarak fayda sağlamayacağını söyler. Koruyucuların iyi doğan çocuklarını zamanı geldiğinde yaşlılar, devletin başına geçirecek ve iyi bir yönetimi idame ettirecektir. Ancak, kötü doğumlu olarak adlandırdığı çocuklar ise; babalarının ardından başa geçtikleri gibi devleti ve toplumu koruyamayacaklarını ve yıkıma sebep olacaklarını vurgular.

²⁸¹ Platon, a.g.e., 2020, 269.

²⁸² Platon, a.g.e., 2020, 270. Tanrının mükemmel zamanı olarak ifade eden Platon'un bu açıklamasını Şenel, "zıfak sayısı" olarak anlatmaktadır. Yöneticiler de bu sayıyı bilmedikleri için, yanlış dönemde çocuk sahibi olduklarını söyler ve Platon'un kitaplarında bu sayı geçmediği içinde sayının ne olduğu bilinmemekle beraber bir sır olarak kabul edilen bu sayıyı "bir tez olarak belki öğrencilerine söylediği" düşünülmektedir Şenel, a.g.e., 2017, 164.

Bu çocukların tabiatını Platon şöyle açıklar; ruhtan ziyade bedene önem verecek olan çocuklar, müzik eğitiminden daha çok jimnastiğe değer veren, görece az bilgili ve az kafalı kuşak olarak tabir etmektedir. Bu soylar ne Hesiodos ne de altın, gümüş ve demir²⁸³ soyundan ayırt edilecektir. Öyle bir düzen dönemi başlayacaktır ki, bu değer soyları birbirine katışacak, buradan da haksızlıklar, kavgalar, densizlik ve her türlü nifagin zuhur etmesiyle insanlar arasında akabinde de devlette düzensizlik ortaya çıkacaktır. Bu çocuklar onura ve şana düşkün olup, duygular ve zevklerin içinde boğulmalarıyla timokrasi düzeni başlayacaktır.

Timokrasi, onurlular yönetimi ya da savaşçılar yönetimi²⁸⁴ anlamına gelmektedir. Bu katman, hür insanları, besleyicileri ve diğer grupları boyunduruğu altına alıp, uşak muamelesi yaparlar ve kendilerini de savaşçı ve bekçi olarak görürler. Timarşi düzeninde devlet adamlarının üstün tutulmasıyla tüm halk tebaası küçümsenecek, beden aktiviteleri ve savaş idmanları önem kazanacaktır. Bilgi ve bilgeliğin getirdiği her türlü vasıftan uzak barıştan yoksun, kaba, anlayışsız, öz verisiz ve savaşçı bir yapı ortaya çıkacaktır.

Bu insanlar, para ve zenginliğin getirdiği her türlü kötü arzulara, isteklere, şahşahaya ve tutkuya hürmet edecek, iyi ile kötüyü birbirine karıştıracaklardır. En önemlisi ise; kanunsuz²⁸⁵ bir düzene meyillenme başlayacak ve yasadız bir devlet düzeni oluşacaktır. Platon da, bu yönetim biçimini aristokrasi ile oligarşi arasında kalan bir yönetim şekli olarak ifade eder.

4.10.2.2. Oligarşi

Platon yine Devlet kitabında bu yönetimi, gelir düzenin üstünlüğüne bağlı olan devlet şeklinde, zenginlerin yönetimin başına geçtiğini, fakirlerinde yönetimde hiçbir söz hakkı olmadığı yönetim düzenidir. Timarşinin zenginlik ve türlü tutkularından evrimleşerek gelişen oligarşi düzeninde, zenginliğin sefasını hürce yaşamak için kanunlar kanunsuzlaşır, insan değer kaybı başlar ve yasadız devlet düzeni ile şekli oluşur. Zamanla da toplum bu şeklin kalıbını alır. Kanunlarla hiçbir alakası olmayan yönetim biçimine oligarşi²⁸⁶ denir.

²⁸³ Platon, a.g.e., 2020, 272.

²⁸⁴ Şenel, a.g.e., 2017, 164.

²⁸⁵ Platon, a.g.e., 2020, 273.

²⁸⁶ Platon, a.g.e., 2018, 98.

Bilinir ki, her şeyin başı olan para, hürmet gördükçe zenginliğe tapılır, zenginliğin getirdiği lüks ve daha fazla kazan hırsı çığırından çıkar ve doğruluk ile adalet denilen olgular tek tek yerini düzenbazlığa, hırsızlığa, hileye ve akla gelebilecek her türlü ahlaksızlığa bırakarak bu densizlikler mubah sayılacaktır. Toplum da zengin ama bilgisiz, erdem ve ahlak yoksunu kişiler baş tacı edilirken, düzenin getirdiği ahlaksız doğru olmayan biçim yurttaşların da ruhuna işleyecek ve fakirler hor görülecektir. Böylelikle de yine toplum huzuru alaşağı edilirken akabinde karışıklıklar başlayacak toplum düzenini bozulması devletin sonunu getirecektir²⁸⁷.

Devletin kanunları, zenginlerin çıkarlarına dayanacaktır. Yani kendilerine göre kanun yolu tutturulacaktır. Belli bir zenginlik ölçüsüne ulaşamayan yurttaşlar da, zenginlini kanunlarından yaralanamayacaklardır. İşte bu düzende böylelikle ayrılıklar başlayacaktır. Devlet yönetiminden anlamayanlar sadece zengin olduğu için dümene geçecek, fakir bu işten anlasa bile saf dışı kalmış olacak. Bu devlet düzenin toplum yapısı zengin ve yoksul olarak ikiye bölünmüş şekildedir²⁸⁸. Kendilerine harcama yapmaktan sakınmayan yöneticiler, devlet için harcamaları kıskanır, Platon'un açıklamasıyla aşırı pinti olurlar²⁸⁹. Bu sebepten savaş techizatlarına bile para harcamayacakları için harpten kaçınırlar. Her şeyi satın alma arzusu varsıllığı doğuracaktır. Toplumda artık herkes her işi yapmaya başlayacak ve katışık sistem ortaya çıkacaktır. Elinden toprağı, malları ve hatta özgürlüğü alınmış olan insanlar, toplum ile bağıntısı kesilmiş bir halde yoksul ve vasıfsız olarak yer alacaktır. Böyle bir düzende dilencilik, hırsızlık ve adam öldürme gibi vahşetler önü alınmaz bir şekilde türer. Hor görülen halk daha fazla duruma tahammül edemeyip, çatırdamaya başlar ve isyan çıkar, yönetimde zenginlik hırsı yüzünden birliğini kaybetmiş olan yöneticiler de, gözü dönen halkın üstesinden gelemeyerek zaten anlamadıkları idareyi demokrasiye kaptırırlar. Tabii olarak, eğitimsizliğe ve bilgisizliğe dayanan yönetimde daha önce sayılanlarla beraber kötü yönetim olarak Platon için yer almıştır. Son olarak da Platon, bu yönetimi, ideal yönetim biçimine geçişteki en sakıncalı ve zor olan²⁹⁰ yönetim biçimi olduğunu ifade eder.

²⁸⁷ Platon, a.g.e., 2020, 277-279.

²⁸⁸ Platon, a.g.e., 2020, 277-278.

²⁸⁹ Platon, a.g.e., 2020, 281.

²⁹⁰ Platon, Yasalar (I. - XII. Kitaplar), Çev. Şentuna, C. - Babür, S., 1994, 53.

4.10.2.3. Demokrasi

Platon, zenginliğin en kışkırtıcı boyutlarına ulaşan oligarşinin, erdem ve doğruluktan uzakta halkı ezip, mallarına el koyarak, aç bırakarak ve kanunsuzlukla devleti yönetimlerini, yöneticilerin anca zenginliklerine dayanan güçleri olduğunu söyler ve bu durumu da onların güçsüzlüğü olarak görür tembel, korkak ve bilgisiz olarak nitelendirir. Haksız yönetime dayanamayan halkın en sonun da isyan bayrağını çekerek, iç savaş başlattıklarını, bir kısmının yabancı oligarşilerden, bir kısmını da demokrasiden²⁹¹ yardım istediklerini, en sonunda da zenginleri yenerek, yönetimi ele geçirmeleriyle demokrasinin başa geldiğini söyler. Kısaca demokrasinin başa gelmesini yoksulların silah gücüne ya da zenginlerin korkak oluşuna bağlar.

Fakir halkın bir araya gelip onları devirmesinden sonra, zenginlerden kimilerini öldürdüklerini, kimilerini de sürgün ettiklerini belirtir. Yönetimi ele alan yurttaşlar da devlet yönetimini ve devlet işlerini eşit paylarda paylaşırlar. Yönetimde iş başına gelecek olan kişileri de kurayla²⁹² seçerler. Kurayla seçim Sokrates'in de karşı çıktığı gibi, Platon 'unda bilgisiz kişilerin yer alması sebebiyle istemediği ve karşı çıktığı bir sistemdir. Çünkü kura sisteminde, seçilen kişilerin politika sanatından anlayıp anlamadıklarına ve yeteneklerine bakılmaksızın seçilmektedirler. Bu yöneticilerde her türlü erdemden uzakta doğruluk ve bilgelik ölçütlerinden mahrumdur. Halkta bu durumu önemsememekte ve özel bilgiye ihtiyaç duymamaktadır. Demokrasi; çoğunluğun yönetimi olup, Platon'un ideal görmediği yönetim biçimlerinden biridir. Sebebiyse her zaman ki gibi çoğunluğun hedeflediği bilgi idealine sahip olmamalarıdır.

Demokrasi düzenini Platon şöyle tanımlar; herkes özgüdür, yurttaşlar diledikleri gibi yaşar ve konuşur, hayatlarına istedikleri düzeni verir. Böyle bir düzende de daha fazla insan tipinin bulunduğunu söyler. Bu görüntünün ilk başta her türden insanı bir arada bulundurması sebebiyle, göze hoş geldiğini ve birçok kişinin de bu türden devleti güzel gördüğünü söyler. Ancak; esasta böyle bir devlette düzenin olmadığı²⁹³ belirtir. Çünkü, böyle bir düzende her türlü düzen bulunurken, isteyen istediği şekli seçer, Platon'da çeşitliliğin bol olduğu bu yönetimi panayır demokrasisi olarak ifade eder.

²⁹¹ Platon, a.g.e., 2019, 284.

²⁹² Platon, a.g.e., 2019, 285.

²⁹³ Platon, a.g.e., 2019, 285.

Demokrasi de, iş görme rahatlığı bulunur. Hiç kimse iyi olsa bile iş başı yapması için zorlanmaz. Yurttaş, istenmezse emirler dinlenmez, savaş zamanı savaşa gitmez, barış zamanı muhalif olunabilir, yetkisi olmamasına rağmen yargıç ya da komutanlık yapılabilir. Hükümlülere bile gün doğar, serbestçe halkın arasına karışırlar. Tabii bu durum kanunsal eksikliklerdir. Platon'un anlattığı bu düzen hoşgörü ve cömertlik boldur. Taraftarı olduğu ahlak etiklerinin demokrasi düzeninde²⁹⁴ yer almadığını söyler. Önem verdiği doğuştan üstünlük, eğitim ve bilgi, özellikle devlet adamı kıstasında hiçe sayılır. Demokrasi yönetimi, herkesi kucakladığı dostane tavrıyla; şeflerin beğenisini kazanır. Demokrasiyi, lafıgüzaf olarak hoş ve sevimli bir yönetim biçimi olarak bahsettiği devlet kitabında, karmakarışık, öyle ya da böyle halkına bir çeşit eşitlik dağıttığını söyler. Platon'un eşitlik anlayışında ise; herkesin soyuna, varıllığına ve eğitimine bakılmaksızın eşit hakların verilmesi, asıl eşitsizliği doğurur ve adaletsizliği²⁹⁵ ortaya çıkarır. Ona göre, iki tür eşitsizlik bulunur ve birbirine zıttır. İlki sayısal eşitsizliktir, herkese eşit hak verir ve devlette görev alacak kişilerin kura ile seçilir. İkincisi ise; gerçek eşitliktir. Burada daha büyüğe daha fazla pay, küçüğe ise daha az pay veren, oranlı eşitliktir. Oranı belirleyen etmen, kişinin sahip olduğu eğitim, bilgi ve erdemdir. Bu vasıflar iki tür insan oluşturduğundan, Platon da bu iki insanı eşit değerde görmez. Eşit paylaşımı da aralarında eşitlik olmayan insanlar için eşitsiz paylaşım olarak görür. Adalet kavramı da, eşitliğin herkese aynı oranda dağıtıldığı atmosferde Platon'a göre hükümsüz kalmaktadır. Kısacası eşit olamayanlara eşit davranıldığından²⁹⁶ dolayı, demokrasi Platon için adaletsiz bir yönetim biçimidir.

Bu yönetimde Platon için kötü taklitler arasında bulunur. Çoğunluğun yönetimini Devlet Adamın'da diğer tüm yönetimlerin arasında en zayıfı²⁹⁷ olarak görür. İyilik ve kötülük kavramları diğer devletlerle karşılaştırıldığında, demokrasi yönetiminde bir hükmünün olmadığını söyler. Çünkü, ortağı çoktur ve iyi ile kötü, düzenler içinde görecelidir. Bu sebepten ötürü de devletin kanuna tabi olması en kötü durumdur. Platon, kanunların çiğnendiği zaman en iyi düzenin sağlanacağını belirtir. Çünkü kanunlar her zaman ve her düzen için dinamik görmez, ama olmaması

²⁹⁴ Platon, a.g.e., 2019, 286.

²⁹⁵ Agaoğulları, a.g.e, 2013, 228.

²⁹⁶ Agaoğulları, a.g.e, 2013, 229.

²⁹⁷ Platon, a.g.e., 2018, 101.

olmazlardandır. Kanunsuzluğun ve düzensizliğin yer aldığı yönetim biçimleri arasında yaşanacak olan en iyi yönetim biçimini demokrasi²⁹⁸ olduğunu söyleyen Platon, yine kanunlar ve düzen arasındaki en kötü yönetim biçimi olarak da yine demokrasiyi görür.

Şenel de, demokrasinin ilk dönemlerinde “yasalı demokrasi” düzeninin izlendiğini ve aşırı özgürlüğün²⁹⁹ yer aldığını belirtir. Hatta satın alınan köleler, sahipleri kadar özgürlüğe sahiptirler. Yunan toplumunda da böylesi bir durum aşırı özgürlük demektir. Aşırı özgürlük, yasalı demokrasi biçiminden “yasadışı demokrasi” düzenine geçilmesine sebep olmuştur. Yöneticiler, herkesin dilediğini yapma özgürlüğüne sahip bir toplum düzeninin, düzen içinde sağlanamayacağını farkına vardıkdan sonra, birtakım toparlama girişimlerinde bulunarak, bazı özgürlük anlayışlarında kısıtlamalara yoluna gitmişlerdir. Ancak, yönetilenler özgürlüğün tadını aldıktan sonra her türlü kısıtlamaya karşı gelerek, varsıllık sahibi olan yurttaşların mallarına el koymaya kalkışırlar. İşte bu yasadışı tavırlar neticesinde, yasalı demokrasi, yerini yasadışı demokrasiye biçimine³⁰⁰ bırakır.

Yasadışı demokrasiyle yaşam güvenceleri olmayan varsıllar ise; demokrasi yönetimini lağvedip, oligarşi yönetimini kurmak adına birtakım girişimlere koyulurlar. Bu durumun muhalif tarafında da halk ve aralarında sivrilen önder bulunur. Önderde, örgütlediği halka, varsılların el konulan topraklarının, kendilerine verileceğini ve borçlarının hibe edileceğinin vaadini verir. Kendisine silahlı milisler edinen halk önderi, halka sırtını dayayarak yönetimi zapt eder ve tiran olur³⁰¹. Bu sayede de tiranlık yönetimi başlar.

4.10.2.4. Tiranlık

Platon, demokrasiyi yıkan olgunun aşırı özgürlük olduğunu belirtir. Demokrasinin doymak bilmeyen özgürlük anlayışı için diğer değerleri küçümsemesi³⁰², demokrasinin amacından sapmasına ve zorbalık yönetimi olan tiranlığa dönüşmesine sebep olmuştur. Tiranlık, zorbaca güç kullanarak haksız bir

²⁹⁸ Platon, a.g.e, 2018, 101.

²⁹⁹ Şenel, a.g.e, 2017, 165.

³⁰⁰ Şenel, a.g.e, 2017, 165.

³⁰¹ Platon, a.g.e, 2020, 296.

³⁰² Platon, a.g.e, 2020, 292.

şekilde yönetimin ele geçirilmesidir. Tiranlık, krallık yönetiminin yozlaşmış³⁰³ halidir.

Aşırılıkların her zaman sert bir tepkiyle neticelenmektedir. Tiranlıkta, demokrasinin tepkisi sonucu doğmuş, sert nitelikler taşıyan yönetim şeklidir. Platon, en taşkın özgürlüğün yaşandığı yerde, en can alıcı köleliğin yaşandığını³⁰⁴ söyler. Demokratlar ile oligarklar arasında yaşanan mücadelede sinsice ilerleyen ve krizi fırsata çeviren önderler, işte bu esnada sıyrılarak yönetimlerini ilan ederler. Halkın kanını emerek beslenirler, ağızlarına bir parça bal çalınan halk verilene susar, böylece de birlik olmadan kabuklarına çekilirler. Oysa ki, bütün halinde hareket edebilseler en güçlü sınıf halk sınıfıdır. Susan halk, böylece tiranın boyundurluğu altına girer, zamanla tabii köleliğe doğru evrilirler. Tiran bu köleliğiye; sürgün ve ölümlerle toplumu korku içinde bastırarak sağlar. Kendisine karşı ayaklanıp, buyruğundan çıkmasını diye³⁰⁵.

Tiran, yurttaşların kanına giren, iftiralarla onları lekeleyip, vermek istediği hükümle sonlarını çizen, hatta kendi hısım akrabasını bile bu yolda harcayan, halkı ise; toprak bağışı ve borçların affedilmesi gibi söz vermelerle kandırıp, onları abluka altına alan kişidir. Ona kafa tutup, karşı karşıya geldiği kişilerse zengin yurttaşlardır. Tiranın gücünü kırmak içinde bu zenginler daha önceden örnekleri görüldüğü üzere³⁰⁶ yoksul halk tabakasıyla iştirak haline girer. Aslında onları yem olarak kullanır, ayaklanma başlatarak tiranlığın gücünü kırmaya çalışırlar. Başarılı olur, ancak daha sonra tiran gücü tekrar elde ederse, daha zalim ve vahşi olarak geri döner.

Gün gelirden tiranın kendisini yaratan halk, oğluna el kaldırırsa, oğul babasına en vahşi ve acımasız tarafını gösterecek olur. Kendisine kaşı çıkabilecek akıllı, bilgili, yiğit ve doğru olan herkesi yok eder. Devlette böylelikle ne kadar erdemli ve ahlaklı yurttaşlar varsa kaybeder. Platon şu sözleriyle durumun ehemmiyetini ise *“zorba kan kusturacak, halk özgürlüğe kavuşmak isterken, köleliğin en ağırını,*

³⁰³ Rousseau, a.g.e., 2015, 83.

³⁰⁴ Platon, a.g.e., 2020, 294.

³⁰⁵ Platon, a.g.e., 2020, 296.

³⁰⁶ Kylon'un tiranlık girişimi, eupatrides ve tarla halkının ittifakı ile püskürtülmüştür. Zengin kesim ile yoksul kesimin ortak hareket ettiği nadir olaylardan biridir. Thukydides, Kylon'un, eupatrideslerle olan mücadelesini kaybetmesinin nedenini tarla halkından aldığı desteğe bağlar. Diokov – Kovalev, a.g.e., 2019, 289.

*efendilerinse en belalisını başına getirecekmiş meğer*³⁰⁷ ifadeleriyle ortaya koyar. Nefretini kazandığı halkın gazabında da kendini korumak için bekçilere daha çok bekçilere ihtiyaç duyacaktır. Bunu ise; para yoluyla halledecektir. Önce yoksul bırakıp, köleliğe mahkum ettiği yurttaşları, daha sonra para aracılığıyla kendisine bağlayacaktır³⁰⁸.

Platon, tiranlığı keyfi, zorba ve yasa tanımaz bir yönetim biçimi olrsrk tanıtır. Ancak yasalar eserinde ise; genç, güçlü belleğe sahip, ölçülü, yiğit, bilgili ve akıllı biri olması koşuluyla, tiranlık yönetiminde en iyi devletin³⁰⁹ gelişebileceğini savunur. Çünkü, tiranlık yönetimi de teke dayanmaktadır. Ancak yasadışı bir yönetimdir. Bu yüzden de Platon, biçim açısından ideal, uygulanış açısından ideal olmayan devlet biçimi olarak ele alır.

Platon, Yasalar eserinde bu konuda ikilik yaratmaktadır. Devlet eserinde tiranlığı en kötü yönetim biçimi olarak belirlemekteydi. Esasen bu ikilikten anlaşılması gereken, şekil bakımından yönetim biçimi, içerik bakımından da uygulananın niteliği önemlidir. Onun için önemli olan nitelikli mümkünse tek bir yönetici eşliğinde, bilgi ve erdeme dayanan, bireylerin mutluluğunu tesisi edebilen düzenli bir yönetim içeriğidir. Nesneler evrenindeki filozof yöneticisiyle, idealar evrenindeki devletini nesneler evreninde aynısı mümkün olmasa da en iyi taklidiyle gerçekleştirmektir. Onun için birinci öncelik toplum düzeni, iç birliği ve uyumu, ikinci, iş bölümü, üçüncü; ekonomik denge aşırı zenginliğin ve yoksulluğun bir arada olmaması, dördüncü ve en önemlisi de yöneticilerdir. Yöneticilerin ahlak sahibi olup, iç birliklerini bozmamasıdır. Platon'a göre yöneticilerin yozlaşması, devletin çökmesi için kafidir. İş bölümü, toplumda hiyerarşi belirler ve katmanları düzenler, ekonomi tüm devletlerin varlığının tabanı olup, toplumsal dengeyi korur, aşırılıklar iç çatışmaları doğurur, yönetici ise siyasi düzenin varlığını ve devletin kaderini belirleyen yegane olgudur. Bir devleti birleştire de bilir, ayrılıklardan yok edede bilir. Bu kişiler ne kadar azsa, Platon için o kadar güçlüdürler. Onun yöneticisi anlayışı belli bir elitizm kültürüne sahiptir. Unutmamak gerekir ki o, yöneticilerini gümüş ve altından seçer, altının bile içinden ayırıştırır, yaratılışa dayandırdığı gibi bunların devamı belirleyicisidir. Platon'un istediği yönetici ekonomik şartları olgunlaşmış

³⁰⁷ Platon, a.g.e., 2020, 302.

³⁰⁸ Platon, a.g.e., 2020, 298.

³⁰⁹ Platon, a.g.e., 2019, 140.

kişilerde sağlanır. Her ne kadar yoksullardan yetenekli birinin çıkabileceğini belirtse de, mantıksal ve şartlar açısından istediği eğitime ve vasıflara yoksul birinin ulaşması zordur. Platon'un ideal devletini de ideal yöneticisi oluşturmaktadır. Çünkü bu iki olgu birbirine sıkı ilkelerle, taban tabana bağlıdır. Onun olması gereken yönetim politikaları da yine ideal devletine ve yönetim biçimine hizmet eder. En iyi yönetim biçiminde; en iyi yasalarla yönetilir. yasalara gelindiğinde ise ortaklık³¹⁰ söz konusudur. Ortaklığın olduğu devlette olabildiğince birlik kavramı korunmuş olacaktır. Erdem ilkesi açısından da böyle bir düzenin üzerine başka bir tanım konamayacaktır ki çünkü en iyisi budur.

4.11. Platon'un İdeal Devlet Politikaları

4.11.1. Toplum ve Ekonomi Politikası

Platon'un toplum politikası diğer politikalarda da olduğu gibi özelde şahıslara genelde devlete hizmet etmektedir. Devlet bünyesinde toplumu ayrıştırıp, belli düzende onları, bedensel ve zihinsel yeteneklerine göre sınıflara ayırmıştır. Herkesi tek bir tabakada toplamının adaletsiz ve herkese aynı haklara ve yetkinliklerle donatmanın haksızlık olduğunu savunan Platon'un asıl amacı toplumda çeşitliliği azaltmak ve karmaşayı önlemek birinci hedefidir. Toplumu öncelikle sosyo - ekonomik ve sosyo – kültürel temele göre üç politik sınıfa ayırır. Bu sınıfların her birinin bir görevi olup, devletin sosyal politik anlamda hem hiyerarşik düzenini, hem ekonomik, hem de onu ayakta tutan yaşam zincirini oluşturmaktadır. Platon, iş bölümü ve ekonomik çıkara göre ayırdığı toplumu üreticiler, bekçiler ve koruyucular, siyasi çıkara göre yöneten ve yönetilenler, yaradılıştan gelen hiyerarşik düzen içinde altın, gümüş, demir ve tunç olarak ayırır. Birde onları toplumun üyeleri olarak yurttaş, yabancı ve köle olarak ayıklar. Doğuştan gelen ayırımlarına göre de kadın ve erkek.

Platon, toplumu ilk önce sosyo – ekonomik açıdan değerlendirmiştir. O toplumu iş bölümüne göre ayırır ve bu sınıfların üretici kısmı devletin iktisadi basamağını oluşturur. Toplumsal ekonomi politikasına göre; toplumun en geniş ve en alt tabakasını üreticiler sınıfı oluşturur. Bu sınıf içerisine besiciler olarak adlandırılan çiftçiler başı çekerken, üretim aşamasındaki en önemli kesimi oluştururlar. Çünkü, toplum gereksinim listesinin başında yer alan en büyük şey, yiyecek olup, insan

³¹⁰ Platon, a.g.e., 2019, 172.

oğlunun hayatta kalmasını ve yaşamını idame ettirmesini sağlayan³¹¹ yegane gereksinimdir. İhtiyaçların devamını barınak ve giyim olarak sıralamaktadır. Bu ihtiyaçların üretim ayağını da üreticiler olarak çiftçiler, marangozlar, duvarcılar, gemiciler ve terzi gibi çeşitli iş kolları yerine getirmektedir. Bu mesleki iş kollarının bir diğer iktisadi koluna ek olarak da ticaret girmektedir. Ticareti ise; tüccarlar sağlar ve devletin içi ve dış ticari döngüsünü ile ihtiyaçlarını gerçekleştirir. Son olarak da zihinsel yetkinliği çok fazla olmayan sadece bedenen güçlerinden yararlanan işçiler ile ekonomi sınıfını tamamlamaktadır. Bu mesleki sanat kolları kendisine değil topluma hizmet etmekle yani başkalarının isteklerini karşılamakla mükelleftir. Platon, bu durumu toplum hayatında bir zorunluluk haline getirmiştir ve döngüyü sağlamak için gerekli görmektedir. Eğer, sanatını kişi sadece kendi için kullanırsa toplumda iş bölümü oluşmadığı gibi kişi diğer ihtiyaçlarını da kendisi görmesi gerekecektir. Bu şartlarda da toplumsal bütüne ihtiyaç kalmayacaktır. Oysa ki toplumda herkesin birbirine ihtiyaç duyması ilk koşuldur. Kişi emeğini ve sanatını tek bir işte yoğunlaştırarak uzmanlaşacak ve toplumun diğer üyeleriyle paylaşacaktır. Böylelikle de Platon'un ekonomi döngüsünün toplumsal politikanın birinci ayağı sağlanmış olacaktır.

İkinci katmanı ise; bekçi sınıfı oluşturur. Devlet kitabındaki diyalog da toplum, domuzlar toplumu olsaydı onları nasıl yönetmek³¹² gerekirdi sorusu sorulur. Platon, ekonomik tabanı oluşturulduktan sonra, toplumda sürekli doyumsuzluğun yer aldığı kazanma, lüks ve sefa hırsın yer aldığı düzenin oluşmaya başlayacağını belirtir. Ekonomik fazlalıktan gelen, nüfus artışıyla beraber de toplumda yeni ihtiyaçların ve buna eş olarak yeni iş kollarının oluşacağını, bu kalabalığı ise; idare etmek için domuzlar topluluğuna benzettiği insan topluluğunun başına çoban gerek duymaktadır. Bu toplum artık kendi kendine yetemeyeceğinden sınırlarının dışına çıkmak ve yayılmak³¹³ isteyecektir. Toprak savaşları içinde topluluğunun ikinci basamağını da böylelikle savaşçılar oluşturacaktır. Bu savaşçıları da ordu çatısı altında bekçi olarak ifade ettiği yurttaşlar yer alacaktır. Bekçiler de tıpkı diğer iş kollarında olduğu gibi, kendi işleriyle uğraşmak zorundadırlar. Üreticiler sınıfına göre; bir üst basamakta olan bu sınıfın, yaşam tarzı, eğitimi ve ekonomileri daha üst

³¹¹ Platon, a.g.e, 2020, 55.

³¹² Platon, a.g.e., 2020, 59.

³¹³ Platon, a.g.e., 2020, 60-61.

seviye de olup, daha öz verili eğitime ve yaşam tarzına tabii tutulurlar. Toplum politikasındaki önemleri ise; devletin içte huzurunu dışta ise güvenliğini sağlamaktır.

Toplumsal politikanın son kısmını ise yönetici sınıf meydana getirmektedir. Hiyerarşik düzende en üstte ve en az sayıyla yer almaktadır. Üyeleri koruyucular sınıfından gelmektedir. Platon'un çoban³¹⁴ benzetmesindeki gruptur. Siyasi açıdan ise; yönetici kısımdır. Yaradılış hiyerarşinde de altın sınıfıdır. Devletin yönetim mekanizmasını bilgi, ahlak ve erdem çerçevesinde yürüten gruptur. Bu grubun Platon, açısından politik önemi yüksektir. Hukuksal ve eğitsel konular da en çok töleransı ve özveriyi bu guruba tanır. Bu grubun yaradılıştan gelen ayrıcalığa sahip olduğunu ve tanrının bile göz bebeği olduğunu savunur. Devlet işlerinden başka hiçbir işle muhatap olmazlar, alt sınıflar ile birleşmesi mümkün dahi değildir. Bu azınlığın üyeleri, üretici sınıfından daha akıllı, daha bilge ve ölçülüdür. Koruyucuların arasındaki en iyiler olan yöneticiler devleti da en iyi yönetmeyi bilenlerdir³¹⁵.

Platon, böylelikle toplumsal yetkinlikleri ve sınırlılıkları ortaya koymaktadır. Herkese aynı hakları tanımaz yönetici sınıfı ayrıcalıklıdır. Çünkü devleti yönetmek gibi kutsal bir işle meşguldür. Onlara yüklediği doğuştan gelen nitelikleri sayesinde, alt sınıf olan üreticilerden ayırır ve neredeyse kutsallık atfeder. Toplumda da bu gruplara eşit haklar vermez, eğer orta da bir hak varsa, bu haktan en çok yararlanma hakkını yönetici sınıfına verirken, üretici sınıfının da bunu kabullenmesin ister. Toplum politikasında aşırılıklara karşı olan Platon, aşırı zenginliğin ya da yoksulluğun devletin düzenini bozacağını ve hatta sonunu bile getireceğini savunur. Devlet düzenindeki amacı çeşitlilikleri olabildiğince en aza indirmek ve karmaşayı engellemektir. Toplumun hiyerarşik düzene karşı çıkmasını bile tanrısallık üzerinden masallarla tebaaya boyun eğdirmektedir. Oluşturduğu yarı kast sisteminde altın ile gümüşün koşullar gereği karışabileceğini³¹⁶, evvela her madeni yaradılışın kendi içinde üremesini uygun görür. Onun bu toplumsal politik yaklaşımı oldukça sert ve nettir. Toplumun üyeleri yaradılışlarına uygun görevleri benimsemeli ve yöneticilerin boyundurluğu altında hayatlarını sürdürmelidirler. Platon için bu düzen en ideal

³¹⁴ Platon, a.g.e., 2020, 60.

³¹⁵ Platon, a.g.e., 2020, 107.

³¹⁶ Şenel, a.g.e., 2017, 158.

olanıdır. İdeal yönetim şekline ve devletine bu düzen hizmet eder ve idealar dünyasını destekler.

Platon toplumsal politik yaklaşımında toplumun teker teker üyelerini ise; tanımlar ve kimin nereye ait olduğu ortaya koyar. Onun toplumu erkek yurttaşlar, kadınlar ve çocuklar ayrıca köleler gelmektedir. Hür erkek yurttaşlara siyasal haktan hukuki haklara kadar birçok yetkinlik tanır ve onlara değerler yükleyerek yüceltir. Platon, kadınların sadece evde değil, sosyal hayattaki iş kollarında hatta savaşlar da bile görev vermektedir. Bunun içinde kadınlarında tıpkı erkekler gibi müzik ve jimnastik eğitimi³¹⁷ almasını gerekli görmektedir. Kadınlar ile erkeklerin arasındaki yaradılış farkına dikkat çeken Platon, onlara yaradılışlarına uygun işlere yönlendirmektedir. Bekçi eşlerinin de kocalarıyla aynı işi görebileceklerini, sadece iş yükünde ölçülü olunması gerekliliğinin önemini belirtir. Onları devletin bekçiliğini bile görebileceğini, yatkınlıklarına göre kadınların kimisinin savaşta, kimisinin müzikte, kimisinin hekimlik vb.. işlerde başarılı olabileceklerini ve bu durumun tabiata aykırı olmadığını savunur. Hatta bütün işlerin erkekler üzerine yıkılmasına karşı olup, kadınlara da yük verse de, ayrımcılığını gösterir ve “*kadınlar hiçbir işte erkekler kadar olamaz*”³¹⁸ ifadesiyle onların güçsüzlüğünü dile getirir. Kısacası Platon, klasik yunan geleneklerinin dışına çıkarak, kadınları sosyal hayata kazandırıp, üretim ve hizmet sektöründe, devlete yarar gözetmek amacıyla yer vermektedir. Hukuki haklarına baktığımızda onları erkekler kadar değerli görmemekte ve yurttaşlığın getirdiği siyasi hakları tanımamaktadır. Karşı çıktığı demokrasi toplumun da kadınların erkekler kadar özgür olmasına karşıdır. Düzen için kadınların erkeklerden geri kalmasını, yaradılışın bile bunu gerektirdiğini ve doğru olanın bu olduğunu savunur³¹⁹. Kadınlarında böylelikle toplumdaki politik konumu belirlemiş olur.

Toplum hayatında, çiftleşmenin doğanın zorunlu kanunu olduğunu, evliliklerin ise olabildiğince düğünlü dernekli gerçekleşmesi gerekmektedir. Kadınların ve erkeklerin beraberliğini olurlarına bırakmaz, devlet ve din³²⁰ nezdinde topluma aykırılık yaratacağında, toplum yararına evliliği zorunlu kılar. Eger ki,

³¹⁷ Platon, a.g.e., 2020, 152.

³¹⁸ Platon, a.g.e., 2020, 157.

³¹⁹ Platon, a.g.e., 2020, 293.

³²⁰ Platon, a.g.e., 2020, 162.

alınan tedbirlerin dışında çocuk meydana gelirse, devlet bu doğan çocuklara bakmakla yükümlü değildir. Evliliklerin sayısını dahi devlet idaresinde tutan Platon'un amacı, toplumun azalması ve çoğalmasının kontrolünü elinde tutmaktır.

Çocuk politikasında; çocukları kadınlardan oluşan özel bir kurula bırakır. Seçkinlerin çocuklarını özel bir yuvaya, şehrin belirlenmiş bir konumuna yerleştirerek, onları özel olarak yetiştirecek bakıcı kadınlara³²¹ emanet eder. Seçkin grubu tabi olmayan yurttaşların çocuklarını ve doğuştan eksiklikleri bulunan çocukları da gözden çıkararak uzak mevkilerde yetişmelerini uygun görür. Bu politikayı özellikle bekçi soyunu korumak için uygular.

Çocuk dünyaya getirmeyi de belli kriterlerle sabit tutan Platon, kadınlar da yirmisinden kırkına, erkeklerde de yoğun olduğu dönemden ellili yaşlara kadar müsaade verir. Platon, bu kuralların dışına çıkıldığı takdirde de, kişileri hem devlete hem de dine karşı büyük suç işlemiş sayar³²². Buradaki amacı ise; yine devlete verimli döller vermek ve devletin gücünü arttırmaktır.

Yabancılar ise, Platon'un eserlerinde çok geçmez, onlar da ticari ve iktisadi destek sağladıklarından yasalarla bazı güvenceler altına alınırken, siyasal alanda ve yurttaşlık alanında Platon, bu kişileri mahrum bırakmaktadır. Onları sadece devlete ekonomik açıdan yarar sağlayan varlıklar olarak görür. Kölelere gelindiğinde ise; Platon onları, satın alınan ya da sahip olunan zorunlu mallar³²³ olarak görüp, köle kategorisine sokar ve devlet nezdinde en ufak paya sahip olmayan³²⁴ grup olarak görür. Köleler, ev işlerinde, tarlada ve çeşitli iş kollarında çalıştırılmak üzere üretim hayatına katkı sağlayan toplumun en alt ve en geniş tabakasını oluşturmaktadır. Platon, demokrasi hayatında da kölelerden örnek verirken, kadın ve erkek kölelerin sahipleri kadar hür olmasına³²⁵ karşı çıkmaktadır. Yani Platon için köleler toplumda hür olmayan varlıklardır. Platon, eserlerinde yönetim ve yönetici katmanlarına yer verdiğinden, köleler üzerinde durmamıştır. Ancak, Devlet eserinde, devlette en payı olanlar arasında³²⁶ yönetimde ve hukukun haklar vermese de ideal devletinde kölelere de yer vermektedir. Ayrıca Yasalar eserinde, köleler hakkın da bazı

³²¹ Platon, a.g.e., 2020, 164.

³²² Platon, a.g.e., 2020, 166.

³²³ Platon, a.g.e., 2019, 212.

³²⁴ Platon, a.g.e., 2018, 82.

³²⁵ Platon, a.g.e., 2020, 293.

³²⁶ Platon, a.g.e., 2020, 132.

hükümler geçmektedir. Ancak, onlara tanınan haklar olarak değildir. Örnek vermek gerekirse, öldürülmeler de bir köle öldürüldüğü takdirde, onu öldüren hür yurttaş, kölenin efendisine ya kölenin ederi kadar ya da iki katı kadar para cezası³²⁷ ödemek durumundadır. Bir köle, bir özgür yurttaş öldürürse, sonucu hür bir insanın babasını öldürme cezasıyla denk tutularak sonuçlanır ve bu köle ölüme³²⁸ mahkum edilir. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere bir köle ile özgür insan hukuk önünde de eşit tutulmamaktadır. Platon, onların mümkün olduğunca dışardan temin edilmesini ve farklı dilleri konuşan insanlardan olmasını ön görür. Bu kriter onları kolay bir şekilde esaret altında tutabilmek içindir. Ayrıca yine devlet ve yurttaş çıkarları göz önünde tutularak onların iyi yetiştirilmesini bunun için de; kölelerin şiddete maruz bırakılmamasını, eşitlerden mümkün olduğunca daha az haksızlık yapılmalıdır. Çünkü Platon, bu yolla köleleri adaletsizlik ve dinsizlik duygusundan uzak tutulabileceğini söyler. Bu duygulara kapılan köleler, günü geldiğinde muhakkak birleşerek isyana gidecektir ve devlet düzeninde kargaşaya sebep olacaktır. Bu yüzden kölelere yaklaşımda Platon dikkatli davranır. Kısaca Platon'un köle politikasına göre, kölelere, şımartılmadan ama kötü davranışa da maruz bırakılmadan köle oldukları hissettirilmeli ve her şey buyruk olarak iletilmelidir. Suçlarının da cezasız kalmaması gerektiğini söyleyen Platon, kölelerin toplum politikasındaki yerini sadece üretmek ve hizmet etmek üzerine var eder.³²⁹

Platon için her insan devlete fayda sağlamalıdır. Kötü halde olan ve devlete zararı dokunan her kişiye ölümü biçer ve uğraşmaz. Ciddi bir hiyerarşik düzen sağladığı toplum politikasında adaleti dahi sınıfların niteliklerine göre dağıtır. Toplumundaki en değerli sınıf yöneticiler grubudur. Diğer toplum gruplarını, ekonomik fayda olarak görür ve yönetici sınıfına bilgelikleri, erdemleri ve ahlaklarıyla adeta doğuştan gelen kutsallık atfeder. Tek tek kişilere gelindiğinde de yine adalet içindeki adaletsizliğiyle karşılaşırız. Hür erkek yurttaşlar nitelikli insan grubundayken, kadınlara devlete fayda sağlama amacıyla, görece toplumdaki yerini biraz daha yükseltir. Köleler ise bir maldan farkı yoktur. İdeal devletini bu politika üzerine kuran Platon, her ne kadar büyük düşünürlerin arasına girmiş dahi olsa, kendi

³²⁷ Platon, a.g.e, 2019, 308.

³²⁸ Platon, a.g.e, 2019, 312.

³²⁹ Platon, a.g.e, 2019, 212-213.

ideal devletinde, toplumun geneli için ideal olmayan düzen yer almaktadır. Her ne kadar amaç, toplumsal karmaşayı önlemek için olsa da oluşturduğu düzen son derece yanlış ve adaletsizdir.

4.11.2. Hukuk Politikası

Platon'un ideal devlet yönetimi yasalara dayalı bir sistem üzerine kuruludur. O, yasaların sözlü ya da yazılı olup olmamasına bakmaksızın önemli olanın toplumda düzenin sağlanmasıdır. Hatırlamak gerekirse ilk bahsettiği yönetim biçimlerinden patriarşi, sözlü atalara dayanan töresel kanunların yer aldığı yönetimdi. İdeal yönetimi olan monarşi ya da aristokrasi de anayasal düzene dayalıdır. Platon, kent halkının beklentilerinden bahseder. Bu beklentiler geleceğe yönelik olup, yurttaşların her birinde farklılık göstererek, kimisinde korku, kimisinde ise güven olduğu³³⁰, ancak iyi ve kötü üzerinden uslamalar yapılarak neyin doğru olduğuna karar verilir ve kentin ortak payda da bulunduğu nokta da buna yasa adını aldığını söyler. Yani ona göre yasalar böylelikle toplum sisteminde yer almaktadır. Platon, yasalar da bile akılın ve eğitimin öneminden bahseder. İnsanları bir grup kuklalara benzetir, onların iyi ve erdemli şekilde yetişip, hareket etmeleri için iyi bir kılavuza ihtiyaçları olduğuna, bu sayede yetişen kişiler de birbirlerine uyarak düzen içinde yaşayacaklarını belirtir³³¹.

Platon, gerektiğin de yasaların devlet ve toplum yararına olacaksa yönetici tarafından dahi olsa, bir devletin kanunları çiğnediği zaman en iyi yönetimi haline geleceğini³³² belirtir. Kanunların çiğnenmesindeki kasıt, o an ki koşullar için geleneksellikten çıkıp, dönemin ihtiyaçlarına ve politikalarına uygun olmakla beraber, devletin ve toplumun yararına olmak kaydıyla kanunların, devlet adamı tarafından çiğnenmesine daha doğrusu değiştirilmesine görece onay vermektedir. Onay verse dahi kanunların sürekli olarak değiştirilmesine de karşıdır³³³.

Platon, kanunları tek bir sınıfa değil, toplumun bütün tabanına hizmet edecek şekilde, hepsinin mutluluğu gözeterek amaçlamaktadır. Kötü yapılı toplumlar da düzeni değiştirmek isteyen yurttaşlar ölüm cezasıyla korkutulurken, düzeni kabul edip yaranmaya çalışıp, destekçi faaliyetler gösteren, kanun koyuculara yaranmaya

³³⁰ Platon, a.g.e., 2019, 65.

³³¹ Platon, a.g.e., 2019, 66.

³³² Platon, a.g.e., 2018, 101.

³³³ Platon, a.g.e., 2020, 124.

alışan yurttaşlar, bu kişileri iyi devlet adamı sayıp, şan ve övgülerle bezerken, devlet adamları da destekçilerini iyi yurttaşlar olarak ilan etmektedir. Bilgisiz ve erdemsiz yurttaşlar tarafından desteklenen bu politikacılar da kendilerini işlerinde ehli görmektedir. Platon'da bu kişileri dünyanın en eğlenceli insanları olarak görüp kinayesini ve olumsuz görüşünü belirtir³³⁴.

Devlet adamlarının sürekli kanun koyup, değiştirmelerini ve bu içe zaman harcamalarını vakit kaybı olarak gördüğünden, ilgilerini başka devlet meselelerine veremeyeceklerini düşünür. Kanunları ise gerçekten doğru bir şekilde koyucusu olan kanun koyucularının da, daimi olarak kanunları değiştirmekle zamanını harcamayacaktır. Görüşünü de şu sözlerle destekler “ bu kanun koyucular, toplumu iyi hale getirmek adına, birçok kanun koyarak toplumdaki kötü gidişata son vereceklerini dřnrlr³³⁵” ancak, esasta, “*Hydra'nın bin başından birini kestiklerini, her kesilen başın yerine de yeniden ikisinin çıktığını fark etmezler*³³⁶” sözleriyle görüşünü yeterince açık etmektedir.

Platon, kanun koyucunun türlü türlü kanunları koymakla zaman kaybetmeyeceğini belirtmişti, ona göre, ideal devlet düzeni iyi ya da kötü olsun, iyi düzende kanunların değişmesi için lüzum gerek görmezken, kötü düzende de, kendiliğinden birçok kanunun yaşama düzeninde var olacağını belirtir. Hatta kanunlaştırmaya gerek görmediği bazı hususlar bile bulunmaktadır. Yaşlılara ve aileye karşı saygıyı, toplumsal edep ve davranışlar da geleneğe uymanın yanı sıra sa ile giyime kadar kuralların olduğunu ancak, bunların kanunlaştırılmasının safça bir hareket³³⁷ olarak tabir etmektedir. Bu kuralların yazı ya da sözlü biçimde uygulanacak kurallar olarak görmeyip, çocukluktan itibaren alınan eğitimin niteliği yönünde iyi ya da kötü olarak yol alınacağı görüşündedir. Ayrıca iş ve sosyal hayatta da devlete ödenecek her türlü vergide, arşı da ya da işçiler arasında gerçekleşen iş münasebetlerinde ya da farklı farklı işler de ve sosyal hayatta gerçekleşecek fiziksel ve sözsel münakaşalar için kanuni düzenlemeye Platon gerek duymamaktadır. Aılamasındaki görüşü ise; dürüst insanların bulunduğu toplumsal yapı da buna

³³⁴ Platon, a.g.e., 2020, 123.

³³⁵ Platon, a.g.e., 2020, 124.

³³⁶ Platon, a.g.e., 2020, 124.

³³⁷ Platon, a.g.e., 2020, 122.

gerek görmemekle beraber, bu tarz şeylerin kendi aralarında doğru bir şekilde neticelendirileceğinden yanadır.

Platon, yasaları eğrilik ve doğruluk üzerine kurar, kötü yasalara sahip devleti eğri, iyi yasalarla yönetilenleri ise; doğru devlet şekilde yönetilen devlet olarak görür. Kötülüğün hüküm sürdüğü düzende, sapmalar, ahlaksız ve erdemsiz hareketler yer alır. Bu hareketler de devleti içten içe çürütürken, sonunu hazırlar. Platon'da bu durum karşısında toplum zararına hareket eden kişileri kurtarmanın zaman kaybı olacağından, kendi kaderlerine terk ederek, devletin zuhur ettiği bütün damarlarından temizlenmesi için sürgünü hatta ölümü³³⁸ bile uygun görmektedir. Devlet ve toplum yararı için en uygun olanı kötülerin ölmesidir. Onun için genel bir düzen vardır. Bu düzende ortak mutluluk esastır ve herkesin keyfine hitap eden düzenlemelere yer yoktur. Böyle bir düzende karmaşa olur, o yüzden de düzen dışı ifade ettiği polis tabiatına aykırı gelecek isteklere yer vermemektedir.

Tabiata haksızlık etmeyi ve haksızlığa uğramanın kötü bir şey³³⁹ olduğundan bahseden Platon, insanların birbirine haksızlık etmelerine ve uğramalarının acısını ve tadını gördüklerini, haksızlık edenlerin her zaman haksızlık edemeyeceğini, uğrayanların ise bunu hep kabul edemeyeceğinden, toplulukların ortak bir anlaşmaya vararak kanun koymuşlardır. Bu kanunlar öz de insanların korkularını ortadan kaldırırken, onları korktukları şeyleri uygulamaktan da kanun yolu ile korkutarak dize getirmektedir. Yasalar kitabında şöyle ifade edilir; “ insanları birçok korku karşısında korkusuz kılmak istersek, onları yasal yolla korku durumuna sokarak sağlarız³⁴⁰” ifadeleriyle yasaların yaptırımını ve politik önemini yeterince açıklamaktadır. Böylece kanun yoluyla kimse kimseye haksızlık etmeyecek, kanunların boyunduruğunda düzen içinde toplum hayatı idame edecektir. Kanunlara uygun olan her şey de Platon'un doğruluk anlayışına göre doğrudur. O, doğruluğu en iyi olgu ile en kötü olgu arasındaki ince çizgi olarak görür, haksızlık ile ceza arasındaki dengeyi de doğru kanunlar çizmektedir.

Kanunlar, her şeyde bilgili olan insanlar³⁴¹ tarafından yazılmalıdır. Yazılı kanunlar seçim ya da kura yoluyla belirlenmemelidir. Bilgili insandan kasıtı ise

³³⁸ Platon, a.g.e., 2020, 104.

³³⁹ Platon, a.g.e., 2020, 43.

³⁴⁰ Platon, a.g.e., 2019, 69.

³⁴¹ Platon, a.g.e., 2018, 97.

filozof- yöneticilerdir. Kanunlar sürekli değişmeyecek ancak, koşullara göre değiştirilmesi gereken ve daha iyisini uygulayacağı düşünüldüğü hallerde, devlet adamı yazılı kanunları çiğnemekten çekinmeyecektir. Olabildiğince idealar dünyasındaki kanunlar, nesneler dünyasında taklit edilmelidir ki o zaman ideal yönetim meydana gelsin. Devlet adamları kanun ve gelenekleri umursayacak, ataların koyduğu kurallara da riayet etmelidir. Kanunların amacı esasta bireylerin huzurunu ve mutluluğunu sağlamak, devlet esasında da toplumu kanunlar üzerinden boyundurluk altına alarak ideal devlet düzenini sağlamaktır.

Toplum ise bu kurallara uymalı ve düzeni bozacak hareketler de bulunmamalıdır. Hatta Platon, kanunlara uyan ve hizmet eden kişileri, tanrıya hizmet eden en kutsal kişiler olarak saymıştır. Platon, yazılı kanunların olduğu yer de muhakkak ikinci karar insanların kanunları bozmaya ³⁴²yönelik hareketlerde bulunacaklarını belirtir. Bu nokta da kanunların genele hitap ederek, koruyucu ve caydırıcı sağlam içeriklerle karmaşayı engelleyecek yaptırımlar içermesi gerekliliğini ve uygulayıcılarınsa bilge kişilerce olması gerekmektedir. Bunu içinde yargıçların, yaşlı olması gerekmektedir. Çünkü Platon'a göre, yaşlılar doğruyu ve yanlış kavrayacak bilgeliktir. Gençler ise toy ve fevri kararlar verebilen, iyiyi ve doğruyu ayırt edemeyecek cahilliğe sahiptirler. Platon, site içindeki bütün bireylerin kendi istekleriyle tabii oldukları toplumun kurallarına uymaları gerektiğini, yasalara uymayan yurttaşlarında toplumdaki en kötü ve en eğri insanlar olarak belirtmiştir. Bu kişilerinden devlet atmosferinden bir an önce temizlenmesini uygun görmektedir³⁴³.

Eğitim ile yasaları bağdaştıran Platon, devlette düzensizliğin sebebini eğitimsizliğe bağlar ve devlette düzensizlik başladığında mahkemelerin, hastanelerin açılacağını, bunları icra edenlerin ise, şan ve şeref ile övüneceğini, sadece küçük insanların değil yetkin ve aydın nitelikteki kişilerin bile yargıçlara ve mahkemelere³⁴⁴ başvuracağını belirtir. Platon içinde eğriyi ve doğruyu, mahkemelerde ve yargıçlar da aramak oldukça basit ve çirkin bir durumdur. Çünkü o, insanların kendi kendine doğrunun ve eğrinin ayrımını yapmasını istemektedir. Kanun işini ise, esasta tanrının işi olarak görmektedir.

³⁴² Platon, a.g.e., 2018, 97.

³⁴³ Platon, a.g.e., 2020, 103.

³⁴⁴ Platon, a.g.e., 2020, 98-99.

Platon, toplumun düzeni için her şeyi yasalar da düzenlemektedir, öyle ki dinsel törenler için bile yasalar çıkarır. Dinsel kutlamaları günde bir tane olacak şekilde, kamu görevlilerinin denetimi altında tanrılara, her gün kentin ve yurttaşlarının adına adak sundurmaktadır.³⁴⁵ Platon, aile hukukundan, eğitime, mülkiyete, askerliğe, tarıma, öldürme ve yaralama gibi suçlar ile kamu görevlilerinin işlediği suçlara kadar yasalar altında düzenleme yapmıştır.

Platon için yasalar yazılı şekilde olmalı ve bilginin ürünü olmalıdır. Onun için en büyük erdem ise adalettir. Adalet insanların mutluluğunu sağlamaktadır. Tabi ki Platon'un adaleti ise görecedir. Sınıfsal hiyerarşiye dayalı adaleti bulunmaktadır. Kanunların amacı, toplum hayatını düzenleyen ve devletin yönetim mekanizmasına yardımcı olan politik yaptırımlardır. Genel olarak kanunlara baktığımızda özelde her ne kadar bireylere hizmet etse de, politik açıda genele varıldığında yine devlet yararına hizmet sağlayan uygulamadır. Zaten devlet olgusunu meydana getiren etmenlerden biri de, sözlü ya da yazılı ortak kuralların yasallaştırılarak sözleşme halini almasıdır. İnsan toplulukları bu sözleşme etrafında düzen içinde yaşar ve bunu uygulayanlar da adalet ve eşitlik ilkesinde yürütür. Platon içinde kanunlar, özel de bireylerin mutluluğu genelde ise devletin idamesidir. En azından ideal hukuku politikası bu düzen üzerine kuruludur

4.11.3. Eğitim Politikası

Platon açısından eğitim iyi bir toplum ve devlet için önemli noktalardan biridir. Platon'un ahlak ve erdem temelli siyaset anlayışına göre, esas olan bireylerin mutluluğudur. Bu mutluluk ise doğru bilgiye dayanan eğitimle sağlanmaktadır. Eğitim de en önemli olanı ise; erdem ve ahlak çerçevesinde mükemmel yurttaşlar elde edebilmek için bu hevesi uyandıran, hakça yönetilmeyi ve yönetmeyi³⁴⁶ bilen bireyler bilincini kazandıracak bir eğitim verilmelidir. Platon, eğitimin bu temellere dayandırılması gerektiğini bunun dışında kalan, hak ve ustan uzak, beden gücüne ile paraya dayanan eğitim yöntemlerini ise; eğitim kavramına ve özgür insanlara layık görmemektedir. Platon, İyi bir eğitimle ruhları paradan, kötülükten, hırslardan ve zevklerden uzak ahlaklı, erdemli ve bilgili yetiştirerek mutluluğa ulaştırmayı

³⁴⁵ Copleston, a.g.e., 2013, 116.

³⁴⁶ Platon, a.g.e., 2019, 64.

hedeflemiştir³⁴⁷. Eğitim yoluyla erdemli ve ahlaklı yurttaşlar yetişeceğinden, bu yurttaşlar aynı zamanda Platon'un ideal devletine de hizmet ederek önemli bir parçasını oluşturmuş olacaktır. Çünkü iyi yetişmiş yurttaşlar toplumda düzeni korurken, iyi bir toplum düzeni de devletin siyasi yaşamını iyi bir şekilde pekiştirecektir. Yani eğitimin en önemli amacı, devlet ve siyasal yaşama kisvesinde bunlara hizmet etmesidir.

Platon eğitimin her türlüünü yegane görmekte ve küçümsememektedir. Her doğru eğitimin nitelik sahibi iyi ve doğru yurttaşlar yetiştireceğini savunur. Eğitim de küçümseme konusuysa; yönetici ve hekim gibi kişilerin yetişmesindeki eğitim ne kadar önemliyse; çiftçi, duvarcı ve marangoz vb.. eğitimi de o kadar önemli olup, hangi meslek grubu yahut eğitimi olursa olsun küçümsememelidir. Çünkü tüm eğitimi ve meslek grupları devletin sürekliliğini sağlayan zincirin halkasıdır. Eğitimin uygulanışı bakımından da toplumu ayrıştırır. Platon, insanları yaradılışlarına göre ayırmaktaydı, altın, gümüş, demir ve tunçtan, aynı şekilde yaradılışlarına göre mesleklerini gruplarına da ayrıştırıp toplumdaki statülerini belirlemektedir. Platon ayrımı şuna göre yapar; nispeten diğer insanlara göre zihinsel faaliyetlerde yararlı olmayan, ancak beden gücünde topluma fayda sağlayanlar, toplum ekonomisine emek ve beden güçleriyle katkı sağlayan besiciler içerisinde de yer alan çiftçi, tüccar, marangoz gibi, fiziksel yapıları ve zihinsel güçleriyle devletin korunmasında fayda sağlayanlar, bilgi ve zekaları ile toplumu yönetebilen gruplar olarak insan yapılarına göre meslek gruplarına ayırmaktadır. Doğal olarak da verilen eğitim insanların niteliklerine göre değişir. Üreticiler grubu daha basit eğitime tabi tutulurken, yönetici adaylarının oluşturduğu grup ise daha sıkı ve yoğun eğitime tabi tutulmaktadır³⁴⁸.

Platon, verilecek olan eğitimin küçük yaştan itibaren doğru ve iyi bir şekilde verilmesini, ancak bunu alan kişilerinde eğitime açık olması gerektiği üzerinde durur. Söz konusu eğitim çocuktan itibaren amacına uygun şekilde yol almalıdır. İleride duvarcı yahut çiftçi olacak kişi oyun oynarken veya çalışırken amacına yönelik aktivitelerle meşgul olmalıdır. Yani duvarcı olacak kişi oyuncak evlerle³⁴⁹, çiftçi

³⁴⁷ Platon, a.g.e., 2020, 238.

³⁴⁸ Platon, a.g.e., 2020, 61.

³⁴⁹ Platon, a.g.e., 2019, 63.

olacak kişi ise; toprakla oynamalıdır. Kez³⁵⁰a Platon, yetiştiricilere bu noktada büyük sorumluluk yükler. Onlara yetiştirecekleri çocukların ellerine uğraşacakları işle alakalı olan araç ve gereçlerin küçük yapıllarının vermesi gerektiğini, çocuklara ne kadar bilgileri varsa aktararak eğitmeleri gerekliliğı üzerinde durur. Bu doğırtu da amacına yönelik yetişkinler meydana getirmelidirler. Yani asıl amaç oyun yoluyla çocukluk çağındaki insanların ruhlarını yetişkinliklerinde mükemmel hale getirebilmek için yetiştiricinin iş erdemi gerektiren her şey için çocukları heveslendirmeli ve iyi bir şekilde yönlendirmelidir.

Oyunlardan sonra masallar da Platon için önemli bir araçtır. Çocuklar esas eğitimi almadan önce masallarla yetiştirilirler ve eğitimin önemli başlangıç basamaklarından biridir. Çünkü, genç ve körpe olan bu çocuklar ne iştirlerse ona inanır, inandıklarına yatkınlık gösterirler ve ona göre şekillenirler. Bu yüzden de çocukların her masalı dinlemesini³⁵¹ Platon doğıru bulmamaktadır. Masallar arasında çocukları iyi yönde yönlendiren masalların olduğı gibi kötü yönde de etkileyecek masallar bulunur. Önlem içinde ilk iş masalcıları takip etmek olup, iyi masallar anlatıyorlarsa serbest bırakılacaklar eğer, kötü masallar anlatıyorlarsa da bu masallar yasaklanacaktır³⁵². Söz konusu toplumun geleceğı olduğı içinde bu husus dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir.

Eğitimde müzik ile beden eğitimi devlet bünyesinde özen gösterilen temel eğitimlerdir. Platon, müzik eğitimi erdemli ve ahlaklı bir insan yetişmesindeki ana gıda olarak görür. Zihinsel ve ruhsal gelişimin parçası olarak gördüğü müziğin İhmal edildiğı zaman, bir ruhun bilgiye ve erdeme uzak, bütün kötülöklere açık acımazsız, zorba, hırslı ve azgın bir yapıda olacağını söyler. Müziğin insana güzellik ve sevgi aşıladığını söyleyen Platon, sevgi ve güzellikle büyüyen insanların kendini ve kendini sevebilen insanların devletini seveceğini³⁵³ ifade eder. Müzik eğitiminde de bazı sınırlılıklar getiren Platon, sarhoşluk, üzüntü, acı ve uyuşukluk veren her makamın dinlenilmemesini vurgular. Çünkü, bu tarz müziklerin insanlara zarar vereceğini, özellikle de savaşçı toplumları körelteceğini düşünür. Bu sebepten de savaşta ve barışta aynı zaman da toplum içerisinde de ölçölölüğü sağılayacak

³⁵⁰ Platon, a.g.e., 2019, 64-65.

³⁵¹ Platon, a.g.e., 2020, 66.

³⁵² Platon, a.g.e., 2020, 66.

³⁵³ Platon, a.g.e., 2020, 96.

müziklerin dinlenilmesine müsaade vermektedir. Verilecek olan beden eğitiminin ölçüsünde olmalıdır. Platon, Aşırı yüklenilirse zihinsel eğitimi alamayacağı, az verilirse disiplinsizliğe sebep olacağını açıklar. Beden eğitiminin devlet için en büyük önemlerinden biri de yurttaşlarını savaşa hazır konumda tutmasını sağlamasıdır. Bu eğitim savaşa nazır tutacak, ölçülü ve akıllıca³⁵⁴ bir beden eğitimi olmalıdır. Bu eğitim onları atik, iyi gören ve işiten, dayanıklı hale getirecektir ve savaş alanlarında da en iyi şekilde devletlerini müdafaa etmelerini sağlayacaktır. Esasta beden eğitimi de yine devlete hizmet etmek üzere verilen politik bir çalışmadır. Platon, Sırf müzik eğitiminin alınması insanları gereğinden fazla yumuşatacağı için ölücüye dengelemek adına beden eğitimi de şart koşar. Ne jimnastiği, ne de müziği tek tek verilmesini uygun görmez, beden eğitimi de tıpkı müzik gibi tek alındığında kaba ve hoyrat bir insan meydana getireceğinden, Platon bu iki eğitimi birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görür. Müzik eğitimi ile beden eğitimi birbirini tamamlayan iki eş olarak gören Platon için iki eğitimde de sadelik ön plandadır. Müzik ve beden eğitimi insan çeşitliliğine sebebiyet verdiğinden, Platon da, bu durumun toplumda düzensizliğe yol açacağını savunur. Görülecek olan bu eğitimler için okulların açılacak ve ücretli öğretmenlerle eğitim³⁵⁵ sağlanacaktır. Beden ve müzik eğitiminin yanı sıra aritmetik, geometri ve gökbilimi gibi derslerde verilecektir.

Eğitim ve kadın kisvesinde de Platon, kadınların yaradılış bakımından erkekler ile aynı olmadığını ancak, bünyelerine göre, aynı erkekler gibi beden ve müzik eğitime tabi tutulmalarının tabiata aykırı³⁵⁶ olmadığını söyler. Üç yaşından önce erkek ve kız çocuklarının tapınaklarda kadınların gözetimi altında oyun oynayabileceğini, altı yaşından sonra da birbirilerinden ayrılarak, ayrı eşey gruplarında eğitim alabileceklerini, kız çocuklarının erkek çocukları ile az çok aynı eğitimi almaları³⁵⁷ gerekliliği üzerinde durur. Yani kadınlarında erkekler ve çocuklar gibi eğitim görüp, üretim hayatında yer almalarının önünü açar ve bu durumun devlet için en iyi düzen olduğunu belirtir.

³⁵⁴ Platon, a.g.e., 2020, 97.

³⁵⁵ Copleston, a.g.e., 2013, 116.

³⁵⁶ Platon, a.g.e., 2020, 158-159.

³⁵⁷ Copleston, a.g.e., 2013, 115-116.

Platon'un eğitim anlayışının bütün kapıları ideal devletine hizmet etmektedir. O, toplum düzeninin sorunsuz bir şekilde idame etmesi, toplumsal tabakada hiyerarşinin de adaletli sağlanması için doğru kişiye doğru eğitimi ön görür. Toplum düzenini bozacak bütün eğitim şekillerini ve araçlarını ideal devlet düzeninin dışında bırakır. Onun, herkesin yaradılışına uygun iş görmesi gerekliliği misyonu, eğitim programıyla temelde uyuşmakta ve birbirini destekler niteliktedir. Nasıl ki yönetici kendi potansiyeline göre eğitim alıyorsa, çiftçi de yine kendi potansiyelinin gerektiği kadar eğitim almaktadır. Böylelikle eğitim politikası toplumsal ilişkileri de düzenlemekte ve Platon'un ideal yönetim biçimini de oluşturmaktadır.

4.12. Aristoteles

Aristoteles, Sokrates ve Platon'dan sonra gelen üçlemenin son ismidir. Aristoteles, muhtemelen Trakya Stagerios'ta günümüz Selanik yakınlarında 384³⁵⁸ yılında doğdu. Doktor olan babası Nikomakhos, Makedon kralının da aile hekimliğini yapmıştır. Bu sebepten dolayı Aristoteles'in hayatı Makedonya ile bağlantılı olmuştur. Tabiat alanın da ve biyoloji alanına özel ilgisi olan Aristoteles'in biyoloji merakı da muhtemelen babasının mesleği ile ilintilidir. On yedi yaşlarının sonu itibarıyla Atina'ya adımını atan Aristoteles için artık yeni hayatına başlangıç yapar. Platon'un Akademia'sına girip, derslere katılır ve hocasının ölümüne değin geçen yaklaşık yirmi yıl boyunca burada kalır. Hocası Platon'un felsefi büyümesine kapılması, onun, felsefi ve siyasi dimağsını da etkiler. Verdiği eserlerin de Platon'un esintileri görülmektedir. Ancak Platon'u eleştirmekten de geri kalmamıştır.

Platon'un vefatıyla Aristoteles 347³⁵⁹ yılında Akademia'dan ayrılır. Okulu bırakmasının üstünde birkaç spekülasyon bulunurken, en bilineni Platoncu yaklaşım sergileyen Speusippos'un kurumu devralması ve Akademia'nın başına geçmek için Aristoteles'in kendisinin beklentiye girmiş olması ancak, düşlediği gibi sonuçlanmaması gibi nedenlerden ötürü, kurumdan ayrıldığı üzerine görüşler mevcuttur. Bu dönemlerde de Atina ile Makedonya arasındaki iplerin gerildiği bir süreçken, Makedon yakınlığı olan Aristoteles'in güvenliği açısından da hiç hoş

³⁵⁸ Russel, a.g.e., 297.

³⁵⁹ Ağaoğulları, 2016, 126.

olmayan bir durumdur. Ancak tam da bu sırada Aristoteles, felsefî çalışmalarına ara vererek tabiat bilimine ağırlık verip, ilk Atina serüvenini kapatmıştır³⁶⁰.

Aristoteles, Atina'dan ayrıldıktan sonra Atarneus ve Assos'un yöneticisi tiran Hermeias tarafından çağırılır. Burada bir süre hayatını geçirir ve Hermias'ın yeğeni ya da kız kardeşi olduğu düşünülen kişiyle evlenir ve bir kız çocuğu dünyaya gelir. Daha sonra Aristoteles, Atina'ya geri döndüğü esnada eşi vefat etmiştir. Ömürünün sonlarına doğru da Stageralı bir kadınla beraber olur ve bu birliktelikten de bir oğlu olur. Nikhomakhos'a Etik adlı eserine verdiği ismi oğluna verir³⁶¹.

Hermeias'ın ölümünün ardından Midilli yakınlarındaki Mytilene adasında kısa bir süre kalan Aristoteles, Makedonya Kralı Philippos tarafından saraya teşrif ettirilir. Aristoteles, 343 yılında on üç yaşında olan İskender'e³⁶² eğitimler vermeye başlar. İskender'e verdiği eğitimlerin içeriği pek bilinmemekle beraber, muhtemelen yönetim sanatı ve etikleri üzerine eğitimler vermiş olabilir. İskender ve Aristoteles arasındaki ilişkiye dair çeşitli görüşler söz konusudur. Aristoteles'in İskender'i ne ölçüde etkisi altına aldığı kesin ölçülerle ortaya konamazken, Aristoteles, İskendere ithafen Monarşi ve Koloniler adlı eserleri yazmıştır. İskender'in Doğu politikası ile Aristoteles'n devlet politikası uyuşmamaktadır. İskender Batıdan Doğuya geniş bir tabanlı imparatorluk kurarken, Aristoteles'in mütevazı sayıdaki ideal devlet idea vardır. Bu yüzden denebilir ki, Aristoteles öğrencisi İskender üzerinde görece etkili olmuş olabilir.

335 senesinde Aristoteles, Atina'nın dışında kalan ve zamanında Lykeios Apollonu'na adanan yerleri, kenttaş olamadığından ötürü kiralayarak, Lykeion adını verdiği okulunu açar³⁶³. Dilimize Fransızcadan geçen ve bugünkü lise teriminin menşei de, bu okulun adından gelmektedir. Lykeion'da sadece araştırmalarını gütmeyen Aristoteles, aynı zamanda dersler verip, ders notları da ele almıştır. Bilim çalışmalarının alanı oldukça geniş olan Aristoteles, Felsefe, politika, mantık, psikoloji, ahlak, fizik, astronomi, botanik, coğrafya ve kimya olmak üzere çeşitli alanlarda araştırmalar yapmıştır. Aristoteles, insanları gerçeği bulmaya iten, çalışmalarını ise özveri ve disiplin içinde gerçekleştiren bunu da öğrencilerine

³⁶⁰ Ağaoğulları, 2016, 126.

³⁶¹ Ağaoğulları, 2016, 126.,- Russel, a.g.e., 297.

³⁶² Russel, a.g.e., 297.

³⁶³ Şenel, a.g.e., 2017, 176.

aşıl原因 bir öğretmendir. Bilim ve araştırma usulüyle öğrencilerini yetiştirip, eser ve öğretilerini de akla dayandırmaktadır. Kamuya açık şekilde dersler de veren Aristoteles, öğrencileriyle derslerini koruklukta gezinerek konularını tartışmaya açık bir şekilde işlerdi. İskender'in vefatıyla, kendisini Makedon yanlısı olarak görenlerce tehditleri üstüne çeker. Aynı Sokrates gibi dinsizlikle suçlanır Bir Sokrates vakasıyla daha burun buruna gelen yunan dünyası Aristoteles'in Atina'yı terk edip, Khalkis'e çekilir ve burada da 322 yılında vefat eder, öldüğünde almış iki yaşındadır³⁶⁴.

Ardından birçok eser bırakan Aristoteles'in konumuzla alakalı olan yapıtı ise Politikos (Politika)dır. Siyaset felsefesi üzerine yazılan ve başyapıt niteliği taşıyan bu eser, halk adına yazılmış ancak tamamlanamamıştır. Atinalıların Devleti adlı eserde Atina yönetim mekanizması, anayasası ve siyasi kurumları hakkında bilgi verir. Bu eseri de öğrencileri ve arkadaşlarıyla birlikte yaptığı araştırmaların ışığında kaleme almıştır. Diğer eserleri ise; Retorik, Poetika, Nikomakhos'a Etik, Eudemos'a Etik, Eudemos, Magna Moralia gibi eserlerdir.

4.13. Aristoteles'in İdeal Devlet- Toplum- Birey Anlayışı

Aristoteles, devleti kendi kendine yetebilen ve sürdürülebilirlik gösteren³⁶⁵ kimselerce oluşturulan yurttaşlar topluluğu olarak görür. İnsanları da Zoon Politikon³⁶⁶ olarak görür. Daha açık ifadeyle onun için bireyler, toplumsal varlıklardır ve toplumsallık onların kaçınılmaz sonudur. İnsanlar tek başına doğada güçsüz ve savunmasız kalması onları bir diğerine iter. Bir diğerine duyulan ihtiyaçta toplanmaya sebep olur ve bir birlik olarak toplumsallığı doğurur. Aristoteles'in birey ve toplum serüveni ihtiyaç ve çıkar denklemi üzerine kurulu diyebiliriz.

Aristoteles'in varlık anlayışına göre; kendinden ve kendi doğasından dolayı iyi olan her şey erektir, bu bakımdan da erek, aynı zamanda hayatta ki nedendir³⁶⁷. O zaman insan anlayışına göre; her insan içinde bir erek taşır ve bu ereği gerçekleştirmeye çalışır. Yani her insanın içinde bir iyinin olduğuna ve onu bulmak için yaşadıklarından bahseder. Bu iyi ise; Aristoteles için mutluluktur³⁶⁸ ve varlık sebebi bir başkasına bağlı olmayan ayrıca kendi içinde ereğini taşıyan herkes özgür

³⁶⁴ Ağaoğulları, 2016, 127.

³⁶⁵ Tunçay, a.g.e., 2018, 194.

³⁶⁶ Timuçin, a.g.e., 2014, 10.

³⁶⁷ Aristoteles., Metafizik, Çev. Arslan, A., (1985)., 161.

³⁶⁸ Senemoğlu, Olkan., (2016)., "Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles", İnsan & İnsan, 10(3), 52.

insandır³⁶⁹. Platon'un devlet anlayışında bireyin mutluluğuna dayanmaktaydı. Aristoteles'in devlet anlayışı neye dayanmaktaydı? Devletin niteliği nedir? Aristoteles, devletlerin iyi hedefler üzerine temellendirilmiş olan toplumsal varlık olduğunu söyler³⁷⁰. Tüm insanlar, tüm fiillerinde kendilerince iyi gördükleri şeylere ulaşmaya çalışırlar. Bu topluluklarda da bir şekilde bir şeyi amaçladıklarına göre; kendini oluşturan toplulukların tamamını ve en tepe noktası kapsayanı da en yüce iyi'yi hedef edinecektir. Yani devlet bir topluluk ürünü olup, bu topluluk biçimine de Aristoteles, siyasal demektir.

Aristoteles devlet ile topluluk arasındaki ilişkiyi anlatırken, kral ile uyrukları, sahip ile kölesi, ve evdeyse ailenin reisi olan kişi ile ev halkı arasındaki ilişkiyi devlet yönetim ve ilişki anlayışından ayrı tutar. Oysa ki Platon, bu ilişkiler ile devlet – toplum ilişkisini yönetim açısından en küçük birim olarak görebilmekteydi. Aristoteles, yöneten ve yönetilen ilişkisinde, hükmedeni ve hüküm edilen arasındaki büyük algısını bir parantez olarak görmez. Daha öte olan nitelik farkına dikkat çeker. Nitelik bakımından örnek vermek gerekirse Aristoteles, bunu aile ile şehir yönetimi üzerinden gösterir, ikisini kıyaslanabilir bir pozisyonda denk tutmaz. Krallık ile siyasal toplumun nitelik ayrımını yapar, topluluğun üstünde, bir diğerinin yönetme gücü varsa krallık der, ancak yurttaşlar sırayla yöneten ve yönetilen oluyorsa da, bunun siyasal topluluk olarak algılanmasına karşı çıkar ve nitelik farkı gözetir³⁷¹.

Devletin organik bir oluşum olduğunu belirten Aristoteles, tıpkı üremede olduğu gibi nasıl ki dişi ile erkek birbirine mecbursa diğer canlıların soyu içinde bu zorunludur. Bu zorunluluk tercih değil, doğanın vermiş olduğu eşleşme güdüsüdür. Aynı mantığı, yöneten ile yönetilen içinde geçerli kılmaktadır. Bu iki olgunun bir araya gelmesinde ki amacı ise; ortak güven³⁷² güdüsüne dayatır. Çünkü önceden öngörülmesi gereken şeyleri zekasıyla kestirebilen bir kimse, tabii olarak yönetici ve efendidir³⁷³. Böylelikle Aristoteles devlet anlayışındaki yönetici ve yönetilen ayrımını yaparken, toplum ve devlet arasındaki ayrımı da ortaya koyar.

³⁶⁹ Aristoteles, a.g.e., 1985, 88.

³⁷⁰ Aristoteles., Politika., Çev. Tunçay, Mete., (2019)., 1.

³⁷¹ Aristoteles, a.g.e., politika 2019, 9.

³⁷² Aristoteles, a.g.e., 2019,10.

³⁷³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 10.

Ortak güven ilişkisinin ve üreme ihtiyacının insanları bir araya getirmesinin ardından, aile kavramı ortaya çıkar ve ilk birliği oluşturur. Bundan sonra ki boyut ise; köydür. Köy, gündelik ihtiyaçların ötesinde oluşan gayelerin gerçekleşebilmesi içinde ev ve evlerin birleşmesiyle köy kavramı meydana gelir. Aristoteles, köy kavramının doğal bir süreç içinde oluştuğunu, sürekli artış halindeki aile fertlerinden olan oğulların ve torunların evlerinin de eklenmesiyle³⁷⁴ bu yapının oluştuğunu söyler. Bu gelişim sürecinin de oluşturduğu yönetim biçimi de tabii olarak krallıktır. Aristoteles, şehir devletlerinin ilk yönetim biçiminin krallık oluşunu belirtir. Evin en yaşlısı, ata kültürü nedeniyle en çok hürmeti gören ve karalarına saygı duyulup, tecrübelerinden yararlanılmasıyla birlikte her fert üzerinde söz hakkına sahip olan üyeydi. Bu kişi de adeta ev idaresini kral gibi ve krallık yönetimi anlayışına göre idare ediyordu. Aristoteles, Politika eserinde Homeros'un Oddesia eserinden yaptığı alıntılama da, Aile reisinin yani babanın, çocukları ve eşleri üzerinde yasa koyma hakkının olduğu belirtir. Ancak bunun yanlış anlaşıldığını burada ki kastın topluluk değil de dağınık olan aileler için kast ettiğini savunur. Nedeni ise; çok eski zamanlarda dağınık yerleşmeden dolayı, krallık yönetimiyle yönetilen ailelerin aynı yöntemi tanrılarına da biçtiklerini ve onlarında bir kralı olduklarını düşünürlerdi. Ve iki olgu arasında benzerlik kurarak tanrıyı da hem şekil hem de yaşayış itibarıyla bu ilk insan toplulukları tanrıyı insanlaştırmaktaydı.

Köy birliğinden sonra da son ve en gelişkin topluluk birliği olan, şehir ya da şehirlerin oluşturduğu devlet kavramıdır. Yunanlar da şehir polis olarak geçmekte sadece içerik olarak daha yalın yapıdadır. Şehir daha basit ve sadeysen, yapı olarak birçok şehirden oluşan devlet daha karmaşıktır. Sonuç olarak Aristoteles devlet oluşum zincirini böylelikle tamamlar. Devletin amacına gelindiğindeyse; en küçük toplum birliğinden en büyük toplumsal birliği doğal bir gelişim olarak gören Aristoteles, bunu varlıklar için kendi doğasına erişme olarak görür ve doğanın kendisini bir amaç, toplulukları da diğerlerinin amacı olarak sayar. Ona göre doğa ve topluluk bir çemberin tamamıdır. Son olarak da amacı ve sonucunu en iyi neden olarak tanımlar ve kendi kendine yeterliliği de, amaç ve yetkinlik³⁷⁵ olarak kabul eder. Kısaca Aristoteles'e göre devletin en büyük hedefi ve yetkinliği kendi kendine yeterlilik sağlamasıdır. Aristoteles, devleti meydana getiren kavramlarında, ortak iyi

³⁷⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 11.

³⁷⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 12.

ile kötü, doğru ile yanlış, ve haklı ile haksızın ayrımını yaparak³⁷⁶, ortak payda da buluşmalarıyla gerçekleştiği görüşünden yanadır.

Devleti kendini oluşturan tüm organlardan üstün tutan Aristoteles, devletin hem doğadan hem de bireyden önce geldiğini³⁷⁷ savunur. Çünkü birey tek başınayken güçsüzdür. Ancak onlar bir birlikten güçlüdür. Bundan dolayı da devlet bireyden önce gelir, devlet ayakta kalırsa, bireyler de hayatta kalır. Aristoteles, Devlete ihtiyacı olmayan her varlığı, bu yapının dışında tutar. Devletin, yetkinlikleri içinde aileyi, ekonomiyi, yasaları ve eğitimi almaktadır. Siyasal toplumun temelini ise, hak ve adalete³⁷⁸ dayandırmaktadır. Ancak devlet, karşılıklı koruma ikrarından, her türlü hizmet ve ticari faaliyetlerin geliştiği ortak sözleşmeden daha fazladır. Bir devlet dışarda ve içerde her alanda olmak üzere erdem sahibi olmalıdır. Yasaları daha erişkin olması Aristoteles'e göre tek başına bir şey ifade etmez. Ona göre devleti, devlet yapan yasaların yanında bir birlik olarak halkın kendi arasında alışveriş ve savunmanın ötesinde bağ gerekmektedir.

O zaman devlet, tüm sayılan ortak mekan da yaşama, savunma ve ekonomik kaygılarla beraber bunlarında üzerinde olan bir topluluk biçimidir. kendi içindeki bağın daha da güçlenmesi için fiziksel, ruhsal v duygusal bağ gerekmektedir. Bunun içinde şehirlerarası kız alıp verme ve akrabalık bağları ile dinsel güdülerin gelişmesiyle birlikler daha sıkı sıkıya birbirine bağlanır. Toplumsal ilişkiler de böylece daha derine bağlı olur. Yani toplum içinde ki insanlar birbirlerine duygusal bağlarla bağlanıyor, birbirlerine karşı sevgi ve saygı besliyorlar. Böylece de toplumsal ilişkiler daha kuvvetli şekilleniyor. Sonuç olarak ta devletin iyi yaşam olgusuna hizmet edilmektedir. Devlet, toplumuna güven içinde en iyi yaşamı ve yaşamaya değer bir yaşamı olanaklı kılmakla mükelleftir. Bunu içinde yönetim politikalarıyla devletini düzenlemektedir. Aristoteles içinde en iyi yaşam, mutlu ve soylu³⁷⁹ olandır. Devleti oluşturan nitelik çıkarlar uğruna bir arada yaşamak değil de insan eylemlerini soyluluğa ulaşabilmek içindir. Soylu fiillerde bulunan kişiler de siyasal bütüne hizmet etmektedirler. Devlet, toplum ve birey zincirinde, özde bireyin mutlu ve erdemli yaşama amacı güdülürken, genel çıkarımda da varlık olarak

³⁷⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 12.

³⁷⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 13.

³⁷⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 13.

³⁷⁹ Tunçay, a.g.e., 192.

devletin siyasal bütünlüğünü ön planda iken, bu iki olgu karşılıklı doyumun yer aldığı alış – veriş ilişkisi içerisindedir. Aristoteles’in devlet, toplum ve birey ilişkisinde, birey topluma, toplumda devlete muhtaçtır ve devlet her şeyin üstünde gelmektedir.

4.14. Aristoteles’in Yönetim ve Siyaset Anlayışı

Yönetim anlayışı bakımından da devleti zihin ve bedenden oluşturan Aristoteles, yöneten ve yönetilen ilişkisinin doğal ve doğuştan gelen oldu olarak görür. Ona göre zihin yönetici kısımken, beden yönetilen kısımdır ve aksi ise; doğaya aykırıdır³⁸⁰. Zihin tıpkı kralın uyruklarını yahut, devlet adamının yurttaşlarını yönetmesi gibi devleti yönetirken, efendinin köle üzerindeki gücü gibi de mutlaktır. Aksi olduğu takdirdeyse ya da eşitliğin olması durumunda hem beden hem zihin zarar görecektir der, Aristoteles. Çünkü zeka tarafından yönetilmek, ona göre duygusallıktan uzaktır ve doğaya daha uygundur.

Aristoteles’in siyaset anlayışını daha iyi kavramak için onun mutluluk anlayışını kavramak gerekecektir. Aristoteles, mutluluğu bir başka şey için değil, tek başına tercih edilmesi gereken bir şey olarak görür. Mutluluğu kendi başına yeten, sağladığı nedenin dışında başka bir beklentiye girilmeyen bir karşılık olarak görür. Bunu da erdem olarak görmektedir. Yani bir icraattan mutlu olunmayla beraber ondan başka çıkar elde etmemektir. Aristoteles için erdemli icraat ise; çalışmak ve emek vermektir. Gerçek eğlence deki hedef de kaynağı usa ve erdeme dayanan iş için çalışmak olup, bedensel hazlara hizmet eden eğlenceyi ise; saçma, boş ve çocukça³⁸¹ bulmaktadır. Aristoteles, eğlenceyi dinlenmeyle eş tutarken, tercih edilen iş için eğlenmeyi ise yerinde görmektedir. Kısaca onun için mutlu yaşam erdeme uygun olandır, erdeme uygun olan ise çalışmaktır. Erdem ise akla dayanmaktadır. Akla dayanan şey ise en yüksek erdemdir. Erdeme uygun etkinliğin en güzelini bilgeliğe dayandıran Aristoteles, mutluluğa, hazzında eşlik etmesini uygun görür. Bu hazzında felsefeyle sağlanacağına, felsefe de hakikate ulaştırdığı için, usa hizmet etmektedir³⁸².

³⁸⁰ Aristoteles, a.g.e, 2019, 16.

³⁸¹ Aristoteles, Nikomakhos’a Etik. Çev. Akderin, F. (2020). 26 – 32.

³⁸² Aristoteles, a.g.e, 2020, 29 – 30.

Aristoteles için mutluluk, bilgeliktir ve teorik bir uygulamadır. Bu mutluluk ise kendi başına, kendine yeterlilik gösterir, kendi akli içinde faaliyeti vardır ve bu sayede de dinginlik verir. Ancak siyasetin icraatlarını dinginlikten ve mutluluktan ayrı bir yere konuşturur. Siyaset ve siyaset adına olan her türlü icraatı amaca yönelik, sadece kendine hizmet etmeyen tercih olarak kabul eder. Us ise; teorik, kendi dışında başka çıkarlara hizmet etmeyen, kendine has erdem ve haz taşıyan, kendi kendine yeten, dingin ve neredeyse kesintisiz olan bütün bu özellikler mutluluğu sağlar. Aristoteles, insan kendine uygun olanın en üstünü yapmayı sağlayarak, kendisini ölümsüzleştirmeli ve kendi yaşamına uygun olan etkinliği tercih etmelidir³⁸³ der. Onun için, herkesin kendine özgü olan şeyi, kendisi adına en aslı ve en hoş olanıdır. Bu çerçevede yaşayan insanda akla göre yaşar ve Aristoteles'e göre de, en mutlu yaşamda o zaman gerçekleşir.

Platon'da da herkese kendine uygun işi yapması gerektiği misyonunu yükler. Öğrencisi olan Aristoteles de farklı sözcüklerle aynı yola çıkar. Siyaseti de mutluluk dışında bir olgu olarak değerlendirir. Çünkü mutluluk kendi başına yeten bir olguyken, siyasette siyasetçi devlet yönetimi dışında, kendisi için iktidar, onur ve şan mücadelesi ile yurttaşları için sergilediği davranışlarla hedefinden sapar ve farklı çıkarlar ortaya çıkar. Buda öz mutluluk anlayışına ters bir icraattır. Aristoteles, herkes için iyi olanı erdemden saymaktadır. Çünkü herkes için iyi olan şahsi hazlardan uzakta olandır. İyi olmayı da doğuştan, alışkanlıktan ya da eğitim yöntemleri üzerinden kazanılabileceğini düşünüyor³⁸⁴.

Ancak şahsi hazları bastırarak, genel hazların var olduğu, iyi'lerle dolu toplumu elde edebilmenin, söze dayanan eğitimle her zaman sağlanamayacağını, söylenen sözlerin dinlenmeyebileceğini için zorlayıcı sebeplere gerek duyulmalıdır. Gerekli olan şeyse yasalardır. Erdemli, ölçülü, düzenli ve iyi bir toplumda yaşamak için eğitim ve uğraşlar yasalarla³⁸⁵ belirlenmelidir. Eğitim ve doğru rehberi yeterli bulmayan Aristoteles, öğretilen erdemlerin alışkanlık haline getirilip gözetilmesi için yasaları zorunlu tutar. Burada da yasa koyuculara misyonlar yükler. İstenmeyen davranışlara karşı uygulanacak cezaların, caydırıcılığı toplumsal düzeni sağlayacağından ussa hizmet etmekte olup, devlet yapısı için zorunlu kılar. Kamusal

³⁸³ Aristoteles, a.g.e., 2020, 22-23.

³⁸⁴ Aristoteles, a.g.e., 2020, 33.

³⁸⁵ Aristoteles, a.g.e., 2020, 38.

denetimin önemine vurgu yapan Aristoteles, yasa koyuculara misyonlar yükler, onların eğitim ve uğraşlarla ilgilenmesini bunun içinde denetim yapmalarını, bu görevi gerçekleştirebilmek için yasaları gerektirirken, doğru şekilde gerçekleşebilmesi içinde yine erdemli yasalara ihtiyaç duyar³⁸⁶.

Aristoteles'in siyaset anlayışında mutluluk kendine yer bulamazken, ancak bunu toplum bazında eğitim ve yasalarla sağlayabileceğini düşünmektedir. Gerçek mutluluğu akla ve bilgeliğe dayandırırken, bu tür mutluluğun kendinden başka çıkar gözetmeyeceğini vurgular. Siyasette ise; her zaman başka başka çıkarların ve akla dayanmayan hazların ön planda olduğundan mutluluğun bu sebepten dolayı içinde barındıramayacağını ve bu tür mutluluğun kendinden başka çıkar gözetmeyeceğini vurgular.

4.15. Yurttaş Kavramı

Aristoteles'in yurttaş kavramına da değinmek gerekmektedir. Onun için yurttaş; devleti oluşturan ana karakterlerdir. Öncelikle yurttaş kavramı yönetimden yönetime değişen bir olgudur. Krallıkta, oligarşide ve demokrasi de yurttaş payları değişmektedir. Günümüzde dahi yurttaş kavramı farklıdır. Aristoteles yurttaş toplumun diğerlerinden niteliklerine göre ayırır. Kendilerine tanınan Yargıya ve Yetke'ye göre; yani yönetsel, siyasal ve yasal³⁸⁷ misyonlara katılmalarıyla ayırıştırır. Yönetim kolunda; yer alabiliyorsa, şehir meclislerine girebiliyor ve yasal yollarda dava açabilir ya da şikayet edebilme gibi hakları varsa yurttaş pozisyonunda yer almaktadır. Yani yasalar önünde siyasala ve yönetsel haklara sahip olan kişiler yurttaşdır. Ancak yetke hakkı bile yurttaşlar arasında belli şartlara göre, dereceler üzerinden verilmektedir. Yani her yurttaş yetke hakkına sahip olmaz. Yaş sınırı, ekonomik sınır, görev süresi ve görevde yinleme gibi bir takım kurallar bulunur. Aristoteles de yurttaşlık kavramını, anayasal bazda tartışmaktadır. Her yönetim ve anayasa da bu kalıbın değiştiği üzerine vurgular yapar. Yurttaşlara yüklediği ödev ve sorumlulukta iyi olmak ve itaat etmektir³⁸⁸.

Yurttaşları yasal olarak yönetme ve siyasal haklara sahip olmalarıyla tanımladıktan sonra bunlara nasıl sahip olabildikleri sorusuna da cevap vermek

³⁸⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019,124 .

³⁸⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 85.

³⁸⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 90.

gerekirse; ana ve babalarının yurttaş olmaları³⁸⁹ yeterlidir. Ancak Aristoteles, yurttaş konusunda bazı sorular sorar, Atina’da Tiranların tahliyesinin ardından gelen Kleisthenes, reformlarıyla birlikte birçok yabancı ve köle yurttaş sıfatına sahip olabilmşti. Yabancılar, işçiler, köleler ve azad edilmişler yurttaş sıfatına girememektedir³⁹⁰.

Aristoteles yurttaşın “iyi”liği üzerinde durur. Peki bu iyilik nedir? Bu iyilik yurttaş hangi sebepten dolayı sahip olduğu niteliklere vardırıan nedendir. Öncelikle iyi bir insan ile yurttaşın tanımı yapılmalıdır. “İyi” insanı, yaptığı tek bir işte yetkinlik sahibi olmasıyla tanımlarken, “iyi” yurttaş ise; ödevlerine bağlı, iyi, akıllı, bilgili ve erdem sahibi olmasına bağlar ve onları tek bir nitelikle donatmaz. Aristoteles’in daha da açık ifadesiyle iyi yurttaş ya da yurttaş “hem yönetme hem yönetilme de bilgi ve yetenek sahibi olmadır”³⁹¹. Ona göre bu niteliğe sahip olanlar özgürdür ve özgürlerin özgürler tarafından yönetilmesini uygun görmektedir. Özgür insanı ise; her türlü aşağılık işlerden sıyrılmış³⁹² kişiler olarak belirtir. Bu yüzdendir ki işçileri de yurttaş kategorisine sokmaz. Ancak bunun anayasal yani yönetimlere göre; yurttaşlık anlayışının farklılık kazandığını sürekli olarak Politika eserinde vurgular ve kendi ideal yönetim biçiminde de işçilere yer vermez.

Sonuç olarak Aristoteles’e göre yönetimler bazında birçok yurttaş türünün olduğunu ancak ve ancak önemli olanın yönetim ayrıcalıklarından yararlanılması olduğundan gerçek yurttaşların bu kimseler olduğudur. Ticari ve beden gücüne dayanan işlerle sürekli olarak meşgul olan kişileri yurttaşlığa kabul etmez ve yurttaşlığı bir sınıf olarak ele alır. Atina’nın uygulanan yönetimlerindeki yurttaşlık kavramlarına bakıldığında, gerçekten esas yurttaşlar yönetime katılabilirken, bir kısım yurttaşlar da sınırlılıklar içinde yurttaş sayılmaktaydı. Şimdi yurttaş kavramını açıkladığımıza göre; kimlerinde yönetici klasmanına girebileceğinin az çok belirlemiş olduk ve Aristoteles’in ideal yönetim biçimine giriş yapmadan önce ideal yöneticisini ele almak gerekmektedir.

³⁸⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 87.

³⁹⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 94.

³⁹¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 92.

³⁹² Aristoteles, a.g.e., 2019, 94.

4.16. Aristoteles'in İdeal Yönetici Anlayışı

Aristoteles, iyi bir insan ve iyi bir yurttaş, devlet adamı vücudunda bir araya getirmektedir. Bu iki özelliği devlet işlerinin yürütülmesinden sorumlu olan tek ya da bir takım kişilerle birlikte yahut yetenek sahibi olan kimse ile devlet denetiminin³⁹³ sağlanacağını savunmaktadır. Yüksek yürütücü sınıfı olarak adlandırdığı katmanda devlet yöneticisi olarak belirlediği kişilerin ücretli işlerde çalışmasının, hem yurttaşlık hem de devlet makamlarında görev almalarına engel olacağı görüşündedir. Aristoteles'in, Politika eserinde görüşü, yetenek ve liyakat esasına dayanan aristokratik yönetim altında, ücretli çalışan kişilerin bu gerekli niteliklere, yaşam mücadelelerini verirken, sahip olmalarının olanaksız olduğunu ve ilerlemenin mümkün olamayacağından yanadır. Yönetim erkine sahip olmayı doğum, servet ve erdem değerleri ile mutlaklaştırmayan Aristoteles, önemli olanın erdeme dayanan yani manevi fikir ve yeteneğin her zaman gerekli olduğunu vurgular³⁹⁴.

Aristoteles'in gözünde devlet adamının sahip olması gereken vasıfları arasında, özgür ve iyi olmasının yanı sıra zeka ve bilgelik ön plandadır. Devlet adamına yüklediği "iyi"lik vasfı da onun, buyruk vermeyi ve egemenlik altına³⁹⁵ almayı bilmesidir. Tek yapabileceği iyi şeyin de bu olduğunu söyler. Yöneticinin sahip olacağı olağanüstü yeteneğine göre de onu ayrı bir nitelikte konumlandırır ve ona tanrısallık katar. Yöneticiyi tüm anayasaların dışında "insanlar arasında bir tanrı"³⁹⁶ olarak nitelendirmekte sakınca görmez. Bu yönetici vasfa sahip kişiyi erdem ve siyasal yetkinlikte üstün görürken, eşitler arasında eşit görmeyi adaletsizce sayar ve bu yöneticileri yönetecek bir yasanın var olmadığını, hatta kendilerini yasa olarak görmektedir. Aristoteles'in ideal yöneticisi esasta bu özelliklere sahiptir.

Sokrates, devletin birlik içinde olmasına en iyi gözüyle bakarken, Aristoteles yadsımaktadır. Ona göre, devlet çokluktan birliğe dönüşürse, aileleşir ve aileden bireyselliğe evrilir. Halbuki Aristoteles, devletçidir ve devlet kurumunu her şeyden önce tutar. Devlet olgusunun yıkılmaması içinde birlikten ziyade çokluğa yönelinmesine önem verir. Tek bir devlet yapısında da üyeler arası nitelik farkına dem vurur. Devleti ayakta tutan gerçeğin de farklı parçalardan bir araya gelen

³⁹³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 95.

³⁹⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 113 – 114.

³⁹⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 91.

³⁹⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 114.

çokluğun arasındaki dengeyi kuran yetkinliktir³⁹⁷. Bu noktada da iyi yurttaş ile iyi yöneticiyi birbirinden ayırır. Devlet adamı olgusuyla devleti, kralla ona tabi olan uyruklarını, evin yönetici unsuru olan reisi ile ailesini ve efendi ile de köle ilişkisinin bir arada eritilmesine karşı tavır alır. Bu kısımda da Platon ile ters düşmektedir. Nitelik olarak bu olguların birbirlerinden farklı olduğunu belirtir.

Aristoteles, yöneticinin toplumsal konumunu tanımlarken, efendi – uşak ilişkisinden yola çıkarak örneklendirir, bir uşağın işini efendilerinin kendi isteği dışında yapmaları doğrultusunda, efendi – uşak anlam sınırının kalmayacağını ve uşakların yaptıkları işlerin devlet adamı, iyi bir adam ya da yurttaşın işi olmadığını belirtir³⁹⁸. Şimdiye kadar anlaşılmaması gereken şey öncelikle devlet adamı, ücretli işlerden sıyrılmış bir kişi olmalıdır. Buda demek oluyor ki; varlık sahibi, üst düzey bir kişi olmalıdır. Yani yöneticisini eşitsizlikler içinden belirleyen Aristoteles, sınıfsal ayrıştırma yapmaktadır. Yöneticilerini toprak ve mülk sahibi zengin kişiler arasından seçtiği açıktır. Platon ve daha öncesinden gelen yönetici ve yönetilen kavramı maddi konjektör de, toprak sahibi ve köylü yahut, sömüren ve sömürülen, Platon'un ifadesiyle de yöneten ve üreten üzerinedir. Aristoteles de polis düzenini mutlak bir şekilde ifa ettirmek için bu geleneği devam ettirmeye çalışmıştır. Yurttaş kavramında da incelendiği gibi, bir tarafta, bu kavrama girmeye hak kazanan zengin ve soylular, diğer tarafta ise, emeğe dayanan sıradan toplum üyeleri bulunmaktadır. Yönetim erkini belli bir sınıfa verildikten sonra bu erkin görevleri bulunmaktadır.

Yöneticinin görevleri arasında ilk sırada tanımladığı ödevi, gençlerin eğitimi³⁹⁹ olduğudur. Eğitim anayasal düzende belirlenmezse, gençlerin ileride devlete ve anayasaya zarar vereceğini görüşündedir. Daha sonra toplumunun mutluluğunu ve iyiliğini tesis etmektir. Görevleri arasına iyi bir anayasa, uygulama, güvenlik ve yönetmeyi tanımlar. İyi bir yöneticiyi üstün zekası ile her şeyi önceden kestirebilen biri olarak tanımlamaktaydı. Buradan da devlete gelebilecek her türlü zararı önceden görmesidir. Yöneticinin temel görevi güvenlidir. Güvenliği ise fiziksel ve zihinsel yollarla tesisi eder. Askeri birlikleri fiziksel olan kısımken, iyi bir anayasa, uygulama, eğitim ve yönetim zihinsel zeka gerektiren bir iştir. Yönetimde de esas olanın fayda sağlamak olduğundan, yöneticinin aşırı zengin tutumu ya da

³⁹⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 41.

³⁹⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 92.

³⁹⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 288.

halkçı yönetim tarzının yöneticinin orantısızlığı olarak tanımlar. Bu yüzden de ölçülülük ilkesine önem verir ve ölçülülük kavramını hem vasıf hem de görev olarak yöneticiye tanımlar⁴⁰⁰.

Yönetim yetkesini, tek bir elde toplanmasının sakınca doğurabileceğini⁴⁰¹ söyleyen Aristoteles, çoğunluğun eline de yakışmayacağını belirtir. Politika eserinin, II. Kitabında demokrasiden gelen yöneticiliğe vurgu yapar, herkesin belirli süreyle başa geçmesine ve yöneticilik yapmasına karşıdır. Bu işi ayakkabıcıyla marangozların⁴⁰² yer değiştirmesine benzetir. Bunun yerine herkesin ehli olduğu işte yani işçinin işçi ve yöneticinin yönetici kalmasından yanadır. Doğadan gelen eşitliğe karşıdır. Buradan da ideal yöneticinin demokratik yöneticiden meydana gelmeyeceğini ve yönetime karşı da bir tavır içinde olduğu anlaşılmaktadır. Tüm insanları ortaklığa meyilleyen bir güdünün varlığından söz eden Aristoteles, onları bir araya getiren ve devleti kuranın üstün niteliğine vurgu yapar. Yöneticinin yönetimini de yasa ve kurallar çerçevesinde, erdeme dayalı olarak adalet⁴⁰³ ekseninde toplar. Yönetim yetkesi noktasında anayasalara takılı kalan Aristoteles, ideal yönetici ve yönetimini de bunlar üzerinden belirler.

4.17. Aristoteles'in Yönetim Biçimleri

4.17.1. Anayasalara Göre Yönetim Biçimleri

Aristoteles, yönetim biçimlerini anayasalarına göre ayırmıştır. Devletlerde egemen erkin yurttaşlar topluluğu olduğunu, egemenliğinse bir grup azınlığın yahut çoğunluğun tekelinde⁴⁰⁴ olduğunu söyler. Yöneten grup, ister tek ister çok ya da azınlık şeklinde olsun önemli olan, toplumsal grupların ortak yararı gözetilerek yönetilmesidir. Aksi vukuu bulduğunda, yani belli bir kişi ya da grupların çıkarları söz konusu olduğunda, anayasal doğruluktan çıkılır ve sapmalar başlar. Doğru anayasaları ise; Krallık, ortak iyiliği amaçlayan tek kişinin yönetimi, Aristokrasi; çoğunluğun ancak belli bir azınlığın elinde olan yönetim şekli, karma yönetim yani politeia orta sınıfın egemen olduğu yönetim şeklidir. Siyasal yönetim ise; yönetim şekillerinin ana kavramı olan olgudur. Krallık, aristokrasi, tiranlık, oligarşi ve

⁴⁰⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 158.

⁴⁰¹ Aristoteles, a.g.e., 104.

⁴⁰² Aristoteles, a.g.e., 2019, 41

⁴⁰³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 13.

⁴⁰⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 98.

demokrasinin ortak adıdır. Bu yönetimden en uzağını tiranlık, ikinci olanının oligarşi ve en az sapmalı olanının ise demokrasi olduğunu ifade eder. IV. Kitabından önce anayasal yönetimi krallık, aristokrasi ve karma olarak, sapmalarıyla beraberde altıya bölerken, IV. Kitabında bozulmuş haliyle oligarşi ve demokrasi olarak ikiye, bozulmamış haliyle de aristokrasi ve politeia yönetimi olarak dörde tamamlar. Ancak Aristoteles'in siyasal yönetimden kastı yurttaşlar üzerinden geçerlidir. Yurttaşlık sınıfının dışında kalanlar herhalde siyasal yönetim tebaasının dışında kalmaktadır.

Siyasal yönetimde yurttaş vasfına sahip kişiler, doğuştan özgür ve eşittirler⁴⁰⁵. Aristoteles, yöneticinin önce yönetilerek yetişmesini ister. Bir subayın silahlı kuvvetlerin herhangi bir alanında komuta etmeyi öğrenmesini, en temelden yetişeceği için öncelikle söz dinlemeyi öğreneceğini ve iyi bir komutan olarak yetişeceğini savunur. Söz dinlemedeki asıl amaç, kişinin yönetilme ve yönetme üzerine bilgi ve yetenek sahibi olacağıdır. Aristoteles'in gözettiği yurttaş iyiliğinde de özgürlerin özgürler tarafından yönetilmesi ön plandadır⁴⁰⁶.

Aristoteles'in egemen erk üzerine olan düşünceleri monarşik yönetimden uzak bir tavır çizdiğini göstermektedir. Demokrasi yönetimi yine Sokrates ve Platon'da olduğu gibi uygun görülmeyen yönetim biçimlerinin arasında yer almıştır. Demokrasiyi yoksulların, Tiranlığı tek bir kişinin, oligarşiyi de varlıklı kişilerin çıkarına hizmet eden yönetim şekilleri olduğunu ve hiçbirinin bütüne hitap⁴⁰⁷ etmediğini ifade eder. Aristoteles, yönetim erkinin şekillenmesinde varsıllık ölçüde yer almaktadır

4.17.1.1. Monarşi

Aristoteles, monarşiyi iki şekilde inceler biri doğru biçimiyle krallık diğeri ise, yanlış biçimiyle de tiranlıktır⁴⁰⁸. Krallığı kendisinin gözünde doğru yapan esasların birincisi, topluluğun çıkarlarının ve yararının gözetilmesi; ikincisi; uyruklarının kralın hükmünü gönüllü kabul etmesi; üçüncüsü, erklerin yasal yollarla elde edilmesi ve uygulanması; dördüncüsü ise, mutlak erkin yasalar usulüyle,

⁴⁰⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 92.

⁴⁰⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 92.

⁴⁰⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 99.

⁴⁰⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 116.

kalıçlıkla yahut da seçimle⁴⁰⁹ hüküm sürebilir. Krallığın farklı çeşitler olup, tek tür olmadığını, yönetim biçiminin değiştiğini söyler. Bu bakımdan esasta ona göre, iki krallık türü vardır. Biri mutlak krallık diğeri ise, Lakedaimonia krallığıdır⁴¹⁰.

Anayasal yönetime dayanan krallıkların başında Lakedaimonia gelir. En açık haliyle anayasal monarşi kendini gösterir. Spartalıların krallığında, tüm yetkeyi ellerinde toplayamazlar, sınırlılıklar çerçevesinde yetkilerini kullanırlar. Ancak savaş zamanı kral, ordunun başında bulunduğundan savaşla alakalı her türlü en üstün yetkeye sahiptir; dini meselelerde iki kral arasında paylaşılır. Savaş zamanı dışında kralların, birini öldürtme yetki yoktur⁴¹¹. Ordu komutanlığı ömür boyudur ve bu yetke babadan oğula ya da seçim usulüyle aktarılır. Lakedimonia krallığı tipik bir krallıktan çok farklıdır. Bu bağlamda tam anlamıyla monarşi saymamak gerekmektedir. Zaten zamanla militaris – aristokratik yönetim kendini göstermiştir⁴¹².

Başka bir krallık türü de Yunanlı olmayan krallıklarda görülen egemenlik anlayışı da, tiranın yönetimine eşdeğerde ve eksizsizdir. Ancak, bu krallık modeli de yine yasal yönetime dayanır ve yönetim yasal olarak; babadan oğula geçer. Barbar olarak tabir ettiği bu yönetilenler grubunun doğal kişiliklerinin köle ruhlu⁴¹³ olmalarından ötürü bu despotça yönetimi kabul ettiklerini vurgular. Bu yönetim tarzını tiranlıktan ayıran nokta ise; silah taşıyan yurttaşlardan oluşturulmuş kral muhafızlarının olmasıdır⁴¹⁴.

Üçüncü monarşi tarzı ise; Yunanlılar içinde olan Romalıların⁴¹⁵ ifadesiyle diktatörlüktür. Bir çeşit tiranlık olan bu krallık türü, iktidarın babadan oğula geçmesiyle ikinci krallık türünden ayrılır. Ömür boyu ya da sınırlı hüküm süresi mevcuttur. Yöneticilerin egemenlikleri, efendi ya da despotik olduğu ölçüde tiran, uyruklarınca seçildikleri ölçüde de, krallardır.

Dördüncü anayasal krallık ise, kahramanlar çağındakidir. Usuller gereği krallık babadan oğula yasal olarak geçer ve uyrukların gönüllülüğüne bağlıdır.

⁴⁰⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 117.

⁴¹⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 120.

⁴¹¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 117.

⁴¹² Aristoteles, a.g.e., 2019, 119.

⁴¹³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 118.

⁴¹⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 118.

⁴¹⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 118.

Yönetici, savaş ve barış sanatına dayanarak ya da halkı bütünleştirir ve ya toprak dağıtarak, halkın velinimetisi olarak görevlerini ifa eder. Bu monarklar, harp zamanı orduya önderlik ederler ve dini alanda da rahiplere verilmemiş olan kurban törenlerini gerçekleştirir. Davaları da yeminli ya da yeminsiz olarak görürlerdi. İç ve dış denetimden mükelleftiler. Ancak zamanla yetki ve güçleri sınırlandırılarak ellerinden alında geriye kendilerine tanrıya kurban verme görevi bırakıldı. Bu krallar arkhon olarak isim aldı⁴¹⁶.

Buna göre; krallığın anayasal düzene dayanan dört türü bulunmaktadır. Bu anaysal mornarşilerden ayrı olarak da mutlak monarşi biçimi bulunmaktadır. Mutlak monarşi de; kral tek başına tüm yetke ve gücü elinde bulunduran egemen güçtür. Bütün şehri, ülke ya da ulusu bağımsızca denetlenmeden yönetmesidir.

Aristoteles'in monarşik yönetim için vardığı yargıya da değinmek gerekirse; yönetimin tek mi yoksa birden fazla erkin mi birde yasayla mı yoksa yasadışı mı yönetilmesi konusunu tartışır. Ona göre evvela yönetici yasalar eşliğinde yönetimi sağlamalı ancak, gereği şart olduğunda yasaları bir kenara bırakarak, kendi üzerine sorumluluk almalı ve becerisini⁴¹⁷ ortaya koymalıdır. Çünkü Aristoteles, yasaların duyguları olmadığını, insanın ise duygusu olduğunu ve buna dayanarak da insanın yasalardan daha sağlam karar verebileceğini söyler. Yasaları da zaten ortaya koyan tecrübeler sonucunda insanoğludur. Ancak yasalar daha kalıcı ve uzun süreli yaptırımlar olduğundan, toplumsal dinamiğe her dönem uyum sağlayamamaktadır. Bu yüzden de Aristoteles, yöneticinin yasalara harfiyen uymasını iyi bir yöntem olarak görmeyip, yöneticinin gerektiğinde kendi kararlarını toplum yararına yasa dışı karar verme becerisine ve yetisine sahip olmasını yerinde görmektedir⁴¹⁸. Ancak muhakkak yönetici belli ilkelere bağlı olmalıdır. Aynı görüş Platon'da da geçerli idi.

Aristoteles, "tek'in" mi yoksa çokluğun mu iyi olduğuna ise; yargı olgusuyla varmaktadır. Ona göre, topluluk bireyden üstündür. Verilen bir şölende tek bir kişinin sağlayacağı mali destekle, çoğun sağlayacağı mali desteğin bir olmadığını ve çoğun galip geldiğini, bu durumdan mütevellit de çoğunluğun tek bir kişiden daha iyi bir yargıç olduğunu söyler⁴¹⁹. Görüşüne başka yollarla da takviye vererek, çokluğun

⁴¹⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 119.

⁴¹⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 120.

⁴¹⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 120.

⁴¹⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 121.

daha zor bozulacağını ama tek yahut azınlığın ise daha kolay birliğinin bozulacağını, bunu da bol miktardaki suyun daha zor kirleneceği⁴²⁰ örneği üzerinden gösterir. Başka bir örnekte de tek bir kişinin duyguları ile çoğunluğun birlik içinde olaylara karşı verecekleri tepkinin bir olmadığını, çoğunluk içinde şahsi duyguların eriyeceğini en azından ket vuracağını belirtir. Bu sayede de yargıya varabilme meselesi, şahsi menfaatten toplumsal menfaate dönüşeceği için yargıda çarpıtılma ya da sapmanın yaşanmayacağını açıklar. Aristoteles'in bu görüşleri Sokrates ve Platon'un kine aykırıdır. onlar topluluğun uzmanlık dışı olduklarından ötürü yanlış kararlar verebileceğini ve daha büyük yıkımlara gidileceğini savunurlar. Toplumsal psikoloji de aynı duygulara kapılıp hareket etme yüksektir, buna sürü psikolojisi de diyebiliriz, ancak duygu ve düşüncelerde hiçbir zaman tam anlamıyla ortaklık sağlanamayacağından muhakkak muhalif taraf ortaya çıkacaktır. Tabi ki çokluk aktif olduğu mühletçe azınlık her zaman gölgede kalır. Unutulmamalıdır ki, toplumsal kararlar her zaman doğru yargıya da varmayabilir. Anlık asabiyet ile de yıkımlara gitmeleri muhtemeldir. Bu sebeple çoğunluğun görüşünü alan asabiyet ruhundan uzak bir azınlığın değerlendirme yahut yargılama merciine geçip, karar verme mekanizması olarak hareket etmesi daha doğru olur. Azınlıkların bile kararları sonucu serinleme süresi vardır ki, bu politika yanlış karar vermemek için uygulanır. Ama çoğunluk birbirini çok çabuk galeyana getirebilir ve bu politika uygulaması imkansız olabilir.

Şimdi Aristoteles'in görüşlerine geri dönmek gerekirse, o karar verecek olan çoğunluğu özgür olmalarıyla daraltır ve genel çoğunluğun içinde azınlığa, yani bir gruba dönüştürür. İkinci olarak, yasa hükümlerini ancak yetersiz olduğu noktada ayrılmaları gerektiğiyle güvence altına alınmasını söyler. İkinci olgunun, çoğunlukta sağlanmasının çok zor⁴²¹ olduğunu ifade eden Aristoteles, çoğunluğu nitelik sahibi iyi insan ve iyi yurttaş klasmanında değerlendirir. İyi insan ve yurttaş da genel çoğunluğun içinde azınlıktır. Çünkü Aristoteles, bu niteliklere sahip olmayı belli şartlarla sınırlandırmıştı. O zaman gerçekteki genel çoğunluk ile kendi tasarımındaki çoğunluk olan azınlığı kavramca ayırdığımızı göre; yine kendi görüşünde genel çoğunluk tek kişi yönetiminden nitelik bakımından aşağı kalmamaktadır. Sonuç olarak varılması gerekense; çoğunluk olan azınlığın egemenliği, Aristoteles'in

⁴²⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 121.

⁴²¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 122.

ifadesiyle “*en iyilerin yönetimi*”⁴²²dir. Bu egemenlik türü ise aristokrasidir ve Aristoteles, kendi içinde tek’in yönetimi olan krallığı kendi türünde en iyi görür ancak aristokrasiyi krallığa yeğleyerek en ideal yönetim biçimi olarak ele alır. Bura da nitelikli azınlığı, genel çoğunluğu da tercih ederek, demokrasiye karşı olan tavrını da görmüş oluyoruz.

Krallık sorunsalı olarak da; döneminde iyiyi bulmak zor olduğundan bulunan tek iyi’ye de krallık tanımlanıyordu. Ancak zamanla eşit ölçüde daha çok iyi’nin ortaya çıkmasıyla tek’in egemenliği artık toplulukça zıt gelmeye başladı ve egemenlik tekten birden çok iyyinin yer aldığı anayasal güvenceyle dikte edilen gruba verildi ancak bu grupta zamanla bozuldu ve kendisini oligarşik yönetime evrildi. Krallık yönetimindeki en büyük sorunsallardan biride babadan oğula yönetimin aktarılmasıdır. Her ne kadar baba yetenekli ve donanımlı olsa da halefi olan oğlu için geçerli olmayabilir. İkincisi ise; silahlı kuvvetleridir. Krallığın ordusu halkı alt edecek nitelikte olduğundan, kral istediği mühletçe bu gücü kullanabilir ve yönetimini tiranlığın yönetim tarzına çevirebilirdi. Anayasal krallık yer alsa da mutlak monarşiyi unutmamak gerekir. Mutlak monarşi de kral her şeyin üstünde yer alan güçtür. Denetlenemez ve yargılanamaz.⁴²³

4.17.1.2. Aristokrasi

Aristokrasi yani Aristoteles’in “en iyi”lerin yönetimi olarak nitelendirdiği yönetim biçimidir. O, aristokratik yönetimi, halk bazında, siyasal misyonlarda önder olunabilmesi için gereken yetenek ve erdeme vakıf olan özgür kimselerce idare ediliyorsa, o tebaaya aristokratik yönetim⁴²⁴ uygundur der. Aristokratik anayasa, Aristoteles’in hitabıyla iyi kişi ya da adamlardan oluşmaktadır. Kendisinin iyi diye nitelendirdiği, bu iyi yurttaşlar da aristokrasi sınıfına mensuptur. Aristokrasi sınıfı eğitim ve yetenek bakımından diğer sınıflardan üstün ancak sayıca az olan gruptur. Aristokrasi sınıfının ya da yukarı sınıfın genel nitelikleri ise; iyi doğum, servet ve bunların getirisiyle beraber sonradan kazanılan yüksek kültür ve eğitimidir. Özellikle iyi bir eğitim alabilmek için başka bir işle uğraşmaması gerekmektedir. Bu eğitimi de ancak varlıklı kişiler tam anlamıyla alabilmekteydi. Aristoteles’in ideal yönetimine hizmet eden aristokrasi sınıfının servete sahip olması, ideal yönetim için

⁴²² Aristoteles, a.g.e., 2019, 122.

⁴²³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 123 – 129.

⁴²⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 127-128.

aranan ana ölçüt olmamıştır. Onun ana ölçütü servetin sağladığı eğitim ile gelen liyakat üstünlüğü olmuştur⁴²⁵.

Doğuştan gelen statü de iyi doğum (soyluluk) ve mülkiyet, şahsi niteliklerde adalet ve cesaret, iyi yaşamı sağlamak içinde eğitim ve yüksek kültür düzeyi Aristoteles'in "iyi" kavramını oluşturur. Daha önceden de belirtildiği üzere bu "iyi" kavramı da "erdem" kavramının niteliklerini oluştururken, iyi kişi de aynı zamanda erdemli kişi demektir. Bu ikileme de Aristoteles'in liyakat niteliğinin unsurlarını oluşturur.

Liyakat, Aristoteles için önemli unsur olmakla beraber, aristokrasinin yol gösterici ilkesi ve mutlak ölçütü ise erdem olduğunu söyler⁴²⁶. Devlet makamlarına getirilen kişiler servetlerine göre değil, erdeme göre ve liyakata dayalı bir anayasayla⁴²⁷ seçilmişlerdir. Devlet vazifelerine ve imtiyazlarına, sahip olacak kişilerin yetkinlik ve erdemine göre belirlenmesi de, aristokrasiye has bir niteliktir. Bu nitelikler de aristokrasiyi en iyilerin yönetimi yaparken, erdem ve liyakata dayalı olan bu yönetimde aristokrasini birinci ve en gerçek türünü oluşturur.

Aristoteles, yönetimin tek bir kişinin yahut genel bir çoğunluğun elinin altında olmasını sakıncalı görmekteydi. Kendisinin de belirtmiş olduğu gibi desteklediği ideal yönetim biçimi aristokrasidir. Aristokrasi ile de oligarşiyi ayırmak gerekir. Oligarşi sadece servete dayalı olmasıyla, aristokrasiden ayrılır.

İkinci iyi türü ise; servet, erdem ve halkın yararına dayanır. Kendisini anayasaya sıkı sıkıya adamamış bile olsa, içinde iyi adamların bulunduğu liyakatçe kendisini göstermiş yurttaşlar yer alır. Hatta buna örnek olarak Kartaca'yı verir ve anayasasının bu üç amaca dayanmaktadır. Üçüncü türü ise; erdem ve demokrasi karması Sparta örneğini verir.⁴²⁸ Dayandığı anayasal iki amaçsa biri erdem diğeri de halk yararadır. Ama bu iki aristokrasi türü egemenliğin azınlığa dayandığı zaman ortaya çıkar.

Siyasal erk ayrıcalıklara ve adalete sahiptir. Aristoteles'in adaletsizliği içindeki adalet anlayışında nasıl ki her sınıf eşit payda yer alamazsa, aristokratik

⁴²⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 148.

⁴²⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 149.

⁴²⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 148.

⁴²⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 148.

sınıfta ayrıcalıklı olanlar arasında en ayrıcalıklı olanlardır. Onun iyi kavramına bu sınıf hizmet ederken, iyi olanlar erdemli ve aristokratik olanıdır der⁴²⁹. Ona göre, iyi olanlar aynı zamanda devletin ve toplumun iyiliğini düşünenlerdir. Aslında buradaki iyilik tartışılabilir, İyilikteki kasıt nedir ve neye göre iyiliktir, Devletin yararına olan toplumsal iyilik mi? yoksa toplumun yararına olan devletin iyiliği mi? Ya da kendisine göre olan, iyi yurttaş ve iyi insan iyiliği mi? Aristoteles'in iyi yurttaş kavramı ise; özgür, servet ve eğitim sahibi olan erdemli kişilerdir. İyi insanıysa, devletine yararı dokunan ve yasalara aykırı gelmeyenleri kapsamaktaydı. O zaman iyi adam ve iyi yurttaş kavramı birbirinden ayrıldığına göre, iyi adam aynı zamanda iyi bir yönetici topluluğunu da oluşturabilmektedir. Azınlıkta olan bu iyilerin yönetimi de iyi adamlardan oluşuyorsa, iyi adamların yönetimi de toplumsal iyiliğe de hizmet etmektedir. Başka bir açıklamayla da devletin iyiliği için kendilerine göre toplumsal iyiliği anayasal düzende oluştururlar. Farkına varılması gereken önemli nokta bireysel iyilik değil, devletin çıkarına hizmet eden, toplumsal iyiliktir.

Aristoteles, nitelikleri bakımından ayırdığı anayasaları ve yönetimler de ikilemde kalmaktadır. Krallık, aristokrasi ve siyasal yönetimler arasında gel gitler yaşayan Aristoteles, en iyilerin yönetimi olarak aristokrasi sınıfını yüceltirken, ideal yönetim biçimini de aristokrasi olarak belirlemiştir. Ancak alternatif yönetimi uygulanabilirliği açısından aristokrasi sadece ideasındaki ideal yönetim olarak kalmıştır. İdeal yönetim biçimini zengin ama nitelikli bir grup azınlığın eline bırakmıştır. Aristokrasi, erdem ve liyakat ölçüsü bakımından oligarşiden ayrılmasıyla yapı olarak yüksek bir kültürel elitizmin var olduğunu gösterir. Ancak yönetimin iyi ve sağlam bir anayasal düzende olması, onun iyi bir yönetim olduğu anlamına gelmemektedir. Aristoteles, önemli olanın yasalara uyulmasını ve uygulanması olduğunu vurgular. İdeal devleti anayasal düzende her zaman ortak iyiliği ve yararı gözetmek zorundadır⁴³⁰. Ortak yarar ise toplumsal düzenini dağılmasını engelleyen gerçektir. Adaleti ise eşitliksiz eşitliktir. Siyasal erk ve sınıfı ayrıcalıklara ve kendi içinde adalete sahiptir. Toplum adaletten kendi liyakatine göre, eşit pay alır. Aristoteles'in buradaki ideal yönetim biçimi ideal yöneticisine göre belirlenmiştir.

⁴²⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 112.

⁴³⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 129.

4.17.1.3. Politeia

Politeia, Aristoteles'in siyasal yönetimler arasına yer aldığı, aynı zamanda eserinin adı olan Politeia'nın en genel tanımı "anayasal" yönetim demektir. Aristoteles, zengin ya da yoksul kesimin çıkarını gözetmek yerine, ortak çıkarın yer aldığı, kurulması muhtemel olan orta tabakanın güçlü olduğu yönetim biçimi olan politeia'nın⁴³¹ oligarşi ile demokrasinin arasının bulması sonucunda ortaya çıkabileceğini öne sürer. Amaç alternatif bir yönetim oluşturmaktır. Belki de ikilemde kaldığı yönetimleri orta sınıf yönetimi altında kendine göre biçimlemek istemiştir.

Karma yönetimi, oligarşi ile demokrasinin homojenize olmuş hali olarak, bize sunan Aristoteles, bu yönetimi anlam ve işlevi bakımından oligarşi ile demokrasiye üzerinden ortaya çıktığını savunur. Oligarşi yönetimine yakın olanların aristokratik, demokrasi eğilimlilerinin de siyasal yönetimlere⁴³² yakındır. Her ikisinin de iyi yönleri alınarak ortaya ideal bir anayasal yönetimin çıkabileceğini düşünmektedir. Oligarşi de servet durumu ön planda olduğundan buradaki kişilerin de eğitilmiş olması söz konusudur. Demokrasi de ise, herkesin yararının gözetilmesi karma yönetime alınacak iyi özelliklerdendir. Bu iki yönetimin karılmasındaki amaç kısaca, yoksul ve zengin kesimin çıkarlarını, bireysel özgürlük ile serveti gözetmektir⁴³³.

Aristoteles, bireylerin anayasa da eşit haklar iddia edebilmelerini, üç ana dayanağa bağlamıştır. Bunlar; özgürlük, servet, iyi bir kişilik nitelikleriyle beraber yetenektir. Aristokrasiyi de zenginlik, özgürlük ve erdem dayanakları üzerine oturtur. Belirtilen ölçütler nedeniyle de karma yönetim ile aristokratik yönetim birbirinden ayrılır. Ancak bu iki yönetimi tek'in eline dayanmamasından dolayı da, birbirine en yakın yönetim olduklarını da belirtirken, tüm iyilikler bazında bakıldığında da aristokrasi türü olarak geçmesine de karşıdır. En iyi karma yönetime sahip olanı ise, Lakedaimonia olarak gösterir. Yapısı krallık olarak monarşi, en önemli meclisi olan grousia (yaşlılar kurulu) oligarşik, ephor'ları ise halk arasından seçildiği için demokratiktir⁴³⁴. Bu sayede de karma yönetimini oluşturur.

⁴³¹ Urhan, V. (2016). "Aristoteles'in Siyaset Felsefesinde Siyasal Yönetim", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2(17), 218.

⁴³² Aristoteles, a.g.e., 2019, 149.

⁴³³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 150.

⁴³⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 54.

Aristoteles, demokrasi ve oligarşi arasındaki orta yolu bularak üç yolda birleştirir. Birincisi; iki yönetimden de yasama parçası alarak, oligarşi yasamasında yargıçlık görevlerini yerine getirmeyen zenginlere para cezası verilirken, daha az zenginler bu cezadan muaf tutulur ve göreve gelen zenginlere belli bir ödenek verilirken, demokrasideyse göreve gelmeyen zenginlere herhangi bir yaptırım uygulanmazken, görevini ifa eden daha az zenginlere ödenek sağlanır. İkincisi; oligarşide meclis üyeliği için yüksek mülkiyet düzeyi aranırken, demokrasi de böyle bir durum yoktur ya da çok düşük düzeydedir. Aristoteles, bu iki durumun bağdaşmadığını ancak ikisinin arasında orta yolun bulunabileceğini yansıtır. Üçüncü ve son yol ise; devlet görevlilerinin seçimi olup, oligarşide seçme yoluyla belirlenen görevlilerde mülkiyet kaydı aranırken, demokrasi de kur'a söz konusu olup, mülkiyet koşulu aranmamaktadır. Aristoteles de devlet görevlilerinin oligarşik düzene göre seçmeyle belirlenmesini ve demokrasiye uygun biçimde olan mülkiyet koşulunun aranmamasını⁴³⁵ önerir. Böylelikle bir yandan siyasal yönetime yaklaşıırken, diğer yandan da aristokratik yönetime benzemiş olur. Yönetim usulüne bu kadar değinen Aristoteles, yönetim açısından alınacak ortak paydaları bu üç yoldan birinin alınmasıyla belirlemiştir ve üçüncü yol ona göre, daha uygun kaçmaktadır. Sonuç olarak bakıldığında ise; oluşacak anayasa, demokratik ve oligarşik eğilimli ortak yolu buluyorsa, bileşmeyi iyi olarak görmektedir⁴³⁶. Bu birleşmede yukarıda verilen üç yoldan biri ile sağlanmaktadır.

Toplumsal politika bakımından yoksul çocukların şartları ile zengin çocuklarının eğitim ve öğrenim bakımından eşitlendiğinde, yani zenginlere verilen eğitim ve öğretim düzeyinin yoksul çocuklarına da verildiği takdirde, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerindeki iki kutup arasındaki tek farkın dış görünüm⁴³⁷ olacağını savunan Aristoteles'in, altı çizilmesi gereken bir nokta da durduğu görülmektedir. Çünkü en iyilerin yönetimi dediği, aristokrasi de, onu en iyilerin yönetimi yapan, kendisinin ahlak ve erdem koşullarına sahip olmalarıdır. Bu koşullar iyi doğum, servet ve eğitimdi. Servet ve iyi doğum otomatikman iyi eğitim olanağı sağladığından, uzmanlar ya da eğitilmişler tarafından yönetilen bir devlet erdeme uygun iyi yaşamı sağlayan devlet demektir. Tabi ki her zaman iyi bir eğitimi alanların

⁴³⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 151.

⁴³⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 152.

⁴³⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 152.

yetenekçe de üstün olduğu anlamına gelmemektedir. Ancak hiç değilse, sağlanan eşit eğitim, toplumsal iyi'yi yani iyi yaşamı sağlamaktadır. Muhtemelen de devletin yönetimini ele alacak olanlarda iyi'lerin arasındaki en iyi'ler olacaktır. Aristoteles'e göre, en iyi yasa koyucular orta sınıfa mensuptur. Devletin en önemli organları olan yaşlılar kurulunun üyelerinin seçimi halk tarafından yapılırken, ephor'lüğün üyeleri de halk arasından olabilmektedir. Daha başka, karma yönetime sahip olan devletlerin kendisine dayanması esastır. Toplum başka bir anayasa istemiyor ise, kendi kendine yeterlilik gösteren yani, kendine dayanan bir devlettir ⁴³⁸. Sonuç olarak politeia'nın hangi koşullar üzerine kurulması gerektiği belirlenmiş olmaktadır.

Aristoteles'in Politeia'nın kurulması hakkındaki gerekçelerine bakılacak olursa da, en iyi anayasa ve en yaşam üzerinden olması gerekeni Aristoteles şöyle sıralar, erdem ölçüleri sıradan insanları aşmamalı, büyük servetler ve üstün yetenekler aranmayan, olabildiğince ülküsel düzeyde bir anayasaya sahip, herkesin katılabileceği ve bütün şehirlerin ulaşabileceği anayasa olmalıdır. Ortalama ve mutlu bir hayat, engelsiz ve özgür olduğunda erdeme⁴³⁹ dayanan bir yaşamdır. O zaman en iyi yaşam ve anayasa da, orta yol olan zengin ile yoksul grupların erişimine açık orta sınıfta sağlanmaktadır. İlmîliliğin ve orta durumun akla en uygun olanın olduğunu savunan Aristoteles'in bu açıklamalarına göre en ideal rejim tanımlarına uygun olan Politeia'dır. İyi bir yaşamı sürdürmeye meyilli olan bu yönetim biçimini ideal olarak görmekte, ancak uygulanabilirlik açısından ise, ya ender ya da hiç görülemeyeceği⁴⁴⁰ üzerinde durur. Çünkü toplumsal uzlaşmanın da çok zor olduğunun farkında olmakla beraber, böyle bir yönetim tarzı ise; orta sınıfın nüfusça çok olmasına bağlıdır. Aristoteles, halk ile zengin sınıf arasında daima çatışma çıkacağını, iktidarı ise, kim ele geçirirse geçirsün asla adil ve eşit şartlarda anayasa düzenini kuramayacağını vurgular⁴⁴¹.

Genel olarak Politeia, aşırı mülkiyete kaçmayan yasalarla yöneticilerinin belirlendiği ve geniş siyasal katılıma sahip, daha çok orta sınıfa hitap eden ılımlı bir yönetimdir. Aristoteles, istikrarlı bir siyasal yaşam için de, daha çok birbirlerine benzer nitelikte eşit şartlara sahip, sınıfsal olarak da orta sınıfı oluşturan insanlar

⁴³⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 156 – 157.

⁴³⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 154.

⁴⁴⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 156.

⁴⁴¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 155 – 159.

tarafından idame ettirilmesini daha olası olarak görür. Dolayısıyla ideal yönetimin de, doğal bileşim⁴⁴² olarak kabul edilen bu grup tarafından sağlanacağı daha kesindir. Politeia'nın üyeleri orta bir düzene sahip, silah taşıyan yurttaşlardan⁴⁴³ oluşmaktadır.

Aristoteles, yasaların iyi olduğu ancak onlara uyulmadığı⁴⁴⁴ takdirde, iyi ve yasal yönetimin tesis edilmesinin ya da sayılmasının mümkün olmadığını söyler. Yani yönetim erkine en iyilerin egemen olması onun iyi bir yönetim olduğu anlamına gelmez, asıl olan yasaların yaptırımlarına uyulmasını sağlamak olduğu vurgulanır. Aristoteles bu yönetim biçiminde devletin yararından çok toplumsal yararının gerçekten çıkarını gözeterek, eşitlik ve adalet olgusuna daha yakın ve toplumu ortak payda da buluşturan bir yönetim biçimi ortaya koymaya çalışmıştır. Aristoteles'in politeia'sı aynı zamanda günümüzün çoğulcu anayasal düzendeki siyasal yönetimidir⁴⁴⁵.

4.17.1.4. Aristokrasi ve Politeia Sorunsalına Göre İdeal Yönetim

Aristoteles, ideal yönetim biçiminde ikilemlerde kalmıştır. Monarşik yönetimi kesin bir dille red ederken, anayasal ve uygulanabilir yönetimler içine almıştır. Aristokrasiyi ise; kendi vasıflarına uyan yönetici sınıf olarak görse de, kendi içinde liyakate tabi tutmuş, böylelikle bir elemeye daha giderek, iyiler arasındaki en iyileri seçmiştir. Politeia eserinde tek'in yönetimine karşı çıkarken çoğulcu yönetime de karşı çıkması gözleri yüksek elitizme dayanan aristokratik yönetime çevirir. Toplumu da, yönetici ve üretici katmanıyla ayırmak istemiştir. Ancak dönemin koşullarına uygun hareket etmek zorun kalan Aristoteles, uygulanabilir ya da alternatif yönetim olarak karma rejimi yani politeia'yı sunmuştur. Çünkü ekonomiye göre şekillenen toplumsal koşullar, poliste siyasi çatışmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktadan sonra da Aristoteles'in toplumsal iyisi ideal yöneticisi üzerinden değil, toplumun siyasi hareketliliği üzerinden şekillenerek, orta yolu bulma zorunluluğu kılınmıştır.

Ancak kendisinin de belirttiği gibi yönetimde orta yolu bulmayı ve tam uygulanabilirliği, ender rastlanan bir durum olarak görse de, politeia'yı uygulanabilirliğe en yakın olan yönetim biçimi olarak ele almıştır. Politeia'yı

⁴⁴² Ağaoğulları, a.g.e., 2016, 150.

⁴⁴³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 54.

⁴⁴⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 149.

⁴⁴⁵ Oktay, C. (2012). Siyaset Bilimi İncelemeleri, İstanbul, 69.

toplumsal çözülmeyi engellemek, dolayısıyla da devletin sürdürülebilmesi için uygun görmektedir. Kısacası anayasal yönetim biçimleri arasında bulunan aristokrasiyi daha çok yöneticilerine göre belirlerken, politeia yönetimini de toplumun gidişatına göre şekillendirmiştir. O, ideal yönetimi toplum yararını gözetmek üzerine kurarken, yasalara uyulmadığı ve yaptırımının sağlanmadığı her yönetim biçimini geçersiz kılmıştır. Başka bir ifadeyle de Aristoteles, yönetimleri sapmış ve sapmamış olarak ayırırken, toplumun ve devletin ortak yararını gözetir. İdeal yani anayasadan sapmamış yönetimleri olan monarşi, aristokrasi ve politeia yönetimleri arasında, ideal yönetimi, erdeme dayalı olan yönetici klasmanı üzerine dayandırdığı takdirde aristokrasidir. Ancak toplum üzerinden yönetim biçimini belirlediği için ideal yönetimi karma rejim yani politeia'dır.

4.17.2. Anayasal Olmayan Yönetim Biçimleri

Anayasal olmayan yönetim biçimleri Aristoteles'in yasal yönetimlerin bozulmuş hali olarak gösterdiği yönetimlerdir. Tiranlık, Oligarşi ve demokrasi en kötü yönetim biçimleri olarak gösterilmektedir.

4.17.2.1. Tiranlık

Anayasal yönetimlerin sapmış hallerinden biri olan tiranlık, krallığın bozulmuş halidir. Doğuşunu ise daha çok, taşkın bir demokrasiye ya da oligarşi⁴⁴⁶ yönetimine bağlar. Siyasal topluluk üzerinde despotça ve şahsi çıkarlarını gözeterek idareyi ilerleten yönetim biçimidir. Teoride monarşiden farkı yoktur, ikisi de tekin yönetimine dayanır. Ancak pratikte uygulanış bakımından farklılık gösterir. Krallıkta yönetim usulen geçer ve yönetim uygulanış bakımından zorbalığa dayanmaz. Tiranlıkta yönetim usul dışı ele geçirilir, yönetim tavrı bakımından şahsi çıkarların ön planda olduğu katı yaklaşıma dayanan yönetim görülmektedir. Aristoteles'in aktarımıyla da krallığın bozulmuş hali ve yanlış yönetim olarak tanımladığı tiranlıkta üç noktaya değinir. Birincisi, tiranın karakteri ne kadar iyi olursa olsun, yönetimi kendi çıkarlarını gözeterek kurar; ikincisi, yasalara dayanmadan zorla ele geçirilir ve yasadışı olması; üçüncü olarak ta; idaresini kendisini kabullenmeyen uyruklar üzerine kurmasıdır⁴⁴⁷. Tiranlığın muhafızları, yurttaşlardan değil parayla tutulan kiralık

⁴⁴⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 155.

⁴⁴⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 116.

yabancı askerlerden⁴⁴⁸ oluşur. Aristoteles'e göre siyasal yönetimlerden en uzak ve en kötü olanı da tiranlıktır.⁴⁴⁹

Tiranlık, despotluğun ve yasadışlılığın hüküm sürdüğü yönetimin en aşırı hali mutlak krallığın karşılığıdır. İlk iki türde is tiranlık, yönetimin uygulanışı ve veraset yönetimiyle yasaya uygun olabilir. Tiran her ne kadar yasa dışı yönetimi ele geçirmiş olsa da tavrı kan dökemeye zulme ve baskıya dayanmıyorsa ve ikinci olarak bir sonraki tiranın başa geçmesi yasal usulüne dayanıyorsa yasaca yönetime yakındır. Ancak Aristoteles için en ön önemli olanı liyakat ve yasaydı. Kendisi her zaman için ortak yararı gözetmektedir. Tiranlıkta ortak yarar söz konusu olamazken, ideal olmayan yönetiminin unsurlarının başında yer almaktadır. Ayrıca tek'in yönetimi ve genel çoğunluğun yönetimi birde yöneticinin egemenliği yasaya dayanmıyorsa, bu yönetimler en kötü yönetimlerdir. Tiranlıkta krallık yönetiminden yasal uygulanış bakımından ayrıldığı içinde sapmış yönetimlerin en kötüsünü oluşturur ve tek kişinin kendisini yasa önüne koymasıyla da tiranlık ideal yönetimlerden elenmektedir.

4.17.2.2. Oligarşi

Egemen erk varıllık sahibi kişilerden oluşuyorsa⁴⁵⁰, Aristoteles bu yönetim biçimi oligarşi olarak tanımlamıştır. Ekonomik güce çok az kişinin sahip olduğu azınlığın yönetim gücüdür. Oligarşi ile demokrasiyi de birbirinden servetin varlığı ve çokluğu üzerinden ayırır. Yani oligarşinin ayırıcı ilkesi servettir. Oligarşik yönetimde eşitler arası adalet söz konusudur. Kişiler devlette ne kadar pay sahibiyse o kadar yararlanma hakkına sahiptir. Adalette bunun üzerinden sağlanır, doğru olmasa bile. Örneğin, yüz mna'lık sahibi biri ile elli mna'ya sahip olan birinin devletten aynı payları alması adaletsizlik⁴⁵¹ olarak görülür. Ancak aynı mna oranına sahip olan iki eşitin aynı paya sahip olması adalettir. Aristoteles'de bunu böyle kabul etmiş ve savunmuştur.

Aristoteles, oligarşinin dört mevcut türünden bahseder. Birincisi, bir kişinin devlet makamlarında görev alması için mülkiyet koşulu aranır, çok varlığı olmayan makamlarda yer edinemezken, mülkiyet sahibi varlıklı yurttaşlar için her türlü makam mercii açıktır. İkincisi, yüksek mülkiyete sahip olan yönetimde yer edinir. Bu

⁴⁴⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 118.

⁴⁴⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 135.

⁴⁵⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 99.

⁴⁵¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 101.

sınır çok yüksektir ve boş kalan makamlara dahi gerekli nitelikleri taşıyan yurttaşlar gelebilir⁴⁵². Üçüncüsü, babadan oğula geçen veraset sistemi, yani kalıtsallık söz konusudur. Dördüncüsünde ise, güçlü ailelerin egemenliğinin söz konusu olduğu kalıtsallıkla yürüyen ve yasalara değil, görevlilerin tasarrufunda olan oligarşi türüdür. Aşırılık söz konusudur⁴⁵³.

Birincisinde, mülkiyet sahipliği toplum bazında fazla olup, kişi bazında azdır. Alt ve üst sınıfın mülkiyet koşulunda eş değerde olması da ya da herkesin aynı oranlarda mülkiyet sahibi olması sebebiyle, yönetime katılım hakkı, tabi olarak, tüm mülkiyet sahiplerine tanınmaktadır⁴⁵⁴. Mülkiyet sahibi yurttaşların fazlalığından dolayı da kişi değil yasa üstünlüğü söz konusudur. Kendi yağında kavrulan bu topluluk pasif –aktiftir. Ne yönetimde aktif olmak için ne de yönetimi destelemek için uğraşmazlar, çünkü ekonomide orta hallilik mevcuttur. İkinci türünde, mülkiyet sahipleri çoğunlukta, mülkiyetsizler azınlıktadır. Erk kısmı çoğunluktan meydana geldiği içinde sınırlandırılmaya tabi olup, yasadışı yönetimin var olması mümkün olmadığından dolayı da, yasama ile sınırlı hale getirirler. Üçüncüsüne giden yol ise, servetlerin çoğalıp, yurttaşlar bazında azınlığa ulaşmasıdır. Demokrasinin aşırı biçimiyle eşittir. Servetleri ve etkinlikleri bakımından güç sahibi olan erkler, diğer tüm yurttaşların üstünde yer alırlar. Bu erk grubunun egemenliği hemen hemen tek'in egemenliğine yakındır. Babadan oğula veraseten ve yasal olarak geçen bu dördüncü ve aşırı oligarşi türü, aile egemenliğinde olup, yasanın üstünde yer almaktadır⁴⁵⁵.

Oligarşi, Aristokrasinin bozulmuş halidir. Aristokraside varsılıkla beraber entelektüel elitizm ön plandayken, oligarşi de hemen hemen varlıksal zenginlik önemlidir. Bu yönetim türünün Aristoteles'in ideal devletinin yönetiminden erdem ve bilgi nitelikleriyle uzak olduğundan uyuşmamaktadır. Kendisi de bu yönetimi en kötü yönetimler arasında göstermektedir.

⁴⁵² Aristoteles, a.g.e., 2019, 144.

⁴⁵³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 143-144.

⁴⁵⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 144.

⁴⁵⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 147.

4.17.2.3. Demokrasi

Aristoteles, demokrasiyi yoksul ve varlıksız kişilerin egemen⁴⁵⁶ olduğu yönetim biçimi olarak ifade eder. Anayasal olarak da egemen kesim özgür kimselerse⁴⁵⁷ yine bu yönetim demokrasidir. Çoğunluğun yönetimi olan demokraside çoğunluğun kararlarının azınlığın vereceği kararlardan daha iyi olabileceğini, hatta kamuoyunu tek bir vücut olarak görür. Ortaklaşa bilgeliğin yani birçok kişiden gelecek olan bilgi ve fikirlerle devlete fayda sağlayabilmesi de mümkün olabilir gözüyle bakar. Ancak bunun tesis edilmesini bir yerde imkansız görür.

Çoğunluğu sahip olduğu bilgi ve erdem üzerinden eleştiren Aristoteles, devlette faydacılığa dem vurur. Ona göre; bu insanların devlette önemli bir yeri bulunmamakla beraber, bunu belirleyen ekonomik statülerinden gelen nitelikleridir. Çünkü alt sınıftan gelen bu insanlar eğitimsiz ve bilgisiz olduklarından, Aristoteles'in erdemli yurttaş kategorisine giremezler. Bu yurttaşların devletin yüksek yönetim organlarında yer almasını sakıncalı görür ve niteliksiz olduklarından yanlış kararlar ile devleti yöneteceklerini en sonunda da yıkıma sebebiyet vereceklerini ileri sürer. Fakat bu grubu, tamamen egale etmeninde sakıncalar doğuracağını, onları Solon'un yaptığı gibi bir takım yetkiler tanınmasının doğru olup olmayacağını tartışır. Solon, devlet bünyesinde hasımlık yaratılmaması için, onlara yöneticilerin seçilmesinde ve görev bitimlerinde hesap sorma hakkının verilmesini uygun görmüştür. Aristoteles ise, tanınan hakkın yanlış olduğunu hekim örneği ile ortaya koyar. Tıbbi bir işin sonucunda hekimi yargılama hakkını yine bir hekime⁴⁵⁸ veren Aristoteles, haklılığını da uzmanlık üzerinden gösterir. Nasıl ki bir marangoz hekimlikten anlamazsa, aynı şekilde hekimde marangozluktan anlamaz ve işlerini yanılgılarla gerçekleştirir. İşte buradan yola çıkarak da, halka yargılama ve seçme yetkisinin verilmesinin, yanılgılara sebebiyet vereceğinden sakıncalı görür ve bu hakkı tanımaz⁴⁵⁹.

Her birinin tek tek vereceği kararı, uzmanların vereceği karardan daha kötü görür, ancak onları birlik olarak görevlerini ifa ettiklerinde daha iyi ya da daha kötü görmemektedir. Aşçı bir yemeği pişirir ve alanında uzmandır. Aristoteles, yemeğin

⁴⁵⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 99.

⁴⁵⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 138.

⁴⁵⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 107.

⁴⁵⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 140 -142.

güzelliğine ise, yiyen kişi karar vermektedir⁴⁶⁰, açıklamasıyla yalnız uzmanlar tezini çürütüyor. Burada da ortaklaşa yargının mümkün olabileceğini savunuyor.

Aristoteles, her ne kadar demokrasi yönetimine karşı gelse gibi görünse de, düşünce ve yargılarında ikilik görülmektedir. Siyasal yönetimin sapması olan demokrasiyi an az itiraz edilmesi gereken⁴⁶¹ yönetim olarak görür. Demokrasinin de kendi içinde türleri olduğunu ifade eden Aristoteles, demokrasi ismini en çok hak eden türünün eşitlik ilkesine dayananın olduğunu söyler. Eşitlik ilkesinin yer aldığı demokrasi de bütün tebaa anayasa karşısında eşittir ve eşit paylar alır. Zengin sınıf ve yoksul sınıf bu bağlamda birbirine denktir. Egemenlik eşit ölçüde paylaşılır. Ancak pratikte yoksul kesim, zengin kesime göre, çoğunlukta olduğundan karar verme ve uygulama aşamasında çoğunluk etken kesimi oluşturmaktadır⁴⁶². Ancak salt çoğunluğun kararı görece demokrasidir diyebiliriz.

Demokrasi sınıflandırılması ılımlı mülkiyet varlığına göre ayrıştırılır. İlk olarak, bir yurttaş göreve gelebilmesi için belli oranda da olsa mülkiyet şartı aranmıştır. İkinci olarak doğumsal sıkıntısı olmaması, üçüncü; yurttaş olma şartı ve dördüncü olarak da egemen olan olgu, yasalar değil, halk olgusudur. Halk yasaların üstünde irade sağladığında, bu durumun müsebbibiyse demagoglar olur. Aristoteles, devletler demagoglar tarafından yönetiliyorsa yasadız yahut yasanın egemen olmadığı⁴⁶³ bir yönetimin yer aldığını, aksi yasalar uyarınca da yönetiliyorsa; demagogların yer almadığını, onun yerine en iyi olan yurttaşların başta olduğunu ifade eder. Yasadız bir demagogu da tirana eş tutar. Demagogda aynı tiran gibi halk üzerinde efendilik sağlar. Kendi hüküm garantisi için halkın alaşağı ettiği devlet yetkilisini ekarte etmek için durumu fırsata çevirir. Dördüncü türün ortaya çıkmasını ise, şehrin büyümesine bağlar. Sınırları büyüyen şehrin aynı zamanda gelirleri de aynı oranda hatta daha da fazla artış gösterir. Bu durumda da ekonomisi kalkınmış olan şehir de halkın refah seviyesi artar. Halk tabanında artan ekonomik kalkınma ile siyasi katılım arasında da korelasyon eş değerde artar. Çünkü ekonomik olarak refaha kavuşan halk artık siyasi mevzulara da ayıracak zaman bulurlar. Aristoteles, özellikle artan ekonomik gelişmede devletin, halka ödenek sağlamasından dolayı

⁴⁶⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 107.

⁴⁶¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 135.

⁴⁶² Aristoteles, a.g.e., 2019, 143.

⁴⁶³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 143.

halkın yasal ve yönetsel⁴⁶⁴ mevzular da yer edinebildiğini vurgular. Mülkiyet sahibi olan yurttaşlarda, yoksul halkın durumunun düzelmesinden sonra, kendilerine olan mecburiyetlerinin azalmasından ve kendilerinden kopmasıyla işlerine daha çok vakit ayırmaları gerekti. Bu sebeple de siyasi makamlara eskisi gibi vakit ayıramaz oldular. Böylelikle de halkın siyasi egemenliği arttı ve dördüncü demokrasi türü böylelikle can buldu. Bu türde de egemenlik yasaların elinden çıkıp, halkın üstünde manipölasyon sağlayarak, egemen mülkiyetsiz sınıfının gölgesinde yeşeren demagogların eline geçti⁴⁶⁵.

Aristoteles, tam anlamıyla eşit bir demokrasinin pratikte uygulanamayacağını, demagog yönetimi altında da tek'in yönetiminden yapı olarak çok ayrılmadığını, son kertede de hiçbir kararın evrensel olmadığını ve evrensel geçerliliğinin olmasının mümkün olmayacağını açıklayarak demokrasi üstüne olan görüşünü ortaya koyar⁴⁶⁶.

4.18. Aristoteles'in İdeal Devlet Politikaları

4.18.1. Toplum ve Ekonomi Politikası

Aristoteles'in toplumsal yapısının çekirdeği aileye dayanır. Aile yapısı ise; ataerkil yapıya dayanırken, erkek yani ailenin reisi geri kalan aile bireylerinin de sahibidir. Aile kavramında çocuklar kadınlar ve köleler yer alır⁴⁶⁷. Toplumsal yapının temelini bir üst seviyeye taşır ve köy yapısını oluşturur. Gereksinimlerin çoğalması ve kendi kendine yeterlilik gösteremeyince, birçok evin birbirine yakın nizamlara gelmesiyle köy toplumu oluşur. Bu yapı yine kan bağlarına dayanır. Artık kendi içinde siyasi bir bileşim oluşturan geniş topluluklar da yönetim erki biçimini oluşturmuştur. Köy yaşantısının bir üstü olan ve her bakımdan kendi kendine yeterliliği sağlayan şehir (polis) yapısı çıkar ve siyasal bütünün son evresi de böylelikle oluşur. Bu noktadan sonra siyasal bütünün toplumsal sınıfları meydana gelir. Toplumsal sınıfları ise mülkiyete ve zenginliğe dayalı olarak gelişirken toplumu, özgür yurttaşlardan, tüccar olan yabancılardan, kadın, çocuk ve kölelerden meydana gelir. Toplumsal yapı ve ekonomi birbirinden ayrı düşünülemez olgular olup, birbirini şekillendirir.

⁴⁶⁴ Aristoteles, a.g.e, 2019, 146.

⁴⁶⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 145.

⁴⁶⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 144.

⁴⁶⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 11.

Aile yapısını üç bölümde inceler, bu üç bölümün karakterleri aynı zamanda toplumunda siyasal hakka sahip olan ve olmayan parçalarıdır. Efendi – köle, eş olarak erkek ve kadın, baba ile çocuklar⁴⁶⁸, sözünü ettiğimiz üç bölümdeki çiftlemelerdir. Kadın ile köleyi birbirinden ayıran Aristoteles, çoğu topluluklarda (barbar) olanlarda ikisinin eş sayıldığını ve ayrımının yapılamadığını söyler. Kadın ile köleyi iş bölümü üzerinden ayırıştırır. Ona göre, kadının belli vazifeleri vardır ve bu vazifelerden başka iş görmez. Ancak köleler ise, tek bir görevde yer almaz, hatta onları Delphoi bıçağına benzeterek, birçok işte yer aldıklarını belirterek kadın ile köle arasındaki ayrımı yapmış olur⁴⁶⁹.

Mülk ailenin temelini ve ekonomisini oluşturur. Çünkü iyi bir yaşam ve hayatta kalabilmek için belli bir servet gerekmektedir. Servet, aile ya da devletin, araçlar toplamı olarak yönetiminde kullanılır. Aristoteles, devletin başında yer alan kişilerinde başlıca ödevi mülk edinmektir der⁴⁷⁰. Hayatın idamesi için ayrıca belli bir sanat aracını da kullanmayı bilmek başlıca gerekliliklerdendir. Bu araçlar içinde aracı olan işçiler söz konusudur. Mülkiyet sahibi olan kişilerin, mülkiyetleri üzerindeki araçları da kölelerdir. Aristoteles, mülkiyetin eyleme, aracın ise, üretime uygun olduğunu ve yaşamında üretim değil eylemden mevcut olduğunu savunarak; köleleri de mülkiyetin bir parçası olarak, eyleme yarayan meta ya da şeyler olarak görür⁴⁷¹.

Aristoteles, köleleri, canlı yaratık ve üretim aracı olarak görmesinin yanı sıra kölelerin akıl sahibi olup, aklını yürütmeye sahip olacak kadar paye verilmeyen, hayvanlar gibi söz dinlemek ve denileni yapmakla yükümlü hizmetkarlar olarak tanımlar⁴⁷². Onları mülkiyetin parçası oldukları için sadece efendisinin kölesi olarak görmez ancak, tamamı ile de efendisinin mülkiyeti hamisindedir. Ekonominin en başında insan geldiğini belirten Aristoteles, öncelikle insanların iyi kölelere sahip⁴⁷³ olmasını söyler. Ekonominin parçası saydığı köleleri iki grupta ayırır, bir grubu göz kulak olanlar diğer grubu ise, çalışanlar⁴⁷⁴ olarak ayırıştırır. Evlerde çalıştırılanlar

⁴⁶⁸ Aristoteles., a.g.e., 2019, 14.

⁴⁶⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 10.

⁴⁷⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 21-22.

⁴⁷¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 15.

⁴⁷² Aristoteles, a.g.e., 2019, 15.

⁴⁷³ Aristoteles. Ekonomi. Çev. Akderin, F. (2021). İstanbul, 27.

⁴⁷⁴ Aristoteles, a.g.e., 2021, 27.

emanetçilerken, ağır işlerde görev alanlar ise çalıştırılanlardır. Aristoteles, kölelere ceza, iş ve yemeğin gereğince ve orantılı biçimde verilmesi gerektiği, onlara haksız yere ceza verilmemesini, ancak hata yaptıklarındaysa gerekenin yapılmasını belirtir. Kölelere ücret verilmeden zapt altında tutmak zordur. Bundan ötürü de ücretleri olan yemek, onlara verilmelidir. Çalışmalarını ise nihai amaca bağlayan Aristoteles, onları özgürlükleriyle çalışma hevesine bağlanma yoluna giderken, sadakatlerini de rehine yoluyla test eder, hatta bu amaca dayanarak, çocuk sahibi olmalarının önünün açar⁴⁷⁵.

Köleler, yasalar önünde ise, siyasal hakkı olmayan varlıklardır. Bu nokta da kölelerin kendi başlarına adalet ve eşitlikten yoksun bırakıldıklarını görüyoruz. Aristoteles, kölelerin varlığını iyi yaşam ve toplum yararı için gerekli görmektedir. Çünkü, köleler ağır kol gücü gerektiren işlerde çalışmalıdır ki, zekası ve akılca üstün olan kişiler devlet ve zeka gerektiren konular ile ilgilenebilsin⁴⁷⁶. Bu kıstasta özellikle kastedilense devlet ve devlet ile alakalı olan her türlü siyasal ve politik meselelerdir.

Devletin parçası olan aile kavramı Aristoteles içinde geçerli olup, aile kavramına ait olan kadın ile çocuğu anayasaların yapılarına göre yetiştirir. Onun, için kadının ve çocuğun iyiliği, devletin iyiliği demektir. Çünkü, erişkin özgür bireylerin yarısını dünyaya getirir ve çocuklar da yurttaş olarak, bir devletin gelecekteki siyasal potansiyelini oluşturmaktadır. Erkek, Aristoteles için ailenin ev yönetimindeki reisidir ve görevleri ise; fiziksel yapısından dolayı ağır işlerde çalışabilen, eve erzak getiren, aile fertlerine sahip çıkmaktır. Eşine karşıda ev de ve sosyal hayatta mutlu⁴⁷⁷ etmektir. Hatta onların aldatma gibi yakışığı olmayan hareketler içinde bulunmaması yönünde görüşleri vardır. Kadınlara gelindiğindeyse, yurttaş erkekler ile evli olan kadınlar yasal olarak özgür olup, eşinin yönetimine tabiidirler. Aristoteles, kocanın eşi üstündeki hükmünü devlet adamı yönetimi⁴⁷⁸ olarak tanımlar. Kadının yönetim gücünün erkekten zayıf olduğunu ve aralarında her zaman alt ve üst ilişkisi bulunduğunu belirtir. Aristoteles, kadınların hassas ve nazik olan doğal yapılarından dolayı ağır işler yerine el sanatları gibi uğraşlarla ilgilenmelerini, onların çekingen

⁴⁷⁵ Aristoteles, a.g.e., 2021, 28.

⁴⁷⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 17-26.

⁴⁷⁷ Aristoteles, Ekonomi, Çev. Akderin, F. (2021). 26.

⁴⁷⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 32.

tavırlarından ötürü eve işleriyle⁴⁷⁹ uğraşmaya hazır olduklarını belirtir. Ayrıca görev tanımları arasında evi beslemek, eşini mutlu etmek, çocuk doğurmak ve çocuğu nitelikli ve iyi bir insan olarak yetiştirmek yer alır. Çocuklar hür baban olduğu mühletçe hürdür. Babanın çocuklar üstündeki egemenliğini ise, krallık yönetimine dayandırır. Çünkü baba yaş ve sevgi haddinden dolayı bir yönetici vasfındadır ve Aristoteles’de bunu, krallık hakimiyetinin ilk örneği olarak gösterir⁴⁸⁰.

Toplumun ortak mülkiyet anlayışına da karşı olan Aristoteles, ortak mallara gösterilen özenin sahipleri çoğaldıkça azalacağını⁴⁸¹ söyler. Ona göre, kamu malları ancak, şahıslara bir yarar sağladığı sürece korunur. Aristoteles, Sokrates’in herkes kavramı yerine, benim kavramını benimsemiş bunu toplumda aile düzenine de yansıtarak, nasıl ki bir anne ve baba ya da çocuk, tek bir kişiye ait ve kimden olduğu belliyse, mülklerin yani mallarında şahısları şahsi ve belli olmalıdır. Aksi toplum düzeninin kötü sonuçlar doğuracağını belirtir. Platon kadın ve çocukların ortaklığını savunurken, Aristoteles bu duruma şiddetle karşı çıkmaktadır. Platon’un ortalığa göz yummadığı sınıf sadece koruyucu ve yönetici sınıfı olurken, Aristoteles asıl olarak, çiftçi sınıfında yasaklanması gerekliliği üzerinde durur. Sebebiyse, çiftçi sınıfının arasındaki dostluk bağını engelleyerek, ayaklanmalara⁴⁸² ön ayak olacağını ön görmesidir. Aristoteles, Politika eserinde yine Sokrates ile Platon’un aynı görüşte olduğunu vurgular.

Son olarak kadın ve çocuğun ortaklığı üstüne Aristoteles, hangi kan bağına dayanan aile ve akrabalık ilişkilerinin bilinmesinin toplumsal suç oranını azaltacağını belirtir. Kan bağının güdüldüğü özellikle de birinci derecelerde, geleneklerin ve örflerin getirdiği saygı ve sevgi kavramları, cinayet, saldırı ve uygunsuz tutkuları engelleyecektir. Tersine olduğunda da kadınların ve çocukların ortaklaşa kullanılmasıyla, tek kişiye ait olmayan kadının dolayısıyla da dünyaya getirdiği çocuğun aidiyet duygusundan yoksun olması hissiyat duygusunu geliştirmeyeceğinden tüm sapkın davranışlara kolayca itecektir ve bu durum toplumsal sağlık açısından da kesinlikle uygun değildir. Yine Aristoteles, koruyucu sınıftan alt sınıflara, alt sınıflardan ise, üst sınıflara aktarılan çocukların köklerini,

⁴⁷⁹ Aristoteles, a.g.e., 2021, 26.

⁴⁸⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 33.

⁴⁸¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 42.

⁴⁸² Aristoteles, a.g.e., 2019, 44.

aile ve akrabalık bağlarını yani nerde geldiklerini ve nereye bağlı olduklarını bilmelidir. Tekrar tekrar görüşünü yineleyen Aristoteles burada da anne, baba, oğul ve kardeş kavramlarının bilinmemesini toplumsal suç oranlarını arttıracaklarını vurgular⁴⁸³.

Aristoteles, aile ve akrabalık bağlarını devletin sağlığı için önemser ve sapkınlık oluşturacak, ortaklık ya da herkes için birlik kavramına karşı çıkar. Her türlü mülkiyette de bir yere kadar ortaklığa göz yumarken, ailelerin ayrı tutulmasını, özel mülkiyeti ve şahsiliği destekler. Ancak özel mülkiyeti desteklemesinin yanında da ortaklaşa kullanma ve yararlanma taraftarıdır. Aristoteles şöyle ifade eder, herkesin şahsi mülkiyeti söz konusudur, şahıs bir kısmını aile ve yakın çevresine, bir kısmını da dışarıya açarak ortaklaşa kullanır. Ortak kullanımdan kastını ise, Sparta örneği üzerinden vererek, bir kimse yoldayken acıkırsa, güzergahı üzerindeki tarladan ihtiyacını görebilir⁴⁸⁴. Böylelikle toplum yapısındaki ortaklık ve özel mülkiyet kavramını da oturtmuş olmaktadır.

Yurttaşlarına geldiğimizdeyse, Aristoteles yurttaşları özgür ve erdem sahibi kişilerden oluşmaktadır. Herkesi yurttaşlık kavramına uygun görmenin, erdemli saymak olduğu anlamına geldiğini ve herkesin de erdem sahibi olmasının mümkün olamayacağını ifade eder. Erdem sahibi olmanın şartları, iyi olgusu etrafında toplanan servet, eğitim, ahlak ve doğumdur. Yurttaş olan erkekler siyasal haklardan en çok paydayı eşitlik ilkesinde alan gruptur. Yurttaş anne ve babadan olmanın yanı sıra üç ya da dört kuşak⁴⁸⁵ öteden gelme yurttaşlık aranırken, Aristoteles kendi tanımında onları yönetime katılımlarına göre yurttaşlık sınıfına sokmaktadır. Yurttaşlık sınıfına tabi olanlar aynı zamanda kenttaş ve eşit haklara sahip olan kişiler demektir.

Aristoteles, toplumun siyasal sınıflarını oluştururken de, Platon gibi kesin hatlarla yöneticiler ve üreticiler⁴⁸⁶ sınıfını ayırmayı tercih ederdi. Ancak toplumsal çatışmaların önüne geçmek için daha ılımlı bir yol izlemek zorunda kalmıştır. Aristoteles'in toplumu erdemli olan özgür ve iyi doğumlular ile erdem liyakatine sahip olamayan yoksullardan yani işçi gurubundan oluşur. Sınıfları soylu ve zengin

⁴⁸³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 45.

⁴⁸⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 47.

⁴⁸⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 87.

⁴⁸⁶ Wood, a.g.e., 2020, 102.

olan koruyucular, orta sınıf olan ve kendi tanımıyla da aşağılık işlerde⁴⁸⁷ çiftçiler, zanaatkarlar ve tüccarlarken, onları izleyen son sınıf ise kölelerdir. Onları tek tek ayırdığında ise, toplumun üyeleri, yurttaşlar, kadınlar, çocuklar ve yabancılar. İş gruplarına göre baktığındaysa, koruyucular, çiftçiler, zanaatkarlar, tüccar ve kölelerdir.

Aristoteles, toplumsal sınıfının ekonomik baz da değerlendirdiğinde baş bölünmesini, varlıklılar ve mülksüzler⁴⁸⁸ olarak ikiye ayırır. Varlıklılar, iyi doğum, servet, soyluluk ve erdeme sahip olan yüksek yürütücü sınıfı⁴⁸⁹ olarak tabir ettiği aristokratlar sınıfıyken, aşağılık işlerle uğraşan işçi sınıfı ise alt sınıfı oluşturur. Aristokratlar devlet işleri dışında herhangi bir işle uğraşmazken, mülksüzler sınıfı, çiftçilik, zanaatkarlık ve tüccarlıkla uğraşan kesimdir. Birde bunların en alt tabakası olan köleler yer almaktadır. Uğraşlarına ya da hizmetlerine göre toplumu böldüğünde de, birinci sınıf çiftçiler, ikinci sınıf; banausoı yani zorunlu işler yapan ve yüksek kültür seviyesine hizmet edenler, Üçüncü sınıf; tüccarlar, dördüncü sınıf; kiralık işçiler, Beşinci sınıf; askeri, altıncı sınıf; köleler⁴⁹⁰. Yedinci sınıf; mal ve mülkleri olan aristokrat kesim, sekizinci sınıf ise; yüksek yönetici sınıf olup, üyeleri aristokratlar arasından gelmektedir. Bunların hepsini devletin olmazsa olmazı olan parçaları olarak görmektedir⁴⁹¹.

Ancak ılımlı demokrasi ve oligarşi karması olan politeia'sında ve tüm devletlerde sabit olarak topladığı üç kesim bulunur. İlk başta da yine mülk sahipleri ve mülksüzler olarak ayırdığı iki kutbu bu sefer ortasını bularak şekillendirir. Çok zenginler, orta halliler ve çok yoksullar⁴⁹². Bu toplum politikasındaki amaç, ideal olan alternatif rejimine hizmet etmektir. İlimli bir uzlaşma yolu bulduğu orta sınıftır. Aristoteles şöyle tanımlar, aşırı zenginlerin oluşturduğu sınıf taşkın ve suç oranının en yüksek olduğu gruptur. Alt sınıf ise düzenbaz ve serseridir. Orta kesimi de, birbirine benzer ve eşit insanlardan oluşan, yeterli malı – mülkü olan, tehlikesiz yaşam süren, dengeli, aşırılıkları olmayan, değişikliğe en az yatkın ve siyasal istikrarı sürdüren sınıf olarak tanımlar. Aşırı zengin ve aşırı yoksul olan iki kutup arasındaki orta yol

⁴⁸⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 55.

⁴⁸⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 141.

⁴⁸⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 94.

⁴⁹⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 140.

⁴⁹¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 141.

⁴⁹² Aristoteles, a.g.e., 2019, 154.

olan sınıfın, en iyi yaşamın ve yönetimin mümkün olduğunu savunur. Aynı zamanda politeia'sında hizmet eden bu sınıf, siyasal ortaklığın yer almasıyla beraber, en geniş nüfusa sahiptir⁴⁹³.

Aristoteles'in toplum ve ekonomi politikasına son şeklini vermek gerekirse; yüksek sınıfın üyeleri soylu ve servet sahibi olan aristokratlarken üyeleri koruyucular ve yargıçlardan oluşur, orta sınıfın üyeleri aynı zamanda en iyi yasa koyucuları⁴⁹⁴ çıkararak, yüksek yürütücü sınıfına üye verir, üyeleri çiftçi, zanaatkar ve tüccarlardır. Alt sınıfın üyeleri ise; eşya vafında olup, hiçbir hakka sahip olmayan kölelerden oluşur. Aristoteles'in toplumsal yaşam zincirini böylelikle tamamlanır. Zenginlerin az olduğu yerde yönetici sınıf monarşi, aristokrasi ve tiranlık yönetimi söz konusuyken, ekonomi düzeyinin refah olması ve genele yayıldığı toplumda ise, demokrasi ya da karma rejim yönetimi bulunur.

4.18.2. Hukuk Politikası

Aristoteles, devlet yapılarını anayasalar üzerinden oluşturur ve anayasanın, devlet bünyesinde yaşayan tebaaları örgütlenmenin⁴⁹⁵ bir yolu olarak görür. Her yasanın ise; her devlet topluluğuna gitmeyeceğini gerek kültürün, gerek nüfusun, gerekse ekonominin devletin yönetim biçimi ve yasalarını şekillendireceğini bildirir. Onun anayasa ve yönetim tiplerine uygunda yurttaş ve toplum yapısı da bulunmaktadır. Yasaları adalet ve eşitlik kavramları üzerinden belirleyen Aristoteles'in bu iki kavramını açıklığa kavuşturmak gerekecektir.

Adaleti kendisiyle beraber, zıddıyla da açıklayan Aristoteles'e göre adalet; haksızlığa uğramanın ve haksızlık yapmanın ortası olup, en açık anlamıyla orta olma hali ya da orantılama olarak açıklar⁴⁹⁶. Başka bir ifadesiyle de, kişinin kendisine ve başkasına isteği dahilinde de adaletli eylemlerde bulunması olup, bunu yararlı bir şekilde ve hakka girmeden gerçekleştirmektir. Adaletsizlik ise; uçlar da olmayı, yarar ve zarar hesabında orantısızlığı güder. Yani adaletsizlik fazlalığı ya da eksikliği ifade eder, insanlar çıkarları doğrultusunda yararlı olanın çoğunu kendi payına isterken, zararlı olanı diğerlerinin payına isterler. İşte bu noktada da denge bozularak, bir orantısızlık doğar ve adalet ile adaletsizlik kavramı ortaya çıkar.

⁴⁹³ Aristoteles, a.g.e., 2019,150 - 155.

⁴⁹⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 156.

⁴⁹⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 85.

⁴⁹⁶ Aristoteles, a.g.e., 2020, 116.

Eşitlik ise; yönetimlere göre değişen bir olgudur. Demokraside özgür olan herkes, eşitlikten yararlanırken, oligarşi de kendilerine göre, adalette, eşitlikten zenginler yararlanmaktadır. Aristoteles de, adalet kavramındaki eşitliğini yurttaşların zenginliğine göre değil, devlete sağladığı yarara göre dağıtmaktaydı. Siyasal hak ve makamlardan herkesin yararlanması devlet adına zarar getireceğini savunurken, açıklamasını ise; bedensel ve zihinsel güçlerini işleyenler üzerinden verir. Zihinsel açıdan üstün olanların yönetim, devletin ekonomik zeminin oluşturup, bedensel varlıklarıyla katkı sağlayacakları ise; üretim ayağına almaktaydı. Bu iki grupta Aristoteles açısından eşit değildi. Siyasal haklar üzerinden eşit olanlara eşitliği, eşit olamayanlarla ise, eşit olmayan hakları⁴⁹⁷ reva görmekteydi. Esas amaç, devletin iyi yaşam koşullarına hizmet eden kişileri liyakat prensibine göre ayırtırmakla birlikte, bu doğrultuda hizmeti sağlayanları adalet ilkesi dahilinde onurlandırmaktı. Kısaca devlete hizmetinde yarar sağlayanlarla sağlamayanlar arasındaki eşitlik ve eşitsizlik ölçütü bu görüşe dayanmaktadır.

Devletin yasalar üzerine kurulduğu doğrudur. Yasaları doğru anayasalar çerçevesinde belirleyen Aristoteles, yapılanın en adaletli iş olduğunu savunur. Ancak, yasaların her özel noktayı ayrıntılarıyla kapsayan genel hukuksal düzenlemeni yapılmasını kolay bir olarak görmemektedir. Bu nokta da devreye adaleti koruyan, yönetici ve hükümet görevlilerini sokar⁴⁹⁸. Mülkiyeti, eğitimi, aile düzenini ve sınıfları yasalara göre düzenler.

Mülkiyette ideal devletine göre; orta yolu bularak, aşırı mülkiyetten ve aşırı yoksulluktan kaçınır. Aşırılığın toplumsal düzeni bozacağını düşünür. Aile yapısında baba bütün ev halkının üstündedir. Çocuklar ana ve babaya karşı saygılı olmak ve verilenleri yerine getirmekle yükümlüdür. Tıpkı tüm uyrukların yasaların karşısında devlete boyun eğmesi gibidir. Kadınların miras hakkından çeyizine kadar yasal düzenlemeye tabi tutmuştur. Aristoteles, şehrin ve anayasanın yararı için kadınların başına buyruk hareket etmelerini yasaklamıştır.⁴⁹⁹ Kadınların yularlarını üstlerinde tahakküm kurma hakkına sahip olan eşlerinin yahut babalarının ellerine vermiştir. Miras hakkında da kalıt sağlanıyorsa, baba tarafından istediğiyle evlendirir, ancak vasiyet bırakmadan baba öldüyse atanan vasi yine istediği kişiyle kalıtcıyı

⁴⁹⁷ Wood, a.g.e., 2020, 102.

⁴⁹⁸ Aristoteles, a.g.e, 2019, 108.

⁴⁹⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 67.

evlendirme hakkına sahiptir. Sağlıklı bir toplum düzeni için aile hayatı önemli tutulmuş ve evlilik gerekli görülürken, usullerce düzenlenmiştir. Doğumu yani nüfusu da yine ülkenin mülkiyet ve toprak oranına göre düzenler. Kontrolsüz üremenin ülke ekonomisinde yoksulluğa⁵⁰⁰ yol açacağını ön görür. Eğitimi dahi yasalarla belirlerken devletin vermesi zorunlu olan eğitimlerin yurttaşların alması ve kız çocuklarının da eğitimi yine yasalar nezdinde yer almaktadır. Ekonomik sınıfları da yine toplum yapısını göz önünde tutarak yasalara uygun çerçevede belirlemiştir. Aristoteles, tüm bu hukuk politikaları tamamen devletin düzenini ve iyi yaşamını sağlamak için yapar, kendi oluşturduğu eşitlik anlayışı da bundan öteye gitmemektedir.

Yasalar hakkındaki genel yargısına baktığımızda, Aristoteles, atalardan kalma eski yasa ve göreneklerin değiştirilip, değiştirilmemesi hakkındaki düşünceleri önemlidir. Eski yasaların değiştirilmesinin toplumda sorunlar yaratabileceğini ancak, aynı yasalarla devam edilmesinin de pek doğru olmadığı kanısındadır. Eski yasa ve göreneklerin, uygarlıktan uzak kaba – saba olduğunu tabir ederken, topraktan gelme ya da büyük felaketlerden kurtulan ataların fikirlerine bağlı kalmayı sersemlik olarak görür. Yazılı haldeki yasaları, değiştirilemez olarak görmeyi red eder. Yasaların devletin bütün birimlerini için en ince ayrıntısına kadar yazılmasını olanaksız görürken, özel durumlar haricinde genel ilkelerin belirlenerek yazılmasını ön görür⁵⁰¹.

Aristoteles, yasalar değiştirilirken de çok dikkat edilmesi gerektiğini, küçük bir değişikliğin bile tehlike yaratacağını, öte yandan yönetici ve yasa koyucuların ufak tefek birkaç yanlışının sükûnetle⁵⁰² karşılanması gerekliliği üzerinde durur. Değişimin yasaların gücünü zayıflatabileceğini ve yeni yasalara boyun eğilmesinin zaman alacağını belirtirken, yasaların gücünün ise, göreneklere bağlı olduğunu bildirir. Yasaların topyekun değişmesini ise, sakıncalı görmektedir. Yargılama açısından da bakılacak olursa, yargıçların lehte ve aleyhte olacak kararlarının yalın ve dürüstçe olmalıdır⁵⁰³.

⁵⁰⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 69.

⁵⁰¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 64.

⁵⁰² Aristoteles, a.g.e., 2019, 65.

⁵⁰³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 66.

Devletin ve yasaların Aristoteles için yegane amacı iyiliktir. Bu iyilik sağlandığı müddetçe devlet var olacaktır. Devletin varlık amacı için, yapılan hukuksal düzenlemeler toplumsal yarar ön plandayken, diğer tüm politikalarının kaynağı da anayasal yönetim biçimlerindeki yasalara göre oluşturulmuştur.

4.18.3. Eğitim Politikası

Eğitim, devletin sorumluluğu altında olan kamu görevi olup, Aristoteles, tüm toplumun sorunu sayılmakla beraber, herkes için tek ve aynı eğitimi ön görür⁵⁰⁴. Aristoteles, gençlerin eğitiminin düzenlenmesi ve uygulanmasını da, yasa koyucunun en temel ödevi saymaktadır. Eğitim sayesinde, anayasaların karakterlerinin oluştuğunu ve korunduğu savunurken, aksi durumda da, yine anayasanın zarar gördüğünü belirtir. Ona göre, eğitimin çıkartmış olduğu karakterlerin, en iyi anayasayı da ortaya koymaktadır. O zaman eğitim Aristoteles'in ifadesiyle yasalar eşliğinde konulmalı ve ulusal bir mevzu olmalıdır⁵⁰⁵. Ancak eğitimin niteliği ve uygulanışı önemli bir yer edinmektedir.

Eğitimin uygulanması ve öğretilmesi gereklerin, hangi amaca hizmet etmesi gerektiği yönünde sorunsallar olduğundan bahseden Aristoteles, zekaya mı, ruha mı verilmesi gerektiğini, bir de yaşamda fayda olan şeyler için mi? yoksa erdem için mi? verilmesi gibi soruların ortak görüşünün bulunmadığını ve herkese göre cevapların farklılık taşıdığını söyler. Aristoteles, eğitimin faydalı bilgileri öğretmesi konusunda hem fikirken, bir noktada ayrılır. Ona göre, her faydalı bilginin öğretilmesine ihtiyaç yoktur⁵⁰⁶. Çünkü özgür saydığı yurttaşlarına yakıştırdığı ve yakıştırmadığı şey vardır. Bunlar aşağı ve bayağı saydığı işler olup, insan zekasını, erdeminin ve ruhunu basitleştirmektedir. Para karşılığında yapılan işleri aşağılayıcı olarak gören Aristoteles, zeka ve üstünlük gerektiren işleri ise, üstün görmektedir. Bunlar devlet ve devlet işlerini ilgilendiren konulardır. Eğitim, alışkanlık edinme yoluyla gençlere aşılmalı ve eğitim ilk başta soylu bir karaktere erişim sağlamalıdır⁵⁰⁷.

Eğitimin içeriğine gelindiğinde, erdeme ve faydaya hizmet eden konuların birincisi; okuma ve yazma ikincisi; beden eğitimi olan jimnastik üçüncüsü; müzik

⁵⁰⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 287.

⁵⁰⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 287 – 288.

⁵⁰⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 288.

⁵⁰⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 288.

dördüncüsü ise; resimdir⁵⁰⁸. Hepsinin gündelik yaşam için önemli olduğunu belirtirken, jimnastiğin bedensel güç ve yiğitlik açısından önem taşıdığını, müziğin ise; insan ruhunda hazza ve boş zamana yol açabileceği gibi karakterin oluşumunda önemli etken gördüğünden, müzik temel nitelik taşımaktadır ve jimnastikle beraber ikisi de gerekli eğitimler arasında yer alır. Diğer eğitimler olan okuma ve yazma hayatın tüm dönemlerinde öğretici ve faydacı etkiye sahipken, çizim ve resim bilgisini de maddi nesnelerin görsel güzelliğini en iyi biçimde algılayabilmek için gerekli görür⁵⁰⁹.

İnsanlar boş zamanlarını eğitim ve öğrenimle değerlendirilmeli, bunu amaç edinip, mutlulukla yapmalıdır. Okuma – yazmanın, jimnastiğin yahut çizimin kendi alanlarında gerekli ve faydalı olduğu noktalar varken, müziği bunların dışında tutan Aristoteles, müziği boş zamanların en iyi uğraşı sayarak, özgür insanlara yaraşan meziyet olarak görür⁵¹⁰ ve bundan dolayı da eğitim kapsamına alır. Kısacası müzik eğitimi zaruriyetten değil, soylu ve özgür yurttaşların yakışanı olduğu için verilmektedir. Müziğin zevk ve haz verici olmasının yanı sıra dinlendirici özelliğiyle beraber insana mutluluk vermektedir. Karakteri ve zihni etkilediğini söyleyen Aristoteles, ritim ve melodinin, insan ruhunda cesarete, naifliğe ve öfke gibi duyguları geliştirip ya da körelttiğini, bundan dolayı da ahlaki nitelikler⁵¹¹ taşıdığını belirtir. Makamların arasındaki ezgi ve hava farklılıkları insanların üstünde farklı tepkilere sebep olur. Hüzünlü melodilerin insan ruhunu kederlendirirken, yumuşak ezgiler ise, gevşetmektir. Aynı etkiyi ritimler içinde geçerli gören Aristoteles, bazı ritimlerin insan ruhunda aşırı heyecan ya da durgunluk verebileceğini, denge bozucu ritimlerin bayağılık yaratıcı hareketlere sokarken, bazı ritimlerin ise, ruhta soyluluk yaratacağını söyler. O yüzden de Aristoteles, verilecek müzik eğitiminin öneminin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne serer ve gençlerin müzik eğitimini itinayla zihinsel ve ruhsal gelişimleri açısından almasını ister⁵¹².

Örneğin müzik eğitiminin yararlarından biri iyi yargılama yetkinliği⁵¹³ kazandırmasıdır. Çünkü iyi bir eleştirmen olabilmenin edimsel yolu çalmaktan ve

⁵⁰⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 289.

⁵⁰⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 291.

⁵¹⁰ Aristoteles, a.g.e., 2019, 29.

⁵¹¹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 296.

⁵¹² Aristoteles, a.g.e., 2019, 297.

⁵¹³ Aristoteles, a.g.e., 2019, 298.

söylemekten geçmektedir. Küçüklükte kazanılan yetkeler erişkinlikte doru şekilde uygulamayı sayılar. Bundan başka yarışmalara hazırlanan sporcuları coşturmak için hareketli müzikleri önerirken, yurttaşlık ve askerlik eğitimi için ruhta ve vücutta hantallığa ve tembelliğe yol açacak müziklerin verilmemesi, köleler ve çocuklar içinde yaygın müzik yerine daha sınırlı melodi ve ritimlerin verilmesini önerir. Çalgı türlerine kadar itinayla konuyu işleyen Aristoteles, üflemeli çalgıları kışkırtıcı etkisinden dolayı, ahlaka uygun çalgılar arasında tutmazken, kişilerin konuşma becerisine kadar engel olacağını söyler. Soylu sınıflarda üflemeli çalgılar yasaktır⁵¹⁴. Profesyonel anlamda çalgı çalmayı ve söylemeyi eğitim yetkesi dışında tutan Aristoteles, bunu profesyonel anlamda yapanların diğer insanlara zevk vermek için ele aldığını izah ederken, bu uğraşıda bayağı bir iş olarak görür. çünkü icra edenler ona göre, karakterlerini geliştirmek için ele almadıkları gibi, parayla çalışan kimselerdir. Dolayısıyla da soylulara yakışmayan eylem olarak görülür ve aşağılık bir iş olduğundan alçaltıcıdır. Zevk uğruna verilen müzik hizmeti bedene ve zihne zarar vermektedir⁵¹⁵.

Ritim ve melodide son olarak hangilerinin verilip verilmeyeceğinin tartışma konusu olduğunu belirten Aristoteles, müziğin bütün olarak tek bir yararının olmadığını her kisvesinden yararlanılması gerektiğini ancak ölçülerinin olması üzerinde durur. Yani her ritim ve melodi aynı oranda verilmemelidir. Eğitim bazında sadece ahlak değerlerine hizmet eden melodilerin kullanılmasını uygundur. Dor makamını salık veren Aristoteles, Phryg makamını yasaklar. Dor makamı oturaklı ve en ahlaki nitelikler taşıırken, Phryg makamı Dionysos kültürüne hizmet ettiğinden bedende sarhoşluk ve tembellik yaratırken, ruhun hazlarında da coşturucu etkilere sebebiyet verdiğinden bu makamı uygun görmez⁵¹⁶.

Ruhtan önce beden eğitiminin gerekliliğinden bahseden Aristoteles, vücudun sağlamlığı ve hareketlerin düzenliliği için bu eğitimi şart koşar. Çocukların küçük yaştan itibaren güreş ve jimnastik çalışmalarını almalarını önerir. Jimnastik eğitimi ergenlik dönemine kadar hafif ve kolay olmalıdır ki, vücut gelişimine zarar vermesin. Zorlamanın ve sert perhizlerin yarardan çok zararının verirken, sert ve ağır jimnastik çocukların güç kaybına uğratmaktadır. Ancak erişkinlikten üç yıl kadar sonra, ciddi

⁵¹⁴ Aristoteles, a.g.e., 2019, 299.

⁵¹⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 299- 301.

⁵¹⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 300.

idman ve besin perhizine⁵¹⁷ tabi tutulabilirler. Aristoteles, zihnin ve bedenın aynı seviyede çalıştırılmasında sakınca görür, birinin diğeriinin gelişimine zarar vereceğini savunur⁵¹⁸.

Aristoteles, eğitim üzerinde jimnastik ve müzik ağırlıklı durmuş olup, diğeri pozitif bilimler olan geometri, matematik, astronomi ve felsefeyi de yine alınması gereken bilimler içinde görür, ancak bunların üzerinde durmamaktadır. Eğitimde aranacak  özelliğinin “*mutlu orta, olanaklı ve uygunluk*”⁵¹⁹ olarak belirler. En başta da açıklandığı gibi eğitim politikası da diğeri tüm politikaları gibi devlete ve anayasayı korunmasına ve idamesine hizmet etmektedir. Çünkü Aristoteles içinde, iyi yetiştirilmiş yurttaş dolayısıyla da toplum, iyi bir devletin yasalarına ve varlığına eğitim yoluyla boyun eğdirmektedir. Daha başka ifadeyle de iyi bir yasa politikası eğitim politikasıyla sağlanmaktadır.

⁵¹⁷ Aristoteles, a.g.e., 2019, 292.

⁵¹⁸ Aristoteles, a.g.e., 2019, 292.

⁵¹⁹ Aristoteles, a.g.e., 2019, 303.

5. SONUÇ

Yönetim biçimlerinin ve politikalarını teorik yapısını algılayabilmek için tezin birinci bölümünde devlet oluşumu, teorileri, yapıları üzerinde duruldu. İkinci bölümde Sokrates, Platon ve Aristoteles'in siyasal görüşlerini yani ideal yönetim ve politika üzerine olan anlayışlarını algılayabilmek için polis'in yapısı ve geçirdiği siyasal evreler ele alınmıştır. Özellikle ikinci bölümdeki bilgilerle üçüncü bölüme bağlantı sağlanabilmekte ve Atina'nın sosyo – politik ve kültürel yapısı ile siyasal düzeni hakkında görüş sahibi olmamızı sağlamaktadır. Üçüncü bölümde tezin ana konusu işlenmiştir. Sokrates, Platon ve Aristoteles'in geliştirdikleri ideal yönetim ve politika anlayışları incelenerek, Atina için kurulabilir ortak ideal yönetim ve politika anlayışının olup olmayacağına dair bir kanıya varılmaya çalışıldı.

Sokrates, Platon ve Aristoteles'in ideal devleti erdeme, ahlaka ve yasalara dayanmaktadır. Bu üç filozofa göre, devletin amacı bireylerin mutluluğunu tesis etmektir⁵²⁰. Bireylerin mutluluğunu ise; eğitim yoluyla yetiştirilecek sağlıklı yurttaşlara bağlamaktadırlar. Çünkü eğitim, onlar için erdemli ve ahlaklı yurttaşlar demektir. Sokrates, insanların ömürleri boyunca erdem ve bilgeliğin peşinden koşarlarsa, ölçülü, adaletli, özgür ve insanın ruhuna yakışır daha birçok niteliğe sahip olacaklarını belirtir. Bu sayede de insanın gerçek iyiliğe sahip olacağını dolayısıyla da toplumsal ve siyasal, erdem ile ahlakı yaratacaklarını savunur⁵²¹. Eğitimli yurttaşlarla da güçlü ve sağlıklı toplum yapısı oluşurken, polis yani devlet yapısındaki çözümlerinde önüne geçilerek ideal devlet yapısı korunmuş olacaktı.

Sokrates'in ideal yönetim şekli hakkındaki düşüncelerinde kesin yargıya varmamız veri yetersizliğinden dolayı doğru olmayacaktır. Ancak öngörüler üzerinden bir yargıya varmak gerekirse, kendisi demokratik yönetim tarafından istinat edilen suçlar yüzünden idam edilmiştir⁵²². Ağaoğulları'nın çıkarımına göre Sokrates, demogoların, halkı, kendi inisiyatiflerine göre yönettiklerini ve demokrasinin kavramsal anlamını taşımayıp, aynı durumun Otuzlar Tiranlığını yöneten Oligarklar içinde geçerli olduğu yargısına vardığını belirtir⁵²³. Russel, Sokrates'in ölümündeki gerçek gerekçenin, kendisinin aristokrat partiye alakadar

⁵²⁰ Ağaoğulları, a.g.e., 84.

⁵²¹ Platon, a.g.e., 2016., 125,137,144,170.

⁵²² Cevizci, a.g.e., 2017, 145.

⁵²³ Ağaoğulları, a.g.e., 84.

olmasının sanılması olduğunu söyler⁵²⁴. Şenel de, Sokrates'in demokrasi yönetimi içerisindeki yöneticilerin kur'a ile seçilmesine kızdığını, erdem yani bilgi sahibi olmayan kişiler tarafından polisin yönetilmesine karşı çıktığını özellikle vurgular⁵²⁵. Sokrates'in de Platon'un eserinde geçen insanların hepsinin değil de bazılarının düşüncelerine değer verilmesi gerekliliği üzerine olan düşüncesine göre, ideal yönetim biçimi demokrasi değildir. Sokrates'in uzmanlık ve çoğunluk üzerine görüşlerine göre, devlet idealize ettiği bilgi ve erdem sahibi olan yöneticiler tarafından yönetilmelidir. Mantıken bu kişiler varlıklı bir gruba dahil olan aristokrat sınıfını delalet eder. Ancak, önemli olanın soyluluk değil bilgellik olduğunu savunan Sokrates'in görüşlerine dayanarak diyebiliriz ki, kendisi yönetimi aristokratlar arasındaki en iyi olan ve liyakat çerçevesinde kendini yetiştirmiş yüksek elitizme dayanan bir grubun eline bırakmıştır. Buradan istinatla yönetim belli bir grubun eline verildiyse, bu yönetim monarşiden otomatikman ayrılmakta olup, içerik ve şekil bakımından aristokratik yönetimi yansıtmaktadır. Yani Sokrates'in ideal yönetim biçimi şu koşullarda aristokrasidir.

Platon'un ideal yönetim biçimi hakkındaki görüşleri Sokrates'e göre daha nettir. Ancak idealize ettiği yönetim biçimi Devlet ile Yasalar kitabında farklılık taşımakta olup, muallakta bırakmaktadır. İdea ve nesneler dünyasına uyum sağlayan yönetimi bulunurken, ideal yönetici anlayışıyla da uyum yakaladığı yönetim anlayışı yer alır ve toplumsal koşulların talebine cevap veren yönetim şekli de ortaya sunmuştur. Kendisi toplumu yönetenler ve yönetilenler olarak ayırır, hatta ilahi bir güçle bu hiyerarşiyi daha faşist şekilde oluşturur. Devlet eserinde toplumu altın, gümüş, demir ve tunçtan olma insanlar olarak ayırmaktadır ki, demir ve tunçtan olanların devlete önderlik etmesi durumunda Tanrı'nın şehri yok edeceğini buyurduğunu ifade eder⁵²⁶. Bu yöntemle yani ilahi otorite ile toplumun idaresi elde tutulmaya çalışılmıştır. Bir nokta da toplumu örtük biçimde bir kabullenişe sevk ederek, mutluluğa koşullar. Daha açık bir ifadeyle her tabakanın kendine sunulanlardan başkası vaad edilmez ve fazlasını istemeden yetinerek, ellerindeki kıymetini bilmeleri içinde Tanrısal yaptırımla var olan koşulları kabul ettirmeye çalışır. Platon, bilgi ve eğitim kaynağına dayandırdığı erdem ve ahlak anlayışı

⁵²⁴ Russel, a.g.e., 2017, 169.

⁵²⁵ Şenel, a.g.e., 2017,144-145.

⁵²⁶ Platon, a.g.e.,2019, 111.

üzerine ideal devletini oluşturmuştur. Hedefi ise, bu yollarla en iyi yaşama ulaşmak ve herkes için mutluluğu sağlamaktır⁵²⁷. İdeal yöneticisine bakıldığında tabi ki ideal yönetim şekline de götürmektedir. İdeal yöneticisi erdem ve ahlak sahibi olmak zorundaydı. Sokrates'in koşullarıyla birebir örtüşüp, mantıken de aynı sonuca çıkmaktadır. Platon, belli bir zümrenin elinde olmasını tasarladığı yönetimi, liyakate dayandırarak, tıpkı Sokrates'in yaptığı gibi tekrardan ayıştırmaktaydı. Onun ideal yönetimleri sırasıyla patriarşi, monarşi, aristokrasi ve karma rejimdir. Görüşlerinde çok fazla git gel yaşayan Platon'un ideal yönetim biçimini kestirmek zordur. İdeal yöneticisiyle tutarlılık gösteren ideal yönetim biçimi aristokrasi gibi gözüксе de ideal yönetim şekli monarşidir. Ancak bura da dikkat edilmesi gereken tek'in yönetimi iyi yönetimi karşılıyorsa monarşidir. Birkaç kişinin bir araya gelmesiyle de iyi şekilde yönetiliyorsa ideal yönetim "en iyilerin yönetimi" tabiriyle aristokrasiye kayar⁵²⁸.

Aristoteles, toplumu Sokrates ve Platon gibi yöneten ve yönetilen kısmında üreten ve yöneten olarak ayırıp, yönetim şeklini de kendi idealine göre şekillendirmek istese de, gerçekte var olan topluma uyum sağlayabilmek için idealarından taviz vermek zorunda kalmıştır. Çünkü, toplumda sağlanacak uzlaşmaların polis'deki çözümleri ve çatışmaları engelleyebileceğini düşünmüştür⁵²⁹. Yönetimin ne tek'in ne de çoğunluğun elinde olmasının sağlıklı olmadığını savunan Aristoteles'in bu görüşünden yola çıkarak ahlak ile erdem koşullarına uyumluluk gösteren yönetici anlayışının da desteklediği ideal devlet yönetimi azınlığın genel yararını gözettiğinden dolayı aristokrasidir⁵³⁰. Ancak belirtildiği üzere kendi şahsi idealinden taviz vermek zorunda kalıp, alternatif olarak oluşturduğu oligarşi ile demokrasinin ortası olan karma rejim olan politeia'yı ideal yönetim şekli olarak seçmektedir. Çünkü, polis'in yararı adına gerekli görmektedir. Kısacası Aristoteles'in kendi zihninde oluşturduğu ideal yönetimi aristokrasi olup, toplum bazında oluşturduğu kurulabilir yönetimi ise politeia'dır⁵³¹. Platon'un da genel sıralamasın da monarşi ve aristokrasiden sonra gelen üçüncü ve Yasalardaki ikinci ideal yönetimi olan karma rejim ile benzerlik göstermektedir. Platon'da karma

⁵²⁷ Platon, a.g.e.,2019, 116.

⁵²⁸ Şenel, a.g.e., 2017, 163.

⁵²⁹ Wood, a.g.e., 2020, 102.

⁵³⁰ Şenel, a.g.e., 2017, 186.

⁵³¹ Urhan, V. (2016). "Aristoteles'in Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*,(27), 220-221.

yönetimi tiranlık ile demokrasi arasında orta yol bularak oluşturur. İkisi de alternatif olarak bu yönetimi oluşturmuşlardır. Bu yönetimlerin daha yasal ve toplumcu anlayışa sahip olmaları göze çarpmaktadır.

Sokrates, Platon ve Aristoteles'in görüşlerini toptan değerlendirdiğimizde bu üç filozofun da öncelikli olarak vardıkları ortak yönetim şekli yoktur. Sokrates'in Aristokrasi, Platon'un filozof krala dayanma suretiyle monarşi, Aristoteles'in ise politeia'dır. Platon ile Aristoteles'in esasta ütopyaları ile kurulabilir düzeyde oluşturdukları devlet ideaları farklıdır. Platon idealar dünyasında tanrısal boyutta bir devlet ve yönetimi oluşturur. Bunu da patriarşi yönetimi olarak öne sürer. Aristoteles ise, yönetimi tek'in ya da çoğunluğun eline vermemekle beraber kendi ideasındaki yönetim biçimi en iyilerin yönetimi olarak adlandırdığı aristokrasidir. Aristoteles'in ideası ile Sokrates'in aristokrasi yönetimi bu noktada ortak görüş birliği sağlamaktadır. Platon'un yönetici klasmanında denk tuttuğu monarşi ile aristokrasi yönetimini değerlendirmek gerekirse, bu iki yönetimi eş değerde gördüğünden, bu bağlamda Sokrates ile Aristoteles'le görüşleri kesişmektedir. Yönetimlerde kesin olarak ortak noktayı buldukları kısım ise, yasalara ve bilge yöneticilere dayanması ve bu yolla da yurttaşların mutluluğunun sağlanmasıdır. Sokrates, Platon ve Aristoteles devletin amacını en iyi yaşam ve mutluluk olduğu savunurken, bunu tesis eden yönetim şekillerinde ahlaki şartlara dayandırarak hangi yönetimin en "iyi" olduğudur⁵³². Son kerte de önemli olan Polis'in varlığı ve toplumun bütünlüğü söz konusu olduğundan en iyi yönetim dönemin şartlarına uygunluk gösterendir. Kısacası ideal yönetim üçü içinde tek ve değişmez değildir. Hiçbir zaman tam anlamıyla kurulabilir bir yönetimin yer almayacaktır. Çünkü, sürekli olarak değişen iktisadi hayat toplumun dinamik bir hal almasına sebebiyet vermektedir. Sokrates, Platon ve Aristoteles toplumu ekonomik denge üzerine oluşturmuştur. Sonuç olarak da Atina ve Yunan dünyası için ortak kurulabilir ve sürdürülebilir tek bir yönetim şekli yoktur. Bunu da çeşitli yönetim şekillerine ve üç filozofun ortak görüşe varamamalarına dayanarak söyleyebiliriz.

⁵³² Yılmaz, N. (2014). "Antik Yunan Dönemi Karşılaştırmalı Siyaset Biliminde Siyasal Sistem Sınıflandırmalarına Genel Bir Bakış", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 15 (1), 129.

İnsan topluluğunun yer aldığı yerde daima yöneticiler var olmuştur⁵³³. Bu yöneticilerinde sahip olması gereken vasıflar vardır. Sokrates, Platon ve Aristoteles kesin olarak ideal yönetici kısmında yöneticilerin sahip olmaları gereken niteliklerde ortak görüşe varmışlardır. İdeal yönetimden ayrı düşünülemez olan yönetici kriterleri hakkındaki ortak görüşleri yöneticilerin erdem ve ahlak sahibi olmalarıdır. Sokrates'in uzman siyasetçisi, Platon'un filozof - kralı ve Aristoteles'in liyakate uygun olan yöneticisinin nüvesi bilge olmasıdır. Bilgelik ise, iyi bir eğitim ve şahsi yönetim yeteneğiyle pekiştirilmektedir. Üçünün de anlayışlarına bakıldığında yöneticilerini toplumun diğer kesiminden ayırmaktadır. Sokrates'e göre herkesin uğraşması gereken tek bir işi ve tek bir uzmanlık alanı olmalıydı. Aynı koşul siyaset anlayışı içinde geçerli olduğundan tüm ilgi ve alakasını yönetim işine ayırabilecek ve uzmanlığın söz konusu olduğu yöneticilerin eline vermekteydi⁵³⁴. Aynı görüşte olan Platon da daha katı biçimde yönetici tabakayı tanrının altından yarattığını savunur. Aristoteles'in de soyluluk ve servet anlayışına göre, bu yöneticiler aristokrat kesime aittir. Ancak aristokrat kesimi içerisinde bir daha ayırtırmaktadırlar. Savunmalarında önemli olanın liyakat olduğunu ve sınıfın yahut varıllığın önemli olmadığını ileri sürmüşlerdir. Filozofların görüşlerinde her zaman alt tabakayı küçümser bir taraflılıkları bulunmaktadır. Çoğunluğa karşı olan görüşleri ve siyaset ile ilgileneceklerin sadece o işle muhattap olmalarını yeğlemeleri yöneticileri otomatikman üst sınıfa mensup kılmaktadır. Çünkü, kast edilen ilgi, zaman ve eğitimin edinilebilmesi için belli bir ekonomik şartın sağlanması gerekmektedir. Bundan dolayı da ideal yöneticileri aristokrasi sınıfına mensup varlıklı kişileri işaret etmektedir. Zaten çoğunluğun yönetimde söz sahibi olmasına kesin dille karşı çıkmaktadırlar. Liyakatin ön planda olmasıyla aristokrasi sınıfının içindeki en "iyi" olanlar başa geçer. Doğru yöneticiler sayesinde devlet, mutlu yaşamı sağlayan ahlak ve adalet anlayışları içerisinde yönetilir. Tabii olarak da iyi yönetim ortaya çıkar. Buradan istinatla da eğer ki, ideal yönetim yöneticiler üzerinden belirlenecek olsaydı, üç filozofunda ortak olan ideal yönetimi aristokrasi olacaktı.

Politik görüşlerine gelindiğinde üçünün de görüşleri toplum, ekonomi, hukuk ve eğitim alanında birbirini destekler. toplumu siyasi baz da yöneten ile yönetilen,

⁵³³ Aktan, C. C. (2015). "İdeal Devlet Ve İyi Yönetim: Temel İlkeler, Kurallar Ve Kurumlar", Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 7(1), 51.

⁵³⁴ Platon, a.g.e., 2016, 72-73.

ekonomik ifadedeyse, yöneten ve üreten olarak ayırmışlardır. Sokrates, toplumu uzman anlayışıyla iş kollarına ayırmaktaydı. Platon, toplumu altın, gümüş, demir ve tunçtan, Aristoteles de mülkiyet açısından ayırmaktaydı. Bunun dışında da toplumun üyelerine gelindiğinde yurttaşlık üçü içinde önem arz ederken, öncelik sırasında erkek yurttaşlar ve çocukları ardından hiçbir hak tanımadıkları kadınlar, yabancılar ve köleler gelmektedir. Köleliğe dair hiçbir karşıt görüşleri bulunamamıştır. Toplumun yapısı için gerekli halka olarak görmektedirler.

Sokrates, devletin olabildiğince birlik olmasını ister ve en “iyi”sinin bu olduğunu savunur. Ancak Aristoteles ise; birliğin devleti aileleştireceğini daha sonra da bireyselleştireceğini savunur. Ona göre bireysellik birliğin en sıkı halidir ve bu durumda devleti yıkacağını düşünür. Devletin tek tip insandan değil, farklılığa sahip birçok türden insana ev sahipliği yaptığını dolayısıyla da birçok insan türünün arasında ebedi birliğin sağlanamayacağını, sağlansa bile bundan kaçınılması gerekliliğini vurgular⁵³⁵. Platon, toplumun iyiliği adı altında toplumsal çatışmayı devlet yararına engellemek ve toplumsal düzeni koruyabilmek için toplumu tanrısal mitler ve masallarla baskılayıp, toplumda farklılıkların yaşanmaması gerekliliğini savunur. Yaratmış oldukları iyilik kavramında asıl olan, devletin iyiliğidir. Toplum için düşünülen iyilik görece kalmaktadır.

Hukuk alanında devlet yapılanmasını yasalar üzerine kurarlar. Anlayışlarına göre, polis de yaşayan herkes bu hukuk kurallarına biat etmeli, ancak kusurlu gördükleri noktalarda da susmamalıdır. Adalet anlayışları sınıfsaldır. Toplumu da bu duruma empoze etmeye çalışmışlardır. Yasalı bir yönetime sahip olan devlet, yurttaşların ve diğer üyelerin üstünde her türlü yaptırıma sahiptir.

Eğitim, alanında Sokrates, tüm toplumun eğitime tabi tutulmasını, Platon öncelikli olarak asıl eğitimi yönetici sınıfının almasını, gerektiği kadar da yönetilen sınıfın almasını ister. Aristoteles de eğitimi, devletin kamu görevi olarak görmek ve tüm topluma yayarak herkes için eşit olan tek tip eğitimi ön görmektedir⁵³⁶. Platon’un eğitim anlayışı Sokrates ve Aristoteles’e göre daha eğretidir. İnsanların çocukluğundan itibaren mayalarına göre eğitildikleri için ileride de aldıkları eğitime göre toplumda yerlerini alacaklarını savunur. Toplumu tabakalarına göre ayırıp,

⁵³⁵ Aristoteles, a.g.e., 2019, 40.

⁵³⁶ Aristoteles, a.g.e., 2019, 65.

yöneten ve yönetilen kapsamında herkesin doğasına uygun olan işle uğraşılmasını üç filozof da savunur. Ama eğitimle insanların yönetici olabilme potansiyeline sahip olabileceklerini fakat, içlerinde yetenek yoksa bunun mümkün olmadığı görüşüne varmaktadırlar. Genel olarak değerlendirildiğin de toplumun belli bir eğitimden geçmesini ve iyi yurttaşların yetişmesini devlet yararı için istemektedirler.

Sonuç olarak Sokrates, Platon ve Aristoteles'in ideal yönetim şekilleri ve politik görüşleri polis'in yapısını koruma ve idame ettirme üzerinedir. Toplumsal çözülmeyi eğitim yoluyla ve sistematik toplum hiyerarşisi ile sağlanacağını düşünmüşlerdir. Siyasi bağlamda Sokrates, gerek yönetim gerekse devlet politikalarıyla toplumu şekillendirmeye ve polis'i kurtarmaya çalışmıştır. Sokrates'in hayatı Atina'nın bozulmakta olan durumuna karşı başlattığı mücadele ölümüyle sonuçlanmışsa da Platon'un onun düşüncelerinden yola çıkarak ve daha ileriye götürerek⁵³⁷ idealize bir devlet, yönetim şekli ve politikalar ortaya koymuştur. Aristoteles de, sadece Platon'un varsaydığı idealar dünyasından bahsetmez⁵³⁸. Tıpkı Sokrates ve Platon gibi insanın doğası gereği tek başına yeterlilik gösteremeyeceğinden bir arada olma zorunluluklarından dolayı insanların toplumsallığına akabinde de devletleştiklerine kanaat getirir. İyi' yi gerçekleştirmek için bir araya gelen insan topluluğunun oluşturduğu devlette tabii olarak en iyi devlet ideasını oluşturur. Toplumun ekonomik – sosyal sınıfları hakkındaki görüşleri ortaktır ve polis'in iyiliği içinde ortak görüşe sahip oldukları politikaları ortaya koymuşlardır. Tek ayrımları ise, ideal yönetim biçimleri olup, ortak bir görüşe varmamış olmalarıdır. Kanaatimce, idealarındaki ideal yönetici referans alınır, Atina için düşünülen ortak bir yönetim anlayışına varılır. Bu yönetim anlayışı da aristokrasi olur. Ancak toplumsal yapının şartlarına ağırlık vererek kurmak zorunda kaldıkları yönetim anlayışları ya da zihinlerindeki öznel ideaları onların ortak bir görüşe varmalarını engellemektedir. Atina içinde süreklilik gösterebilecek bir yönetim şeklinin oluşturulması iktisadi gelişmeler yüzünden imkansız denebilecek düzeydedir. Çünkü iktisadi gelişmeler toplumun yapısını dinamikleştirmektedir. Son olarak da üç filozof için söz konusu olan uygulanan yönetim ve politikalar değildir.

⁵³⁷ Yetkin, a.g.e., 2012, 71.

⁵³⁸ Senemoğlu, O. (2016). Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles, İnsan & İnsan, 3(10),www.insanveinsan.org, 42.

Önemli olan dönemine göre uygulanması gereken yönetim ve politikadır. Bu yüzden de çeşitli yönetim şekillerini oluşturmuşlar ya da red etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Abandan, Y. (1952). Amme Hukuk ve Devlet Nazariyeleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Abandan, Y. (1965). “Amme Hukukunun Konusu ve Öğretim Metodu, Sosyal Bilimler ve Hukuk”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 399 – 417.
- Ağaoğulları, M. A. (1989). Eski Yunan’da Siyaset Felsefesi, Ankara: Vteori Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2013). Kent Devletinden İmparatorluğa, Ankara: İmge Kitapevi Yayınlar.
- Ağaoğulları, M. A. (2016). Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler, İstanbul: iletişim Yayınları.
- AKAL, C. B. (1998). İktidarın Üç Yüzü, b.1, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Akarsu, B. (1962). “Sokrates ’te Erdem Düşüncesi”, *Felsefe Arşivi*, sayı 13, 57 -73.
- Akipek, Ö. İ. (1965). Devletler Hukuku, Ankara: Başnur Matbaası.
- Akkoç, A. (2014). “ Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 31 - 42.
- Aköz, S. (2018). “Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5), 160 -180.
- Aktan, C. C. (2015).”İdeal Devlet Ve İyi Yönetim: Temel İlkeler, Kurallar ve Kurumlar”, *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 50 – 60.
- Akyıldız, A. (2016). “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı(7), 127 – 148.
- Senemoğlu, Olkan. (2016). “Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles”, *İnsan & İnsan*, 10 (3), 52.
- Aristoteles, (2016). Atinalıların Devleti, çev. Ari Çokona, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aristoteles. (2021). Ekonomi, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2020). Nikomakhos’a Etik, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (1985). Metafizik, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristoteles. (2019). Politika, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Cevizci, A. (2015). Felsefe Tarihi, İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). İlkçağ Felsefesi, İstanbul: Say Yayınları.
- Childe, G. (2014). Tarihte Neler Oldu, çev. Alaeddin Şenel - Mete Tunçay, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Copleston, F. (2013). Platon, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.

- Çoşgun, S. (2015). “Bir Yurttaş Yetiştirme Denemesi: Sokrates ve İdeal İnsanı”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 68 – 80.
- Demir, F. (2011). “Kamu Politikası Ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 107 – 130.
- Demir, H. (2013). “ Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşıtı Görüşler: Giovanni Sartori ve Carl Schmitt ”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Diakov, V. - Kovalev, S. (2019). İlkçağ Tarihi, Cilt: I, çev. Özdemir İnce, İstanbul: Yordam Basım ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
- Dikyol, Derya. (2016).”Antik Yunan’dan Bir Eğitim Modeli: Sparta”, *Fen – Edebiyat Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi İnsani Bilimler Dergisi*, 5(2), Antalya, 189 – 207.
- Doğancı, K. (2013).”Antik Kaynaklara Göre Bithynia’daki Civitas’lar”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1(24), 168.
- Dönmez, B. (2011). “Müziğin Yunan Dünyası ve Batı Kültüründeki Algılanışı”, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 102 – 113.
- Düvenci, S. (2018). “Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(2), 66 – 93.
- Eberhard, W. (1944). “Eski Çin Felsefesinin Esasları”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2(2), 265 – 276.
- Eco, U. (2019). Antik Yunan, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Freeman, C. (2013). Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları, Suat Kemal Angı, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Friedell, E. (2017). Antik Yunanlıların Kültür Tarihi, çev. Necati Aça, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Gözler, K. (2013). Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Gözler, K. (2009). Devletin Genel Teorisi, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Güler, T. B. (2014). “Kuruluşundan M.Ö. 404 Yılına Kadar Sparta’nın Peloponnesos Bölgesi’ndeki Üstünlük Çabaları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güllüoğlu, F. (2012). “Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 67 (1), 81 – 109.
- Herodotos. (2018). Tarih, çev. Müntekin Ökmen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hobbes, T. Leviathan, çev. Semih Lim. (2017). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Homer. (2020). İlyada, çev. Azra Erhat. – A. Kadir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Huffman, C. (2018). Standaford Encyclopedia of Philosophy, Standford.
- Karaaslan, D. (2014).“Antik Yunanda Kadın Olmak”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 159 – 174.
- Karasan, M. (1964). Eflâatun’un Devlet Görüşü, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kaya, M, A. (2015) İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kolancı, B, Y. (2020). “Roma İmparatorluk Dönemi’nde Göz Hastalıklarının Kullanılan Bazı Tıbbi Bitkiler”, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 19(3), 629 – 646.
- Küçük, A. (2015). “Egemenlik (Hâkimiyet), Halk Egemenliği Ve Milli Egemenlik Tartışmaları Ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, ? (6), 311 -361.
- Küçük, E. (2005). “Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukukî Durumu” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Roma Özel Hukuku) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Küçüker, S. D. (2016). “Doğuşundan Hellenistik Döneme Değın Hellen Polis'inin Kavramsal Boyutları ”, *Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 44 - 58.
- Machiavelli, N. (2021). Hükümdar, çev. Necdet Adabağ., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mansel, A. M. (2020). Ege ve Yunan Tarihi, Ankara: TTK.
- Martin, T.R. (2017). Eski Yunan Tarih Öncesinden Hellenistik Çağ’a, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları.
- Montesquieu. (2019). Kanunların Ruhu Üzerine, çev. Berna Günen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mosca, G. (1968). Siyasi Doktrinler Tarihi, çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Okandan, R.G. (1944). “Devletin Tarihi Menşei Kuvvet ve Mücadelede Bulun Muhtelif Görüşler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, 9(3-4), 495 – 515.
- Okandan, R.G. (1945). Devletin Menşei, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Okandan, R. G. (1976). Umumi Amme Hukuku Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Oktay, C. (2012). Siyaset Bilimi İncelemeleri, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Platon. (2020). Devlet. çev. Sabahattin Eyüboğlu,- Mehmet Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2018). Devlet Adamı, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2016). Sokrates’in Savunması, çev. Ari Çokona, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2019). Yasalar, çev. Candan Şentuna, - Saffet Babür, Ankara: Pharmakon Yayınevi.

- Plutarkhos. (2020). Theseus – Romulus Paralel Hayatlar, çev. Ari Çokona, İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Plutark. (2011). Yaşamlar Perikles – Fabius Maximus, çev. Meriç Mete, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Pomeroy, Sarah. B. (2018). Antik Yunan'ın Kısa Tarihi, çev. Oğuz Yarlığaş, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti.
- Rousseau, J.J. (2015). Toplum Sözleşmesi, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sabine, G. (1969). Siyasal Düşünceler Tarihi I, çev. Harun Rızatepe. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Şahin, A. (2011). “Siyasal Düşünceler Tarihinde “Sınırlı Devlet” Fikrinin Kadimliği ya da Genel Kamu Hukuku Bağlamında İnsan, Özgürlük ve Devlet İktidarı Algısındaki Evrilme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 100(15), 311 – 362.
- Şan, E. (2020). “Imperium Romanum Christianum: Ortaçağ Müslüman Tarihçilerine Göre “Bizans”ın Başlangıcı”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 451 - 458.
- Şenel, A. (2009). Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Şenel, A. (2017). Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara: Dafne Bilim ve Sanat Yayınları.
- Serozan, R. (2016). Devlet ve Hukuk, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Senemoğlu, O. (2016). “Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles”, *İnsan & İnsan*, 10(3), 42 – 63.
- Sina, A. (2016). “Eski Yunan Yargı Sistemi: M.Ö. IV. Yüzyılda Atina’da Yargıçlar ve Mahkemeler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2 (123), 421- 450.
- Störing, H.J. (2013). Dünya Felsefe Tarihi, çev. Nilüfer Epçeli., İstanbul: Say Yayınları.
- Tanilli, S. (2020). Yüzyılların Gerçeği ve Mirası ilk Çağ: Doğu, Yunan, Roma, I. Cilt, İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Tekin, O. (2012). Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thomson, G. (Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler Tarih Öncesi Ege II., çev. Celal Üster, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Thukydides. (2020). Peloponnesos Savaşları, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Timuçin, A. (2016). Düşünce Tarihi, İstanbul: Bulut Yayınları.
- Tunçay, M. (2018). Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Urhan, Veli. (2016). “Aristoteles’in Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2(17), 212 - 230.
- Yakut, A. S. (2017). Platon’un Phaidon’undan Sokrates’in Savunması, *Archium Anatolicum*, 11(1), 131.

- Yalçinkaya, A. (2005). Siyasal ve Bellek Platon, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yetiş, M. (1999). “Antik Atina’da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos’un Tiranlığına“, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilim Fakültesi Dergisi*, 54 (2), 10.
- Yetkin, Ç. (2012). Siyasal Düşünceler Tarihi, Cilt: I, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Yılmaz, N. (2014). “Antik Yunan Dönemi Karşılaştırmalı Siyaset Biliminde Siyasal Sistem Sınıflandırmalarına Genel Bir Bakış”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 15 (1), 123 – 138.
- Yılmazcan, D.- Gözlü, A. (2017). ”Yunan’da Kölelik: Atina ve Sparta Örneği”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 111 – 136.
- Yıldızdöken, Ç. (2017). Sofistlerin Epistolmojideki Yeri ve Önemi, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4 (12), 185 – 233.
- Zabunoğlu, G. H. (2016).”Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke’un Devlet Anlayışı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2),435 – 436.
- Zabunoğlu, Y.K. (1973). Kamu Hukukuna Giriş Devlet Tanım, Kaynak ve Unsurlar, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Wood, E.M. (2020).Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi, çev. Oya Köymen, İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic.Ltd. Şti.

<https://www.tdk.gov.tr>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Türedi Bağda Mine

Uyruğu : T.C.

Lisans : ANADOLU ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH BÖLÜMÜ - 27/05/2017

Lise : ESKİŞEHİR ÖZEL ATAYURT KOLEJİ –

ANADOLU LİSESİ - 17/06/2011

Yabancı Dil : İngilizce

le.ahbv.edu.tr